

ZASLUŽNA KOLAJNA
MESTA ZAGREBA.

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

Spisal dr. A. Breznik.

Levčev »Slovenski pravopis«, ki je vzbudil v naši javnosti tak vihar, kakor izza ilirske dobe še nobeno drugo jezikovno vprašanje, obhaja letos svojo petnajstletnico. Dne 1. maja 1. 1898. je naznanil v Ljubljanskem Zvonu gospod deželni šolski nadzornik Fr. Levec novico, da je Slovenski pravopis dotiskan in se v kratkem izroči javnosti.

V dolgi dobi petnajstih let se je izrekla o njem marsikaka sodba. Izšlo je mnogo kritik, nekaj celo v posebnih knjigah. Toda značilno je za obzorje našega jezikoslovja, da se Slovenskega pravopisa v celoti ni lotil noben kritik. Presojali so samo posamezna vprašanja, tako da je kritika Levčevega pravopisa izzvenela v refrenu — »bravec ali bralec«!

Posledica take kritike je bila, da se vrednost Levčevega pravopisa kot takega sploh ni spoznala in se v kljub precejšnjemu kupčku slovstva, ki je bil plod teh kritik, še do danes ni dognalo, kak pomen je imel Levčev pravopis za našo pisavo. Res da usoda slovenske pisave ni odvisna od jezikoslovnih sodb in kritik, toda odvisen je od pravične sodbe ali obsodbe vsak Pravopis, ki naj ga sestavi Levec ali kdor si bodi — in odvisno je od tega obzorje jezikoslovcev, za katere ni brez pomena, ali imajo v pravopisnih vprašanjih pravo sodbo ali ne.

Zdrave kritike Levčevega pravopisa sta potemtakem pogrešala samo dva faktorja, to je slovensko jezikoslovje in pa izdajatelj Slovenskega pravopisa. Pisava, kakor pravim, ni odvisna od nje in si išče za razvoj svojih potov.

Naj se nam ne šteje v zlo, da smo uporabili baš to svečano priliko, ko obhaja Pravopis svojo petnajstletnico, da se lotimo iznova presoje Levčevega pravopisa in ga presodimo, kakor kaže naslov, na podlagi dosedanjega razvoja naše pisave. Pravopis se mora soditi splòh samo s tega stališča, vse drugo je prazno ugibanje in brezplodna potrata učenega preiskovanja. Če smo se pa lotili pravopisa šele po 15 letih, je to po drugi strani tem koristneje, ker moremo govoriti ne samo o postanku Levčevega Pravopisa, temveč že tudi o njegovi usodi. Poleg tega se nam po petnajstih letih pokažejo tudi kritike, ki so Pravopis presojale, v povsem drugačni luči.

Kake sadove je rodil Levčev Pravopis, je vobče znano. Slovenska pisava, ki je bila pred Pravopisom dosegla že sama precej edinosti, se je po izdaji Pravopisa zelo razdvojila. Nekateri so ostali pri starih oblikah in so Levčeve novotarije prezirali, drugi pa so nekaj novotarij sprejeli. Toda celega Levca ni sprejel noben slovenski časnik, noben slovenski pisatelj. Vobče smemo reči, da Levec kot reformator ni prodr. Njegove nove oblike so ostale samo na papirju. Tu ne mislimo samo na znanega »bravca«, ki se tudi ni mogel prijeti in ga je smatrati že za premagane, temuč na nove oblike sploh, ki jih je Levec izkusil vcepiti naši pisavi. Naloga, ki bi jo bil imel zvršiti novi Pravopis, da bi namreč »končnojavno določil tiste mnogovrstne oblike iz slovenskega oblikoslovja, ki se pišejo doslej ali očitno na-

pačno, ali pa pravilno, toda na razne načine«¹, se Pravopisu ni posrečila.

Zakaj se pač ni posrečila? — To je važno vprašanje. Saj je od povoljne rešitve tega vprašanja odvisna usoda — drugega Pravopisa.

Ko sem se v zadnji dobi posvetil preiskovanju razvoja naše pisave, zlasti razvoju v 19. stoletju, mi je počasi tudi dozoreval, mislim da povoljen odgovor na to vprašanje. Levec ni poznal razvoja naše pisave, zaprl si je oči pred njeno zgodovino, zato ni vedel, kaj se je primerilo že toliko drugim podobnim reformatorjem, kakor je bil on. On vendar ni prvi, ki je podlegel pravopisni tradiciji, temuč samo nov socius dolorum, ki bo delil z njimi enako usodo. Pisava ga je odklonila — z malimi izjemami — kakor je odklonila po večini že njegove etimologične oblike izza leta 1880—1895. Enako se je pač godilo Levstiku in njegovi šoli. Vendar se je včasih dalo vcepiti mnogo več novih oblik kakor dandanes. Še celo samemu Levcu se je posrečilo v mladih letih vpeljati precej novih oblik v pisavo, še več pa Levstiku. Prej so bili za take reči pač boljši časi. Ko je nastopil ilirizem, nas je približal hrvaščini in tedaj smo na podlagi hrvaščine tedanji literarni jezik, t. j. zapadno slovenščino, zelo očistili. Enako se je dala naša zapadna slovenščina po letih 1848 do okoli 1865 oplemeniti v jako mnogo oblikah z vzhodno štajersčino. In ko je vstajala zarja stare slovenščine iz knjig velikega Miklošiča, je slovenščina po Miklošičevem, Cigaletovem, Luka Svetčevem, Levstikovem vplivu privzela zelo veliko staroslovenskih oblik. Toda doba, ko je jezik še rad prejemal tako hrano, je hitro pretekla. Zato je Levstik, ki se je zaril v Miklošičeva staroslovenska dela in je hotel slovenščino intenzivneje napeti na staroslovenska kopita, naletel že na hud odpor. Prijel ga je M. P.(leteršnik) v »Novicah« 1866, str. 175. »Znebivši se srečno dolgih pravopisnih in oblikarskih bojev bili smo Slovenci — narod slovničarski — ravno dosegli nekako edinstvo v pisanju, kar se tiče vsaj vnanje oblike naših časnikov, ter smo z zedinjenimi močmi obdelovali svojo narodno njivo, oziraje se pri tem tudi na ravnanje naših južnih sosedov, od katerih smo se že in bodemo se še učili; — kar se je zatrosila zopet ljulika nesrečne neskladnosti, koja se je tu pa tam res tudi prijela. Našli so se namreč — komu ni znano? — kateri pisevajo ali piševajo, da ne kmetje, ampak kmetije (= nove oblike Levstikove, op. pis.) imajo kmetije, ki jim pri dobrem obdelovanju donajajo veselija pa tudi lepega premo-

¹ Slovenski pravopis. Spisal Fr. Levec. Ljubljanski Zvon 1898. 276.

ženija . . . Ne bojim se sicer, da bi kdaj večina slovenskih pisateljev pritegnila takim novotarjem, vendar bi jih jaz opomnil in poprosil: ne kazite slovenskega edinstva, ne kvarite jezika, in ne motite dosedanjšega slovenskega razcvita in razvoja . . . Vi se pozivate na veljaka Miklošiča, prepričani, da je on kos, razgrniti staroslovenščini lice, kakoršno je samo na sebi. Dobro, — pa zakaj ga ne posnemate tudi zastran novoslovenščine? Berite njegove čitanke, njegov staroslovenski slovar, kako on slovenske besede piše, on, ki se mu gotovo nikdar še sanjalo ni, da bi trebalo sedanjo živo slovenščino pritiskati na Pro-

DR. JAKOB SKET.

krustov posteljnjak . . . Držimo se torej udomačenega, v časnike z mnogim trudom vpeljanega pisanja, in ravnajmo se, čisté isto, po nekdanji mrtvi slovenščini samo toliko, da ne zastranimo od živega slovenskega in srbsko hrvaškega narečja! Dixi.«

Še huje je prijel Levstika leto pozneje v Novicah M. Cigale¹ z geslom:

»Est modus in rebus.« Tu piše: »Nihče se ne upira med nami čiščenju jezika. Da smo pa tudi res poslušali mojstra (namreč: Koseskega, ki poje: Jezik očistite peg . . .) to priča znameniti napredek, ki ga kaže današnja slovenščina, ako jo pri-

¹ Novice 1867, 52 sled. »Recimo ktero« . . .

merimo s tadanjo. Al odkar se je začel v tem oziru upljiv staroslovenščine, uvidel sem opazivši neke nepovoljne prikazke, potrebo ter sem vže nekolikokrat sprožil in danes, ne bojé se niti zamere, ponavljam, da bi dobro bilo pogovoriti se o nekterih pravilih za likanje jezika. Po mojej sodbi imelo bi glavno načelo pri tem biti ... bližati Slovence čisteje govorečim Hrvatom in Srbom, ne pa še razdruževati enakokrvnih bratov.« Nato navaja primer, kako je Miklošič skrbel za edinstvo s Hrvati, dočim je Levstik to edinstvo kršil. »Miklošič ... v svoja berila ni dal vpeljati mestnikov s končnico *i* ... niti n. pr. na polju (Pod črto dalje: »Gospod Levstik pa piše zdaj na »visocem sedli« smešnega napuha [v Glasniku]«, rekoč, da ne kaže spričo tako male stvarce odstopati od Hrvatov. Drugo je preiskavati znanstveno jezik ... a drugo zasukavati narečje živo po mrtvem, ne glede na dozdani razvoj in narodna razmerja. Ni treba toraj širokega dopovedovanja, da ... morajo biti odurne tiste rococo-oblike (namreč Levstikove), ki nam jih za vzor postavljajo možije nove slovenske šole, in ktere se zdé biti nalašč iznajdene za to, da bi knjižno slovenščino še dalje, nego je, zanesle od srbsko-hrvaškega narečja (Pod črto: Sloveči Hrvat, profesor Jagić, namignil je vže na nekem mestu »Književnika«, da ne odobrava Levstikovega pravca. Ali zaslužno za nas Slovence bi bilo, ako bi slavni ta jezikoznanec ali kdo drug izmed učnih Hrvatov ali Srbov račil obširneje izreči sodbo o načinu pisanja, s kakoršnim se odlikujejo novejši sestavki gosp. Levstika). Ako (str. 52) pomislim zlasti na izvrstne spise mlajših, kakoršni so Stritarjevi, Jurčičevi in več drugih, ni me jako skrb, da bi se to ... kdaj prijelo na slovenskem zemljišču (53) ...

Pač zlata vredne besede, ki ne veljajo samo Levstiku, temveč vsakemu reformatorju naše pisave. Seveda je ostala za Levstika in vse naše jezikoslovce ta beseda le glas vpijočega v puščavi. Nihče izmed vseh naših jezikoslovcev jih ni upošteval in vsi so drli za Levstikom — toda uspeh? Zmagali so nazori Pleteršnikovi, Miklošičevi in Čigaletovi, ne Levstikovi. Pisava se je otrešla večine Levstikovih novotarij; tako se je iznosila tudi nad vsemi poznejšimi poskusi, in — bodimo odkriti — tudi nad Levcem.

Pisava hodi svoja pota. Zato mora vsak, ki sestavlja Pravopis, študirati ta pota, ki si jih je pisava sama utrla. Kdor jih ne upošteva, je zvršil z vsakim drugačnim Pravopisom — Sisifovo delo.

Kdor pozna pota naše pisave, mi bo pritrdil, da vse jezikoslovje z vso svojo učenostjo ne pre-

more proti pisavi nič. Naša pisava pač ni več v tistem štadiju, ko še v njej vse vre in kipi in se vzdigujejo gotove oblike; pri nas se že davno ne bori več narečje z narečjem ali kaka gotova struja proti struji: — ne, take krize smo že davno srečno prestali in imamo že utrjeno pisavo, stalne oblike, skratka: pravopisna pravila.

Kdor misli z Levcem, da živimo še v dobi, »ko piše malone vsak pisatelj svoj jezik; ko se ravna vsak časopis po svojem pravopisu; ko celo naši veljavni knjižni zavodi v svojih spisih glede raznih jezikovnih oblik niso dosledni itd.«¹ — pač našo pisavo jako površno sodi. Kdor ni mogel verjeti do izdaje Levčevega pravopisa, mora uvideti vsaj po njegovi izdaji, da je naša pisava nekaj čisto drugega. Naša pisava ima že domalega vse tiste lastnosti, kakor jih imajo pisave kulturno najviše stoječih narodov, mislim konkretno, severnih Slovanov ter znanih romanskih in germanskih narodov. Pri vseh teh je pisava samostojen jezikovni organizem, ki ima svoja načela, po katerih se razvija in svojo eksistenco, ki ni nič več odvisna od jezikoslovne znanosti.

Taka pisava je tudi naša, in to ne šele od včeraj, temuč vsaj že dobrih petdeset let, če ne več, kakor bomo v teku razprave pokazali. Naša pisava ni več odvisna od narečij, iz katerih je vzšla, in ravnotako ne več od stare slovenščine in hrvaščine, po katerih se je čistila; tudi se ne meni več za pravopisne doslednosti, jezikovno pravilnost, jezikoslovno upravičenost — ali kakor se že take reči imenujejo, ki jih poznajo slovničarji v narečjih in živem jeziku; pismeni jezik se zanje ne briga.

To so lastnosti vsake utrjene pisave in — tudi naše. Zato je storil Levec usoden korak, ko je hotel še v zadnjem trenutku vcepiti nekaj »pravilnih« oblik v pisavo s svojim Pravopisom. Namesto da bi bil proučeval razvoj in ustroj pisave, se je zatekel k jezikoslovju in iskal tu sveta in pomoči. Popustiti bi bil imel vse slovarje in slovnice in vse filologične retorte in se obrniti v tisti konec svoje knjižnice, kjer se hranijo Novice, Glasnik, Dunajski in Ljubljanski Zvon, Dom in Svet in druga naša literarna glasila. Ta hranijo material za pravopisna pravila in ne kakšna druga dela. Pravopis se ne dela v jezikoslovčevi retorti, ampak se je že naredil v vrstah pisateljev, pisalcev in piscev, ki so dali gotovim oblikam že zakon pravilnosti in ta zakon tako drži, da tudi jezikovno najnepravilnejših oblik ne zabrani noben jezikoslovec več. Saj vendar ve-

¹ L. c. Ljubljanski Zvon, 1898, 276.

čini kosmatih, nepravilnih oblik, ki jih pišemo že leta in leta, tudi sam Levec ni pokazal hudega obraza. Zakaj je storil to le nekaterim, nam je neumevno. Zakaj je pravopisne doslednosti terjal samo od nekaterih oblik, od večine pa ne, nam je tudi neumevno. Saj če je hotel imeti »znanstven« pravopis, bi bil moral ustreči znanstvu popolnoma. In znanstven pravopis je hotel imeti, saj pravi sam, da se je, n. pr. »sestavlja slovar . . . povsod ravnal natančno po Pleteršniku; samo pri peččici besed . . . sem odstopil od njega, ne da bi vsiljeval svoje subjektivno mnenje, ampak ker sem tukaj pritegnil veljavnim in doslej še ne opovrženim razlogom gospoda p. Stanislava Škrabca«¹. Dalje pravi sam: »V stvareh, ki jih nisem mogel zajeti iz tega slovarja, sem se ravnal največ po slovniških opazkah in pomenkih, ki jih je zadnjih šestnajst let priobčil gospod p. Stanislav Škrabec na platnicah »Cvetja z vrtov svetega Frančiška«, in po Brozovi knjigi »Hrvatski pravopis«, ki jo je znanstvena kritika tudi zelo pohvalila. V mnogih stvareh pa sem si poiskal sveta tudi v Miklošičevi, Metelkovi, Šumanovi. Janežičevi (Sketovi) slovnici, dalje v dr. Oblakovih in dr. Štrekljevih spisih in v jezikoslovnih razpravah«².

Kaj je Levec s takim Pravopisom dosegel, nam ni treba še enkrat ponavljati. Če je mislil pisavo še jezikovno izboljšati, se je nad njo pač hudo zmotil. Dogodki zadnjih petnajstih let nam to potrjujejo. Toda ravno isti dogodki nam potrjujejo tudi še nekaj drugega!

Nad našo pisavo se ni zmotil samo Levec — temuč tudi slovenski jezikoslovci na celi črti. Doživeli so ob Levčevem pravopisu hud poraz, kakoršnega niso pričakovali. Usoda Levčevega Pravopisa je tudi usoda slovenskega jezikoslovja — v pravopisnem vprašanju. To se mora primerno poudariti!

Pri neuspehu novega Pravopisa ne nosi krivde Levec sam — ampak vse naše jezikoslovje. Levec je prav za prav le nekak Ludovik XVI., ki je trpel za grehe svojih prednikov in prevzel na svojo osebo krivdo drugih. Zato bo pa tudi golida vsakovrstnih očitaj, ki jih je moral od svojih nasprotnikov preslišati, oškropila nasprotnike same, ne Levca.

Pribiti moramo dejstvo, da bi bil v času, ko je sprejel Levec od ministrstva za uk in bogočastje naročilo, naj sestavi na podlagi Pleteršnikovega slovarja za šole slovenski pravopis³ (1895),

vsak tedanji jezikoslovec rešil svojo nalogo mnogo slabeje kakor Levec. Levec je dobil svojo nalogo v najneugodnejšem času. Slovenska javnost je bila pod vtisom Pleteršnikovega monumentalnega slovarja, ki se je ravnokar dobro dovršil. Od raznih strani so dohajale želje, naj se sedaj slovenska pisava ustavi kakor solnce pred Jozuetom in ravna po Pleteršniku. Slovenska javnost je bila ob tem zares impozantnem delu tako omamljena, da je zahtevala od njega celo tega, česar Pleteršnik v njega ni položil: prevzeti celo pravopis po njem. Kolikor moremo soditi, se je prvi — in gotovo ne najmanj ugleden! — oglasil za pisavo po Pleteršniku sam Jos. Stritar. Pisal je: »Vsaki Slovenec tako rekoč je rojen jezikoslovec, če že družega ne. Vsaki meni, da sme govoriti in soditi o jezikoslovstvu kakor o vremenu ali politiki . . . Ali to pa vender ni, da bi imel vsaki pisatelj svojo slovnico, da si nista dva časnika podobna v pisavi! (str. 688). Dočakali smo, česar smo čakali pol stoletja, veliki (namreč Pleteršnikov) slovensko-nemški slovar . . . kaj je zdaj naša dolžnost? . . . vsakega Slovenca, kateri kaj piše, sveta narodna dolžnost (je), ravnati se po njem (str. 691). V dvomnih slučajih iščimo pri njem sveta, kakor so ga iskali Grki pri Pitiji v Delfih. Temu to ne bode prav, onemu ono, gotovo; čisto naravno! Tudi meni ni prav vse po volji (tu našteva nekatere stvari; n. pr. črešnja, črevlji, čreda, kmetovavca², črez plot) . . . možje, ki so prepričani, da kako stvar bolje vedo, imajo dolžnost, da, dolžnost svoje »boljše prepričanje žrtvovati tako potrebni jedinosti v pisavi. Tu velja tisti »sacrificio dell' intelletto« in »laudabiliter se subiecit«.

In kaj je odgovoril na take besede urednik listov, V. Bežek?

»Velepoštovanemu g. pisatelju gorenjih vrstic si usoja uredništvo izjaviti, da se popolnoma strinja (tako! op. pis.) glede na »sacrificio dell' intelletto«, ki ga treba doprinesiti novemu slovarju. Saj smo tudi mi že namerjali, napraviti izjavo in poziv v tistem smislu o priliki, ko se slovar završi s 23. sešitkom in dopolnilno polo, obsegajočo popravke. Tu nas je pa današnje »Dunajsko pismo« prehitelo. A jako hvaležni moramo biti g. pisatelju, da je že sedaj sprožil to misel.« (Ravno tam.)

Isto se je pričakovalo od novega slovarja tudi drugod; tako je pisal med drugim tudi Dom in

¹ Lj. Zvon, 1895. (Dunajska pisma.)

² V tem članku je Stritar zopet prvi zapisal novo obliko; bravec, —: »menim, da bi me častiti bravec (tako!) po strani pogledal« (str. 691). Opazka: pristavek: »(tako!)« pri bravcu je Stritarjev!

¹ L. c. Ljubljanski Zvon. 1898. 281.

² L. c. 282.

³ L. c. Lj. Zvon 1898. 276.

Svetov¹ kritik F. M. (arešič) v oceni novega slovarja: »Slovar . . . nam . . . kaže (tudi), kako moramo pisati kako besedo in kako ne. Odslej bodo kritiki mahali s Pleteršnikovim slovarjem po glavah nevednih pisateljev, in ti ne bodo mogli s pridom zagovarjati svoje nevednosti.«

Tako pa se o slovarju ni samo mislilo, ampak je obetal postati meso in kri tudi v pisavi. V. Bežek priznava za Ljublj. Zvon²: »Že takoj, ko je bil dokončan Pleteršnikov slovar, smo bili mi prvi, ki smo se Pleteršnikove pisave ne samo oklenili, kolikor smo se mogli in znali, ampak jo tudi iskreno priporočali vsem pisateljem in časopisom. In nekateri pisatelji in listi so se res z »Zvonom« vred pokorili Pleteršnikovim, v obče trezno preišljenim načelom.«

Ako se je torej ves slovenski svet nagibal k Pleteršniku, je bilo isto pričakovati tudi od — Levca. In kateri slovenski jezikoslovec bi bil ravnal tedaj drugače? Kdo ne bi bil šel tedaj k Pitiji v Delfe?

Pleteršnikov slovar pa je tudi res v pravopisnih vprašanjih samo — Pitija in nič drugega. Pitija je dajala dvoumne odgovore in take odgo-

¹ Dom in Svet, 1895, 126.

² O priliki izdaje Levčevega Pravopisa, Ljubljanski Zvon, 1899, 319.

vore daje pravopiscu tudi Pleteršnik, ker registrira vsakovrstne oblike, ki so bile v raznih dobah navadne. Ali si s tem pravopisec kaj opomore? Nad takim blagom ima veselje le znanstvenik. Ako se je torej obrnil Levec k Pleteršniku, je storil le v imenu vseh tedanjih pravopiscev. Njegovo delo pa bi seveda moralo biti, izbrati iz slovarja samo to, kar bi pisava prenesla. Teга Levec ni umel.

In če se slednjič vprašamo tudi po tem vzroku, zakaj Levec ni imel srečne roke pri izbiranju, moramo vsaj glede oblik, ki se opirajo na etimologijo, reči, da je bil Levec tu zopet otrok svojega časa in je postopal tako, kakor bi bil zopet, vsaj glede etimologije, postopal vsak slovenski jezikoslovec.

Slovenski jezikoslovci so tedaj v pravopisnem vprašanju tičali do vratu — v etimologiji. Šola, ki jo je bil vzgójil Levstik, je bila v najhujšem cvetu. V tem toku je sam Levec plaval ves čas, kar je pisal. Ako je tako pisavo podpiral tudi znanstveni Pleteršnikov slovar — ta jo je za znanstven namen tudi po precejšnji pravici smel! —, katerega se je ves slovenski svet oklenil, kdo ne bi bil obdržal take pisave tudi v novem Pravopisu? In kdo ne bi bil sprejel, vprašam, tudi pisave »bravec«, katera je vzdignila pozneje toliko prahu? (Dalje.)

PISMA.

Zložil Jos. Lovrenčič.

Devet visokih gorâ in devet širokih vodâ naju loči.
In čez devet visokih gorâ in čez devet širokih vodâ
se nébes do mene in tebe boči.
Na njem se srečujejo misli najinih src.

In se pogovarjajo. Tvojih misli beseda:
Hrepenenje rože po solncu, kedo ga pove,
nje srečo, kedo jo ume,
ko žarek jutranji ji v kelih pogleda!
Tako jaz. Na svojih dni gledam nebo,
vem zate in čakam, da solnce bo vzšlo.

Mojih misli beseda: Z bliski računal bom čas in z viharji,
da hrepenenje tvoje ne bo merilo poti,
ko rada ljubeče bi mi zaupala, kaj sem ti jaz —
prelepi južni roži v mladi zarji!

Devet visokih gorâ in devet širokih vodâ naju loči.
Od prve do zadnje se nébes boči,
po njem najina pisma brez časa gredo:
moje misli tvoje, tvoje misli moje bero!

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Ce je pričakoval kdo rešitve naše pisave od slovarja, po katerem so toliko let vzdihovali, bi se imelo pri nje sestavi na to posebej ozirati. Ko je prevzel Levstik l. 1866. uredništvo tega dela, je trezni Janežič na to posebej opozoril, rekoč: »V oblikah naj bode novi slovník véрно zrcalo sedanje slovenske pisave, da je še za več let ne prehití, nego je nemško-slovenski del za njo zaostal, kar bi bilo enako škodljivo.«¹ Pleteršnik pri svojem delu ni gledal na pravopisno rabo, ampak na zahtevo etimologije, ker je imel v mislih bolj znanstven kakor praktičen slovar. Vsled tega za škodo, ki jo je prorokoval že Janežič, ni odgovoren on, ampak drugi. Pleteršnik slovarja ni namenil pravopisni uporabi. —

Res da pa Levec v vseh rečeh ni opravičljiv. Pa kdo bi tudi bil? Ako se pri pravopisu ni obrnil na tako stran, kjer bi bil imel gotov uspeh, to je na zgodovino literarnega jezika, ne pa na zgodovino narečij in živega jezika kot takega, — v tem Levec, to poudarjam, zopet ni sam kriv, temuč duh vsega tedanjega jezikoslovja. V zgodovini literarnega jezika ni iskal načel tedaj noben slovenski jezikoslovec. Tedaj tudi ni mogel Levca nihče svariti pred takim korakom, kakor ga je naredil. Kako globoko je tičalo v istem duhu, kakor Levec, vse naše jezikoslovje in tudi jezikoslovci literatje — nam priča najbolj živo kritika, ki je obsula od vseh strani ubogega Levca zavoljo »bravca«. S stališča splošnega jezikoslovja — na katerem je stal Levec — niso kritizirali Levca samo Škrabec, Štrekelj in drugi strogi jezikoslovci — temuč tudi sam Perušek, deloma tudi Ilešič, in izprva tudi Bežek. Če vsi naši merodajni jezikoslovci skupaj niso vedeli v pravopisnem vprašanju za nobeno drugo stališče, kakor za splošno jezikovno, na katerem je stal tudi Levec ves čas svojega pisateljevanja — kdo bode potem Levcu zameril, da je ravnal tako, kakor je? Da Levec seveda na takem stališču ni uspel, je torej krivda vsega jezikoslovnega javnega mnenja. —

Slovenci tedaj — žal — nismo več imeli Miklošiča, ki je bil v tem vprašanju edina bela vrana jezikoslovska. On je bil edini, ki je vedel, kaj je pisava in kaj pravopisno vprašanje v jezikoslovju. On je vedel, po katerih potih pri-

hajajo pisatelji do edinosti in kako se mora jezikoslovec v pravopisnem vprašanju vesti. Nje pa seveda, žal, tedaj ni bilo več med nami, da bi bil povzdignil glas in povedal iz svoje skušnje in iz skušnje slovenske pisave, da po taki poti, kakor jo je mahalo slovensko jezikoslovje in z njim vred ob času izdaje Pleteršnikovega slovarja tudi ostalo slovensko občinstvo, ne pridemo do zaželene pravopisne edinosti. Ni ga bilo, ki bi bil zaklical: Stojte, vzdramite se, ne poskušajte Sisifovega dela! Ne mislite na edinost po takem načinu, kakor se ni dala še nikdar doseči.

Toda morebiti bi ne bili Slovenci niti Miklošiča samega poslušali. In zato je pač najbolje, da se je zgodilo to, kar se je: Levčev pravopis in z njim vred vse tedanje slovensko jezikoslovje je v pravopisnem vprašanju propadlo.

Do katastrofe je moralo priti, in to je edino sredstvo, da poklicani faktorji spregledajo in se ne ustavljajo načelom, ki jih dela pisava sama, ali če hočete pišoče občinstvo. Sicer je tudi čisto vse eno, ali se to sedaj uvažuje ali ne uvažuje: slovenska pisava se tudi pod novim pritiskom ne bo udala; prestala je že hujše krize, kakor v poslednjih dneh, pa iz vseh je vstala zmagovita. Premagala je tok vzhodne štajerščine, premagala kranjske etimologe in separatiste Levstikove šole, premagala ilirsko mešanico, premagala nebroj historičnih svetinj.

Kdo jo ustavi tudi na sedanji zmagonosni poti?

In če bomo dospeli kdaj do edinosti, kdo bo storil to? Ali pisava sama, ali dosedanja jezikoslovna pot, ki je še vedno podlegla? Miklošič bi rekel, da pisava. Ko je Božidar Raić prijel Miklošiča najpreje v Novicah, l. 1856. in pozneje v Glasniku, l. 1858., češ da se v pisavi ne drži staroslovenskih pravil, je Miklošič poprosil Navratila, da je v Glasniku¹ napisal proti Raiću in proti drugim jezikoslovcem med drugim sledeče besede: »Užalilo se je g. M.(iklošiču), ko je vidil . . ., da se derži g. R.(aić) še zmirom onih pravil, ki se jih je deržal l. 1856. Že ondaj so mu očitale ‚Novice‘, da zdaj nismo več stari Slovenci . . . G. R.(aić) ni maral za one modre besede; zato očita g. R.(aić) našemu ljudstvu ponevedama; Slovenci!

¹ Sl. Glasnik, 1866, 36.

¹ Glasnik, 3. zv. 1859, str. 98 sl.

Zakaj 'golčite' tako? Stari Slovenci niso 'golčali' tako; tako in tako je po staroslovenski; tako treba 'golčati' tudi zdaj! Tudi g. Miklošič vé, . . . da zdaj nismo več stari Slovenci, in da 'ga' ni na vsem svetu jezika, ki bi imel 'železna pravila' (na katera se je namreč Raić skliceval). Narodna raba (str. 99) mora biti zapoved vsakemu jeziko- znancu, ki nima pravice sam ob sebi ničesar popravljanja. Le učiti sme, kako bi moralo biti kaj po 'železnih pravilih'; ker se pa zdaj več ne pravi tako, zato se mora držati tudi on sedanje rabe ali navade. Tudi g. M. (Miklošič) veli, da treba izbirati za knjižni jezik najbolje in najlepše zernje; vendar — veli — treba tudi na število (našega ljudstva) gledati, zato ker se množica ne uklanja rada peščici; ali 'mertvih' ne budimo ter jih ne zanašamo po sili med 'žive'; mrtvi ne bodo več govorili, da se na glavo postavimo. Za žive ljudi so le žive besede, oblike itd.; z mrtvimi t. j. s takimi, ki so že potihnile, naj se pečajo učeni ljudem presedajo mrtve besede, mrtve oblike.« (Str. 100.)

Navratil navaja nato več zgledov, kjer je Miklošič pisal tako, kakor so jih sploh vsi pisatelji pisali, dasi so jezikovno napačni. Karakterističen je n. pr. zgled: »Miklošič uči sam (III, § 347), da bi bilo 'poželjenje' bolje kot 'poželjenje', piše pa vendar 'poželjenje' (str. 129). Dalje navaja: »Le peščica Slovincov govori še -noti.¹ Zato je vzel g. M. v berila rajši končnico -niti; celo svojo pisavo brez zamolklega (pologlasnega) e pred r-om je popustil v berilih (za gimnazije), čeravno uči od nekdanj, da je tak r samoglasnik . . . Zbog večine je spremenjal že v natisu tudi j e g a, j e m u (kakor pravijo še pri njem doma — okoli 'Lotmerka' bolj po starem) v 'njega, njemu' . . . samo, da bi bil mir, potem ko je zvedil, da so zabavljali nekod že poprej hudo hudo zbog j e g a, j e m u« (str. 146).

Vidite, takih jezikoslovcev nam manjka!

K podrobni kritiki Pravopisa ne preidemo takoj. Preje hočemo še podati zgodovinski razvoj naše pisave, da se seznanimo z raznimi reformatoričnimi poskusi, ki so se kedaj uvajali v pisavo. Ko nam bode znana zgodovinska podlaga, bomo tem laže presodili Levčev reformatoričen poskus.

I. Pravopisni preobrat v letu 1849.

Leto 1849. je za preobrat naše pisave jako znamenito. Teža leta je krenil vladajoči pismeni jezik, ki se je gibal 300 let v mejah kranjskih narečij, na novo, širšo pot, ki so mu jo pokazali

¹ Glagoli II. vrste, n. pr. dvignoti.

trije novi jezikovni elementi, t. j. izvunkranjska, zlasti štajerska narečja ter ilirizem in stara slovensčina.

Naš pismeni jezik ni bil enoten. Pred blizu sto leti sta se pojavila poleg kranjščine še koroški in štajerski provincijalni pismeni jezik, v katerih so pisali ondodni pisatelji. Koroški pisatelji so se naslonili sicer precej na kranjščino, toda skoro neodvisno od nje so se razvijali vzhodni Štajerci. Tako je imela vsaka provinca svoje literarno narečje, ki se je razvijalo po svojih pravilih. Najveljavnejši pismeni jezik je bil seveda kranjski, ki pa na ostala dva vendar ni mogel nikoli toliko vplivati, da bi si ju bil podvržel.

Skupaj so trčila vsa tri narečja še le z letom 1843. v »Novicah«, kjer je pripustil Bleiweis prostora pisateljem vseh treh skupin. Vendar čas združenja s tem še ni napočil, ker posebno kranjski in vzhodnoštajerski pisatelji niso hoteli v ničemer odnehati od svojih posebnosti. Kranjci so pitali one, češ da so »brantelji des spezifischen steirischen Windischthums«, štajerski pisatelji pa so jim oponašali, da so zastopniki »des spezifischen Krainerthums«.¹ Po pravici je tožil Cafov v »Novicah«, glede pravopisa²: »Dajno je ves Štajerec spodnjega kraja, Murko ves pokrajnčeni Štajerec, Metelko cel Krajnec in Gutsmana je malo drugja, kakor Korošec, ob kratkem: Slovenske gramatike in slovenskega pisanja po vseh podnarečjih še neimamo!«

Zbližanju je pripravil ugodna tla še le ilirizem, ki si je osvojil srca zastopnikov vseh treh skupin.

Ilirizem ima za zблиžanje naših provincijalnih pismenih narečij mnogo zaslug. S tem ko je vlil Slovincem duha jugoslovanske vzajemnosti, jih je privedel tudi do pojma enotne domače skupnosti v pismenem jeziku.

Neposredno na pismeni jezik je vplival ilirizem, kakor ga je zastopal Matija Majar. Ta mož je bil Ilirec svoje vrste. Spadal je vrsto tistih, ki so hoteli združiti Slovence v vseslovenski pismeni jezik in ga polagoma bližati ilirskemu jeziku, toda samo bližati, ne pa ga v ilirščini vtopiti. Majar ni bil Vraz, ki je slovensčino popustil, ali Ivan Macun, ki bi bil rad zavržel domačo literaturo in se popolnoma oklenil hrvaškega jezika

¹ Prim. tožbe Andr. Einspielerja (Svečan) v listu »Slovenija«, l. 1849, 365. ter nekega »vlastenca iz Štajera« v 18. listu istega časopisa. Zato kliče Svečan glede jezika na imenovanem mestu: »Častiti gospodi! ne po štajersko, ne po koroško, ne po koroško, temuč po slovensko.«

² »Novice«, l. 1845, 11.

in hrvaške prosvete. Majar ni klical z Macunom!: »Kaj hočemo . . . s slovenskim jezikom doseči? . . . Slovensko knjižestvo po mislih mojih ni mogoče. Odkod pa le hočemo u slovenskem jeziku prozaičko, odkod pesniško berilo zložiti? Kje imamo slavne dela zgodopisne, zemljopisne, umoslovne, lepodušne? Lehko je, moji ljubci, reči, slovenski jezik naj se v latinskih šolah uči; ali težko je to izpeljati! . . . Ako ne hočemo dušni heloti ostati, bomo morali drugači ravnati; morali bomo se misli, kakor da bi kedaj slovenska literatura cvela, za časa braniti (tako!); ker je

natskim itd.« Ugaja mu, »da se te novice (Bleiwisove) pomalim u jeziku približujejo narečji bližnjih Slavjanov u Horvatskeji, Slavonii, Dalmaciji itd.«

V takem jeziku je pisal tudi sam svoje spise, ki jih je priobčeval v »Novicah« in pozneje v »Sloveniji«. Celotno pa je razvil svoj program v posebni knjigi: Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik.¹ Ta knjiga je bila za preobrat naše pisave velikega pomena. V celoti so bili Majarjevi nazori utopistični,² a le v tistih primerih, kjer jezika ni vzel iz naroda,

OD ZGRADBE BELOKRANJSKE ŽELEZNICE:
ZIDANJE VIADUKTA ČEZ POTOK KRUPA.

vkanljiva. Izberimo si marveč drugi človečanskem našem namenu bolj priležen jezik, . . . ilirski; in za vpeljavo ilirski ga jezika bi jaz svoj glas dal.« Svoj program si je Matija Majar izdelal že jako zgodaj. Zaslediti ga moremo že l. 1844., ko je pohvalil »Novice«², češ da »ne gledajo samo na kranjske Slovence, ampak, da nas vse vkupej bratersko objemajo, karkoli je nas Slovcov u Kranskej, Štajarskej, Koroškej, na Goriškim, Be-

ampak si ga je sam rekonstruiral. Zato sta se vseh nazorov poprijela samo dva pisatelja, ki pa nista bila leposlovca, namreč Andr. Einspieler-Svečan in mladi Janežič. Toda posamezna načela, in posamezno jezikovno gradivo, ki ga je zbral v knjigi, je bilo tolike vrednosti, da so se ga oprijeli takoj mladi literatje. Prvi je uvedel v pisavo mnogo njegovih oblik Luka Svetec-Podgorski, njega so sledili Cegnar, Navratil, Miklošič, Levstik, Valjavec, Cigale i. dr.

Majar je naglašal, da se morajo pisati samo take oblike, ki so vseslovenske ali vsaj veliki

¹ Ivan Macun: »Kakšen jezik bodemo vzeli za šole in pisarnice po slovenskih krajih«, »Slovenija«, l. 1848., 12. Proti tem nazorom sta se oglasila v istem listu dr. I. Schubitz (ibid., 32) in Podlipski - Hicinger (ibid., 174).

² Novice, l. 1844., 12.

¹ U Ljubljani. Natisnil Jožef Blaznik. 1848. Spisal i na svetlo izdal Matia Majer.

večini znane ter so najbliže ilirskim in ostalim slovanskim oblikam. Glavno načelo mu je bilo:

»Piši reči u knjiž. narečju 1. kakor jih ves narod, ali veča njegova strana izgovara; 2. kakor etimologija hoče; 3. kakor druga slovenska narečja izgovaraju.« (§ 31., str. 37.)

Namen knjige je bil, pokazati »pervič: da se mora dosadanjih 14 do 16 slavenskih književnih jezikov . . . uzajemno približevati, a ne se oddaljivati; drugič: kako se moraju ilirska podnarečja, namreč: slovensko, horvatsko i serbsko izobrazevati, da se po malo približaju . . . ja sem nekoliko slučajev napisal, da bi se glede njih složili, vendar nije trēba, da bi vsaki s menoj gledé vsakoga slučaja ali paragrafa moral jednako misliti . . . Ja sem, da kako, zadovoljen, ako bi vsaki čitatelj ove knjižice po njoj . . . saj nekoliko stupinj se slogi približal.« (Predgovor, III.)

Znamenito je bilo slovniško gradivo, ki je obsegalo le take oblike in besede, ki so skupne vsem Slovencem in so hkrati najbliže Ilircom in ostalim Slovanom (od str. 35—86). Nas zanima samo to, kar se je dejanski v pisavo sprejelo.

Najpreje graja tedanje izpuščanje samoglasnikov in soglasnikov. »Slovenci pišu, p: Bliz, Celovc, kukovca, kupčvavc, srova, stri, vidmo . . . Izpuščaju soglasnike; p: č., češen, kleše, pušati, sterniše . . . Piši . . . Blizo, Celovec, kukovica, kupčevavec, sirova, stori, vidimo, češčen, klešče, puščati, sternišče . . . (37). Mlade je Majar za etimologične oblike takoj pridobil. Za gibljivi samoglasnik, ki se je tedaj pisal većinoma z *-i-*, svetuje z ozirom na ostale Slovane povsod pisavo *e*. N. pr.: lovec, konec, pes, petek, krepek, žalosten, orel . . . (str. 44). Take pisave sta se oklenila zlasti Podgorski in Cegnar.

Namesto starih končnic: z jelen-am, jelen-am (dat. pl.) svetuje nove z *-om*, češ »na *-am* čini 7-mi padež samo jedna strana Slovincov, druga strana s Doljno-Iliri vred upotrebuje kod imén tverdogá dokončanja koncovku *-om*, kod mehkoğa *-em*; dakle je ovo daleko vec'a strana, kojoj se je trēba pridružiti« (59). Novo končnico je vpeljal v pisavo Luka Svetec-Podgorski.

Namesto *-iga*, *-imu*, *-im* priporoča *-ega*, *-emu*, *-em*, »zdraviga, zdravimu, . . . pisati je stara pa neveljana navada, ktera se ne smē nasledovati — naj veča strana Slovincov, to je blizo vsi u Koroškoj, Štajerskoj, na Goričkom; Venatskom . . . izgovara, ega, emu, em . . . kakor čine i vsa ostala slavenska narečja, — česko, poljsko i rusko: većoj strani se moramo pridružiti i pisati u slovenskom podnarečju ega, emu, em mēsto iga, imu, im« (69). Nove oblike je prvi uvedel Cegnar.

Za končnice 2. in 3. st. svetuje *-i*, *-a*, *-e*, n. pr. dražji, dražja, dražje za staro: dražji reč, dražji zlato; »daleko veča strana Slavenov, to je štajerski Slovenci, Serblji, Poljaki i Rusi — sklanjaju pridavna imena u 2. i 3. stupaju ravno kakor u prvom (namreč: dražji, dražja, dražje) . . . kranjski i koroški Slovenci pridavna imena sklanjaju nekako inače (n. pr. dražji reč, dražji zlato), blizo kakor Čehi — veča strana naroda i doslednost pak kažeta, da . . . se sklanjeta u vsih padežih . . . kakor u prvom stupaj . . . Nar mēsto naj pisati je il. slovenska jednostranost.« (70). Tudi to se je sprejelo.

Dalje: »Slovenci nek pišu glagolje 2 ga načina na *nuti*, p. blisnuti, dvignuti, kakor ima i česko slavensko i rusko narečje i kakor imaju i ostali Iliri, mēsto na *iti*: blisniti, dvigniti« (84). Tako je pisal Koseski, Valjavec in za njima vsi mladi literatje dolgo časa, toda to se v pisavi ni obdržalo.

Vse to in še marsikaj so prenesli mladi literatje iz Majarjeve knjige v pisavo, kakor bomo v naslednjem dokazali. —

Poleg omenjenih zahtev je trkala na vrata kranjske pisne slovenščine še tretja novost o z i r na staroslovenščino. Že l. 1845. se je oglasil o priliki izdaje Miklošičevih »Radices linguae Slov. vet. dial. v 17. listu »Novic« Cafov: »Tude naša lépa miloglasna Slovenska beseda ima svoje oživljenje ino svoj živež pričakati iz bratovskih narečij; vsem narečjem pak gojna mati ostane stara, čestna Slavjansina sv. sv. Cirila ino Metodija.«

V jeziku so se borili štirje elementi; kdo jih bo združil in na kakšen način? V pisavo je posegel razumen mož leposlovec, ki ni napisal razprave, kako naj se združijo štirje elementi, temuč je pokazal to v praksi, z uvedbo novih oblik v svojih poetičnih in prozaičnih delih. Ta mož je bil Podgorski-Luka Svetec, ki še danes zdrav živi med nami. Majar je poudarjal, da so baš koroško-štajerske oblike most, ki nas veže z Ilirci in ostalimi Slovani, h katerim se je tedaj naše, po ilirizmu navdušeno občinstvo nagibalo. Ako bi se te oblike sprejele v zapadno slovenščino, bi ne bili samo Slovenci združeni, temuč bi storili s tem tudi korak do ilirizma in do ostalih Slovanov. Vse koroško-štajerske oblike pa se seveda ne dado vpeljati v kranjščino, ravno tako se tudi vse kranjske posebnosti ne dado vzdržati. Naj se napravi pameten kompromis med obema dolgoletnima tekmečema, pogoje naj stavi pa — staroslovenščina!

To načelo je položil Podgorski v pisavo in poskus je uspel. Hitro si je pridobil pristašev, ki so njegovo pisavo sprejeli in jo uvajali v življenje, dokler ni popolnoma zmagala. Po teh načelih se

je razvijal naš pismeni jezik tudi v poznejši dobi in ta razvoj prav za prav še do danes ni završen. K načelom, ki jih je uvedel v pisavo Podgorski, sta pristopili pozneje samo še dve načeli, ali sta po večini propadli in se v pisavi nista mogli uveljaviti, to je etimologična pisava Levstikove šole in Škrabčevo načelo, naj se pisava ustroji po pisavi XVI. veka.

Tako moremo imenovati pravega reformatorja naše pisave — Luka Svetca.

V mesecu svečanu l. 1849. je prijavil v listu »Sloveniji« svoje prve proizvode z novimi, t. j. za zapadno slovenščino dotlej neznanimi oblikami. Pridobil si je brž somišljenikov, ki so tako pisavo odobraval in jo sami sprejeli. Bili so to Fr. Cegnar, Navratil, Levstik, Miklošič, Cigale. Ker sta bila med temi dva moža urednika listov, sta nove oblike uvedla tudi v svoje liste, tako Navratil v »Vedeža« in Cigale v »Slovenijo«, in sicer že proti koncu l. 1849. Ker je bil Matej Cigale poklican za urednika slov. državnega zakonika, je z letom 1850. uvedel nove oblike že tudi v uradno slovenščino, ki je bila pozneje merodajna za šolske knjige in so zato nove oblike vkljub začasnemu odporu »Novic« zmagale pri vseh pisateljih. Sprejele se sicer niso vse Svetčeve oblike, in vseh, ki so

šle pozneje pod imenom »nove oblike« po svetu, Svetec od začetka še niti sam ni rabil, toda v glavnem je le zmagalo in se sprejelo to, kar je Svetec predlagal. Luka Svetec je vpeljal l. 1849. sledeče oblike: 1. -ega, -emu, -em za prejšnje končnice: -iga, -imu, -im; 2. -om, -oma, -om za prejšnje končnice -am, -ama, -am; 3. pisavo šč za dotedanji š: piščal; 4. -nuti pri glagolih II. vrste: zginuti, vzdignuti; poleg tega je začel pisati mnogo štajerskih, hrvaških in staroslovenskih posameznih oblik.¹

(Dalje.)

¹ Po kronologičnem redu je rabil v »Sloveniji« l. 1849., počenši s stranjo 44, sledeče oblike: našim dedom, za lepim zorum, ti vzdihuješ, umem tvoje vzdih, vzhaja solnce, piščal (44); pred mrazom, pred svetom, v zavetji varnem, iz varnega krila (108); Rojakom; In domá sestrice krepi. — Slabe oživljuje z *njoj* — In ko pride traven lepi, — Jo že ves spremljava *roj*; z *njoj* po cvetju zdaj šumi; zginuti v pobeg (132); žejnega, dišava duje povsod, v bistrem zerkali solnce miglja (156); tatovom, me vzdramijo iz sanj, radost je proč; tvoja kerv, največega, ni potihnula, narašča (184); ugasnul, iznova, privoščim, vzbujala bode moči, gošče, v serce *prodere* si pot; Vas pa, kateri doslej podajaste (tu je opomba: Po staroslovenski, namesto »ste podajali«), prijazno mi desne (212) po očetovški, klanjat se (284); se vmaknul, kerv piješ, si *prodere*, neopuščaj (292). Jezdista dva pobratima, jezdista dva konja, nesesta bojne kopji, poljubljava lice; očesi iztaknul (313).

CONFESSIO.

Zložil Jos. Lovrenčič.

Večer se je dotaknil zvona
in mu vzbudil besedo:
v njej oljka je zazelenela.
In duša, trudna Babilona,
v confiteor in credo
spokorno je zakravela:

Priznam,
v nemočni uri sem predal se že temám:
na trhli vrbi dvoma strune so visele
in Tebi so sovražno pesem pele.
Ti si večna Milost: temo si razsvetil
in ogenj vere v duši si zanetil!

Razvnel se je v plamén: verujem Vate
in vem: Ti vsepovsod:
večerni zarji naj bi vzel peruti zlate
in se ponesel, blisk, v nasprotno stran
pod noč rodeči svod:
pri meni si, Gospod.
Nad mano bi blestela Tvoja dlan:
Na veke v Mojo misel si vkovan!

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

II. Nove oblike in njih usoda.

Vpisavi ni ostalo samo pri oblikah, katere je vpeljal Luka Svetec, temuč se je pokazalo kmalu še več drugih. Mladi četrtšolec Levstik¹, ki se je Svetcu prvi pridružil, je hodil še po stopinjah svojega učitelja, toda drugi posnemovalec Svetčev, Fr. Cegnar, je vpeljal na svojo roko že več novih, ilirskemu duhu odgovarjajočih oblik. Poleg posameznih hrvaških in staroslovenskih oblik je uvedel pisavo veznika *da* namesto *de*, ter končnico *a* v množini srednjega spola pri pridevnikih: junaška dela namesto junaške dela.² Obe novi obliki je predlagal že Juri Sodevski-Kobè v »Novicah« 1844, kar se pa takrat seveda še ni dalo sprejeti. Tam piše Kobe: »Gosp. Majer terja od Krajncov, da naj pišejo u narečju, ki vlada med Ljubljano in Reko; gotovo bi nas to . . . jako približalo južnim Slav-

¹ Levstik je priobčil v »Sloveniji« 1849. str. 168. svojo prvo pesem »Želje« dne 25. maja, torej je našel Svetec prvega somišljenika še le čez dobre tri mesece, kar je pač pozno, če pomislimo, da je Svetec spesnil v Sloveniji od svečana do maja precej pesmi. Levstik je pisal samo Svetčeve nove oblike, zato je pisal po starem veznik *de*: *de* bi se živela (168), kakor je pisal tudi Svetec: *de* pred mrazom (108).

² Veznik *da* je uvedel v Sloveniji, 1849. str. 340: da jo je napadel, da je zdravilo; dotlej je pisal *de*: *de* so (332), *de* mi lasi po koncu stopijo (336). Pisava: junaška dela itd. se nahaja od str. 344 dalje; vera v višja bistva (352). To končnico je vzel po ilirskemu; koroško-štajerski pisatelji so pisali s kranjskimi vred *e*: junaške dela. Tako tudi Svetec: brezdna peklenške (212) in sam Cegnar: znamenja so slednje (232). — Stare oblike je rabil Cegnar na str. 56, 116, 120, 124. Nekaj novih prvič na str. 224, toda prihodnja pesem (276) ima zopet vse stare oblike; izključno nove rabi od str. 332 dalje. Imenitnejše oblike in besede Cegnarjeve so: fonetična pisava strsl. vz-: vstok (224), vshod (340); Navratil piše: vz (Vedež, 1849, II. pol. 29. piše: proti vzhodu, kjer pod črto posebej pristavlja opomnjo: vz (beri »uz«) po staroslovansko v'z, pomeni v sestavljenih besedah »gori« (auf, hinauf); tedaj solčni vzhod (Aufgang). — Hrv. besede in oblike: prosterla bo verhove (224), razmotrim (340) k nadahnutju Serbov (344), žertval bi se (344), oziralnik: Obrenović, kiga smo vidili (368), gosti, kim posteljejo (360), kega (404), kemu (344), strsl. lon = naročje, ste se v domači lon vernili (348); štaj. - koroško: prijatelj (348, štirikrat), po Majarju, Pravila 49, piše: sosedščina (352) dalje: v eno mero naprej pleše (352). Po Majarju, Pravila 44, piše: petek (368), dočim ima Slovenija do l. 1850, ko je postal Cegnar njen urednik, obliko petik. Nova pisava za pregibni glas vendar vkljub temu še dolgo ni zmagala, toda o tem pozneje.

janom, ker bi mi z njimi imeli vse pridavne imena u srednjem spolu . . . na a, postavim: dobra vina, rudeča jabelka i. t. d.; tudi bi z njimi imeli enak veznik: da namesto *de*« (168). Za Svetca je bil Cegnar, dasi se mu ni takoj pridružil in je še potem dalj časa omahoval, velika pridobitev, ker je zlasti v zadnjem četrletju 1849. l. v leposlovnem delu »Slovenije« mnogo pisal in s tem nove oblike zelo utrdil. Nadaljnji pridruženici Svetčevi: brezimni pisec članka »Življenje Paskieviča«¹ Navratil² »Starološki«³ se z uvedbo kakih novih oblik niso proslavili; pač pa je vpeljal Miklošič v pisavo zapadne slovenščine koroško končnico pri pridevnikih: n. pr. v velikej četvertini; o Filologii Slovenskej⁴, kar je priporočal že tudi Majar; ker so se je oklenili Cigale, Cegnar, Podgorski, Navratil, se je v pisavi mladih sprejela kot pravilo, vendar zmagati vsled odpora starejših ni mogla. Pozneje so se je oprijeli Levstik, Stritar in tovariši, pa zopet brez uspeha. — Važno novo obliko je začel pisati Jeriša-Detomil⁵ v »Vedežu«; večja žaba namesto kranjsko-koroškega; večji žaba. Pesnik Jeriša je znamenit tudi zavoljo tega, ker je nove oblike prvi uvedel v »Vedeža« in s tem pridobil za novo pisavo že drugi slovenski list, ki je koncem tega letnika pisal že skoro vse po novem. Največjih zaslug za novo pisavo pa si je stekel urednik »Slovenije« sam, ki se je ogrel za nove oblike nekako v zadnjem četrletju l. 1849., ko je pisal z njimi že vse uvodne članke in pridobil s tem za nje tudi ostale »Slovenijine« sotrudnike. Oprt na tako lepo število prijateljev novih oblik, se je Cigale odločil, da prenese novo pisavo tudi k slov. drž. zakoniku, katerega urednik je postal koncem l. 1849. To svojo namero je razkril v »Sloveniji« v dopisu z Dunaja 7. decembra, list 98., na kar so »Novice«⁶ nastopile — in to prvič — proti novim oblikam in njihovim širiteljem, rekoč: »V Slovenii l. 98. je rečeno: ,de se bo gosp. prestavljavec državniiga zakonika

¹ »Slovenija«, 1849, 236 sl.; ² l. c. 320; ³ l. c. 400; ⁴ l. c. 368.

⁵ L. 1849., 107. Tu piše že: globokejša luknja (108), večja žaba, stareja žabica (108). Svetec je pisal še po starem: Toplota najmilši bo grela — Te sapa naj meči objela — Naj lepši, naj zalši cvetica, Slovenija, 1849 (108).

⁶ L. 1849, 223, 227, v članku »Nekaj zastran državniiga zakonika«, spisal Bleiweis sam.

v prihodnjih listih tudi občno zaželjenih (!!!) novejših oblik poprijél.' — Kolika pomota! Ker poterpežljivi Slovenci molčé, in pustijo dva ali tri gospode pri miru, kateri v enim ali dvéh listih svoje sladke sanje za sebi tolikanj preljubljeno ilirščino pri vsaki priložnosti v slovensko vrinjujejo, za to tedaj so te neslovenske oblike občno zaželjene?! — Nam je po dopisih, ki jih dobivamo, dobro znano, de večina bravcov ne želi novejših oblik, ki se ne deržé slovenskih slovníc, ki so iz naroda vzete.« (223.) »Ali se bo (državnega zakonika) . . . namen dosegel, ako se mu piše po novejših oblikah, ki so jih jeli nekteri gospodje siloma rabiti? Teh gospodov namén je, de se naše slovensko narečje z ilirskim zmeša . . . Ta namen bi napčin ne bil, ko bi iz njega postalo občno jugoslovansko narečje, in ko bi se dal doseči brez poškodovanja slovenskiga ljudstva . . . Kaj bo imelo slovensko ljudstvo od tega? Pisavci in njih prijatli bojo to izmišljeno pisanje brali — ljudstvo pa bo na suhim ostalo, ker tacih reči, ki jih ne razume, ne bo bralo.« (227.)¹

Bleiweisov odpor je potisnil zdaj mladim pero v roke, da so branili nove oblike in razkrili načela, po katerih so uravnali svojo pisavo. Njih izjave so znamenite, ker vidimo iz njih jasno, da je nova pisava odsev novih idej, katere je vcepil mlademu slovenskemu razumništvu ilirizem, in to zlasti ilirizem, kakor ga je literarno zastopal Mat. Majar. Poudarjamo pa, da so nove oblike le odsev ilirizma in le odsev Majarjevih Pravil, ker vsega, kar je ilirizem terjal, si niti sam Majar ni upal na mah doseči² in da je terjal tudi Majar preveč, naglašajo naši mladi literatje sami.

Iz imenovanih razlogov hočemo odgovore mladih natančneje zasledovati. Odgovarjajoč na Bleiweisov članek pravi dopisnik »Slovenije«: »Kar se tiče besed 'novejših oblik', moramo reči, da . . . so starje od oblik, ktere naše sicer slavne Novice rabijo. Teh oblik so se le novejši pisa-

¹ Znamenite pa so poslednje besede v članku: »De si pa zraven svojiga čistiga slovenskiga pridobimo tudi popolnoma znanost ilirskiga jezika, naj se na vsacim slovenskim gimnaziji napravi tudi učiliše ilirskiga jezika: le to je prava pot vzajemne književne zveze«.

² Ko je v »Sloveniji«, 1849, 338 v članku »Ilirskoslovenski jezik« povzel vse svoje nazore glede ilirsko-slovenske pisave in predlagal osem novih oblik, je pristavil tukaj sam: »To (sc. 8 točk) bi bilo vse! Več ne smémo spremeniti (podčrtal Majar), da se nam štrena ne zmeša. Ako slovensčino samo u teh osmih slučajih gledamo približati književnemu ilirskemu jeziku, smo ipso facto Slovenci s ostalimi Jugoslovani glede jezika sjedinjeni; vse druge različnosti se bodo same od sebe poravnale.«

telji poprijeli opiraje se na ilirščino in staroslovanščino«. Ne gre misliti, izvaja dopisnik: očitka ilirščine, »da bo g. prestavljavec derž. zakonika vse ilirske oblike kar na vrat na nos vpeljal. Mi pa zamoremo zagotoviti, da ne bode med temi oblikami ne ene, ki bi ne bila slovenska«. (412.)

Naštevajoč novejšé oblike, »ki se bodo tudi v deržavnem zakoniku rabile«¹, napoveduje dopisnik »J« z Dunaja, da bo nove oblike natančneje razložil v prihodnjem letniku Slovenije drug mož (bil je to Svetec), sam se omejuje le na nekatere očitke Bleiweisove. »Nam očitata 'tolikanj preljubljeno ilirščino', nenarodne oblike itd. . . . Mar niso vse te oblike čisto slovenske, ki so nekaj med narodom na Štajerskem, nekaj na Koroškem, nekaj med narodom na Kranjskem v splošnej navadi? . . . S kolikor pisatelji sim govoril, vsak je živo želel, da bi se te oblike vpeljale . . . Bote prašali, zakaj pa vonder ravno na tih oblikah toliko jezdarimo? Mi verjemo v slogo Jugoslavjansko. Ako tedaj dobimo med vlastnim slovenskim narodom več oblik ene baže, si izvolimo tisto, ki nas z brati Iliri, ki nas z drugimi Slovani veže, ki je po slovnici staroslovenskej . . . Naredite, prosimo, majhen razloček med nami in ognjenima rodoljuboma Svečanom (Einspielerjem) in Majarjem, ki tudi po našem mnenju pač še malo pre dalječ segata! . . . Ilirščino smo priporočali in jo še priporočamo, al ne da bi jo s čistim zlatom slovensčine mešali, temuč da bi jo znali.« (415.)

Z zavestjo, da služi ilirski ideji, je sprejel nove oblike tudi »Vedež«. V drugi polovici l. 1849, s str. 64. dalje je začel priobčevati pogovore v slovenskem in ilirskem jeziku z uvodom: »Učenih mož misel je, da se moramo mi Slovenci v pisanji ilirskemu jeziku če dalje bolj približevati.« Ko je Jeriša-Detomil z novimi oblikami to tudi res pričel, je uredništvo koncem tiste številke obljubilo, »da bo morebiti v vsakim listu Védeža en spis, ki bo nekoliko bolj od drugih z ilirskimi oblikami spisan« (112). Svojo obljubo je izpolnjevalo, dasi je Navratil sam pisal še po starem.² Vodilo, ki ga je imel pri »ilirskih« oblikah, je bilo

¹ Te so: 1. om, oma, om; 2. ega, emu, em; 3. večji, večja, večje; 4. dobra jabelka; 5. zaimek »ti« (dieser) mesto navadnega »ta« (kar se je v pisavi nekaj časa res vzdrževalo in je pobil še le Miklošič l. 1853 v Novicah, 338, o čemer še pozneje!); 6. gen. pl. misli, zapovedi. »Te so novejši oblike, ki se bodo tudi v deržavnem zakoniku rabile. K temu še sliši: 1. vpeljanje . . . ej pri prilogh ženskega spola mesto navadnega i: milej, v našej; 2. »da« mesto »de« (dass), »kar se pa še ne bode v deržavnem zakoniku rabilo« Slovenija, l. c. 414 (tam pomotoma tiskano: 410).

² Prim. str. 141, 163.

sledeče: »Ilirske oblike, ki so na Slovenskim tukaj ali tam že v rabi, imajo prednost pred drugimi, toliko več, ako je ilirska oblika tudi staroslovanska. V rečeh pa — to je bila tudi njegova želja, »v katerih imajo vsi Slovenci še staroslovanske oblike, se morajo tudi Ilirci nam vклонiti, postavimo: bil, ležal, volil, ne bio, ležao, volio, kakor Ilirci pišejo.« (166.)

Znanstven zagovor nasproti Bleiweisu je prevzel Luka Svetec sam. V 2.—4. listu »Slovenije« l. 1850. je priobčil obširen sestavek pod naslovom: »Nove oblike«, kjer opravičuje nove oblike¹ z jezikoslovnega stališča, kar nas danes seveda ne zanima. Zanimiva za nas je le motivacija, s katero priporoča nove oblike. »Mnogokrat,« pravi, »se nam je očitalo, in ne po krivici, da se terdovratno deržimo svoje posebnosti, da pravice drugih Slovincov ne spoštujemo. Ali hočemo svojo termo še dalje gnati? Krajnci! ne pozabimo toliko važnega sveta: Ne stori bližnjemu, kar nečeš, da ti on stori. Mi se bojimo v ilirstvu zgubiti; Korošec, Štajarc, Istrijan, i. d. naj se nam pa brez upora uklone. To ne gre.« Glede očitka, da se z novimi oblikami odtujujemo od slovenščine, pravi: »(Mi) se slovenščine terdo in zvesto deržimo . . . Toraj smo tistim nasprot, ki nas v ilirstvu utopiti hočejo, dobro vedoč, da je takova poguba samih sebe ne samo nepotrebna, ampak tudi izobraženju našega naroda škodljiva.« Vendar je pa zveza z ilirskim jezikom tudi potrebna: »Ni nam tudi nemožne prednosti ilirskega jezika vdeležiti se« ter našteva oblike, ki bi se dale v smislu hrvaščine na novo vpeljati. Svoj spis je završil s pozivom: »Vodi nas, kot je nas vodila, važna misel, da zdaj svoji prihodnji sreči, ki nam le v serčnem objemu svojih slovanskih bratov cvete, temelj pokladamo, kateri pa samo na vseslovenstvu terdno stati zamore.« (16.)

Svetčeve dokaze je izkušal zavriniti Bl. Potočnik², na kar mu je odgovoril Svetec v Sloveniji³ tako temeljito, da se je Potočnik skušal v isti Sloveniji (60) nekako opravičevati. Nove oblike je napadla tudi Zgodnja Danica, na kar pa je odgovoril Cegnar, ki je bil to leto urednik Slovenije. Odgovor⁴ je zanimiv, ker se urednik

hvali, kake uspehe so nove oblike dosegle. »Od novega leta sem,« pravi (list je datiran z 19. svečanom) »smo en sam spis za ‚Slovenijo‘ s starimi oblikami dobili . . . Od mladih pisateljev . . . vemo toliko povedati, da so se skorda ne rečemo vsi, z našimi oblikami . . . sprijaznuli in da jih tudi rabijo. Dokler se ni gospod Podgorski zanje potegnul, in očevidno dokazal, da so pravoslovenske, res da so le malo prijatlov štele. Ko je pa on pero zastavil, si je pri nas skorej vse mlade pisatelje pridobil, tudi take, ki so jih popred najbolj sovražili . . . (to) nam je mnogo pisateljev in prijatlov slovenščine na lastne ušesa povedalo.«

Res, glavna opora novih oblik so bili mladi pisatelji. Ker pa so imeli ti več leposlovnih moči kakor stari, in so zalagali z leposlovjem tudi liste starih, predvsem Ljubljanski Časnik¹, čegar leposlovni del je prevzel Cegnar, je dobivala njih pisava vedno več vpliva. V Lepoznanskem listu Ljublj. Časnika so pisali izmed naših znancev zlasti Navratil, Gornicki-Levstik ter Cegnar² sam. Valjavec in Trdina, ki sta bila že preje dosledna nasprotnika nove pisave, sta pisala tudi tu po starem. Zanimivo je, da je eno novo obliko, to je mestnik pri pridevnikih na -em, sprejel tudi urednik Bl. Potočnik.³ Najugodnejša prilika pa se je mladim ponudila, ko je začel izdajati Janežič z mesecem julijem l. 1850 v Celovcu Slov. bčelo, ki je bila namenjena samo leposlovju.⁴ Tu so bili mladi kakor riba v vodi. V Celovcu so jih sprejeli z odprtimi rokami, ker so bili pač najožji prijatelji ilirske ideje, za katero so se navduševali tedaj skoro vsi koroški rodoljubi. Matija Majar je vzgojil na Koroškem lepo število pisateljev, ki so hrepeneli po ožji jezikovni zvezi s Hrvati, tako Svečana-Einspielerja, oba brata Antona in Valentina Janežiča, Resanskega-Simandla in J. Štefana. (Dalje.)

¹ ki je začel izhajati namesto preminule »Slovenije« dne 2. aprila 1850. pod vredništvom Blaža Potočnika. Leposloven del je imel posebno ime: Lepoznanski list.

² Znamenitejše oblike so: Navratil: v prelepej Serbii (36); Gornicki: se spremenul, spremenula (!), na sodni dan (60); Cegnar: v njegovej starosti, stidi se! (28). Naj višja dostojnost (84), vshaja (160), duh, kiga ne skuša (96), vendar (108).

³ n. pr. v pravem, postavoljubem duhu pisati (1), pri njegovem sosedu (1). Posameznih oblik je več: vshodniča (16), se vzdiguje (20) slovenščina (113). Jezik se tudi prihodnje leto (1851) pod vredništvom Dragotina Melcerja ni spremenil, razen v toliko, da je prav ob koncu leta začel pisati nove oblike, toda takrat je list tudi izgubil.

⁴ Drobničeva »Slovenska Čbela«, ki je izhajala v Celju od 3. januarja do konca marca, nima za razvoj pisave nobenih zaslug, ker ni pisala zapadne slovenščine in zapadni pisatelji vanjo sploh pisali niso.

naprej doli proti jugu pa prva žrtev, Edgar Evans. Krasna svetilka jim sveti na grobu: polnočno solnce in polarna luč; mrtvaške pesmi pa jim pojo sneženi viharji.

Kaj so si mislili Nansen, Amundsen, Peary, Shackleton in drugi, ko so slišali o katastrofi na južnem tečaju? Kolikokrat so bili v istem položaju, v isti nevarnosti, a niso je videli. Sedaj pa, ko je prišla vest o smrti enega iz njihove srede, enega najboljših med njimi, sedaj so stopile marsikomu znojne kaplje na čelo: »Saj si bil ti tudi na tem.« Z otožnostjo in tihim strahom čitajo poročila o smrti polarnih junakov: o Oatesu, ki je začel s heroizmom umiranja, ki je z zmrzlimi rokami in nogami zapustil šotor in prosil naravo, naj mu ne prizanese; o Scottu, ki je do zadnjega

diha vztrajal kot junak v starih slavospevih; o ekspediciji Campbella, ki jo je odposlal Scott na deželo Edvarda in ki si je rešila življenje edinole z zauživanjem morskega mahu. Malo je bilo ekspedicij, ki bi bile toliko prestale kot je ta. Poročnik Evans je vzel vsa poročila seboj v Evropo in čez par mesecev bomo imeli priliko, seznaniti se natančno z vsemi dogodki, pa tudi z znanstvenimi rezultati. Le-ti so sijajni. Kar so domnevali Nordenskjöld in drugi (prim. lanski »Dom in Svet«), je sedaj dokazano: zveza Amerike in Avstralozije čez Antarktiko, toplo podnebje v Antarktiki v prejšnjih dobah, tako toplo kakor sedaj v Indiji itd. — Scottu in tovarišem, ki so žrtvovali življenje svoje za vedo in znanost, bo pa ohranilo človeštvo časten spomin in njihovi grobovi tam doli bodo vedna priča velikosti človeškega duha in neupogljive volje.

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Pri Slovenski bčeli so našli mladi pisatelji trdno oporo. V listu je imel sicer precej govoriti ilirizem in pa — ker je list izhajal na Koroškem — nekaj tudi koroško narečje, kar je za tisti čas popolnoma razumljivo, vendar pa je urednik Janežič sprejel tudi vse tiste nove oblike, ki so se bile že na Kranjskem in pa v slov. državnem zakoniku utrdile. Za nove oblike je postalo to kmalu odločilnega pomena, ker so na Kranjskem zaporedoma prenehavali listi, ki so nove oblike pisali. Konec marca 1850. je prenehala Slovenija, koncem istega leta tudi Vedež, naposled je izginil koncem l. 1851. še Ljubljanski Časnik s svojim lepoznavskim listom. Če ne štejemo malega zbornika Drobotnice¹, ki so začele uvajati l. 1851. nove oblike, ni bilo po tem letu razen Slovenske bčele nobenega lista več, ki bi bil pisal z novimi oblikami. Urednika Zgodnje Danice in Novic sta se jih branila že od prvega začetka. Kazalo je že, da bo odpor Novic, najstarejšega in najbolj razširjenega lista, nove oblike pokopal. Toda posegla je vmes vlada, ki je uvedla novo pisavo v šolo in ji vtisnila s tem uraden značaj. To je vplivalo tudi na Bleiweisa, da se je z novo pisavo

sprijaznil in ji pripomogel v Novicah do končne zmage.

Minister za uk in bogočastje, grof Thun, ki je dal več odlokov tudi glede češčine in hrvaščine, je naznanil z odlokom 6. februarja l. 1851. št. 927. ob sestavi slovenskega berila za 1. gimn. razred nadzorniku dr. Kleemanu, da se ima v šolo uvesti pisava slov. državnega zakonika, ki je pisal nove oblike. Thun utemeljuje svoj ukaz med drugim s sledečimi razlogi:¹ »O gramatikalnih in leksikalnih oblikah se najdejo v nji (sc. v berilu za 1. gimn. razred) mnoge različnosti; skoraj vsak pisatelj se je v tem ravnal po jeziku svojiga rojstniga kraja ali po svojih jezikoslovnih vodilih, in dostikrat se najde, da ravno tajisti pisatelj piše zdaj tako zdaj tako. Ako ravno dobro prevedim, de dan današnji, ko se slovenski jezik v dóbi razcvetja znajde, se morajo vse različnosti narečja za obveljavnost poganjati, ... se mora vunder pri knjigah, za uk v šolah določenih, terjati, de so jezikoslovne oblike, kolikor je le moč, popolnoma edine ... in napredek slovenskiga slovstva terja že sam po sebi, de se, berž ko je mogoče, edini književni jezik vstanovi. Ker je pa občni der-

¹ Prim. poročilo Novic, l. 1851. str. 62.

¹ Novice, 1851. 45.

žavni zakonik in vladni list' pot nastopil, po kateri se zamorejo vse slovenske podnarečja v jedni književni jezik zediniti, in ker se sme pričakovati, de bo jezik postave (zakona), pospešijoč izobraženje javniĝa vradniĝa jezika, tudi v slovstvu pervenstvo zadobil, se ne branim izreči, de ima ta jezik tudi v šole vpeljan biti.«

Po tem odloku Bleiweis ni več videl nevarnosti za slovenščino v novih oblikah, kakor pred dvema letoma, temveč so se mu zdele naenkrat — malenkostne. »Oblike so malenkosti . . . Pišite ega ali iga, om ali am: de le koristne knjige v čisti slovenščini na dan spravite . . . Zato ne branimo v ‚Novicah‘ nikomur pisati, kakor mu je drago in ljubo, — ali to nasprot želimo, de naj tudi nam nihče v ‚malenkostih‘ svobode ne krati.«¹ Bleiweis se je te svobode posluževal dve leti, kajti še le z letom 1853. je začel sam pisati nekaj novih oblik (om, ega, da), ostale nove oblike so v Novicah še le pozneje zmagale. Pred tem odlokom Novice sploh niso rabile nobene nove oblike razen včasih besedico ‚da‘, in med zapadnimi pisatelji je bil edino Lovro Pintar², ki je v daljšem članku pisal dve novi obliki (om, em) — pred ministrskim odlokom. Toda tudi potem so pisali nove oblike še dve leti samo redki posamezniki: J. Kobe, ki je zopet priporočal svojo belo kranjščino, češ da je najbliĝja ilirščini³ in je najblaĝoglasnejše slovensko narečje; Podĝorski⁴; Cegnar, ki je pisal slovanske novice pod imenom Slovanski popotnik⁵; Jeriša, ki je pisal med vsemi najbolj moderno, in Miroslav Vilhar. Leta 1853. pa je tudi Bleiweis »postal iz Savla — Pavel«, kakor pravi dobro dr. Lokar,⁶ in je nove oblike ne samo pisal, temveč tudi branil proti nekaterim profesorjem ljubljanske ĝimnazije, katerim so bile baje trn v peti. »Tudi ‚Novice‘, kakor je znano, so se izperva potegovale za iga, imu in am . . . Ali ko

smo se prepričali, da večina slovenskih pisateljev tako pisati želi, — da se tako bliĝamo drugim slovanskim narečjem, — da živijo te oblike v več krajih med ljudstvom, smo se vdali tem oblikam . . . Očitno je tedaj,« pravi proti omenjenim profesorjem, »da groza, katero ega in om nekterim prizadevuje, le v glavah enostranskih strastnikov rogovili.«¹

Posameznim pisateljem in nekaterim krogom so bile nove oblike še dalje trn v peti. Wolfovo sicer dovršeno sv. Pismo so priredili še popolnoma po starem. Luka Jeran je uvedel v Zgodnjo Danico nove oblike še le tekom leta 1863 — torej deset let za Bleiweisom!

Za usodo novih oblik je bilo vaĝno, da Cigale v državnem zakoniku ni sprejel vseh oblik, ki so jih mladi pisatelji pisali, tako se je ustavil končnici -uti pri glagolih druge vrste — dvignuti; končnici -ej pri pridevniku lepej, pri lepej; mlada leta itd. Posledica tega je bila, da imenovane oblike niso bile sprejete v šolo in se jih tako tudi Bleiweisu ni bilo treba okleniti. Spričo tega je bilo vse prizadevanje mladih zastonj, da bi s temi oblikami prodrli. Vztrajali so sicer pri njih rabi, tako v Slovenski bčeli, dokler je ni sredi leta 1853. vzela suša, kakor pozneje v Novicah, in sicer do 1855, toda zaman. Rešiti teh oblik se Podĝorskemu, Cegnarju, Valjavcu, Jeriši, Miroslavu Vilharju, Janeĝiču in ŝ njim vred vsem koroškimi piscem, ni posrečilo. Po daljšem omahovanju se je sicer sprejela pisava: mlada leta za prejšnje: mlade leta (Novice so jo končno sprejele 1866, Glasnik leto preje), toda ostali dve končnici se vkljub poznejšemu Levstikovemu prizadevanju nista udomačili. Propadli sta, kakor z njima vred še mnogo oblik, ki so jih pisali naši mladi pisatelji. Poleg posameznih oblik je propadla tudi cela struja, ki bi jo lahko nazvali vseslovansko. O tem v prihodnjem poglavju.

III. Vseslovanska struja.

Mnogo manj sreče kakor ravnokar opisana struja, ki je povzročila preporod naše pisave, je imela struja, ki je nastopala istodobno in ki se je tesneje oklepala juĝnih Slovanov in vseh ostalih slovanskih jezikov. Na severu po Janu Kollárju in na juĝu po Ljudevitu Gaju vzbujena vseslovanska vzajemnost je našla v Slovencih mnogo privrčencev. Vstajali niso samo moĝje, ki so hoteli pismeno slovenščino tesneje pribliĝevati hrvaščini, temveč jih je bilo nemalo tudi takih, ki so se

¹ Novice, 1851, 45; podpisano: vredništvo.

² L. 1851, 27 sl. »Nekaj iz Vesne«.

³ Novice, 1851, 67 sl., kjer v ta namen svetuje, naj bi pisali sledeče nove oblike: da, om, zaprta vrata, lepša roĝa, kar je v rabi na Belokranjskem. Prim. še str. 81 sl.

⁴ Novice 1851, 185 (znamenite oblike: odsele za odslej, mogila); Novice 1852, 35 sl., kjer so naslednje oblike: jaz, najvaĝnejših moĝ, na jednej podlagi, iz vsih narečij složen (!), trud i čas, po češki i slovenski izgovarjati (35); prorok, vtaknul (36) vspoznati domorodca, smisel (43).

⁵ Znamenitejše oblike: Novice 1852. v velikej osmini (11), prijatelja (14), zor nar. pesništva (= vzor, 14), potegnuti (18), je očernul (!) 25; u Cariĝradu, u primorje, u deveto leto (25), pologlas (51) svest si krivice (57), se je probudila (33) aoristi (v pesmi) zgrabista, vlomista, zadervista, skočista, rujesta se (33), razjasnul (213) polomesec (391).

⁶ Bleiweis in Novičarji v borbi za slov. jezik in domače slovstvo, Bleiweisov zbornik, Mat. Sl. 1909. 41.

¹ Novice, 1853, 319. Ondi pripominja Bleiweis tudi, da se je za ega izrekel tudi profesor Metelko.

skušali povzpeti na podlagi zedinjenega ilirskega do enotnega vseslovanskega jezika. Toda glede tega najvišjega smotra so se nazori precej cepili. Majarjeva struja je hotela zblížati vse južne Slovane in tako napraviti iz 14 ali 16 slovanskih literaturic vsaj 4, t. j. rusko, poljsko, ilirsko in enotno češko, ki mora obsegati Čehe in Slovake. Toda tudi ta narečja se naj skušajo strniti v enoten slovanski jezik, kar bi naj se pa vršilo le z nalahnim približevanjem.¹ Ta struja je bila pri

ne bi mikalo, obrniti se ali k hrvaščini ali staroslovenščini ali tudi k ostalim slovanskim jezikom in presajati njih posebnosti v naš jezik? Zato vidimo, da so v tej dobi, t. j. od 1848 do 1852, jemali takih jezikovnih posebnosti v naš jezik tudi trezni pisatelji, ki so bili načeloma proti vsaki podobni mešanici. Koča bi ne vnele besede, kakor jih je napisal Radoslav Razlag v Slovenski bčeli v članku »Vzajemnost«.¹ »Najkrasnejša misel sedajnega veka Slavjanov je promisel vzajemnosti. Razdrob-

OLJSKA GORA.

nas najmočnejša. Drugi so hoteli doseči vseslovanski pismeni jezik radikalneje in hitreje. Povzame naj se izmed vseh slovanskih jezikov kar je najlepšega in tak bodi skupen jezik. To je bila misel Radoslava Razlaga in njegovih tovarišev. Poleg tega so se oglašali možje, ki so hoteli kak živeč slovanski jezik sprejeti za skupnega, bodisi staroslovenščino ali ruščino. Ker je vse kazalo, da se za te ideje ogrejejo tudi Hrvatje in Čehi, pač ni bilo čudno, da se je vse to skušalo uvesti tudi v pisavo. Katerega pisatelja, tudi najtreznejšega

ljene večje slavjanskih rodov se začnejo bližati svojej materi, katera je vse s jednim mlěkom napajala . . . Vzajemnost je božanstvena misel, katera je že dolga stoletja v serdču naših rodov klila, pa še le v sedajnem bčeli den zagledala. Vzajemnost! Sveta misel, krasna besěda (142). Ako mi hočemo, da naš veliki, bi rekel neštevilni, narod zadosti svojej imenitnej nalogi, to je onda potrebno, da si za to sposobno srědstvo priskerbimo. To srědstvo je jezik občeslavenski.« Nato našteva, kako mislita doseči ta smoter Poljak

¹ Prim. Pravila, str. 11, 14, 16.

¹ Slov. bčela, I. 1851, 142, 171.

Dr. St. J. K. v Jordanovem slavj. letopisu in Srb Matija Bano. »Za nas Slovence«, nadaljuje Razlag, je naj potrebnije, da se živo poprimemo ilirskega jezika, pa tako, da pri tem nikak v nemar ne puščamo obče slavenskega jezikoslovja, da se vsega rešimo, kar ne pelje k slogi slovstvenoj. Slovenska mladina je, posebno kar se marljivega rodoljubja tiče, vse jugoslovanske družice prekosi. S ponosom se spomnim Celovške, Ljubljanske in Celjske mladeži . . . Gotovo se že lépo število od prirode bogato obdarjenih učencev uči ne samo ilirskega, temuč tudi jezika severnih naših bratov« (143).

Najmočnejša in najstarejša struja je bila Marjarjeva. S svojo že imenovano knjigo »Pravila«, ki jo je izdal l. 1848. in iz katere je ponatisnila »Slovenija«¹ skoro vse nazore o pisavi, ni samo povzročil po Luku Svetcu² prepoved naše pisave, temveč si je pridobil kmalu tudi dva ožja somišljenika, svoja rojaka Svečana - Einspielerja in Antona Janežiča, kar je bilo za našo pisavo nemalega pomena, ker sta ta dva urejevala pozneje Slovensko bčelo in uravnavala v nji do l. 1852. njen pravopis, ki je bil posnet po Majarju. Opomniti je treba, da je imel Majar dvojno pisavo. V člankih, namenjenih širšemu občinstvu, kakoršnih nahajamo po Sloveniji in Novicah, je pisal slovensščino, in to jako lepo, dasi zelo »očiščeno« po hrvaščini in staroslovensščini.³ Svojo idealizirano ilirščino je rabil le tedaj, kadar je delal propagando za svoje ideje. To je bilo izprva v Pravilih; pozneje, ko je našel dva somišljenika Einspielerja in Janežiča ter je njegove ideje začel uresničevati koncem l. 1849. tudi Navratilov Vedež, jo je upotrebljeval vedno pogosteje, ker je imel vedno več nade na končno zmago ilirizma. Einspieler⁴ se

¹ L. 1848, 160.

² Da je Svetec svojo pisavo povzel po Majarju, nam kaže tudi dejstvo, da je pisal Svetec pred izdajo te knjige vse po starem, prim. »Slovenija«, 1848, 72. Da so brali to knjigo tudi ostali literatje, nam spričuje Navratil v Vedežu, 1849, II. polovica, 181, kjer se glede dvojine srednjega spola sklicuje na Majarja, rekoč: »Takih misel je tudi, kakor njegova 'Pravila' spričujejo, naš učeni g. Majar.«

³ Do novih oblik, kakor jih je priporočal v Pravilih, se je povzpenjal le počasi. Izprva je pisal samo tiste, ki jih pozna koroščina. Posebnosti njegove so: predlog in predpona s: se s Nemci sjeдинili, sveza, š njim; predlog u: u deželi, u Celovcu; dj, tj: medja, naredjati, nerodjen, zametjuje. Močno etimologizirana pisava in posebnosti, ki jih pozna koroščina, prim. Slovenija, 1848. 5, 6, 13, 186, 189, 201, 202 itd. Novice 1847. 2, 3, 8, 10.

⁴ Od začetka je pisal Einspieler pisno kranjščino z nekaterimi koroškimi posebnostmi (da, šē, črez), tekem leta 1849. je postal pristaš novooblikarjev, koncem tega leta pa že Ilirec; Janežič je priobčil v Sloveniji 1849, 386, dopis iz Celovca, kjer piše ilirske oblike Majarjeve.

mu je pridružil koncem l. 1849., nekoliko za Einspielerjem tudi Janežič. Preobrat, ki ga je doživel Einspieler, je zahteval tudi od drugih. Pisave v duhu Majarjevih Pravil je zahteval od državnega zakonika in od časnika Slovenija, češ, »Majerjove pravila naj bodo vaše Vademecum.«¹ »Juterna zora zaželjene slavjanske uzajemnosti in složnosti je nam prisjala . . . Približevati se moramo vsi Slavjani, toraj tudi mi Slovenci, in to naj prej svojim slavjanskim bratom na jugu. Toraj se mora državni zakonik predstavljati . . . tako, da bode, kolikor je mogoče, podobno vsim ilirskim podnarečjem.«² Isto je želel tudi od pisave v Sloveniji »Zastran sostavkov (Slovenije) mislim, da . . . naj se pišejo umevno, občeslovensko približaje se podnarečju ilirskomu na podlagi Majerjevih pravil.«³

Ti uspehi so Majarja samega podžgali. Napisal je za Slovenijo članek, kjer je dal duška svojemu veselju nad uspehi in nadam na zmago ilirske ideje. Svoje nazore o ilirščini je še enkrat nakratko povzel. Oglejmo si jih pobliže, ker nam podajajo ves obseg njegovih želja. »Verli in razsvetleni vlastenci Slovenci so se u novinah in časopisih oglasili, da se Slovenci imamo književnemu ilirskemu jeziku u pisanju približevati . . . Slovenščina se bode gotovo složila s književnim ilirskim narečjem . . . ložeje in nagleje, kakor se mnogoteri nadá . . . Ali je mogoče, da bi vsi Jugoslaveni, vsi Ilirci, se složili u jednim književnim jeziku? . . . Horvati so se u književnom jeziku s Serblji že složili, zakaj bi ravno mi ne mogli po malo se ilirskemu jeziku približevati? . . . Mi smo že težje reči srečno zveršili. Mi smo upeljali naš občni pravopis (gajico!) — to je bila težka, pretežka stvar! . . . Sedaj je naš pravopis pri nas obče znan in upeljan, ako samo gospoda Metelkota u Ljubljani izuzamemo (ta se tudi vkljub prošnjam Novic ni hotel udati!). Kako pa moramo pisati, da bode po ilirsko, po jugoslovansko? Vse popolnoma po slovensko ravno tako, kakor do sadaj u kmetijskih novicah in u Slovenii, samo slēdeča se morajo malo po ilirsko obrniti:« Tu našteva 8 primerov: 1. pisavo ē — rēč, smēh, besēda; ć; ú za strsl. ā — zub, dub, suditi, muž; 2. piši i, da, nego, u, što namesto ino, de, temoč, v, kaj; upotrēbuj zraven ,kteri' tudi u času ,koi', zraven ,toti' tudi ,ovi'; 3. končnico ev — kraljem, poljem, kraljev; 4. ribu sem vidil, s riboj, s kostju; 5. končnico ega, emu, em za mehkimimi soglasniki, oga, omu, om za trdimi — božjega,

¹ Slovenija, 1849. 366.

² Slovenija, l. c. 378.

³ Slovenija, l. c. 381.

zdravoga; dalje veliko ribu, pri velikoj, s velikoj riboj; 6. mlajši, mlajša, mlajše; 7. glag. končnice: dělaju, tresu, učé, dělajuč, tresuč, učeč; 8. budem, budeš, budemo ... »To bi bilo vse!« pravi nato, »več ne smemo spremeniti, da se nam štrena ne změša. Ako slovenščino samo u teh osmih slučajih gledamo približati književnemu ilirskemu jeziku, smo ipso facto Slovenci s ostalimi Jugoslaveni glede jezika sjedinjeni; vse

druge različnosti se bodo same od sebe poravnale.«¹ —

Mladi literatje so ostali v kljub temu nasproti ilirski mešanici hladni. Da bi se ilirščina učila posebej kot jezik tudi pri nas, jim je bilo všeč, toda pisati je, razen kakih posameznih oblik, niso hoteli. (Dalje.)

¹ Slovenija, l. c. 388. Podobne točke je ponovil čez 8 let v Novicah, 1857. 183.

TRISTOLETNICA ROMANOVIH.

Spisal dr. E. Lampe.

Dne 6. marca (po ruskem štetju 21. februarja) je praznoval Nikolaj II., car ruski iz rodbine Romanovih, tristoletnico, kar vlada njegov rod. Ob tej priložnosti je pomilostil nekaj kaznjencev in vršila se je slavnost v Moskvi, pri kateri so se mu poklonili zastopniki te tako široke države.

Romanovi so zagospodovali po nesrečni dobi krvavih notranjih bojev, in sicer je zasedel Mihael

dorovič Godunov podjarmil Sibirijo in odbil Tatarje, dasi je bil sam tatarskega rodu, so ga bojarji posadili na prestol, dasi je že tedaj Fedor Nikitič Romanov priglasil svoje pravice do ruskega prestola. Rodbina Romanovih je prišla v Rusijo iz Prusije v 14. stoletju, in sicer je prvi znan iz tega rodu Andrej Ivanovič Kobila. Na ruskem dvoru so prišli do veljave, in Ivan Grozni je vzel celo v zakon Anastazijo Romanovno, ka-

MIHAEL FED. ROMANOV
(1613—1645)

PETER VELIKI
(1682—1725)

KATARINA II.
(1762—1796)

ALEKSANDER I. PAVLOVIČ
(1801—1825)

Fedorovič leta 1613. ruski prestol kot mladenič, svobodno od ljudstva izvoljen, z blagoslovom svojega očeta-patriarha in metropolita. Leta 1598. je bil ugasnil rod Rjurikov, ki je vladal Rusom od leta 862. s Fedorom I. Ivanovičem, sinom Ivana Groznega. Fedor je bil slaboten vladar; že v mladosti se je tresel vedno pred svojim očetom, ki je bil z lastno roko umoril svojega starejšega sina. Že pod Fedorovo vlado si je pridobil oblast njegov svak Boris Fedorovič Godunov, ki je dal umoriti Fedorovega brata pri nekem požaru, da sebi odpre pristop k prestolu. Ker je Boris Fe-

tere sin je bil prej omenjeni car Fedor. Rodbina Romanovih je bila jako priljubljena pri ljudstvu, in ko je pri volitvi l. 1598. Boris Godunov dobil vlado, je gledal, da se iznebi nevarnega tekmeca. Fedorja Nikitiča Romanova in njegovo ženo Marfo je s silo vtaknil v samostan, ostale člane te rodbine pa odstranil iz Moskve. Ljudstvo je pa menih Fedorja še tem bolj častilo, ko ga je videlo preganjanega od bojarjev.

Boris Godunov je hotel zapadne ideje in običaje uvesti v Rusijo. Privabljal je tujce in zanemarjal domačo rusko starino. Vsled tega je

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Majarjevem pismenem jeziku niso hoteli slovenski pisatelji nič slišati; pozdravili pa so njegovo misel o vseslovanski skupnosti. Slovenci naj bi se pač bližali ostalim Slovanom, toda ne v jeziku, temveč kot narod narodu. V ta namen pa se je treba drugih slovanskih jezikov učiti. Navratil¹ je takoj nastopil z mislijo, naj bi se v srednje šole vpeljalo učenje ruskega, češkega in ilirskega jezika. S tem bi bilo po njegovem mnenju tudi vprašanje vseslovanskega jezika najhitreje rešeno, ker »se bodo narečja eno drugemu čedalje bolj približavale in se čez več let morde v en sam jezik združile, ki bo književni. O srečna doba, kje si še ti! — Morebiti pa veliko bliže, kot si marsikdo misli,« — tako sklepa Navratil. Bil pa je Navratil z Majarjem vred mnenja, da mora že tudi ljudska šola v tem oziru nekaj storiti. Z enotnim slovanskim črkopisom, ki bi moral biti cirilski, bi se moralo pričeti že »v prvi začetni šoli.«²

Učenje slovanskih jezikov je Navratil izkušal res takoj pospeševati. V svojem Vedežu je začel še istega (1849) leta priobčevati kratke sestavke in berila v ilirskem jeziku³ s potrebnimi opombami. Take sestavke je prinašal Vedež ves čas, dokler je izhajal. To je posnemal tudi Jos. Drobnič v svoji Slovenski čbeli, ki jo je izdajal prve tri mesece l. 1850. v Celju. Da bi se prepričal, je li to bralcem po godu ali ne, se je obrnil nanje s posebnim vprašanjem.⁴ Zanimiv za nas je uspeh tega vprašanja. Kaže nam, da je bilo tedaj veliko navdušenja za ilirstvo. Drobnič sam se je pohvalil z uspehom svojega vprašanja tako-le: »Glej! od tiste dobe smo dobili iz mnogih krajev prijaznih dopisov s zagotovljenjem, da bo vsem ljubko vstrezno, ako jim bo čbela s časoma tudi kaj na ilirskim jeziku pisanega prikazala,«⁵ na kar je res priobčila dve hrvaški pesmi s potrebnimi opombami.⁶ Več list ni mogel storiti, ker je moral vsled pomanjkanja naročnikov takoj na to pre-

nehati. Misel, naj se učenje slovanskih jezikov pospešuje potom listov, se je s temi poskusi tako ukoreninila, da je še poznejši Janežičev Glasnik prinašal take sestavke iz vseh slovanskih jezikov.

Ni pa zmagovala samo Majarjeva vzajemna misel, temveč je napočila lepša doba tudi pisavi sami. Meseca julija 1850. je začel izdajati v Celovcu Slovensko bčelo Anton Janežič, ki je bil Majarjev pristaš in je svojo pisavo naslonil precej na Majarja. Slovenska bčela je postala glasilo Majarjevih somišljenikov in je pospeševala hkrati vse, kar se je nanašalo na vseslovansko vzajemnost v pisavi. Okrog Bčele se niso zbirali samo Majarjevi somišljeniki Einšpieler, Valentin Janežič, Resanski-Simandl, J. Štefan, temveč tudi drugi, ki so si vseslovansko vzajemnost v pisavi predstavljali po svoje, tako zlasti Luka Svetec, ki se je med zahodnimi pisatelji tedaj najbolj nagibal na vseslovansko stran,¹ dalje Radoslav Razlag, Jurij Kobe, Ravnikar-Požencan i. dr., ki so imeli o vse-

¹ Podgorski je pričel z bolj nenavadnimi oblikami v Vedežu l. 1850. Tu piše: vzrastši (= ko sim bil vzrastel) 61. sestre popisajo (= 3. pl.), kupujo (61) iz nenade (106) zavihitv se na konja oddirja (106) — se je med Serbe vmešav otel (106). Iz Bčele navajamo sledeče znamenitejše oblike: 1850: drevo, vidivše zadnji kras; siloj tresti; ganuti; i gladnu i žejnu (pod črto: gladnemu i žejnemu) obilno delil (129). Iz: Vladimir i Kosara (1851. 1. zv.); deležnik na -v: vreditv verste i previdiv, česar je treba, se poslovi (4) tovariše ohrabriv ter opomniv se zažene v sovražne trume (5) vidiv vojščake (5) ponoviv naskok ne dá (6) po ogledusih (sic!) opaziv nenavadno gibanje, se pripravi, kamorkoli bi se obrnuli (7) sam ga prati (= spremlja), poveljstvo družemu izročiv (19) ne zabiv sovražne (21) nizko se priklone, pred carja stopiv (70) zastidi se ogledav jo (70) začuv (71). Pridevniška imenska sklanja: jih v kratku (= kratkem) takole na govori (6) ne dajo trudnu telesu pokoja (21) svoboda je blagorodnu junaku draža (70). Aorist: (Rabil ga je, ker je mislil, da je notranjska končnica na -ste, n. pr. vi delaste aoristov ostanek, prim. Slovenija 1850, 16) celo vojsko uzbismo (6), kes i skerb se lotista (21) strah i tuža proletista verste (21) odpeljaste jo izpred carja (38) mi odrekoste (52) tadaj se zbudih (53) privedosta ga ter ga izročista (69) svatje se vzdignuše, se posloviše (72). Kondicional: kako bim s teboj govorila (37) bim odvernul (53) padla bi bila, ako je ne beste v roke vjele (38) ne bé se junak ubranil (70). Instr. fem. na -oj: sirovov strastjo (52) z drugoj obleko (72). Deležnik se ujema s samostalnikom: dremota napade truplo, prestavše toliko strahot (20). Instrumental brez predloža: pogrešajo perve plesom i lepotoj (= po plesu in po lepoti (22) gnan sirovovj strastjo

¹ Slovenija, 1849. 37.

² l. c. 37. Pred njim je sprožil to misel Majar v Sloveniji, l. c. 21. Z obema se je strinjal tudi neki dopisnik, l. c. 114.

³ Počenši z l. 1849. 2. pol., od str. 64. dalje.

⁴ Slov. čbela, 1850. 32.

⁵ l. c. 86.

⁶ str. 87 in 112.

slovanski pisavi vsak svoje posebne nazore. Tako glasilo je bila Bčela tedanjim slovenskim Vseslovanom dve leti in pol, to je do konca leta 1852., ko se je urednik streznil in začel pisati s prihodnjim letnikom zopet »popolnoma slovenski«, pri čemer je vztrajal. S tem pa je vseslovanski mešanici pri nas tudi odklenkalo in so se je oklepali le še redki posamezniki, med njimi Jeriša do svoje (zgodnje) smrti.

Svoj prvi letnik je pričela Slov. bčela s pisavo, kakršno je pisal Majar v svojih slovensko pisanih člankih¹, z njegovimi ilirskimi oblikami je začela v drugem zvezku prihodnjega (1851) letnika. To pa se je zgodilo zavoljo tega, ker je izročil Janežič tedaj zavoljo svojih učiteljskih izpitov uredništvo Einšpielerju², ki je bil mnogo hujši Ilirec kakor pa Janežič. Einšpieler je bil urednik do novembra istega leta in je list zelo poiliril. Ko je Janežič list zopet prevzel, Einšpie-

(52) šumom oplašen (69). Delež. pass. na -l: oterpel gleda pred-se (19) prišelcom naproti (19) okamnel poslušā (69) dorastli mladenči (21) upadlo lice (70). Prislovi: polagom (20) hipom dokončala (36). Posameznosti: zravno (= zraven) 4; bojezni ne pozna (4) tim providneje (5) beže nizgoro (= navzgor) 6; proderimo (6), v gnezdo proderal (20) prosterla je (22) proroka (53) spred i zade (19) junake po slih (sic!) sozvati (21) solze roniti (36) vedel (38) videl (36) zvedeti (36) pričakuje oprostjenja (69) potomku (sic!) staroslavnihi dedov (69) Bog nam veli prijatlom biti (= da smo prijatli) 70, iznenade se je pokazal (71) po bratovski (72) lepokitjeni. Nekaj teh oblik se je pozneje pod Levstikom sprejelo, toda večino tega je celo Podgorski po l. 1852. sam zavrge!

¹ N. pr. predlog: s, š; s eno besedo (24) s nemškim laktom (90), š njimi (24); sbor (26), bi se sbirale (90) predlog: u prevladuje: u Novicah (23) dalje prevladuje i = in; ov: pod ovim naslovom (60) ovi mični koledar (156) skupina: dj, tj: precedjajo (90) smo se odtudjili (92) obljudjena (88) osvobodjen (160) ohranitev debelne osnove: po gospodsko (60), naj gerših (90) etimol. pisava: se vzdvičuje (169) bez (106, 107 in večkrat) čuvstva (106) na prodajo ima (94) tverdo (8) itd. Poleg tega imajo vsi letniki mnogo koroških provincialnih posebnosti: e za stari poluglasnik: den na den (1850, 25) čestili (24) v vesi (106) so vesovali (106) k česti (191), slava i čest (191) dverice (1851. 1. zv. 133) brevno (122) te ali uni kamen (1850, 92) te navk (191) na te svet pride (25) te cesar (61) te iz-verstni list (73) te narod (86, 138) itd. Oblike: ej: po svojej podobi (23) v celej (8) na božjej pravici (11) itd. Skupina r-om: črez, čreda (104) črevo (1851. 1. zv. 9). Posameznosti: dro vemo (1850, 52) prijatelj (29, 92, 192) dvajsti (192) je na svinje pse huskal (12, jezikovno pravilna oblika!) na to spomenemo (52) se spomenja (91) spomeni se svojege soproga (1851. 1. zv. 82) nihčir (83) nihčer (2. zv. 9), videti (1851. 1. zv. 83) vedel (itd.) ni vědel (8) vēdeti trēba (14, e je ohranjen na Koroškem zavoljo naglasa: vedēti, vedēla, vidēti, vidēla!) navlaš (1850, 91) navlašč (1851. 1. zv. 14, 84) povehne (112) uvehnulo je kakor listje (118) zibnul (= izgīnil, 118) starejši (= stariši, 1851. 1. zv. 31) naši predstarejši (1850, 89) ključanica (1851. 1. zv. 16) paječina (131) taj (= tedaj, 2. zv. 64) itd. Zgledov nismo izčrpali!

² l. c. 1851. 1. zv. 160.

lerjevega novotarstva ni izpreminjal, temveč ga je vzdrževal do konca 1852. leta. Da se je Einšpieler ohrabil in sprejel v list mnogo Majarjeve ilirščine, k temu je brezdvojbeno pripomoglo mogočno ilirsko gibanje, ki se je dvignilo prav v prvi polovici 1851. leta.

Janežič sam je začel s tem letnikom pisati ē: běli, lēto, rēsnica, cvētja¹ itd. po Majarju. Dalje je začel uvajati koncem vsake številke smešnice in druge šaljive anekdote v jeziku Majarjevih Pravil, da bi tako »slovenski domorodci spoznali, da sta si naš slovenski i književno ilirski jezik zlo podobna, i da se vsaki Slovenec ilirsko prav lahko i igraje naučiti more«.²

Prav tedaj so izšle v ilirskoslovanski mešanici tudi Radoslava Razlaĝa »Zvezdice«, pesmi za mladino³, ki jih je neki dopisnik iz Štajerskega zelo pohvalil⁴, a si glede jezika vendar želel, da bi se Slovenci bližali ostalim Slovanom po Majarjevih Pravilih, ne pa na tako radikalen način, kakor je to poskusil Razlaĝ, ki hoče jezik na mah ustvariti in ga znesti iz vseh slovanskih jezikov. »Nije nemoguća ona promisel (t. j. misel enotnega vseslovanskega jezika)«, piše dopisnik, »ali ... samo po Majarjevih pravilih jo môremo doseći ... Zato mili Radoslave! ... složi se s našim nigdar dosti ne cēnjenim Majarjem ... Doseći čemo svoj namen — doseći ga moremo. Bodočnost je naša — ali še se brani nespametna stranka starovičevšpecifikarjev (misli na ‚Novice‘!) — pa tudi — njo moramo nadvladati ... Potrēbna (je): doslēdnost v potrēbovanju Majarjevih pravil, ... mahoma se jezik ne dá oktroirati.«

Majar pa je štel na Koroškem tedaj že nekaj prijateljev. Bčela poroča,⁵ da je razlaĝal tisto leto kanonik J. Rozman, znani urednik Drobtinice, bogoslovcem četrtoletnikom v Št. Andražu katehetiko in pedagogiko »ne samo v slovenskem, temoč v književno-ilirskem jeziku«, t. j. po Majarjevih pravilih. Koroški deželni šolski nadzornik Rudmaš je srednješolcem obljubil za sestavke v ilirskem jeziku celo nagrade, in osem jih je bilo res obdarovanih. (l. c. 67.)

Prav tedaj so priporočali ilirščino Bčeli tudi starejši in ugledni Ilirci. Oglasil se je Jurij Kobe,⁶

¹ Prim. str. 1. Majar je pisal ē po hrvaškem vzoru. Za hrvaške šole je ukazal to pisavo grof Leo Thun, prim. Sl. bč. l. c. 59.

² 1851. 1. zv. 16. Na tej strani je list s smešnicami začel.

³ V Gradcu, 1851. Pesmi so bile prevedene takoj tudi v češčino, prim. poročilo Slov. bč. 1851, 1. zv. 171.

⁴ Sl. bč. 1851. 1. zv. 62.

⁵ L. 1851, 1. zv. 15.

⁶ S člankom: »Znajte, da je slava večā — So (= s) več brati bratec biti«, l. c. 123, 140.

ki je pozval Slovence na novo k ilirstvu. Skliceval se je na zedinjenje Srbov in Hrvatov, na nemško jezikovno skupnost in posebno na Anastazija Grüna, ki je obsojal slovansko jezikovno razcepljenost in je bil še zlasti glede Slovencev mnenja, »da ne morejo sami za se literature imeti poradi svojega majhnega števila«. »Nam dakle«, svetuje Kobe, »nič drugega ne preostane, kakor južnim Slavenom se priklopiti i ž njimi se v eno literaturo stopiti . . . Slovensko podnarečje bo moralo tada prej ali pokle v javnem življenju pervenstvo odstopiti ilirstvu, kajti je preslabo, da bi se zderžalo . . . S tim pa še ni vse dospeto. Brez občinskega (t. j. vseslovanskega, skupnega) jezika ostanemo vendar v 4 dele razkomadeni« (140).

Za Kobetom je nastopil Razlag. Z ognjevitobesedo je proslavljal vseslovansko skupnost¹ in prosil Bčele kar konkretno, naj prinaša v vsaki številki »vsaj kako povestico, ki bi 2—3 strani obsegla, v književnem ilirskem jeziku. Koristno bi tudi bilo, da se u vsakem listu bčelice jedna pšmica v cirilici ponatisne, ker bi se po tem takim pšmence večine našega naroda igraje razširile. Pri teh spisih bi se imeli ravnati po Majarjevih pravilih« (143).

V tem času se je sprožila misel o skupnem slovanskem jeziku tudi v Ilirski Matici v Zagrebu.² Na predlog Ivana Kukuljevića je Matica (7. maja 1851.) sklenila, naj se skliče vseslovanski kongres, ki naj se zanj pojanja.

V takih razmerah je prevzel Einšpieler Bčelo; kdo bi se mu čudil, da se je nagnil na ilirsko stran, za katero je gorel že dve leti? Svojo pisavo je hotel podkrepiti še s posebnim člankom, ki ga je tedaj napisal: Kaj storiti, da dobimo ilirskoslovanski jezik?³ V članku je priobčil oglas Ilirske Matice, ki se je poslal vsem slovanskim društvom; poleg tega je poročal, kakšnih misli so ostali Slovani o skupnem slovanskem jeziku, in na koncu je povedal tudi svoje misli. On sam je proti skupnemu vseslovanskemu jeziku. Enoten jezik naj bi imeli le južni Slovani, ki naj bi pisali po Majarjevih Pravilih. »Ravno na tej knjigi«, pravi, »sloni ilirskoslovanski jezik, i u obče slavjanska sloga . . . Prišla je doba za ‚Majarjova pravila‘« (10).

Na ta članek se je oglašilo več dopisnikov. »Sloveč jezikoslovec« z Dunaja piše proti Majarjevi ilirščini, ki se nikjer ne govori, in se ogreva za skupen vseslovanski jezik, ki naj bo ali ruščina ali stara slovenščina. »Veliko«, pravi, »se zdaj piše in govori, različne so misli pojedinih Sla-

venov . . . Naj več jih je s menoj jedne misli, posebno Jugoslaveni: Horvati in Kranjci in tudi Čehi.«¹ Neki dopisnik s Kranjskega pa misli, naj piše vsak slovanski narod po svoje, ali vsi naj se ravnajo po enotni slovnici.²

Novice so prinesle članek³: O zadevah eniga samiga slovanskiga jezika, ki se izreka proti štirim pšmenim jezikom in želi staroslovenščine kot skupen jezik za vse Slovane. Staroslovenščine sta želela tudi Caf v Novicah⁴ in Podlipski-Hicinger v Ljubljanskem Časniku.⁵

Za pisavo, katero je uvedel v list Einšpieler,⁶ se je navdušil tudi Janežič. Ko je izdal Radoslav Razlag za l. 1852. svojo »Zoro«⁷, je Janežič tako pisavo navdušeno proslavljal. »Jasno ko běli den,« piše, »světlo ko solnce rumeno je to, da si morajo slovanska narečja če dalje bolj bližati, ter se naposlěd v jeden jedini vseslovanski književni jezik stopiti . . . Vendar kako se ima to izpejljati . . . nam še zakriva v svojem krilu negotova prihodnost . . . Iz globine serca bodi nam toraj pozdravljena: »Zora« prežlahtni biser našega mladahnoga slovstva. Ti nam pripravljajš pot, da se naj popred Jugoslavani sjedinimo, zraven pa tudi drugim narečjem približamo . . . Tvoj svit se ne razliva samo po jugoslovanskih krajinah, še veliko dalej se razpliva svitloba tvoje luči po vsih prostranih planjavah preširokoga slovanskoga svēta . . . Tudi ti si spoznala, da je nevarno, jedno samo narečje za obćeslavensko, književno spoznati, vsa druga pa sc ělo ma podrēti i zatreti. Jedno narečje se ima v drugom oživljati, jedno iz drugega novo moć dobivljati.«⁸

S takim navdušenjem se je oklenil Janežič nove pisave, ali ta ogenj se je kmalu polegel.

¹ Sl. Bč. l. c. 39.

² l. c. 40.

³ 1851. 167, 172, 178, 182. Podpisan: P—B. — Članek je ponatisnila tudi Bčela, l. c. 103. Prim.: dr. J. Lokar: Stališće Bleiweisovih »Novic« glede književnega zedinjenja Slovanov. V Ljubljani, 1907. 12. sl.

⁴ l. c. 208, 212.

⁵ Članek je ponatisnila Bčela, l. c. 152.

⁶ Bčela je rabila ilirizme kakor: končnice -oga, -omu, pri -om, oj, pri -oj (beloj ženi); kao, kad, kde; ta, toga, tomu; -oj pri ženskem samostalniku: pod zemljoj, pod lipoj, pred podoboj. Instrumental brez predloga: boreč se krvavim mečem (1851. 2. zv. 2), obložen blagom (2), svojim pečatom očačkajo (45), nebom veslajoč (= po nebu) 1852. 9. Posamezne oblike: podupirati (1851. 2. zv. 2), pobunil (2), nemojte (5), oni razume, se posluže (73), itd. itd. Navajati več teh stvari bi bilo brez vsakega pomena, ker je čisto enodnevnega značaja!

⁷ Zora, jugoslavenski zabavnik za godinu 1852, od Radoslava Razlaga i Ivana Vinkovića.

⁸ Bčela, 1852. 1. zv. 7. Podpisan: A. J.(anežič).

¹ Članek: Vzajemnost, l. c. 142, 171.

² Prim. poročilo v Bč. l. c. 173.

³ 1851. 2. zv. 8.

Razlagovo mešanico so Cegnar¹, Podgorski² in Bleiweis obsodili, in to je izmodrilo tudi Janežiča, da je tako pisavo že koncem istega leta (1852) popustil. V povabilu za prihodnji letnik je izrečno naglašal: »Jezik bo popolnoma slovenski in lahko-razumljiv z oblikami državnega zakonika« (393), t. j. skladen z uradno šolsko slovenščino. Podgorski je sodil jezik jako trezno. Vseslovanski jezik, pravi, more pognati samo iz enega debla, ravnaoč se po eni sami slovnici in po enem besednem zakladu, ne pa tako, »da bi, kakor ‚Zora‘ začenja, prva beseda slovenska, druga serbska, tretja česka, četrta poljska, peta ruska bila« (36) »Zmešnjave nas bo obvarovala zdrava pamet naših bratov, ki se do zdaj še nič kaj ne pripravljajo, da bi nam na proti prišli ... na jugu se ... le smeja, med tem ko se Slovenci jezimo ... Izobrazujmo besedo ko doslej po narodu, z obzirom na stari jezik i narečja bratov, toda derž se pravih mej« (38). Bleiweis je imenoval v uredniškem dostavku k temu članku Razlagovo mešanico lunin jezik (43) in je mahnil tudi po Bčeli, češ »Če je ‚Bčeli‘ mešanca ljuba, naj jo piše, dokler ji je drago in dokler jo kdo bère.« (44).³ Po tej odklonilni kritiki je bila vseslovanska struja hudo zadeta. Razlag in Janežič sta se sicer proti očitkom branila⁴ in Razlag je odgovoril v prihodnjem letu z novim letnikom Zore, toda Janežič je že tekom leta 1852. odnehal. Od 5. februarja dalje ni več pisal končnic: -oga, -omu, -oj (beloj ženi, pri beloj ženi). Nastopali so sicer v Bčeli še branitelji vseslovanskega jezika: neki Slavič⁵, kateremu se je pridružil neki Vrlekov⁶ in neki dopisnik iz Gradca⁷. Oglasil se je naposled še Poženčan-Ravnikar, ki je poskušal slovenščino zblížati z ruščino. »Ko bi mi Slovenci tako rusili, kakor nekteri izmed nas ilirčiju, ej Bogu, bilo bi horošo.«⁸ Spisal je v

¹ Ljubljanski časnik, 1851, 415. »Nismo sovražniki zjedinenja jugoslavenskih narečij, marveč so to naše naj iskrenejše želje, zavolj tega tudi nikakor ne grajamo, ako se piše: lepoga, ženu, dvigaju, posebno ker se poslednje dve končnici tudi v starih slovenskih knjigah najdejo in ker jih v nekterih krajih tudi Slovenci tako izgovarjajo, vendar pa je jezik ... tako zmeden ..., da se glasi ušesom kakor ubiti zvon.«

² Novice, 1852, Pomenki o »Zori«, 35, 38, 43.

³ Podgorski se je s to kritiko tudi sam streznil, ker ni poslej več jemal toliko slovanskih oblik v našo pisavo.

⁴ Razlag: Bčela, 1852, str. 32: Odprto pismo Cegnarju, str. 62 sl.: Odgovor gospodom pretrsevavcem »Zore«. Janežič: str. 64.

⁵ l. 1852. 167: O vseslavenskom časopisu.

⁶ l. c. 194.

⁷ l. c. 262, 263.

⁸ l. c. 78.

svoji mešanici nekaj sestavkov in zložil več pesmic,¹ toda ostal je popolnoma osamljen.

Po letu 1852. ni pisal ilirščine in slovanske mešanice noben list. Opustili so jo tudi posamezni pisatelji, le Jeriša je vztrajal pri svoji močno slovanski pisavi do svoje smrti 1855.² Tako je bila pušica Levstikova l. 1854. brez pomena, ko je pel:

»En jezik moramo Slovani vsi pisati,
Toraj naj se Slovenščina z Ilirščino pobrati!«
Bog nam ga daj, en jezik, ali dragi moji!
Z Ilirščine, Slovenščine se on ne vstroji.

Pesmi, 1854, 69.

Nov rod se za vseslovansko pisavo ni več vnel. Stari Ilirci pa so živeli v svojih idejah dalje. Majar je pisal v tem smislu članke³ in izdajal knjige⁴, toda skupnega jezika Slovanom ni ustvaril. Ferdo Kočever-Žavčanin je sanjal vse svoje življenje o skupnem jugoslovanskem jeziku, a dočkal ga ni. Ko je izdal povest: Mlinarjev Janez, ga je M. Valjavec l. 1859. hudo prijel,⁵ češ »da ne maramo za tisto hvaljeno idealno jugoslovansčino, ki ni in ne more biti drugega nič, kakor lepa ... sanja« (56). Brez vpliva je ostal tudi njegov članek: Pomenki o naših literarnih zadevah⁶, kjer je tožil, da »smo bili do seh mal v svoji pisavi precej dobri Slovenci pa slabi Slovanje« (280). Vsi nasveti, ki jih je tamkaj podal, niso mogli vzbuditi mrtve vseslovansčine. Upajmo, da je za vedno pokopana. (Dalje.)

¹ Sestavka: Kupala (l. c. 75), Slavenam (140, 149). Pesmi: 121, 129, 161 itd.

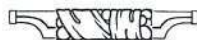
² Iz njegove pisave le malo! Prim. Novice, 1852.: vzhitjen (253) jazvina (265), čestivec Balov klanja se (301) barve vžzare (317) obljava je vzmagala (305) ne može (= more) 305, 337, vzderhti (345) prognat ne možeš je (365) bim bil izbrisal (365) biš mogla, biš odpustila mi (369) Končnice: oga, omu, om; dalje vz: vzbujiti, vzvišiti (253) vzveršati (257) od slavnih vzmag (321). Glasnik slovenskega slovstva, Izdal Janežič v Celovcu 1854, ima sledeče znamenitejše oblike: deležnik na -v: zavihtiv se požene (4) jo položi zapečativ jo znamenjem (43) Kondicional: bim rekel (58) Predpona vz: vzdihne (5, 6) vzbudi (6) vzmikali (7) vzhitjenja (8, 14) se vzre (14) ga bom vzredil (13) molitev vzpuhti (17) vzveličan (17) v vzmiku (17) se je kviško vztegal (19) vzklti (59) vznova (59) so vzraščali (60) Etimol. oblike: vlas (5, 6) ljubeznivo (6), vlastnik (7) kako čveter ure (8) vzdviža (8, 59, 60) povzdvižne (17). Slovanski bes. zaklad: v pečalnem obupu (11) iz mesti hlepnosti (11) proščenje (18). Strogo po hrvaškem stavi tudi enklitike, prim. str. 61, 62, 63. Primerjaj podobne oblike še Novice, l. 1855., str. 54, 59, 82, 86, 91, 382, 386, 398, 402.

³ prim. Novice, 1857, 171.

⁴ Uzajemna slovnica slavjanska. Spisal i na svetlo izdal Matija Majar Ziljski. V Prahu 1865.

⁵ Slov. Glasnik 1859, 4. zv. 50 sl.

⁶ Glasnik 1867, 205.

»Meni? Ni treba, saj vidiš. Ležim dobro in nič mi ne manjka. Zaklical bi sam, če bi ga rabil.«

Odprl je usta in izpod brk so se pojavili beli zobje. Zdaj sem videl, da je bil bruhal kri, dočim sem imel opravka s konjem.

»Kam si bruhal?«

»A...« Z očmi je pokazal mesto, kjer se je na mahu strjala kri.

»Pa človeka Vam vendar pokličem. Počakajte in Vas ponese. Nekoča vendar morate videti, preden greste.«

»Saj imam tebe. To bo lahka smrt. Moji so na njivi. Ona je dejala, da pojde žet. Ne vem, ali je šla. Tudi sta mislili s Kato gnati prašiče v trg. Ne vem, ne vem... Le šek, moj šek... kako, ali je jezen?«

Šek se je bil medtem obrnil nazaj k ojesu, si podrgal vrat ob belčevem stropu in si polizal koleno.

»Bojim se... To ti je bil konj. Lani sem vozil z njim kamenje. Toliko ni naložil nihče kakor jaz. In s temle šekom... Bog se me usmili! Saj vem, kdo ga bo hotel imeti. Mariofil mi ga zavida. Z Mariofilom sva ga skupaj kupovala. Mariofil... ni ga hotel imeti, ker se mu je zdel prepisan...

A potem mu je bilo žal... Večkrat mi je rekel, da se kesa... In ko mi je padel ódsebni lanj zmladletka, se je oglasil pri meni: Kaj boš s šekom zdaj? Kupiš par, da ti ni treba šele navajati. K šeku ga ne dobiš od Cmereka do Sv. Trojice ne... Nič! dobil sem ga in lepo sta vozila. Seveda šek je ostal šek in belec ga ni dohajal... In zdaj to...«

Dvignil je prsi, a v očeh se mu je utrnila bela svetloba. Konec je, sem si dejal tiho.

Kakor da je ugenil mojo misel, se je ozrl name in ustni sta se zgenili.

Nisem slišal. Brez glasu je bilo, kar je rekel. Pokleknil sem k njemu, se nagnil in dahnil: »Kaj?«

»Šeka ne daj Mariofilu... Rad bi ga imel še... po smrti... Voznik Marko...«

V lepem smehu so se mu zaokročila lica, brki so se privihali navzgor in izpod trepalnic je hušknila senca.

To je bila senca njegove slave, senca njegovega velikega imena od Cmereka do Sv. Trojice. Iztegnil se je, šek je stal zraven in šeku ni bilo razodeto, da je zdajci izdahnil voznik vseh voznikov.

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

IV. Nadaljnji razvoj do Levstika.

Odkar sta bila premagana ilirizem in vseslovenska struja, se naš pismeni jezik ni več mešal z drugimi slovanskimi narečji, temveč se je jel razvijati zopet po tistih načelih, katera so mu vcepili l. 1849. Luka Svetec in njegovi pristaši. Jezik se je začel zopet čistiti in gladiti na podlagi koroško-štajerskih oblik ter srbohrvaščine in stare slovenščine. Ta razvoj so pospeševali mnogo let sicer le posamezni pisatelji (Svetec, Cegnar, Levstik v mladih letih, Navratil, Jeriša, Valjavec, deloma Miklošič, Toman, Rodoljub Ledinski in dr.), ali ti so si pridobili po svojih literarnih proizvodih toliko vpliva, da so naposled z mnogo oblikami vendar zmagali. Boriti se jim je bilo z velikimi neprilikami. Z letom 1853. je prenehal zadnji list (Slov. bčela), ki je bil njihovim težnjam prijazen. Tako so zavladale na Slovenskem Novice z Zgodnjo Danico. Bleiweis se je zadovoljil

s petimi tako imenovanimi novimi oblikami¹, vse druge oblike imenovanih pisateljev je preziral. Še slabše je bilo v Daničnem krogu, h kateremu so spadali tudi prirejevalci Wolfovega sv. Pisma. Tukaj niso do l. 1863. niti te oblike našle milosti, zato jim je Levstik namenil sonet:

Družba stárh oblik.

Če nekaj dnij nebó močno dežuje,
Napnó potokom se vodé šumeče;
Ustrašen mlínar se bojí nesreče,
Popravlja jez, zatvornice vzdíguje.

Pa časi vender se zastonj bojuje;
Ko v hram podi slapovje se grmeče,
Brez vse pomoči po gredeh trepeče,
Na streho gré, da val ga ne zasuje.

Takó oblik se starih družba vpira,
Ko novim v knjigo brani i zavira;
Takó Zamejec se posebno trudi.

¹ t. j. om, ega, šč, da in lepši, lepša, lepše.

Al' delo njih kakó je brez koristi,
To pričajo najboljši naši listi,
Celó »Tovarš« početju njih se čudi.¹

Ta »družba starih oblik« se ni mogla dvigniti iz ozkega provincialnega obzorja, katerega nam dovolj osvetljujejo Blaža Potočnika besede, ki jih je zapisal v svojem Ljubljanskem Časniku leta 1850: »Kar zadeva izobrazovanje našiga slovenskiga jezika, smemo reči, de so dozdejni učeni slovenski pisavci, kakor Bohorič, Kopitar, Vodnik in drugi že toliko za to stran storili, de nam ni veliko več želeli, in brez de bi slovenski jezik pokvarili in zatajili, tudi ni mogoče veliko več storiti.«²

Dosti širšega jezikovnega obzorja tudi Bleiweis ni imel. Sicer je v svojih izjavah vedno zatrjeval, da bodo »Novice« . . . pilile in gladile slovenski jezik kar bo moč, in ga marljivo množile z dobrim blagam svojih slovanskih bratov,³ toda preziral je vsak nov pokret, ako ni izšel iz Noviških vrst.

Bleiweis je vodil usodo slovenske pisave sam do leta 1858., dokler ni začel izhajati Janežičev Slovenski Glasnik v Celovcu. Vendar pa doba Bleiweisovega absolutizma z druge strani ni brez pomena. Odkar je prenehala Drobničeva Slov. čbela (1850), niso imeli štajerski pisatelji nobenega lista, ki bi bil pisal specifično štajerske oblike.⁴ Isto se je godilo Korošcem, odkar niso imeli več svoje Slov. bčele, ki je imela mnogo koroških oblik. Zavaljo tega se je širil sedaj Noviški kranjski pismeni jezik. V tem času se je Noviška pisava tako utrdila, da si Janežič, ko je začel izdajati Glasnik, ni več upal pisati kakih specifično koroških oblik, kakor je to storil še leta 1850., ko je začel z Bčelo. Ta okolnost in poleg tega še čuden slučaj, da so sodelovali pri Glasniku skoro sami Kranjci in sicer možje, ki so bili ustanovitelji našega klasičnega pripovednega slovstva, nam je omogočil, da se je kranjsko literarno narečje splošno sprejelo in se s tem ustvaril edinstven pismeni jezik. Posamezni koroški (J. Štefan) in štajerski pisatelji (Dav. Terstenjak, J. Šuman, Božidar Raić) so še

¹ Levstikovi zbrani spisi I, 217.

² *ibid.* str. 9.

³ V priporočilu za »Slovo Novic za l. 1851.«, str. 269.

⁴ Take oblike so v Čbeli: končnica -oj, za Sotloj (11) s rudečoj kapoj (7) s hinavskoj prijaznostjo (28) s razklanoj šibo (5). Dalje: dopišujejo (8, 34, 61) pravico skažuje (8). Posameznosti: svojih konjov (4, 11) gospodski (27, 29 dvakrat), prijatelj (28, 32) revnih starejšov (33) očitno in skrivaje (17) zviždanje (11). Za strsl. vz=iz: nad polje izvišena gora (11) v izhodu (3) na izburkanem morju (5) so se izbudili (75). Stalno se piše: kateri itd.

pisali po Glasniku in Novicah svoje domače oblike in posebnosti, ali proti mogočnemu vplivu, ki so ga imeli v pisavi Levstik, Erjavec, Cegnar, Mandeljc, Mencinger, Valjavec, Jenko in kmalu za njimi Jurčič in Stritar, niso zmogli nič. Edinstveno pismeno narečje je bilo že l. 1864. tako izrazito, da je smel Dav. Terstenjak upravičeno vzklikniti v Novicah: »Od Mure do Adrije, od Dobrača do Uskokov smo jedni po kolenu in jeziku; — ne razodeva se dvojna slovnica!«¹ Tako smo Slovenci po teh dveh zunanjih okolnostih dospeli do tiste stopinje, ki je prva in najvažnejša pri vsakem kulturnem narodu! Notranje vezi med zahodom in vzhodom pa so pletli uprav imenovani posamezni pisatelji, ki so pisali precej vzhodnih oblik, katerih se je mnogo sprejelo v splošno pisavo.

Mladi pisatelji so uvedli poleg tako imenovanih novih oblik, katere smo že obravnavali, sledeče oblike in posebnosti iz staroslovenščine, hrvaščine in iz koroško-štajerskih narečij:

Staroslovensko predpono *vz* namesto dotedanje pisave iz, z, s. S to pisavo je začel že Cigale² l. 1848, nadaljevali so jo Podgorski, Cegnar, Navratil³, najbolj jo je pa razširil Anton Janežič s svojim nemško-slovenskim (1850) in slovensko-nemškim (1851) slovarjem, v katerih je rabil to predpono tako pogosto, da se zdi naravnost prisiljeno.⁴ Janežičevo rabo je prenesel v literaturo Jeriša⁵, ki jo je raztegnil na vse primerne in ne-

¹ Novice, 1864, str. 1.

² Slovenija, 1848: vzdihajočemu (1) vzbudil (4), 1849: v vzletu (415).

³ Podgorski: Slovenija, 1848: na drevo vzlezel (72), 1849: vzdihuješ, tvoje vzdih, solnce vzhaja (44) vzdramijo iz sanj (184) vzbujala (212) Vedež, 1850: vzrastši, ko sim bil vzrastel (61), Cegnar: Slovenija, 1849: vstok (224) Lj. Časnik, 1850: vshaja (160), Novice, 1852: vshodnih (35, 199), Navratil, Vedež, 1849; 2. pol.: proti vzhodu (pod črto sledi razlaga: »vz« (beri, uz'), po staroslovansko, v'z', pomeni v sestavljenih besedah »gori« (auf, hinauf), — »iz« pa »vun« (aus, hinaus); tedaj solnčni vzhod (Aufgang), izhod pa ti je to, kar nemški »Ausgang'. Naše popačeno govorjenje tega ne loči. Vredništvo«, (29).

⁴ Janežič ima že l. 1850 besede kakor: vshititi, vsklikniti, ustegniti, entziehen, vsterpljiv, vsplamtiti, vsplamteti, vzhod, vzdihniti, vzdih, vzdihlej, vzglavje, vzlet, uzkratiti, uzrast. Leta 1851. je pisal to predpono še bolj pogosto in to celo pri besedah, ki jih je pisal še prejšnje leto po starem n. pr. vzbati se, vzbuniti, vztehati se, vzlesti, vzrastiti, vztrepetati, vstvoriti, vskisati se, vskladati, vsklicati, vskočiti, aufspringen, vspečiti, verderben, vspriditi, vsperediti itd.

⁵ Novice, 1852: vzbujala, vzhitjene, vzbudite, da se vzviši (253), vzveršati (257) vzhital je (265) je vzmagala (305) vzbujaj (313) vzmag (321) navzvisni tir (341) vladar vzderhti (345). Novice, 1855: vzmaguje (59) vzpomoči (91) vzhitjenje (382) vzdušje, se vzviija, vzduh (386), vzhodu, vzhodno (399). Glasnik slov. slovstva, 1854: vzdihne (5, 6), vzbudi (6) vzmi-

primerne slučaje, kakor pozneje Levstik in njegovi posnemovalci. Pisava *vz* je igrala poslej v zgodovini našega jezika veliko vlogo, in nje raba prizadeva še danes urednikom, korektorjem, profesorjem in podobnim ljudem mnogo preglavic, ker še ni popolnoma ustaljena. — Staroslovenske pisave so se oklenili najbolj naši Ilirci pri Bčeli, ker jim je bila zelo blizu hrvaške predpone enakega pomena: *uz, us*, kakor so jo tudi večkrat pisali. Poleg teh jo je rabilo pozneje nekaj ilirsko mislečih pisateljev, kakor Žakelj — Rodoljub Ledinski in Lovro Toman.¹ Drugi pisatelji pa se niso zmenili zanj in tako so jo prezirale tudi Novice in pozneje sam Janežič v Glasniku, ki je sprejel sploh tedanjo Noviško pisavo in je v tej stvari tedaj celo svoje nekdanje nazore popustil. V splošno rabo

da je niti Levec v svojem Pravopisu, v katerem jo je izkušal izpodriniti, ni mogel omajati. Pri glagolu: iziti, izidem je pristavil namreč Levec sledeče: »solnce je izšlo (izešlo); izhod Sonnenaufgang, Osten, pravilneje nego vzhod, prim. hs. (= hrvaško) iztok, češko východ«. To je povzel Levec iz neke Škrabčeve ocene¹, kjer je grajal pisavo: »solnce je vsšlo« in glede tega rekel, da bi se nam. »vsšlo« prav pisalo »vzešlo«, ali še bolje po navadni rabi »izešlo«. »O soncu«, pravi namreč p. Stanislav, »naši Slovenci, kaker tudi Hervatje zjutraj mislijo *od kod* prihaja, še le zvečer, *kam gre*; zato pravimo »sonce izhaja, sonce je *izešlo* (Dalm. večkrat), sončni izhod.« Tako tudi Hervatje: *izašlo, iztok, izticati* in celo Čehi navadno »východ« itd. S tem ne pravim, da bi se

ČRNOGORSKA NARODNA SKUPŠČINA.

je prišla od teh oblik samo ena beseda, t. j. vzhod, vzhoden, vzhajati, ki so jo kmalu splošno pisali tedanji listi in pisatelji.² Ta oblika se je ohranila tudi v poznejših časih in se je celo tako utrdila,

kali (7) vzhitjenje (8, 14) vzredil (13) vzpuhti (17) vzveličan (17) v nemem vzmiku (17) se je kviško vztegal (19) vskipi (42) vzkliiti, vspuhtevajo (59) so vzraščali (60).

¹ Slov. bčela: 1850: vzdihnula (8) vzglavje (10) vzdihovala (11) lepega vzarsta (107) vznemirujejo (139). 1851. 1. zv. uzbismo (6) uzvodu (37) uzplamti (62, Janežič). Val. Janežič: vzdih (117) vzdihne (117, 135) vskipi (137), 2. zv.: uzkratiti (2). Rodoljub Ledinski, Nov. 1856. 250: vzglavje. Toman, Nov. 1856. pril. 93. lista: vznesen, itd.

² Valjavec, Pesmi, 1855: vzhod (115) vzhaja (121), toda druge piše po starem; celo besedo: vzrok, ki jo je pisal v Bčeli, 1852, 137 ima v isti pesmi, ki je tu ponatisnjena, v obliki: zrok (Pesmi, 151). Pisave vzhod, vzhoden, vzhaja itd. so se poprijele kmalu tudi Novice in Glasnik, dasi so vse druge oblike pisali po starem. Tako je pisal tudi še Dunajski Zvon.

sestava z *vъzъ* (t. j. vzešlo, vzhod) ne smela rabiti v tem primeru. Mogoče, da je kje celo mej ljudstvom še v navadi. V Janežičevem slovarju stoji namreč »vzajti, vzajem aufgehen (von der Sonne),« kar se popolnoma vjema sè starim *vъzъiti, vъzъidъ . . .*, pa je vendar taka oblika, kaker bi si je Janežič ali kedo drugi ob tistem času (leta 1850) ne bil lahko izmislil.² Ker Škrabec pisave vzhod, vzhaja ni pobijal, bi bil imel Levec tudi brez ozira na utrjeno pravopisno rabo v Pravopisu to

¹ Cvetje, VIII. 4. Rimski katolik, književna novost.

² Kakor smo zgoraj videli, Janežič ne piše po ljudski izreki te predpone in zato ne dokazuje njegova pisava nič. Vprašanje, nam je li pri tej besedi izhajati od oblike: izhod ali vzhod, je težko rešiti, ker ljudska izreka obeh predpon navadno ne loči več. Gutschmann ima ishod, istok, toda Matija Majar piše v Nov. 1856, 264 v slovenskem sestavku oblika: na severo-vzhodni strani, kar bi govorilo za izpeljavo: iz-hod.

izpustiti. Toda če se to ni zgodilo v prvem natisu, se bo moralo v drugem, ker je pisava šla preko njegovega pravila.

Pisava ostalih oblik s staroslovensko predpono se v tej dobi, kakor smo že omenili, še ni mogla sprejeti. Popuščali so jo celo tisti pisatelji, ki so jo sami uvedli v pisavo.¹ Vzdrževal jo je edino še Levstik, ali tudi ta ne dosledno in enakomerno. Zelo pogosto jo je pisal v prevodu Kraljedvorskega rokopisa (1856), a pozneje jo je jel zopet opuščati.² Teoretično se je potegoval v tej dobi zanjo Božidar Raič, vnet prijatelj stare slovensščine, po kateri bi bil rad uravnal sploh vso našo pisavo. V pretresu Slovenskih beril za 3. in 4., 5. in 6. gimnazijski razred, ki sta jih sestavila Bleiweis in Miklošič, je grajal v Novicah l. 1856. med mnogo drugimi, v tedanji pisavi navadnimi oblikami tudi sledeče: zrastejo, zvišuje, nazočenje, namesto katerih je hotel imeti: vzrastejo, vzvišuje, navzočenje.³ V pretresu Miklošičevega berila za sedmi gimnazijski razred je grajal v Glasniku leta 1858. zopet oblike kakor: izhod, iztočni, izgled, izrastejo namesto vzhod, vztočni, vzgled, vzrastejo, češ da pomenja predpona »iz = ex, aus; vz pa auf, empor; večkrat tudi pretvarja vršivni glagol v nedovršivni: buditi, wecken, vzbuditi, erwecken, pa ne izbuditi.«⁴ Miklošič je bil prijatelj fonetične

pisave, zato je prosil Navratila, da je odgovoril Raiču¹, češ: »Tudi g. Miklošič vé, kako bi moralo biti kaj po staroslovenski... ali g. M.(iklošič) vé tudi to, da zdaj nismo več stari Slovenci... Narodna raba mora (99) biti zapoved vsakemu jezikoslovcu, ki nima pravice sam ob sebi ničesar popravljati« (100). In nato mu je med drugimi popravami povedal tudi glede naše predpone: »kedar bi trebalo pisati po star sl. s (z), iz, vz..., to ve menda tudi g. M(iklošič); ali težko je to reč zdaj po „železnih prav.“(ilih) doznati, zato ker so se take besedice sčasoma zlo obrusile in spremenile, pa tudi zato, ker jih niso pisali tudi pisavci star sl.(ovenski) po železnih pravilih. Tako se je spremenil tudi star sl. „vzb“ pri nas v „z-“, tudi v „iz“ (zveličar, izveličar itd.); vendar še: vzeti, vzdigniti.« (161) Tako Miklošič. Da se je stara predpona obrusila v: z ali s, je poudarjal tudi Janko Pajk², kar je treba pri pisavi tudi upoštevati. V pisavi, pravi, je treba ozirati se na »preteklost in sedanost jezika. Kdor samo staroslovenski jezik pred seboj vidi, zabredel bo v enostransko trdenje.« Tako naglašja glede predpone vz ali vs, da se je v v mnogo slučajih izgubil: ... »piše (se) vz: vzeti; vs... vsplamtiti (Janežičeva »Slov.«³); ali v se je že skoro zavsema zgubil; sliši se še sam s: scimiti, skliti.« Dalje navaja zglede: vzdigniti, vzdihniti, ter pristavlja: »Tudi tu se je v zgubil in sam z ostal: zglavje, zlesti, zrediti« (327). Po l. 1862. je začel Levstik staroslovensko predpono nanovo uvajati v pisavo in posledica tega je bila, da se je vedno bolj širila ter se po l. 1880. skoro docela sprejela, o čemer pozneje več!

(Dalje.)

¹ Janežičeva Slovnica l. 1854. navaja samo te tri zglede pri predponi vz: vzhod, vznak, vzdigniti (80).

² V Pesmih, 1854. piše Levstik le: vzdihljeji (56). V Rokopisu Kraljedvorskem piše: vshod (4, 8, 12) vzradová se (10) vse se vzmoži, vse v Tatarje skoči (11) vzdihovanje (18), vzdíše (37) vzveseli se Vojmir (21, 40) vzraščena (24) vznak (27). V Novicah, 1858. piše Levstik: vzlasti (3, 12, 22). V Glasniku, 1858. 1. zv. vzlasti (47, 81) vznak (47). 2. zv. vzdahne v živih sanjah kralj (41).

³ l. c. 111. Tu graja tudi hrvaško pisavo uz: uzrok, uzvišenost, »česar«, pravi, »ne imamo posnemati, temoč v vz spremenjati.«

⁴ Glasnik, 1858, 2. zv. 150.

¹ V Glasniku, 1859, 3. zv. 98 sl.

² Nekteri fonetični zakoni našega jezika, Novice, 1862. 326, 327.

³ dostavek Janka Pajka (= po Janežičevi Slovnici)

ČEZ VRTOVE.

Zložil Silvin Sardenko.

Tih sprehod
čez vrtove;
majev dih
mimo plove.

Nagel bel
pokimava;
»Šmarnica,
bodi zdrava!«

O spomin,
dalje plovi!
Z Bogom, vrt —
in cvetovi!

5. Človek je in pije, da se ohrani. Nepotrebne snovi pa je treba izločiti. To se vrši po črevesu, po mehurju, po znojnicah pri potu, po nosu pri sluzah, po ustnih žlezah pri slini. Ako se ta izločba vrši nepravilno, gorje človeku; tedaj potrebuje zdravniške pomoči.

6. Obširno bi morali govoriti o duševni razvnetosti, o strasteh, ker je to zelo važno po-

glavje, vendar ne spada semkaj; opomniti pa moram, da jeza, žalost in skrb mnogo ljudi pokončavajo.

Kdor se pregreh zoper ta pravila varuje, si zdravje lahko ohrani tudi v ljubljanskem mestu, in zrak mu ne bo škodoval, svetujem mu pa, naj ne stanuje v sobah tik pod Gradom, ker so vlažne in nezdrave.

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Lz hrvaščine so uvedli v našo pisavo predpono pro- za slovenski pre-. Prvi so jo pisali naši Ilirci, zlasti Matija Majar in Radoslav Razlag.¹ Majarjeve pisave se je oklenil takoj mladi Janežič, ki jo je sprejel v svoj nemško-slovenski (1850) in slovensko-nemški (1851) slovar. Že v nemško-slovenskem delu je pisal poleg dotlej navadne oblike tudi po hrvaški: prokletje, proklinjati, proganjati, prognanstvo, prohod, proměnit, proměna, prorok itd. Še bolj pogosto je rabil hrvaško obliko v slovensko-nemškem delu svojega slovarja: n. pr. probaviti verdauen, projti projdem, prodor (1850 še samo: predor), prokop (1850 še samo: prekop), proliv, propadati, propast, propasti propad (1850 še samo: prepad), propevati singen, propuh Luftzug, proslaviti, sprovod (1850: sprevod) itd. Hrvaške oblike so se poprijeli tudi Luka Svetec in njegovi pristaši Cegnar, Jeriša ter pozneje L. Toman in Rod. Ledinski.² Tem se je pridružil kmalu tudi Valjavec, ali se jim je izneveril ter je hrvaške oblike v svojih posebej izdanih

Pesmih (1855) popravil v domače.¹ Drugi pisatelji so nove oblike tedaj še prezirali; sprejeli so jih le, če so prevzeli od Hrvatov tudi besedo samo na novo, n. pr. pročelje, neprodiren, proizvod, probuda, probujen, prospeh, prozoren itd. Ta predpona je imela poslej v naši pisavi čudno usodo, Levstik, ki jo je pisal že za mladih let, dasi ne dosledno,² jo je začel po letu 1862. v družbi s Cegnarjem brezobzirno pisati po hrvaški. Toda za tem je nastopila reakcija, ki je v osemdesetih letih hotela nasprotno vse pisati po slovenski, celo besede, ki smo jih vzeli od Hrvatov, kakor: neprediren, neprezoren, preučevati itd. Kako se je pisava po teh poskusih ustanovila in kaka pravila je rodila praksa, o tem več v poglavju o Levstikovih reformatoričnih poskusih. Tu omenimo lahko samo še to, da se je v tej dobi s temi oblikami mešala tudi pisava: protiti, ki se piše poleg pretiti, drohen.³ Beseda je že stara, a je Pleteršnik nima v svojem slovarju.

Tretja posebnost, ki so jo uvedli v zapadno pisavo, je oblika: videti, videla, videlo, vedeti, vedela, vedelo za dotedanji viditi, vidila, vediti itd.

¹ Majar: Novice: progovorim (1844, 11) je besedo progovoril (1847, 8) Slovenija 1848: v proglasu (5) prorokov (6). Radoslav Razlag: Slovenija l. c. 53: smo se probudili itd.

² Svetec: Slovenija 1849: proč (184) v serce prodere (212, 292). Slov. bč. 1851: tim providneje (5) proderimo skozi tabor (6) proderal (20) prosterla (22) proroka (53). Novice 1852, 36: prorok. Cegnar: Slovenija 1849: prosterla bo (224). Novice 1852, 33: se je probudila (dvakrat). Glasnik 1. zv. (1858) prognani (42) probudila (129) probudi (163) proklet (161) 3. zv. (1859) proklet (40). Jeriša: Novice 1852: se spominja (321) prodert (329) duh prosledoval bo svoj tir (341) prokrobo, prognat, proklenstvo, prognanstvo (365) 1855: prosterl (387) se je prostirala (399) Toman: Slov. bč. 1850: propad (65) Nov. 1856: proslaviti (203) objavil (93. list, priloga) javuje (1858, 12) probud (1863, 97). R. Ledinski: Nov. 1852, 165: proklinjati, prokletje (večkrat). Drugi: Sl. bč. 1850, 89: procvetuješ.

¹ Slov. bč. 1853, 145: progovor; v Pesmih ima Valjavec v isti pesmi, str. 206: pregovor; proganjana (145) — Pesmi, 207: preganjana; propad (169), provrtati (169) prorokovanje (177).

² Pesmi, 1854: probudi se (16) proklet (63, 87, 88), toda: oblak predere (4); tako tudi: Rokopis kraljedvorski, 1856: prediral je sovražnikom verste (44). Glas. 1. zv. (1858) prostiraš se (1).

³ Slovenija 1848, 50: protili so vse postreliti; 1849, 241: zguba proti; Valjavec, Glasnik, 5. zv. 103: proteča nezgoda; Okiški, Gl. 4. zv. 65: nevarnost ne bo protila; Gr. Krek, Nov. 1859, 110: protečih težav; Jurčič, Gl. 1864, 170: zaprotila je s palico; enako Gl. 1865, 41, 99. Janežič ima v slovarju 1850: drohen, protiti, pretiti. Gutschmann ima pod drohen, Drohung: protiti, protenje, protiunost, Drohwort protna.

Stari slovenščini odgovarjajočo pisavo so še ohranili štajerci in Korošci,¹ ki so jo tudi vztrajno pisali. Starejšo obliko sta začela pisati Cegnar in Svetec, vendar sta bila popolnoma osamljena, tako da sta jo sama opustila.² Na novo jo je oživil Levstik³ l. 1862. in jo dosledno pisal v svojem Napreju (1863), s čimer ji je pripomogel do zmage. Levstika so posnemali zlasti Erjavec, Valjavec in Jurčič,⁴ ki so to pisavo tako utrdili in razširili, da je v Janežičevem Slov. Glasniku že l. 1865. zmagala. Po dveh letih (1867) so jo sprejele tudi Novice, pri katerih se je baš to leto pojavilo nekaj novega življenja glede pisave, ker je uredništvo prevzel Janez Murnik.

Po koroščini in štajersčini so začeli pisati pri nas tedaj tudi oblike kakor bistrejši, najbistrejši, bistrejša, bistrejše za kranjski bistreji, itd. s čimer smo se približali stari slovenščini, a oddaljili od hrvaščine. Tako je začel pisati že Svetec,⁵ a prodrl s to pisavo še ni. Obnovil jo je Levstik v svojem časniku Naprej (1863), vsled česar je začela prodirati vedno bolj, tako po Glasniku kakor po Novicah, dokler ni popolnoma zmagala. Leta 1870. se ji je uprl Stritar⁶ v dunajskem Zvonu, toda po vplivu Levstikovem, ki je prišel koncem februarja tega leta na Dunaj in vzel v roke Zvonovo pisavo, je bil ta poskus kmalu zatrt. Ta pisava je imela slabe nasledke pri tvorbi prislova, ker se je jel mešati s končnico -ejši, -ejša, -ejše primerjalne stopnje.⁷

Od štajerskih in koroških pisateljev se je sprejela tudi pisava: prijatelj prijatelja za zapadni prijatelj, prijatla. Prvi je začel pisati to obliko, ki

¹ Korošci zaradi naglasa; v Podjurski dolini naglašajo: viděti, viděla, veděti, veděla itd.

² Cegnar: Slovenija, 1849, 396: je zvedel; toda vidil, (396), vidili (368). Svetec: Sl. bč. 1851: vedel (38) zvedeti (36) videl (36); pozneje je pisal po zapadni pisavi: Nov. 1862, 407: so viditi.

³ Novice, 1862, 283: zvedel, dvakrat; dotlej je pisal: vidil sem, Novice 1858, 26; so izvedili, Glasnik 3. zv. (1859), 33.

⁴ Erjavec, Glas. 1863: so izvedeli (35) so videle (344), toda pisal je še: viditi, zvedilo (35). Valjavec, Gl. 1863, 100: videlo. Leta 1864. je Glasnik že stalno pisal vedeti, vedela, vedelo, toda še: viditi, vidila, najbrže vsled naslombe na sedanjikovo deblo: vidim. Jurčič, Gl. 1864: videla, vedela, videli (138, 139) izvedel (142). — Pred tem nahajamo v Novicah, 1852, 9: izvedeti; Cigale, Nov. 1857, 35: zvedel; Mandeljc, Gl. 1. zv. (1858), 5: zvedeti.

⁵ Slovenija, 1849: najmanjšega, bistrejšega (184) itd.

⁶ Pisal je n. pr. nar čisteji namen, raji molčim (2) nar imenitnejih (3) itd.

⁷ V Napreju je pisal Levstik prislov po primerjalni stopnji; tako je n. pr. stalno pisal: Pesem je bila tod umetnejše, tamkaj slabše peta, str. 256 — nam. pravilnega: umetnejše, slabše.

nas družijo s Hrvati in staro slovenščino, Fr. Cegnar,¹ toda uspeha ni imel. Posnemal ga je med zapadnimi pisatelji edino Valjavec; tako da so dolgo po tem vzdrževali to obliko le štajersko-koroški pisatelji, n. pr. Caf, Raič, Terstenjak ter Majar, Janežič.² Janežič je napisal v prilogi novi obliki v Glasniku l. 1859. med slovničnimi drobtinami mal sestavek: »Prijatelj -tla pišejo eni zato, ker izgovarjajo Gorenci (kranjski, pod črto: Dolenci ne vsi) prijatu (kakor pepel — pepeu itd.); nekteri pišejo pa prijatelj -telja zato, ker pravijo tako nekteri drugi Slovenci, n. pr. okoli Lutomera prav po staroslovenski. Po tem takem je zdaj — dragi moj »prijatelj!« oboje prav; ako ti pa to ni po volji, z Bogom, dragi moj prijatelj!« Pod črto je pristavljeno: »Škoda, da je zginila končnica -elj, ki zvoní prav lepo, malo da ne povse iz navadne slovenščine; ali zdaj, ko obveljuje čedalje bolj vsa slovenščina, obveljuje po pravici tudi ta lepa oblika: učitelj, pisatelj; samo da izgovarjajo nekteri nerodno: učit'lj, učit'lja (proti temu se moramo še danes boriti, dragi Janežič! Opom. pis.) ... namesto popolnoma: učitelj, učitelja itd.³ Novi obliki vkljub pravim načelom Janežičevim, ki so odgovarjala tedanjemu razvoju slovenske pisave, ni še napočil dan zmage. Zgodilo se je pa to štiri leta pozneje, ko je to obliko sprejel Levstik in jo začel l. 1863. v svojem Napreju stalno pisati. Erjavec jo je povzel takoj⁴ in kmalu so mu sledili tudi drugi, tako da je v Glasniku v letih 1865 in 1866 že za stalno zmagala. Novice so jo dokončno sprejele še le med leti 1867—1869.

Od vzhodnih štajerskih pisateljev smo prejeli v tej dobi tudi obliko: bridek, bridka, bridko za dotedanjo zapadno pisavo: britek, britka, britko. Oblika z »d« je staroslovenska (bridъkъ) in nas veže tudi z ostalimi Slovani.⁵ Izmed zahodnih pisateljev jo je prvi pisal L. Toman,⁶ za njim menda dalje časa edino Valjavec, ki je v že večkrat po-

¹ Slovenija, 1849, 348: prijatelj, štirikrat. Novice, 1852, 14: prijatelja. Glasnik, 4. zv. 1859, prijateljev (2, 8). Viljem Tell, 1862, 167: prijatelj.

² Valjavec je v Pesmih, 79 pisal: prijatelj, dočim je v isti pesmi v Slov. bč. 1852, 329 rabil obliko prijatel. Caf: Novice 1851, 212: prijateljem, pred tem: Novice 1846, 32: prijatelja. Raič je v Novicah 1856, 110 zahteval pisave prijatelj nam. prijatelj. Terstenjak: Nov. 1854, 90: prijatelj, 1859, 29: neprijatelj. Majar: Nov. 1845, 2; 1845, 155; Slovenija, 1848, 6. 189 itd. Janežič, Gl. 2. zv. 169; Gl. 1860, 5. zv. 29.

³ 3. zv. 1859, 190.

⁴ Glas. 1863, 38. 40.

⁵ strsl. bridъkъ, rus. bridkój, dial.; malorus. brydkyj; srbohrv. bridak, bridjeti, bridim; češ. břidký, polj. brzydkí, po Bernekerju, Sl. etym. W. 86; prim. tudi Mikl. E. W. 22.

⁶ Slov. bč. 1850, 65.

hvaljenih Pesmih poprejšnjo pisavo popravljaj po novih načelih, in tako tudi pri tej obliki.¹ Nova pisava se med zahodnimi pisatelji dalje časa ni mogla ukoreniniti, ker niso mogli verjeti, da bi bila po etimologiji upravičena.² Nekoliko jo je podkrepil Levstik, ki jo je začel pisati stalno v Napreju,³ toda popolnoma ni mogla dolgo časa zmagati. Rabiti so jo začeli posamezni pisatelji in listi sicer bolj pogosto, toda omahovali so vedno do najnovejših časov. Nje raba je vendar danes toliko ustanovljena, da jo sme pisava zahtevati kot edino pravilno obliko.

Sveteč je izkušal oživiti še mnogo starih oblik, ki bi nas bližale Hrvatom. Bil je že iz početka naklonjen ilirski struji, zato je pisal, zagovarjajoč nove oblike v sestavku »Nove oblike«,⁴ češ da tudi nam ni »nemogoče, prednosti ilirskega jezika vdeležiti se.« Med stvarmi, ki bi se dale obnoviti, našteva tam: »Mislimo imensko ali kratko sklombo prilogov (t. j. pridevnikov) in kratke oblike glagolov v preteklem času (t. j. aorista). Nekdaj so bile tudi naše. To in ostanki od obojih bi nam pravico dali (namr. udeležiti se ilir. jez.). Tako n. pr. smo od prvih ohranili: do čista, iz lahka, iz nova, vsega dobra, jeden druga, jeden drugu. Značiti se še mnogo družih sem ter tje po kotih znajde. Od glagolov imamo Notranjsko asta, esta, ista; aste, este, iste, n. pr. delasta, nesesta, učista itd., čeravno je zdaj zlo pomen sedajniža časa dobilo.⁵ Potlej Koroško besem, bé in Hrovaško-Slovensko besé. Kako potreba nam je tih oblik, vsaki dobro vé, ki pozna okornost naših sedanjih, posebno v pesmi!« Na podlagi tega programa je res pisal oblike stare imenske sklanje, aorist in kondicional,⁶ toda vse to se ni moglo prijati. Sledila sta mu edino le Cegnar⁷ in Jeriša⁸, ki sta se pa teh oblik kmalu otresla. Od oblik imenske sklanje se je sprejel v pisavi edinole roditeljski s predlogom, n. pr. iz nova, znova, iz prva, sprva itd. Tako so

¹ Pesmi, 173: bridkosti; v isti pesmi, Sl. bč. 1853, 185; britkosti.

² Po kronološkem redu so jo pisali: Novice, 1858, bridka novica (215); 1860, 292: bridka, Gr. Krek; 1861, 7: bridko; 1862, 27: bridkost; Glas. 2. zv. 1858, 109; bridke, S. Jenko. Po l. 1865. so jo Novice pisale.

³ Str. 13, 37, 47, 60 itd.

⁴ Slovenija, 1850, 16.

⁵ To seveda ni ostanek aorista, temveč so prave sedanjikove oblike, tvorjene po zgledu jesta, jeste; vesta, veste, dasta, daste, kjer je —s— upravičen.

⁶ imen. skl.: iznova, Slovenija, 1849, 212; od davna, Vedež, 1850, 105; dajalnik: i gladnu i žejnu, Bč. 1850, 129. itd. Ostale oblike smo našli že na str. 192. in 71. tega lista.

⁷ Aoristove oblike glej na 147 str. tega lista.

⁸ Kondicional, glej str. 195.

začele pisati že jako zgodaj Novice in ž njimi vred tudi drugi listi in posamezni pisatelji.

Sveteč je uvedel po Majarju² tudi deležnik preteklega časa na -v, n. pr. vmešav, zavihtiv za vmešavši, zavihktivši.³ Posnemali so ga Jeriša, Terdina, Valent. Janežič, Valjavec, Levstik, Šuman, Andrejčekov Jože in drugi;⁴ udomačiti se ta oblika vendar ni mogla. Jako mnogo zahodnih pisateljev je začelo rabiti tudi štajerske oblike kakor: s siloj, toti itd.,⁵ ki se tudi niso mogle ukoreniniti in so jih dolgo vrsto let pisali le štajerski pisatelji.

Navdušenje za ilirsko vzajemnost je poklicalo v tej dobi še mnogo hrvaških in staroslovenskih oblik v življenje,⁶ toda v kratkem času je moralo vse to izginiti. Pisatelji, ki so skušali vzajemnost doseči po tej poti, so se kmalu streznili, kar nam izpričuje Navratil⁷, v pojasnilu, kjer pripoveduje Valjavcu, zakaj je moral Vedež prenehati. Valjavec je očital Navratilu, češ da je Vedež pokopala »tista nesrečna mešanica«. Navratil pa mu je odgovoril, da temu ni bila vzrok ilirska mešanica, temveč pomanjkanje naročnikov. »Res, da sem se dal,« piše dalje, »nekterim mladim pisavcom, prijateljem svojim, zadnje 3 mesce l. 1849 pregovoriti, ali prav za prav preprositi, da sem vzel nehotoma le ‚za poskušnjo‘ vanj... (nekaj) spiskov, ki so bili pisani ‚nekoliko z ilirskimi (pod črto: Zdaj bi rekel rajši: serbskimi ali hervaškimi) oblikami‘; ali že konec onega leta (1849) sem sam ob sebi zaverigel to mešanico, ki mi je presedala od nekdanj, zato ker po moji pusti pameti ne bo iz te moke nikdar (narodnega) kruha. Saj so nas menda že izučile nesrečne poskušnje, da se jezik ne da narediti!? — pa tudi mešati ne, kakor soršica, da bi bil kakor iz nje tečen kruh!« (Dalje.)

¹ Nov. 1853, 319: izperva, 319; 1855: iznova, docela, sperva (55) skratka (82) (399, 403). Jeriša je pisal v Glas. slov. slovstva tudi obliko: vznova (59) poleg drugih nav. oblik. Prim. še Nov. 1856., 179; od starodavna, Majar, Nov. 1856, 276; 1858, 13, 346; 1859, 44; 1860, 3, 17; 1863, 421, itd.

² prim. Pravila, str. 80; Slovnica za Slovence, 1850, 33, 35, 37.

³ Glej oblike na str. 192. tega lista.

⁴ Jeriša: glej str. 195; Terdina: vernem se z bojevanjem se vtrudiv, Bč. 1852, 36. Janežič: pritisnuv ga objema, objemav ponovi; Bč. 1851, 134. Valjavec: se spomniv govoril je, Gl. sl. sl., 1854, 54. Levstik: oznaniv vam na znanje dam, Pesmi, 76, sozidav, Gl. 1. zv. str. 1. Šuman, Gl. 1865: preseliv (257) nakupiv (260). Obliko: prišed so rabili: J. P. (odmiljščak) Gl. 1865, 374; 1867, 27, 43. Celestin, Gl. 1867, 129 itd.

⁵ Sveteč, Slov. 1849, 132: Z njoj (dvakrat) siloj, Bč. 1850, 129, lepotoj, Bč. 1851, 22, z drugoj obleko, 72 itd. Levstik: vsoj močjo, Pesmi, 4. Valjavec: prisego toto spregel, Pesmi, 107. itd.

⁶ Caf je uvedel stari imperfekt, n. pr. Novice, 1846: trebaše (32) odpirajte (35) spaše (40).

⁷ Zakaj je nehal Vedež? Spisal J. Navratil, Gl. 1859, 4. zv. 151.

dolini — 1257 m — zagledamo visoko nad seboj gornjo postajo, 420 m višje. V osmih minutah in pol se pripeljemo gor. Dve vrvi s premerom 44 mm nosita dva dviga, prostora za 16 ljudi, vlečeta pa dve drugi vrvi s premerom 30 mm.

Skoz gozde in po livadah smo se peljali na Malo Scheidegg — 1064 m — in pa na planino Wengern — 1877 m —. Razgled je menda velikanski, zlasti na bližnjo trojico Mönch, Eiger,

Jungfrau. Prejšnji večer sem imel v Grindelwaldu priliko, opazovati strme stene Eigerja, a samo eno uro. Vprašal sem bil domačine, če bo danes lepo. Rekli so, da bo, a ni bilo. Enkrat smo videli skoz raztrgano meglo nekaj grozljivih sten in prepadov, a bogovi so z nevoščljivo roko kmalu zopet potegnili sivi megleni plašč čez raztrgane stene. Proti večeru sem bil že v Interlakenu, spal sem pa v Luzernu. (Konec.)

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Doleg naštetih oblik se je uvedlo v pisavo iz hrvaščine, stare slovenščine in vzhodno štajerskih narečij v tem času še jako mnogo posebnosti. Miklošič je začel pisati po berilih, ki jih je prirejal za gimnazije, precej staroslovenskih in vzhodnih oblik. Bleiweis ga je naprosil, da jih pojasni, kar je Miklošič po Navratilu tudi storil. V Novicah l. 1853. je nove oblike naštel in razložil. Pisal je zlasti e za dotedanji i: s tem, z vsem, teh, vseh itd. nam. dotedanje pisave: s tim, z vsim itd.; dalje obliko ‚sem‘ nam. ‚sim‘ ter e za i v končnicah s poluglasnikom. »Po staroslovenski (se piše) v besedah »ta...« in »vse...« povsod e namesto i, tedaj tudi: s tem, z vsem, teh, vseh itd.« — piše Miklošič v pojasnilu¹ — »kakor po nekterih krajih še dan danes razločno izgovarjajo. Kdor pa izgovarja e zamolklo (t. j. poluglasno, na zapadu, op. pis.), ga ta pisava ne more motiti, zato ker za ta zamolkli glas zdaj že do malega le e pišemo... Ravno zato je dosledno pisano sem (namesto dozdanjega sim) in sem (= prislov, strsl. sěmo)... oboje enako... Druga oseba glagola, namreč: si (tudi po staroslovenski i) nima s prvo nič zapovedovati. Po staroslovenski se piše perva: jesm; tukaj ne vidiš nikakega i. Ako izpeljava ali staroslovenščina čerke i ne opravičuje, stoji tedaj namesto Metelkotovega ɸ povsod dosledno e«. Dalje je uvedel tu obliko: Kranjec, Kranjsko, za dotedanje Krajnec, Krajnsko. »Kranjec, Kranjsko, ne Krajnec, Krajnsko«, piše Miklošič.² »Izpeljava iz besede »kraj«³ (zato ker dežela na

kraju leži), ne velja (Bleiweis je pristavil pod črto vprašaj; op. pis.). Štajerski Slovenci izgovarjajo razločno »Kranjec« ne Krajnec... Po misli Miklošiča se je naredilo ime Kranjsko, Kranja iz imena Carnia.« Dalje je pisal tudi prislove na -ski po strsl.: »Tukaj naj stoji opomba«, dostavlja pisatelj, »da je v staroslovenščini končaj... vedno i ne o, toraj je ta izjema tudi v berilu obveljala; na priliko: to slovensko dete zna po slovenski in (po) laški, ona se možki véde itd.« Prvi je pisal to obliko na zahodu že L. Svetec.¹

Ker je bila Miklošiču staroslovenščina, kakor sam pravi, »zvezda danica, ki nam pravo pot kaže, na katero se moramo toraj pisaje po slovenski vedno ozirati, ako nečemo zahajati«,² je pisal tudi oblike: začinjati, počinjati namesto: začenjati, počenjati, »po štajerski-slovenski, zato ker je tudi staroslovenski, dosledno kakor: izpirati, podirati namesto izpérati, podérati.«³ Teh vzhodnih oblik vendar nihče ni poizkušal pisati. Obratno pa je Miklošič nasproti koroškimi in štajerskim pisateljem, ki so pisali pogosto še »e« pri pridevnikovih končnicah,⁴ poudarjal, da je kranjski »i« staroslovenski: končnica »-im... v druživniku (je) po staroslovenski, česar nekteri še ne vejo. V višebroju je obveljal (v berilih) i: lepim -ih -imi tudi po staroslovenski rabi.«⁵

¹ Slovenija, 1849 po staroslov. (212) po očetovski (284).

² l. c. 347.

³ l. c. 338. tako se je namreč dotlej še pisalo.

⁴ Drobničeva Slov. čb. 1850; prot daljnem stranskem krajem (2) po svojih kraljestvih (3) s divjimi Tatari (4) med drugim (7) s poslednjem izdihom (105). Prim. koroške pisatelje: Slov. bč. 1850, 8: pred katerem, Majar v Sloveniji, 1849: s ptujemi Nemci (13), za ptujem (17) s svojemi bratji (17) itd.

⁵ l. c. 338.

¹ Nov. 1853, 338.

² l. c. 346.

³ Naglas kaže, da res ne velja! kràj — kràja bi dalo⁴ Krànsko, Krànjec itd.

Od Miklošičevih oblik je zmagala najpreje pisava: sem. Sprejel jo je Janežič že naslednje leto (1854) v svojo slovnico in jo pisal skoro brez izjeme.¹ Levstik se ji je v svojih Pesmih istega leta še ustavljal, toda sprejel jo je Valjavec² v Pesmih (1855) in še istega leta Bleiweis v Novice, s čimer ji je bila zmagaja zagotovljena.

Omiliti pa se dalje časa ni mogla pisava: s tem, z vsem, teh, vseh itd., dasi ji je dal prednost tudi že Janežič v slovnici³ in jo takisto začel rabiti tudi Valjavec v svojih Pesmih⁴. Levstik se ji je upiral v vseh svojih spisih, tako v Pesmih kakor v Kraljedvorskem rokopisu (1856), v Vodnikovem spomeniku (1859) ter v sestavkih po Glasniku in Novicah do l. 1860. Novice so začele rabiti nove oblike z letom 1860, Janežič⁵ pa v Glasniku precej v prvem letu (1858), s čimer je potegnil kmalu tudi druge pisatelje za seboj.⁶

Proti Miklošičevi pisavi prislovov na -ski se je oglasil pozneje J. Šolar⁷ v Novicah leta 1856., ker se mu ta raba ni zdela domača, temveč »zavihanana po ptujih slovanskih narečjih«. Šolar ni bil prijatelj takim oblikam, zato mu ni bilo všeč, da »so jo (eni) jeli po ptujih slovanskih narečjih vihati ... (in) jeli pisati: »ostajem« namesti »ostanem«, »ostanem« namesto »bom ostal«; tisti mož, »kojega« sem snoč srečal, namesto »ki sem ga« srečal; znaš »nemški« namesto »nemško«, ker zdaj nimamo nobenega prirečja (= prislova) več na »i«; »golobje domači« namesto »domači golobje« ... Slovanske vzajemnosti take malenkosti ne podpirajo ... našim ljudem pa take spake (312) branje tako zmešajo in pristudijo, da raji na zadnje vse popuste (!); tako potlej pisatelj za enega ptujega bravca, ki si (ga) s takim pisanjem pridobi, devet domačih zgubi« (313).

To ozkosrčno naziranje je zavrnil v Novicah l. 1857. vzhodni Štajerec Sekolovski. »Nekdo,« piše ta, »nam je svetoval ne pisati: Slavomir slovenski in laški govori, temoč po slovensko ali laško; jaz pa razločno velim, da je ... povse slovenščini primerno pisati in govoriti v prvoji obliki, ker ... v ljutomerski okolici, kder šče se

skoro čista slovenščina govori, nikoli inachi ne slišiš.«¹

Prislov na -ski je utrdil v pisavi najbolj Levstik.²

Po vzhodni štajerščini se je začela rabiti v tem času tudi oblika mladenič, mladeniča itd. Prvi jo je pisal Levstik.³ Ker mu pa ni nihče sledil, je to pisavo tudi sam popustil ter pisal staro zapadno obliko.⁴ Leta 1862. je Podgorski zopet postavil pravilo, da se mora pisati oblika: mladenič: »Slovenski jezik golih končnic -c -č ne pozna, ampak: ec in ič. Zatoraj je vselej napačno ... mladenč namesto mladenič.«⁵ Obliko mladenič je sprejel tudi Janežič l. 1863. v drugo izdajo svoje slovnice (120), toda tudi Janežičeva slovnica je ni rešila. Marn se je izrekel v Jezičniku⁶ proti nji. Obveljala pa je pozneje, ker sta jo začela stalno pisati Levstik in Stritar l. 1866. v izdaji Prešernovih poezij ter l. 1868. v Mladiki. Odslej je veljala ta oblika v pisavi kot edino pravilna.

Po vzhodni štajerščini smo dobili tedaj še več končnic, n. pr. mesec, meseca; kamen, kamena; varuh, varuha; zajutrek, zajutrka itd.

Pisavo meseca, kamena itd. je prvi priporočal l. 1856. Božidar Raič v Novicah in sicer z ozirom na staro slovenščino in vzhodna narečja.⁷ Uspeh se je takoj pokazal. Valjavec je pisal že naslednje leto (1857) oblike: meseca itd.⁸ Raič je v novi oceni Miklošič-Bleiweisovih beril v Glasniku leta 1858. to pisavo vnovič priporočal,⁹ proti njemu se je oglasil Miklošič, ki je bil glede pisave mnenja, »da treba gledati ... na večino ... ljudstva, ker se množica ne uklanja rada peščici. Ne veste li,« pravi, »da je »om« (t. j. končnica om, oma itd.) nekterim še zdaj tern v peti, dasi nas govori tako bojé polovica samih Slovincov po »stari pravdi«. Če pa zabavljajo takim oblikam tako, kakor smo slišali, kako bi obirali take, ki so le še v kakem koticu doma! n. pr. ... kamena, ... meseca.«¹⁰ Miklošičevo mnenje je lahko koža odvrta-

¹ Nov. 1857, 70. Jezikoslovne drobtinice.

² Novice, 1858: mislimo le nemški (3) itd. V Napreju piše stalno tako: slovenski pisati (5) vsacega šolski izobraženega Slovenca (5) itd.

³ Pesmi, 1854, 7. Rokopis kraljedv. 1856, 37, 38, 44, 45, Glas. 1. zv., 65.

⁴ Novice, 1862, 400; Naprej 1863: mladenec 127, 229, 303 itd. stalno; Nov. 1863, 416 trikrat, toda str. 409: mladeniška izreja.

⁵ Nov. 1862, 393. Še nekaj o fonetičnih zakonih našega jezika.

⁶ Jezičnik ali pomenki o slov. pisanji, 1866. 4. leto, 24.

⁷ Nov. 1856, 127. Ocena Miklošič-Bleiweisovih beril.

⁸ Novice, 1857; meseca, pri mesecu, o mesecu (111).

⁹ Sl. Glas. 1858, 2. zv. 151.

¹⁰ Sl. Glas. 1859, 3. zv. 146.

¹ Prim. str. 72—78.

² Pesmi: imel sem (79) rasel sem, slišal sem itd. (79) dočim je v Bč. 1852, 329 v isti pesmi povsod še: sim.

³ l. 1854, 45.

⁴ Pesmi: up si vseh (23) itd.; pisal je celo: od seh mal (130, 171).

⁵ Glas. 1. 1. zv. 120 (dvakrat), 192 itd.

⁶ Posamezniki se nove pisave še dolgo niso navadili; Stritar je še v Zvonu, 1870 pisal: vsih (2) itd.

⁷ Nekaj od naših sostavnih (sintaktičnih) zadev v prevdarek, 312 sl.

čalo od nove pisave. Toda l. 1863. je začel pisati Levstik v Napreju in v Novicah¹ oblike meseca itd. Posnemal ga je že l. 1864. Lavosl. Gorenjec-Podgoričan.² Naslednje leto (1865) je zmagala ta pisava v Glasniku³ in po dveh letih (1867) tudi v Novicah, dasi se je Marn l. 1866. v Jezičniku,⁴ opirajoč se na Miklošiča, izrekel proti pisavi kamena, meseca, češ »drugač bi morali pisati tudi zajec — zajeca in sto družih po staroslovenski pisavi.« Oblike kamena itd. so tudi dalje časa pisali samo štajerski in koroški pisci, n. pr. Terstenjak, Janežič,⁵ toda v letih 1865—1867. se je splošno sprejela.

Po vzhodnoštajerskih pisateljih smo dobili tudi pisavo: varuh, varuha. Za skupno pisavo je to obliko prvi zahteval Raič v Glasniku⁶ l. 1858. Izmed zahodnih pisateljev jo je pisal prvi Valjavec⁷ v Glasniku l. 1861. in 1862. S tem da jo je sprejel Levstik v listu Naprej⁸, ji je bila pot tudi do drugih pisateljev utrta. Jurčič jo je pisal l. 1864. v Glasniku, prihodnje leto v Slovenski vili⁹ in l. 1866. v Desetem bratu. Njemu so se pridružili J. Kosmač¹⁰, Lav. Gorenjec-Podgoričan¹¹, in J. Celestin¹². V Mladiki¹³ je pisal to obliko tudi Stritar, toda po vplivu Levstikovem, ki je vzel pisavo Mladike sam v roke. Odslej se je pisala ta beseda z obrazilom -uh brez izjeme tako v dunajskem kakor v ljubljanskem Zvonu in večinoma tudi v Dom in Svetu ter drugih listih. Zavoljo tega ni bilo v smislu pravopisnih načel, da je dal Levec v Pravopisu prednost besedi z obrazilom -ih: varih, variha, kakor so pisali naši stari pisatelji in kakor po njih piše St. Škrabec. Obrazilo -uh ni jezikovno napačno, zato nimamo po l. 1849. nobenega razloga, da bi

dajali v pisavi prednost kaki zapadni obliki pred vzhodno, ako se je seveda poslednja v pisavi utrdila, kakor n. pr. varuh in z njo mnogo drugih, Levec je posadil na prvo mesto obliko: varih, na drugo: varuh. Dosežena edinost je bila s tem porušena in v sedanji pisavi se piše oboje; vendar po moji sodbi varuh prevladuje in ga bo v prihodnjem Pravopisu postaviti na prvo mesto, če ne celo še brez tekmeča.

Tudi etimologična pisava zajutrek, zajutrka, zajutrkovati itd. je izšla iz vzhodnih narečij. Vzhodni pisatelji¹ so jo pisali v zahodnih listih in jo s tem razširili. Med zahodnimi pisatelji se je prvi oklenil etimologične pisave Jurčič v Desetem bratu in v spisih v Glasniku² l. 1866. in 1868. Zatem se je hitro priljubila vsem pisateljem, zlasti pa še Zvonovim, tako da je neumljivo, kako jo je mogel zavreči Levec v Pravopisu, kjer je nastavil obliko: zajtrk, zajtrkovati, kakor se je pisalo do Jurčiča.³ Pri drugih besedah se je dal Levec vkljub pravopisni rabi voditi etimologiji (n. pr. bravec itd., čigar, črez, čreda itd.; čuvstvo, izhod, mrtvaščnica, rajnica mati, rzeni cvet, sečen, sečna, stoprv; vtorek (str. 34), vsele itd. itd.), toda tukaj in še pri več drugih besedah, kakor bomo videli, mu ni bilo do etimologije, dasi jo je podpirala utrjena pisava in zveza s Hrvati, ki pišejo: zajutrak. V sedanji pisavi se je Levčeva oblika toliko razširila, da je treba z njo računati in jo postaviti v Pravopisu poleg etimologične, katera se je vkljub Levčevemu pravopisu tudi še ohranila.

Po vplivu vzhodne štajersčine, hrvaščine in stare slovenščine pa se je lice naše pisave najbolj izpremenilo z novo pisavo zlogotvornega r-a, n. pr. smert — smrt.

Vzhodnoštajersko pisavo brez e pred r-om, n. pr. prvi, državni, vršiti itd. je izkušal uvesti v splošno slovenščino že prvi prevajalec državnega zakonika, kar pa je Einspieler-Svečan v njega kritiki⁴ odločno grajal, češ tako ne pišejo Iliri in zavoljo tega tudi Majar ne. Toda l. 1850. so hrvaški književniki sklenili, da bodo pisali r za er.⁵ Istega leta je pisal Miklošič tudi o stari sloven-

¹ Naprej: v mesecih (2) meseca (4) mesecev (60) itd. Nov. 1863. str. 416.

² Novice, 1864, meseca prosinca (20) itd.

³ To je bilo tem lažje, ker se nahajata te končnici tudi v koroščini!

⁴ Jezičnik, 4. l. 1866, 25.

⁵ Terstenjak: Glas. 1. zv. 93; Janežič, Glas. 2. zv. 1858 (169); Erjavec, Gl. 1863, 70.

⁶ Gl. 2. zv. 1858, 151. — V Sloveniji, 1848, 35 piše: varuh neki dopisnik s štajerskega.

⁷ Glas. 1861, 7. zv. 115: varuhu; 1862, 213; angelju varuhu.

⁸ Naprej: varuh, 228; toda varhinja 229.

⁹ Glasnik, 1864: varuh (135) (204). Slov. vila, 1865, varuh (20) Deseti brat: varuh (127). Vendar je rabil Jurčič v Glas. 1866. še obliko: varh (3) varha 165, trikrat; 167 dvakrat; 355, 420.

¹⁰ Gl. 1864, 246, 249.

¹¹ Slov. Glasnik, 1866, 134: varuh.

¹² Gl. 1867, 22.

¹³ Mladika, 1868, 36: varuh.

¹ Dopisnik iz Ptuja, Slovenija, 1848, 42: si je zajutreka vzel; Terstenjak: Nov. 1858, 133, 141; Glas. 1. zv. 189; Janko Pajk, Glas. 1865, 41; za zajutrek.

² Deseti brat: K zajutreku (33) zajutrka (192) k zajutreku (222) Gl. 1866: k zajutрку 203, 354; k zajutreku (292). Glas. 1868: zajuterkoval (42).

³ n. pr. Novice, 1854, 287, 291, 287; 1855, 82; 1860, 83; 1861, 259 itd. Iz okolice Ljutomera: zajtrk, Nov. 1860, 149, Valjavec; Levstik, Gl. 1. zv. 141: po zajtriku; Mencinger, Gl. 1865, 143; zajterk itd.

⁴ Slovenija, 1849, 365.

⁵ Poročilo v Ljublj. Časniku, 1850, 16.

ščini, da sta bila r in l samoglasnika.¹ Dve leti za tem je trdil Miklošič na podlagi svojega narečja isto tudi o slovenskem r-u: »Der vocal r lebt im slovenischen fort; anlautend: rdeti se, rž, rsketati; inlautend: brbati, brv . . . črv, škrbati. Die slovenischen grammatiker sind indessen nicht zur erkenntniss der vocalischen natur des r gelangt . . .; selbst Metelko hat sich, wie es scheint, von der altslovenischen schreibweise bestimmen lassen, dem vocal r einen halbvocal beizugesellen.² Miklošičeve nauke je razglasil štajerski Ilirec Bě-lankin³ l. 1852 v Slov. bčeli ter priporočal temu primerno pisavo: »Bodi nam Jugoslavenom . . . pravilo: r med konsonanti ino na kraju po konsonantu je: rrr bez vsakoga čistoga vokala: trg, prt . . . hrabr, ostr ino na začetku slovke: rdeti, rž, rt, rvati.«⁴

Miklošičeve nauke je tedanji njegov slušatelj na Dunaju, Valjavec, prvi presadil v prakso. Z novo pisavo smrt itd. je združil tudi še več drugih vzhodnoslovenskih in hrvaških posebnosti ter kre-

¹ Lautlehre der altslov. sprache, 1850, 10. 11., glej Marn, Ježičnik, II, 1864, 62.

² Lautlehre der neuslov. spr. 1852, 230. citat po Marnu, l. c. 1864, 63. Miklošič tedaj še ni vedel, da zahodna narečja nimajo samoglasnega r-a.

³ »R in L sta slavenska vokala«, str. 181, 192, 204.

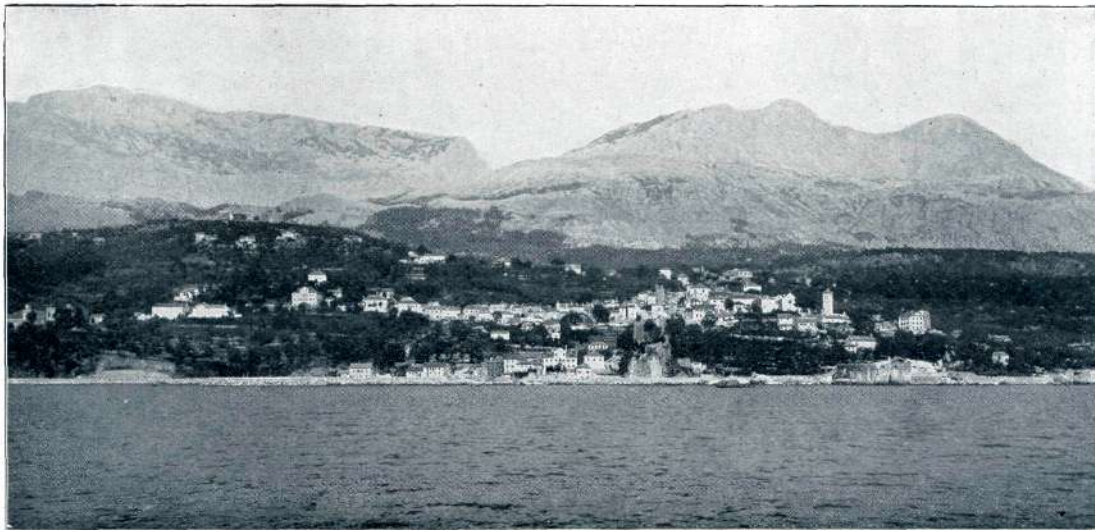
⁴ Str. 205. Enako je pisal o l-u: »l je med konsonanti, pred konsonanti na sredi, ino na kraju besede: u ali o ali ou po narečjih: dlǵ = dug — douǵ; . . . pletl = pleto — pletu, pisal = pisav. (Se vé, da bi bolje bilo, pristavljaj, »ako bi se l vseli izrekalo, kakor l naši Rezianci, Nadmariborjanje ino Hrvatje na kraju besedi vseli izrekajo.«)

nil v pisavi v čisto drugo smer, kar je za Valjavca kot učenca Miklošičevega značilno, ker je bil dotlej trd zapadnjak in se je v svojih spisih po Sloveniji, Vedežu, Ljubljanskem Časniku in Novicah več let trdovratno branil novih oblik, kakor njegov prijatelj Trdina. Odslej je bil Valjavec navdušen novotar in je v svojih leposlovnih spisih (do l. 1867) presadil nekatero hrvaško obliko na slovenska tla, od katerih se jih je več sprejelo v splošno pisavo.

Valjavec je začel z novo pisavo v Slov. bčeli l. 1853 in izdal v nji tudi svoje Pesmi l. 1855.¹ Prvi poskus je bil radikalen: piše se naj zlogotvorni r s samim r-om ne samo v deblu (srce, vrt, smrt itd.), temveč tudi v končnici (rebrna, kvatrna; kadr, iskr itd.) in na začetku: rdeč, rjoveti, ržen itd. Toda preden se je vse to sprejelo, je trpelo blizu 50 let.

(Dalje.)

¹ Slov. bč. 1853: pisava v deblu: smrt, vrt, drglja, srca, prva (137) vrši, frfrá, frfot (145) krdél (169) itd. tržci (= trgovci) 185; jim prtí gorje (185); pisava v končnici: kvatrna večer, kvatrne noči, kadr (145); toda; blager mnog (193). Po vzhodni slovenščini piše: ugasnola (145) bridko (145, 170) vtihnoli so (169) prekanol bi (170) vrnol se (170) zdrznola sta se, dvignol (178) na trǵi (185) v srći (193). Po hrv. piše: progovor, proǵanjana (145) propad, provrtati (169) prorokovati (177) sovet (169) dušo žrtvujte, po uzrocih (177), dvignol je roci (178). V Pesmih je pisal poleg navadne debelske pisave še sledeče primere z r-om: nečimrnost (10, 13, 32) slehrnega (20, 126) rebrna strahota (196) gen. pl.: iskr (104); proti sevr (124) dalje: rmeno (51, 183) obraz rdí (93) rdé jej žarki (116) lica rdeče (116) ga rdečica je obsula (129) rjove (98, 99) rženega (184) toda verjeti (136).

HERCEGNOVI, UTRDBA OB VHODU
V BOKO KOTORSKO.

bonni. Bil je resen učenjak, ki je pri svojih predavanjih sicer jako dostojno govoril o pomenu krščanstva, vendar pa je skepticizem obvladoval vse njegovo naziranje. Nekoč pa se mu je v njegovih študijah hipoma zasvetila evangelijska resnica in kot poštenjak, sebi dosleden, je tudi javno označil ta spremen v svoji duši. Mudeč se v zgodovinskih študijah, pečal sem se mnogo s početki krščanstva. Dosedaj sem se na pojave krščanstva oziral le bolj prezirljivo in mimogrede. Čim bolj pa sem se vglabljal v temeljne nauke evangelija, tem bolj so se mi razodevali verodostojni. Delo je počasi, a stalno napredovalo. Čim intenzivnejši je bil moj študij, tem bolj so slabeli, izginjali moji predsodki glede religije, katerih sem se navzel iz svoje vzgoje in iz svoje okolice. Doslej hladnemu, vsiljevalo mi je krščanstvo vedno globlje spoštovanje; nisem se mogel ustavljati spoznani resnici; kristjan sem postal, in zato želim ter bom deloval na to, da se tudi drugi vnemajo za lepoto in resnico krščanstva.

Kar zašumelo je po vseučilišni avli med svobodomiselnimi profesorji in dijaki, ki so čitali to veroizpoved svojega dosedanjega somišljenika, ki so mu dali priimek le *Converti de la Sorbonne*. Predavanja njegova, ki so jih dotodaj hvalili in ukaželjni dijaki z uspehom poslušali, so bila odsedaj brez znanstvene vrednosti, zato

so profesorja motili pri predavanju in mu z raznimi škandali skoro onemogočili predavanja. — Ozanam je izkušal napraviti red med razgrajaci. Prišel je sam k predavanju kolega Lenormanta in stal poleg njega ter miren in resen gledal na razgrajace. Njegov vpliv na dijake je bil tolik, da so prenehali s kričanjem in tedaj jih opomni Ozanam, da svobode, ki se z njo ponašajo, ne smejo kratiti nikomur, ako so res pravi svobodomiselci. Dosegel je s svojim pomirljivim govorom svoj namen. Lenormant je nemoten dovršil svoje predavanje. Sedaj pa se je pokazalo, da so bili dijaki najeti od drugih, kajti ko se je zvedelo, da Lenormant zopet nemoten predava, je rektor vsed ukaza ministrstva naročil Lenormantu prenehati s predavanji, češ da ni mogoče uvesti zopet normalnih razmer na Sorbonno.

V svojem družinskem življenju je bil Ozanam tudi srečen. L. 1845. mu je žena porodila sina. Naravno neizmerno vesel Ozanam poroča o tem radostnem družinskem dogodku; naravno veselje očetovstva pravi da je zato tako neizmerno, da osladi očetu dolžnosti, ki jih ima do svojih. — Žal, da ene dolžnosti Ozanam ni poznal, da bi bil namreč z ozirom na svojo družino čuval svoje rahlo zdravje ob svojih študijah, ki se jim je vdal z nepremagljivo strastjo. — Vsledtega se je kmalu zaznal križevi pot v njegovem življenju. (Dalje.)

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Valjavec ni z novim pravopisnim poskusom pri zapadnih pisateljih ničesar opravil. Zato si tudi Božidar Raič, ki se je prvi za Valjavcem doteknil tega vprašanja¹, ni upal priporočati te vzhodne posebnosti, dasi se je drugače vedno skliceval na svoje narečje in na staroslovenščino. Tako se je Valjavec brezuspešno sam ubijal s to pisavo², dokler se ni ogrel za Miklošičeve nazore realčni profesor Anton Lesar in po njem njegov osebni prijatelj Bleiweis. Lesar je

priobčil v realnem letnem poročilu l. 1861. razpravo: *Glasoslovje slovenskega jezika*¹, kjer je po Miklošiču trdil, da je r samoglasnik in da se je v naši pisavi »menda le po nevednosti ali zanikernosti slovníčarjev« izgubil. »V novejših časih,« pravi, »se je (te pisave) nekaj pisateljev zopet poprijelo, in želeti je, da jo oživimo.« Istega leta (1861) je pa v ljubljanskem gimnazijskem letnem poročilu Jos. Marn nasprotno na podlagi zapadnih narečij dokazoval, da r ni samoglasnik, in se je protivil taki pisavi.² Toda Bleiweis je ustregel želji svojega prijatelja in začel pisati r brez e takoj v prvi številki prihodnjega letnika Novic (1862).

¹ V Novicah, 1856. 115, kjer je grajal pisavo: kardelo, parst, rudeč, rujav, druhal itd. ter priporočal: kardelo, perst, erdec, erjav, derhal: »če nam«, pristavlja pri tem, »krdelo, prst m r z i«.

² n. pr. Glasn. 1859, 4. zv.: kvatrni, po grne (73) grmada, skriš, zajtrk (166) itd.

¹ Jahresbericht der k. k. selbstständigen Unterrealschule in Laibach, l. 1861; citat po Marnu, Jezičnik, 1864, II. 63, 64.

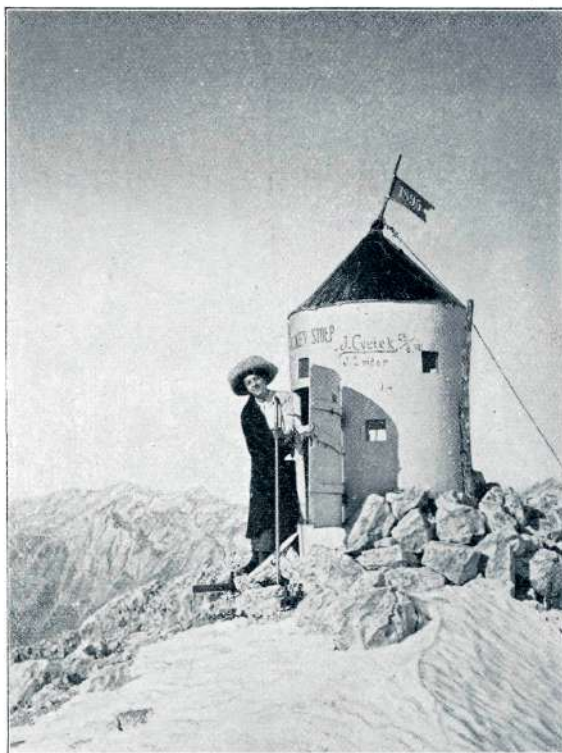
² Marn, Jezičnik, l. c. 68.

Svoj korak, s katerim je povzročil dolgoletno pravdo o pisavi r-a, je utemeljil v posebnem članku¹, kjer pravi med drugim, da je r po Miklošičevi trditvi samoglasnik in ga pišejo tako Čehi in Štokavci ter »se razun šolskih knjig že tudi največi del knjig v Zagrebu (tako) tiska«.

Od kraja se je Bleiweisova pisava hitro širila. Sprejel jo je Janežič v Glasnik² (1862, 1863) in po daljšem premisleku³ tudi že v 2. izdajo slovnice (1863) v 5. izdajo Slov. Sprach- und Lesebuch-a, ki ga je izdal tudi to leto. Leta 1862. jo je sprejel tudi Cegnar v prestavo Viljema Tella in l. 1863. Levstik v časnik Naprej.

Toda stvar se je presukala. Marn je v Jezičniku (1863, I, 8) iznova odrekal r-u samoglasnost in tudi Janežič se je premislil ter začel pisati z letom 1864. v Glasniku er zopet po stari navadi, kar je storil tudi v 3. izdaji slov. slovnice (1864), češ »da ne bode v tej zadevi razlike med slovnico in ostalimi šolskimi bukvami⁴«. Novice so vzdihnila: »Žal nam je, da je 3. iztis r-u vzel, kar mu gre.«⁵ Odvrženega r-a pa se je sedaj usmilil Levstik, ki se je v klasičnem, šaljivo pisanim sestavku »Zatoženi sosamoglasnik«⁶ potegnil nasproti Janežiču in Marnu za njegove pravice. V abecedni vasi se vname med črkami prepir. R noče več svoje dosedanje žene črke e, češ da je samoglasen in je ne potrebuje. Vsi soglasniki in vse samoglasnice se temu protivijo. Na predlog črke o se osnuje sodni zbor, kateremu naj r dokaže, da je samoglasen. R se temu podvrže, toda se upira predlagani prvosednici tega zbora, črki A, ter obema prisednikoma B in C. Prvosednico⁷ odklanja zato, ker »ni spodobno, da bi ženska prvosedovála v razpravi, ktorej vsa slovenska dežela tako željno pričakuje rabsodbe« (76). Prislednik B, pravi r, pa »véga na dve strani. Pri

nas mu namreč pravimo B, v cirilici ga pa izrekajo za V, da torej sam prav ne zná, česa naj bi se trdno poprijel, kakor Janežič, ki je v svojej zadnjeji slovnici (t. j. 2. izdaja, op. pis.) mene hvalil, da imam samoglasne lastnosti, zdaj mi pa zopet silí na ramo neprijetno družico e, ktere se branim, kolikor morem . . . Prislednik C mi je tudi kaj posebno sumen, da je ud tiste skrivne družbe, ki se je osnovala, da bi se ohranile stare oblike v našej pisavi; ki nam je celó pokazila prestavo svetega pisma, držč se okusne rabe: »per tih pertih smo večkrat per déli« (Sméh

V ALJAŽEVEM STOLPU
NA VRHU TRIGLAVA.

med črkami¹). Znano pak je, da se jaz potezam le za napredek, torej za prave nove oblike, in zopet se mi je bati, da mi tudi C ne bode pravičen (76). R prosi za prvosednika Pravopis, za obe prislednici pa Resnico in Pravosodnost, »ki se ne dá preslepiti krivim rabam dozdanje pisave, temuč . . . le po umu vedno mirno sodi, kako je prav, kako je napak« (76). Naposled se r s sodnim zborom zadovolji in mu dokazuje, da je »sam svoj« ali kakor sam pravi, samoglasen. Dokaza ni dovršil, ker Levstik spisa ni skončal.

¹ Tu misli najbrže na Marna, ki je bil prijatelj »družbe starih oblik«, t. j. Jerana, Zamejca in drugih prirediteljev Wolfovega sv. Pisma.

¹ Nov. 1862, 34. Zakaj »Novice« izpuščajo tih e in pišejo črko r kot samoglasnik?

² Nekateri dopisniki so jo začeli uvajati že meseca svečana l. 1862, v maju pa je r že prevladoval nad er-om; l. 1863 je pisal Glasnik r brezizjemno.

³ Prim. oznanilo o novi slovnici, Glas. 1862, 199 sl., kjer pravi: »Pisava r-a brez polglasnika . . . po Novicah . . . v slovenščino vpeljana, pridobiva si med Slovenci čedalje več prijateljev. Dolgo sem ugibal in pretehtaval predstva in neprilichnosti te pisave; prepričal sem se, da je posneme vrédna . . . Če vendar večina čast. gg. presojevavcev (katerim se je prvi del te slovnice v pretres poslal, op. pis.) te pisave ne potrdi, zavoljo sloge upiral se ne bóm« (200).

⁴ Glasn. 1864, 131, kjer je naznanil 3. izdajo te slovnice.

⁵ Marn, II, 74.

⁶ Sestavek se je bral najpreje v ljubljanski Čitalnici (Novice, l. 1864, 63), nato pa je izšel v Novicah, 1864, 68 sl.

⁷ Levstik je mislil tu na Danico, kakor je razvidno iz očitavanja glede »Abune Solimana« in Jeranovih nazorov o poeziji. Danica je bila r-u nasprotna.

Bleiweis je bil te razprave zelo vesel, ker mu je bilo hudo, »da se čudijo današnji novinci (!) v našem slovstvu, kako da moremo grm, srce, brdo itd. pisati namesti germ, serce, berdo itd.«¹ Ali novinci se niso nehali čuditi. Marn se je oglasil v Jezičniku² l. 1864. z dolgo razpravo, v kateri je z več stališč zavračal te nazore o naravi in pisavi r-a; skliceval se je na razne veljavne može, ki so bili njegovega mnenja, kakor Schleich er, Kopitar, Babukić, Mažuranić, Seb. Žepič, p. Ladislav Jeran, Metelko, Slomšek i. dr. Znanstveno se Bleiweis z Marnom ni hotel pomeriti, ali prepričati se ni dal. V kritiki Jezičnikovi je rekel med drugim: »Če je Jezičniku Schleich er kažipot, je ‚Novicam‘ Miklošič — obé cenjeni firmi.«³ Odnehati mu pa tudi ni bilo treba. V boju z Jezičnikom sta mu priskočila na pomoč Navratil in Cigale, ki sta mu novo pisavo štela v veliko zaslugo za naš jezik.

Navratila⁴ je inspiriral Miklošič, ker se je nad njim Marn v svoji razpravi večkrat neopravičeno zadržal.⁵ Navratil pravi med drugim: »Kdo ni še slišal ali bral, kako so se vzdignili sóglasnikarji nad samoglasnikarje, to je »erkovci« nad »rkovce«? Puščice švigajo na vse strani, letajo celó do Dunaja (t. j. na Miklošiča, op. pis.) in Varaždina (t. j. na Valjavca, ki je bil tam profesor), tr »pikajo«, da je strah . . . »Jezičnik«, njegov tovarš in drugi poštovani »erkovci« nečejo našemu učenemu g. Miklošiču verjeti, da je r, kakor je bil v sanskrtu, tako tudi v staroslovenskem in sedanjem slovenskem jeziku samoglasnik« (52). Tudi pisatelju samem pravi, se je zdel ta nauk izprva čuden, toda po čitanju čeških in srbskih knjig se je r-u privadil in se tudi prepričal, da je naši izreki primeren in da služi zlasti učnim svrham bolje kakor prejšnja pisava; zato je mnenja, »da se ne bo prihodnjč najhujši nasprotnik več ustavljal té pisavi, četudi ne verjame, da je r v takih besedah samoglasnik. Vendar mislim, da g. Miklošič pravo trdi« (53).

Da se je proti Marnu oglasil tudi Cigale, temu je dala povod »Danica«⁶, kjer je nekdo v mali

¹ Nov. 1864, 63.

² II. od str. 62—77.

³ Nov. 1864, 428. v kritiki Jezičnikovega II. letnika.

⁴ Nov. 1865, 52 sl. »zastran samoglasnika r.« Podpisan: Δ, t. j. Navratil, ki je pod znamenjem trikotnika dopisoval tudi v Glasnik. Da je to res Navratil, kaže njegovo razmerje do Miklošiča, ki se je Navratila večkrat posluževal v polemiki; dalje nam kaže to opomnja Lomskega — Cigaleta na str. 191. istega letnika Novic.

⁵ Prim. str. 72. v Jezičniku in Navratilov odgovor v Nov. l. c. str. 53.

⁶ l. 1865, str. 127.

opombi pozival, »da bi kdo temeljito overgel g. Marnove tehtne dokaze v II. letniku ‚Jezičnika‘, da ‚r‘ ni samoglasnik.« Cigale¹ se je te točke ognil, ker Marnovi razlogi tudi v resnici niso bili ničevi za tisti čas, ko še niso vedeli, da ima Miklošič za svoje vzhodno, Marn in tovariši pa za svoje zahodno narečje prav. Pretres o naravi r-a je Cigale zato prepustil »boljšim slovničarjem« in se je pridružil Žepiču², ki je bil za r brez e ali è, ne sicer zato, ker je mislil, da je r samoglasnik, ampak le zaradi »oportunitete«, ker nimamo nobenega pripravnega znamenja za glas pred r-om in zaradi sloge s Čehi, Srbi in Hrvati. Toda r naj bi se pisal le v deblu, ne pa v končnici. Tudi za Cigaleta je bilo glavno vprašanje, ali je nova pisava prikladna našemu jeziku, da izraža glas slovenskega govora, kakoršen je. Ta namen pa — to je že Navratil v »Novicah«³ dobro razkladal — izpolnuje naše pisanje popolnoma, in bodi že ali ne bodi samoglasnik (191). Prikladnejša se mu je zdela tudi zato, ker je krajša in hitrejša ter nas druží s Slovani, »kterim je dotični »r-ov« glas znan«.

Ker je imel Bleiweis proti Marnu sedaj tako zasombo, ni bil več v strahu, kako se pravda znanstveno konča; zanj je bil r samoglasnik, to je bilo tako naravno, kakor le kaj na svetu! Zato je pristavil k Cigaletovemu članku samozavestne besede, da je prepričan, »da bode zmagal r samoglasnik v kljub vsemu začasnemu nasprotovanju sam po sebi, kakor zmagá sčasoma vsaka naravna stvar«.⁴

Tako je govoril na zunaj, v resnici pa je bil za svojo pisavo v skrbeh, zato je z veseljem pozdravljaval vsakega posameznika, če je pisal po njegovem. Poročajoč n. pr. o Pletersnikovi predstavi »Slovo o polku Igoreve« v programu celjske gimnazije⁵ ni omenil nič drugega, kakor: »Veseli nas, da je gospod pisatelj zastopnik r-a samoglasnika.«

Marn je bil sedaj uverjen, da je njegov odpor brezuspešen, zato je z neko resignacijo poudarjal l. 1865. v predgovoru k tretjemu letniku Jezičnika, da navzlič tej pravdi slovenski svet ne vé, je li r samoglasnik ali soglasnik, vé pa, da »bode zmagal r samoglasnik v kljub vsemu začasnemu nasprotovanju« itd., kakor je rekel Bleiweis. In

¹ Nov. 1865, 190 sl. Zastran »r-a«. Podpisan: Lomski, t. j. (po dr. Lokarju: Bleiweis in Novičarji itd., Bleiweis. Zbornik, l. c. 68) Cigale.

² Marn se je nanj obrnil in priobčil njegovo izjavo v Jezičniku, II. 69.

³ Stran 52, 1. letnika.

⁴ Nov. 1865, 190 pod črto.

⁵ Nov. 1865, 256.

tako je tudi bilo. Marn se je sicer mogel tolažiti, »da so Novice, naravne zmaže r-a . . . prej popolnoma si sveste, naposled l. 1865. spoznale: Ker pa vemo, da niti Jezičnik niti Novice¹ ne bojo razsodile pravde te, prepuščamo to prihodnosti, ki je marsiktero slovstveno pravdo djala »ad acta«.² S tem priznanjem je Marn moralno zmagal, toda pisava je šla preko njega. Marn sam se ji ni udal,³ sprejel pa jo je Janežič v Glasnik z letom 1866, kar je naznanil že koncem l. 1865. v Vabilu: »Kar se tiče polglasnega e pred r-om, opuščal se bode v korenikah po želji večine slov. pisateljev v prihodnje tudi v Glasniku« (382).

Tako je na svetu. Pravopis dela večina pisateljev in vsi še bolj upravičeni protesti posameznikov ga ne predruščajo — to je Janežič v svoji zreli dobi dobro vedel.

Večina slovstvenikov je pisala poslej r brez e tako pri nas kakor pri Hrvatih.⁴ Ustavljali so se mu le še posamezniki, tako pri nas Stritar do l. 1880. Stritar se je vedno držal, kakor pravi v Glasniku, l. 1868, »bolj stare pisave«. »Pišem še vedno: čern kert je prederl terdo perst (pa gosp. vrednik mi ne privošči nepotrebne e rekoč:

¹ Podčrtal jaz.

² Jezičnik, 1867, V. predgovor.

³ Jezičnik, 1866, IV. 19.

⁴ S. Žepič, Glas. 1867, 76: Pisava smert ali smärt — »ima sedaj skoraj edino le še v hrvaških šolskih knjigah veljavo«.

Čemu ta potrata! populi mi jih torej vse iz ubogih besedi brez usmiljenja kakor stare škrbine iz čeljusti!) Zdim se v tej zastaranej pisavi samemu sebi, kakor kak pošten star ljubljanski meščan, urar ali rokovičar v nedeljo pri sv. maši v frančiškanski cerkvi, v skrbno osnaženej suknji rujavaega sukna, z visocim, okornim zavratnikom, kratkimi in tesnimi rokavi in ozkimi zleki za pestjó . . . Tako se je nosil tudi ranjki Nestor slovenskih slovničarjev, nepozabljivi Metelko, pod katerim sem se tudi jaz učil sklanjati: žabo in ribo in raka in druge take postne jedi.«¹

Ko je imel Stritar svoj list, ali kakor sam pravi, »lastno hišo«, je staro zapadno pisavo obnovil in se je držal ves čas, dokler je imel Zvon v rokah, to je do l. 1880. »Samoglasnik,« pravi, »je duša besedi; brez njega je beseda suha veja, mertva stvar . . . »Zvon« ne spada med tiste, ki izpehujejo, kjer morejo, samoglasnik iz besede; rajši ga pritakne, kjer ga zahteva lepoglasje in ga ne brani jezikoslovstvo.²

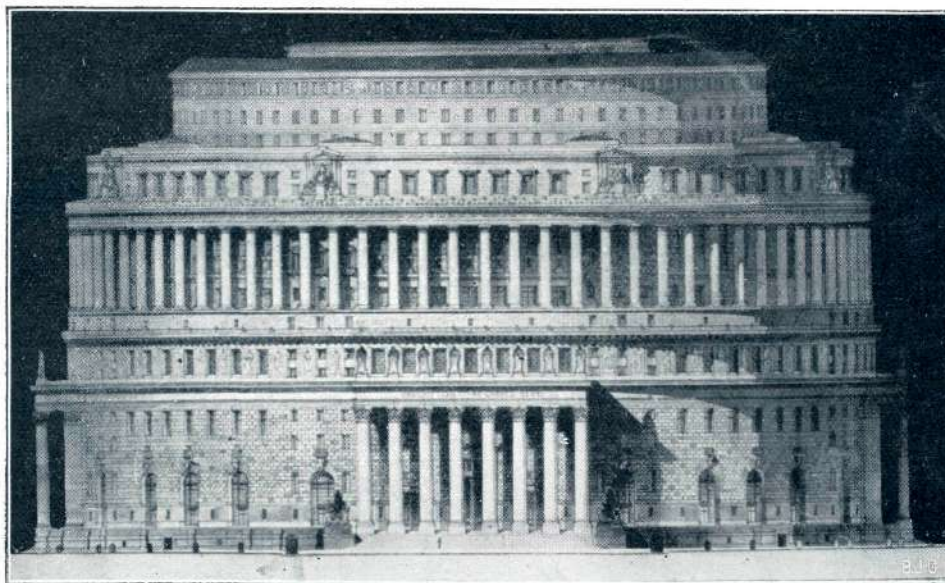
Stritarjevo mnenje se da opravičiti le z estetičnega stališča, znanstveno ga je pa slabo branil, kakor kaže njegov zagovor proti nekemu Vl. Kr. v Kr.³ Danes piše po nekdanji zapadni rabi le še p. Škrabec.

(Dalje.)

¹ Glasnik, 1868, 136.

² Zvon, 1870, 190.

³ Zvon, 1870, 208.

PRAVOSODNA PALAČA V WASHINGTONU.

(Načrt izvršen po vzorcu rimskega Koloseja.)

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Sprememba v pisavi zlogotvornega r-a je torej delo Bleiweisovo. Vendar je treba pomniti, da je obsegala ta reforma samo en primer zlogotvornega r-a, t. j. pisavo korenskih delov. Obeh drugih primerov, t. j. pisave končniških delov in na začetku besed Bleiweis ni spreminjal, dasi so Miklošič in njegovi pridruženici tudi to zahtevali. Poskusili pa so to izvesti drugi. Že istega leta (1862) so začeli v Novicah pisati r po novem Macun, Podgorski in Levstik tudi v končniških delih,¹ toda Bleiweis in z njim vred drugo občinstvo in zlasti Janežič v Glasniku² niso šli za njimi. Pridružil pa se jim je Cegnar, ki je izdal to leto (1862) prevod Viljema Tella.³ Tako je pisal Levstik tudi v časniku Naprej (1863) in njegov učenec Jurčič v Slovenski vili (1865).⁴ Te pisave je bil prijatelj tudi Navratil, ki je šel celo tako daleč, da se ne bi ustavljal niti pisavi, kakor mokr, svedr itd. »Lahko, da bodo«, pravi v Novicah,⁵ »naši mlajši res kedaj tudi take besede brez e pisali. Zdaj se še ne upamo. Stara navada nam brani. Človek se ne more nikdar vseh napák na en pót otresti.« Brez e je pisal končniške dele tudi Miklošič v staroslovenskem slovarju⁶. Toda proti spremembi v končniški pisavi je odločno nastopil s posebnim člankom M. Cigale.⁷ Dosledno opuščanje e v končniških delih bi nas oddaljilo od Hrvatov in Srbov in deloma tudi od Čehov, na katere se je treba ozirati zlasti v tem vprašanju, ker nam narodna govorica, kakor pravi, ne daje za to pisavo trdne podlage. Ker bi ta sprememba povzročila mnogo nenavadnih in zoprnih oblik, bi trpel pri tem tudi estetični čut. »K (novemu) pisanju . . . djál bi, da smo nekako naglo prestopili, predno se je dotično pravilo na vse strani pretreslo in dognalo. Meni

vsaj pozdeva se, da še ni do dobrega rešeno to vprašanje: bode li pri nas r samoglasoval edino v korenskih zlogih in morebiti še v tistih končnicah, v katerih je náglas na zlogu z r-om (n. pr. srebrni prsten), ali pa tudi v vseh ali nekterih brezna-glasnih zlogih končnic in pripon.« Iz zgoraj naštetih razlogov svetuje, naj se nova pisava omeji samo na korenske zloge. »Reči (morem), da mene«, pravi, »vselej zbode, kadar kje z očesom naletim na besede: oktobrski, ministrstvo, ogrski (srb. ugarski, čes. uharsky) itd.«

Na podlagi tega je postavil štiri točke, v katerih naj bi se er v končnicah pridržal. Ker je Cigale s temi točkami vplival na našo pisavo do l. 1895, in je glede dveh točk slutil tudi poznejši razvoj, ki se je v naši pisavi zvršil po l. 1895, si jih hočemo natančneje ogledati. Pisal naj bi se er: 1) v imenovalniku: bober, gaber, — dober, moker itd.; 2) v množinskem roditelju: iker, viter, jeder, beder itd.; 3) v manjšalnicah: jederce, bederce (srb. bedárce), vederce itd. in 4) pri končnicah en in ski, kakor: »šempetersk, mojstersk, veterni, jederni, bederni, rebernica, vedernica, istersk itd.«

»Utegne pa biti«, pristavlja kakor v proroškem duhu, kar se je po l. 1895. tudi res zgodilo, »da se bo komu ljubilo, pod 1) in 2) gori omenjenih primerov pisati er, pod 3) in 4) pa izpuščati e, kakor se nahaja večidel v novem Miklošičevem slovarju¹ (n. pr. jadrno, rebrnica).«

Cigaletove besede so ustavile prodiranje r-a v končniške dele. Pišoče občinstvo je sprejelo vse štiri točke in se skoro do pičice ravnalo po njih. Sprejel jih je tudi Levstik, dasi jim je doslej nasprotoval in je pisal r, kakor bomo v naslednjem videli, brez kakega samoglasnika celo v začetku besed.² To končniško pisavo so sprejeli brezizjemno vsi vodilni listi (Novice, Glasnik, Dunajski Zvon, Ljubljanski Zvon, Dom in Svet) in tudi pisatelji posameznih del. Taka pravila so se zahtevala tudi od normalne šolske slovnice.³

¹ Staroslov. slovar (1862—1865).

² V Mladiki 1868, katero je pravopisno sam uredil, piše: zoperen pogled (106 — vsi drugi so pisali zopern!), klaveren (208) klaverno (224), kjer je popravljeno: »nam. klaverno (49) beri: klaverno« (224). — Toda: rjav (33, 66, 138) rdeč (49, 65, 77) se zardi (163; zaradi zloga: se je zarudela (14, dvakrat). V korenu celo: grmanski (25) žrjavi (76, 121).

³ Prim. glede tega polemiko med Lendovškom (Lj. Zvon 1889, 373) in Sketom (Lj. Zvon 1890, 59).

¹ Nov. 1862: srebrna (23, Macun) itd. zoprne (83) zoprnik (132) ogrskim (408, Podgorski) Levstik: 399.

² Glas. 1863: klaverni (2) sreberni (8, 75) zopern (108) ogerski (107) pesterna (73) jedernat (159, 272) posrebernjen (287); toda: nečimrnost (4).

³ Viljem Tell: nečimrni (54, 57, 103) zoprne (54) itd. Pisal je celo: crkvenec (68, 105, 111).

⁴ Naprej: srebrn (222) srebrno (218) coprnik (125) slehrni (120, 139); toda redno: ogerski (119 itd.) Slovenska vila: srebrno (7, 11) nahajamo celo: žrjavica (5) grjača (14).

⁵ Nov. 1865, 53.

⁶ Izhajal od l. 1862—65; n. pr. rebrnica (797) jadrno itd.

⁷ Nov. 1865, 365: Iz slovenskega pravopisa nekaj.

Od te tradicije se je obrnil še le Pleteršnik v svojem slovarju. Pri primerih, ki jih je naštel Cigale pod točkama 3) in 4) je obnovil Miklošičevo pisavo, in se je postavil popolnoma na stališče izreke vzhodnih narečij. K temu ga je nagnila brez dvojbe tudi pisava r na začetku besed, ki je bila, kakor bomo v naslednjem videli, za nekatere zglede že dalje časa utrjena. Pleteršnik je pisal vse primere izključno brez e. Tako: jedrce, bedrce, vedrce itd. Tako: zoprn, zoprna, zoprnik, zoprnica; srebrn, srebrnina; klavrn; kvatrn; jadrn, jadrnost; jetrn, jetrnica; rebrn, rebrnica; vetrn, vetrnica, vetrnik; coprnica; ogrski; ministrstvo; koprnjenje, kakršen itd.¹

Pleteršnikove pisave se je prvi oklenil, kakor v drugih primerih tako tudi tukaj, V. Bežek, ki je začeni z drugo številko prevzel uredništvo Lj. Zvona l. 1895 in začel polagoma uvajati Pleteršnikove oblike v prakso.² Po Pleteršniku je sprejel to pisavo tudi Levce v Pravopis, s čimer jo je še bolj populariziral. Teoretično se ji je upiral Perušek,³ ki je, ne upoštevajoč njeno zgodovino, hotel na podlagi svoje zahodne govorice in glede na Hrvate in Srbe in deloma po napačni jezikovni teoriji ohraniti staro pisavo. Peruškove nazore je z jezikovnega stališča temeljito zavrnil Štrekelj,⁴ kar je Pleteršnik — Levčevo pisavo še bolj utrdilo. Dandanes je že do cela zmagala in se mora smatrati za normalni pravopis kot edino pravilna.

Preostaja nam še pogled na tretjo vrsto zlogotvornega r-a, t. j. v začetku besed. Bleiweis se tudi tu ni lotil spremembe, zato so bili brezuspešni vsi poskusi tistih, ki so začeli izvajati načelo doslednosti glede r-a tudi v začetku besed. Zapreke je povečevala tudi okolnost, da se je glas pri r-u pisal dotlej na različne načine.⁵ Nekaj pisateljev je skušalo že pred l. 1862. v Glasniku pisati vse te besede z er, toda tudi to ni uspelo.⁶

¹ Za dotedanje: zopern, zoperna; srebern, klavern itd.; copernica (stalno v Lj. Zvonu), ogerski, kopernenje (stalno v Lj. Zvonu), kakeršen (v Lj. Zvonu).

² Lj. Zvon 1895; filistrski (136) jadrniki (359, 417, 420) zoprnega (459) zoprnimi (509, 559); po starem je pisal še: zoperni (592) mojsterski (478) filisterstvo (620, 624). Lj. Zvon 1896: bil je zoprn (23) zoprno (14, 142) kakršen (4, 23, 86, 150 itd.). — Dotlej so bile take oblike v Lj. Zvonu le redke izjeme, n. pr. Zvon 1886: srebrnega (273, prvokrat v Zvonu!) srebrna (491). 1887: zoprn (451); 1890: zoprno 320, Levce; 1892: srebrn pas (88).

³ »Bravec« ali »bralec«? V Ljubljani 1899, str. 27.

⁴ O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah. Izhajalo prvotno v »Slovenca« l. 1900 in 1901. Posebej natisnjeno v Ljubljani 1911. — str. 5—15.

⁵ N. pr. rudeč, rujav; rujovem, rijovem, erjovem; rež, erž; ruja, rija; ruvati, rovati; rezgetati, razgetati itd.

⁶ Glas. 1858, 2. zv.: erjav (159, 2 ×), erdeč (174, 3 ×) Erjavec; 1859, 4. zv. erdeč (58, 4 ×; 60) dopisnik z Dunaja;

Prvi je začel pisati r v začetku besed Levstik; pisal je skoro vse primere zlogotvornega r-a: rjav, rdeč, rzgetati, rvati, rdeti se itd.¹; sledil mu ni nihče. Nekaj posameznih besed (rjuha,² rž, rjoveti, rja) se je prijelo že v tem času, prava sprememba pa se je začela še le pod Levcem v Lj. Zvonu l. 1887, ko je začel pisati dosledno: rdeč, rjav, rdeti se,³ kar se je v pisavi kmalu splošno sprejelo. Stara pisava se je rabila poslej navadno le še v pesmih zaradi zloga.⁴

Pri tem je ostalo do Pleteršnika. Pleteršnik je dosledno poleg končnic pisal r tudi v začetku besed. Bežek je kot urednik Lj. Zvona priporočal Pleteršnikovo pisavo (v oceni neke knjige pravi glede jezika, naj bi bil »uravnan po pravopisnih načelih Pleteršnikovega slovarja; le-teh se držec, pridemo še najlaže in najhitreje do toli zaželjene pravopisne edinstvi, in prav je, da se jih že poprijemljejo i časopisi i posamezniki, dr. Tavčar v Zbranih spisih«⁵), zato je skušal uvajati tudi ostale, dotlej v splošni pisavi nenavadne oblike v pravopis, dasi je to težko šlo. Z letom 1897. je začel pisati: rvati⁶, kar je glede ostalih Pleteršnikovih oblik jako pozno. Oblike rzgetati pa sploh ni poskušal pisati.

Levce je sprejel v Pravopis Pleteršnikove oblike, samo s to razliko, da jih je nekaj izpustil, med njimi kritično obliko: rzgetati, vsled česar v pisavi izza Pleteršnika sploh ni prišla v poštev in ne more veljati za pravopisno veljavno. Pisave rvati, rvanje itd. pa se jih je nekaj poprijelo, takó da sme stati v normalnem pravopisu poleg starejše ruvati, ki še krepko živi in to zlasti vsled naslombe na sedanjikovo deblo: rujem, kakor n. pr. smejati vsled sedanjika smejem nam. sta-

1860, 5. zv.: erdeč (8, 2 ×) Tušek; 1860, 6. zv.: erjula (132) Valjavec itd.

¹ Cegnarjev Valenštajnov ostrog, 1864: konj zarzgače (70) Mladika, 1868: rjav (33, 66, 138) rdeč (49, 65, 77) se zardi (163) toda zaradi zloga: boječa se je zarudela (14, 2 ×) rzgatajočega konja (139) Pavliha, 1870: rdeč (3) rjav (16) rvanka (6).

² Navratil, Nov. 1865, 53 je konstatiral: »rjuha« pišemo od nekdanj namesto »erjuha« ali celo »rujuha«. Levstik je pisal dosledno: ruha, Mladika, 89; Pavliha, 16. — Rž: Nov. 1863, 290. Glas. 1868, 151 (4 ×) itd.

³ Lj. Zvon 1887: rdeč (6, 26, 30, 78 itd.); rjav (26, 81, 135, 79, 269) se zardela (568) itd. Pisavo: rjav nahajamo sporadično že l. 1886 (360, 362, 364, 369). Toda vzporedno s tem je pisal Zvon od l. 1887—893 tudi napačno obliko: rmen.

⁴ Tako v Lj. Zvonu 1888 (1, 258 itd.). Prim. več o tem: Izreka v poeziji, VII. izv. kn. šk. gimn. v Št. Vidu nad Ljubljano, 1912, 17.

⁵ Lj. Zvon 1897, 115; podobno str. 575, 577.

⁶ 1897, 527; izrvati, 738: rvali; 1898: rvanje (33). Dotlej še po starem, n. pr. izruvala (273, 274) roval (400) izrovala (470) izrvati (664). Zv. 1896: ruval (270, 354, 531, 466 itd.).

rega smijati. Vse druge oblike z r-om v začetku so se v pisavi utrdile. —

Po stari slovenščini in drugih slovanskih jezikih, predvsem po hrvaščini, se je uvedlo v tem času tudi zmanjševalno obrazilo -ca pri i-jevskih debljih: živalca, stvarca, lučca itd. To pravilo je nasvetoval prvi za slovenščino leta 1857. M. Cigale. Objavil ga je Bleiweis skupno z neko drugo Cigaletovo jezikoslovno drobtinico v Novicah.¹ »Gosp. Cigale (so nam) sledeče pisali: »Kakor sem unidan (neko jezikoslovno stvar, op. pis.) omenil, vam hočem danas naznaniti važno pravilo, ki ga nima nobena slovenska slovnica, čeravno je v družih narečjih veljavno, in katero sem od gosp. Miklosiča zvedel, namreč: pomanjšavna pritiklina -ica se pri imenih ženskega spola le takrat smé rabiti, kadar se imé končava na -a, na priliko žena - ženica itd.; kadar pa se ime končava s kakim soglasnikom, se pomanjšavica le piše s ca ali ka; torej: vervca (ne vervica od verv), senca (od sen, i), durce ali dvérce, nočca, lučca itd.«

Protí temu pravilu se je ugovarjalo, češ da slovenščini ni več znano in da se zlasti na Štajerskem drugače govori. »Kar smo unikat iz Beča (t. j. od Cigaleta, op. pis.) zvedili,« pravi neki dopisnik iz Trsta, navajajoč novo pravilo, »moramo temu pravilu majhno iznimko podstaviti, s katero damo na znanje, da se na Štajarskem prav razumljivo izgovarja: kokóšica, častica, pestica, kóstica itd.«² Enako je trdil vzhodni Štajerec Sekolovski: »Zavoljo lučca, vrvca itd. primerjaj koščica, gožica, pesmica, peščica, slaščica kor tudi lučica pri nas (t. j. na vzhodn. Štaj.) in drugod.«³

Cigale je na to odgovoril,⁴ da velja to pravilo za staro slovenščino, kjer nahajamo oblike kakor dv'r: dv'r'ca, zel: zel'ka, klet: klet'ca in klet'ka itd. in da »tudi v živih slovanskih narečjih ,de regula' ne nahajamo nič nasprotnega; primerjaj serbsko: kerv, kervca, noč, nočca, reč, rečca; stvar, stvarca itd.; ravno tako rusko: myška, myšca; česko: dvír, dvírka, pest, pestka, nit, nitka.«

»Nasvetovana pisava«, pravi, »se priporoča s tem, da je staroslovenščini (čujte možaki, ki se nanašate na staroslovenščino, pa je ne razumite prav!) in drugim slovanskim narečjem primerna.« Za Cigaleta je bilo to zadosten razlog, in ni vprašal, se li kaka oblika še nahaja med narodom ali ne. »Po mojem,« pravi Cigale v Glasniku leta 1861, »kakor sem uže razložil v predgovoru k novemu

nemško-slovenskemu besednjaku, ni še dosti, da se izkaže: tako govori prosti ljud, marveč treba je še izpričati, da se prilega tudi svojstvu slovanskega jezika, zlasti južnoslovanskih narečij, ker tajiti ne moremo, da smo po tem vodilu vsaj tretjino tega, kar in kakor ljudstvo v resnici govori, iz knjižnega jezika morali odbrati in zavreči.¹«

Oblike, ki navidezno nasprotujejo temu pravilu, pravi, se dado drugače razložiti.²

Cigaletovo pravilo, ki v našem jeziku še krepko živi, se je kmalu sprejelo. Prvi ga je začel uvajati v pisavo Bleiweis³, za njim sta tako pisala Levstik in Erjavec⁴. Leta 1863. ga je sprejel v slovnico tudi že Janežič: »Ženska imena na soglasnik manjšamo s končnicama (1) ca n. pr. brv brvca, postelj posteljca, stvar stvarca, vas vasca, žival živalca; če bi se pa preveč sikavcev, šumevcev ali drugih nelepoglasnih soglasnikov vkup namerilo, deni raji samoglasnik i pred končnico, n. pr. kost koščica, luč lučica, pest peščica; (2) ka, n. pr. bil bilka, cev cevka, gos goska, jel jelka, miš miška, nit nitka, piščal piščalka.«⁵ Po vsem tem se je nova pisava toliko razširila, da je bila znana vsaj večini pisalcev. Marsikateremu pa ni prišla do ušes, pa ne samo v Novicah in Glasniku, temveč še tudi pozneje v Dunajskem in Ljubljanskem Zvonu in v drugih listih ne, ki so zagrešili mnogo oblik na -ica. Le obliki na -ika je s tem zavedno odklenkalo, ker poslej ne nahajamo več oblik kakor nitika itd., kar je bilo v Novicah do tega časa večkrat brati.

Novo pravilo se vendar ni moglo dosledno izvesti, ker so na ta debela preveč vplivala a-jevska debela (n. pr. vrvica, klopica, pečica [poleg pejca] in zlasti izvedenke na -ev: cerkvica itd.). Dalje je ostal nepravilni i v gen. pl.: živalic, stvaric, povestic, lučic itd. namestu pravilnega poluglasnika: živalec, stvarc, itd. Poslednje oblike so se izkušale mnogokrat uvesti,⁶ toda zaman. Pravopisno pravilne so stare oblike z i, dasi so jezikovno nepravilne.

Cigale je utrdil po slovanskih jezikih tudi obrazilo -en za nežive stvari, n. pr. mi z n a n o g a,

¹ Sl. Glasnik, 1861, 6.; zadnje podčrtal jaz.

² Glede: kokošica pravi, da se nahaja v strsl. tudi oblika kokoša, iz česar se kokošica pravilno izvaja; koščica, pravi, je iz kostka; peščica iz pestka; Nov. 1857, 78.

³ Nov. 1858: stvarca (58); dalje: 1863. 4, 256; 1866, 207 itd.

⁴ Levstik: stvarca, Gl. 1860, 6. zv. (45, 83); Erjavec: živalca, Glas. 1863 (344, dvakrat, 345).

⁵ Slovnica, 1863, 126.

⁶ Že v Nov. 1862, 106 nahajamo pravilno obliko: ena tih živalec; dalje v Lj. Zvonu, 1887, 446, 447: povestec (Levec); v Lj. Zvonu, 1894, 32: toliko nežnih stvarc, itd.

¹ Nov. 1857, 35.

² Nov. 1857, 66.

³ Nov. 1857, 71.

⁴ Nov. 1857, 78.

vežna vrata, vladno poslopje itd. »V vseh slovanskih narečjih nahajamo (pravilo, op. pis.), da delajo razloček med pravimi svojivnimi prilogi na ov, ev, in ..., kateri še rabijo pri imenih živih stvari, in med splošnimi, če tudi od samostavnih imen izpeljanimi prilogi na ov, en (ne in), sk. Gosp. Levstik, kakor je podoba, tega razločka ne dá veljati, priporočevaje priloge kakor: svetlobini otroci, mladostine želje, modrostine bukve itd.¹

¹ Sl. Glasnik, 1860, 6. zv. 171.

namesti: otroci svetlobe, želje mladosti ... itd. Če bi se tukaj tudi pripustili prilogi (kteri pa po primeru staroslovenščine in serbsčine niso tu na svojem mestu), ne bi se vsaj smeli pisati tako, marveč: svetlobni, mladostni, modrostni; kajti uže dognano je, menim, da gre pisati: Micina noža, nasproti pa: mizna noža (t. j. noža od kake mize) in ne mizina noža« ... itd.¹ (Dalje.)

¹ Glas. 1861, 6 str.

VEDA IN UMETNOST NA KATOLIŠKEM SHODU.

Veličastno je uspel slovensko-hrvaški katoliški shod v Ljubljani, ki ni pokazal le zunanje sile katoliškega gibanja, ampak tudi njega globokost in temeljitost. Razpravljalo se je na tem shodu o vseh velikih vprašanjih, ki zanimajo moderni svet, kajti ni je stvari v človeškem življenju, ki ne bi bila v zvezi z vero. Nastopilo je toliko številnih temeljitih govornikov pri raznih zborovanjih in v posvetih v odsekih, da smo lahko ponosni na tako številno in visoko izobraženo slovensko katoliško inteligenco.

Ni naša naloga, da bi podali poročilo o slovensko-hrvaškem katoliškem shodu, pač pa je umestno, da iz govorov in sklepov o vеди in umetnosti ter o organizaciji literarnega delovanja posnamemo glavne misli, ki so se naglašale na shodu.

Dr. Josip Mantuani je v svojem slavnostnem govoru o »veri in umetnosti« podal najprej kulturnozgodovinsko sliko o postanku in značaju zgodovinskih slogov in potem govoril o sedanjosti umetnosti:

Naša doba je pozabila, kakor se nam hoče videti, kje da je pravi vrelec velikih idej, navduševalnih nagibov in umetniških nalog, katere se ne ozirajo na ozke meje revne časnosti. Če misli umetnik, da more na drugi nego na verski podlagi ustvariti vzvišen, idealen tvor trajne vrednosti, se moti. Tak umotvor začasno velja, a njegov obstanek ne more biti trajen zato, ker je nastal na plitvini mimogredočega okusa. Izkušnja nas uči, da so se v zadnjih tridesetih letih načela in nazori o umetnosti večkrat temeljito izpremenili in z njimi bistvenost in oblika umotvorov. In vselej je velik krik proglašal novo »načelo« za edino pravo. To pa zato, ker so umetniki večinoma zapustili zgodovinsko, nadelano cesto ter so hoteli pohiteti čez celo zelenico — a so zašli. Tako delajo, recimo, smeli hribolazci, ki iščejo novih

potov, kateri vodijo navadno na pokopališče najbližje gorske vasi.

Ostanimo na dobri cesti, ki so nam jo zgradili pretekli časi, ostanimo na zgodovinski podlagi verske umetnosti. Sedaj pa vprašajmo: ali smemo naprej stremiti? Ali nima naša doba tudi svojih potreb? Ali ne povzročuje moderna tehnika novih oblik in konstrukcij? In posebno: ali odobrava tudi vera sama umetniški napredek? Na vsa ta vprašanja moramo odgovoriti z odločnim da. Napredek je nepretrgana tradicija katolicizma na vseh poljih — izvzemši seveda temeljne resnice svete vere. To je povse logično. Ako sem veren, mora biti moja vera urejena, pametna; imeti moram za to svoje razloge, da verujem. Poznati moram — vkolikor je to sploh mogoče — Boga po njegovem razodenju in po njegovih delih, ki so tudi vrsta posrednjega razodenja. Zato prodira človeški duh v nebesne višine in daljave, zato vrta v zemljine globočine. In kar ni še dostopno mehničnemu orodju in kemični razkrojni, to je predmet misli, hipoteze, sestava. Vernik išče tem potom povsod Boga in njegovo vsemogočnost. In kjer napreduje kultura snovi in misli, tam umetnost ne more zaostati; saj ona izraža vsakodobno mišljenje v snovi. Razvoj je torej po naravi potreben, napredek neizogiben. Cerkev, zaščitnica in razširjateljica vere, je bila vedno z napredkom. Ni ga pojava v človeškem življenju, da bi ga bila zavrgla, če le ni nasprotoval njenim temeljnim načelom in osnovnim resnicam. Ista verska kultura, ki je ustvarila starokrščanski slog, je razvila iz njega romanski in gotski, renesanski in baročni, empirski in romantiški slog; vse je sprejela v svoje okrilje istotako, kakor tudi modernega ne odklanja, ako ne nasprotuje njenim načelom. Cerkev je sprejela himne v klasičnih merilih, gojila razpredene sekvence in trope in ni odklonila niti humanistično navdahnjenih pesmi. Ona je rabila enoglasno petje, ki se imenuje po Gregorju Velikem »gregorianski koral«, zato, ker je ta veliki papež stare napeve zbral in jih uredil; ni se pa branila večglasnega petja, ni načelno odklanjala orgel in drugih glasbil. Da imamo danes tako razvito glasbo, to je osnovna zasluga krščanstva in svete Cerkve. Iz vsega tega sledi za nas katoličane dol-

Štefan je privlekel izpod vzglavja zmečkano, s solzami orošeno pismo.

Pogledal sem podpis in ostrmel. Tiste vrstice je pisala Karla in v njih prosila Štefana, naj ne obupuje nad življenjem, naj dela in ne omaga vsled trenutnih neuspehov. Ob spominu na pretekle čase ga je rotila, naj ne zavrže samega sebe, naj gre pogumno svojo pot do ciljev, dasi je težka in polna prevar. Niti ene besede, niti ene misli ni bilo v pismu, ki bi zanjo ne smel vedeti njen mož. Nekaj materinskega je bilo v vseh njenih besedah, ki sem iz njih spoznal, da so za Karlo že celo večnost daleč časi, ko sem jo smel imenovati med škrjančki...

Pokoren mi je pa razlagal: »Pred mesecem dni me je srečal Stojan v kavarni. Izpit je delal

pa je padel, in zato sem ga tolažil s svojo usodo. V domovini pa je nemara vse povedal, kako je z menoj, in Karla mi je hotela z ljubeznivo roko pomagati, da vstanem. Ko sem se v jutro po svoji viteški noči prebudil s težko glavo in bolnim srcem, ko sem odprl oči in želel, da bi jih nikdar več ne, sem dobil ta Karlin list. Rečem ti, jokal sem nad njim, kakor še nikdar v življenju ne...«

O Štefan, resnično si se stepel z življenjem, a zmaže ti ni dala tvoja hribovska pest, ne tvoja trmasta glava, ne Lavra, ki ti je bila La bella di Tiziano do tiste noči, ko se ti je razkrila v njej ženska, ki se ne imenuje... Zmažo ti je dala čista mladost in prva ljubezen, ki te je morala Karla spomniti nanjo... (Konec.)

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

Spisal dr. A. Breznik.

(Dalje.)

Cigale se je že l. 1859. v razpravi o slov. rodilniku¹ nekoliko dotaknil vprašanja, kako pisati svojilne pridevnike pri neživih stvareh. Levstik je v Glasniku² l. 1860. pobijal več njegovih trditvev o slov. rodilniku in je tudi glede svojilnih pridevnikov pri neživih stvareh rekel, da se jih »prosti kmet... ne ogiblje tako skerbno, kakor naši pisatelji« (171). Zato je zagovarjal rabo, kakor: mladostine želje, naturina lepota, hišina vrata itd., kakor se je pri nas do tedaj pogosto pisalo. Cigale je dokazoval nato v Glasniku l. 1861., da se Levstikovo mnenje ne da upravičiti s stališča slovanske vzajemnosti. Njegovo dokazovanje ni imelo pri pisateljih nobenega uspeha. Janežič je sprejel l. 1863. v 2. izdajo slov. slovnice Levstikova pravila.³ Cigale je to rabo pozneje še večkrat zavračal, toda vedno brez uspeha. L. 1865. je v oceni Jesenkove zemljepisne začetnice iznova pisal: »Raba svojivnih prilogov (-in, -ov) od samostavnikov, ki pomenijo nežive stvari, kakor so: priroda, zemlja, svet, ne more se niti po stari niti po novi južo-

slovenščini nikakor opravičiti, ne velja toraj pisati: prirodin zemljepis, zemljino lice, svetova os.«¹ Enako brezuspešno se je boril proti tej pisavi dve leti pozneje Seb. Žepič: »Glediščini, čitalničini' itd. ni prav pisati, ako ima človek obzir na hrvaščino in staroslovenščino, kajti tu se piše ,in' le ko posedovni (t. j. svojilni, op. pis.) pridevnik od samostavnikov, ki značijo kaj živega, n. pr. sestrin.«² S tem vprašanjem se je Cigale še temeljiteje bavil in l. 1868. nanovo poudarjal, da ta raba nasprotuje jugoslovanščini. »Jaz sem bil«, piše v Novicah,³ »v 8. in 9. listu Novic od l. 1859 napisal obširnejši sestavek o rodilniku, na kterege se tu sklicujem, čeravno meri najbolj proti izpeljevanju svojivnih pridevnikov iz samostavnikov, ki pomenijo nežive stvari. Sem li koga preveril z njim, ne vem, dvomim pa vendar, ker se še v letošnji knjigi bere n. pr. močvirjevo obdelovanje. Toda jaz, da-si nisem nepreučljiv in trmoglav, ne morem ostati⁴ pri tem; do zdaj jugoslovanska narečja takih svojivnikov nimajo. Kaj prinese napredek, tega ne vemo. Kdor se staroslovenščine ne drži samo v tistih rečeh, v kterih nas loči od Hrvatov, mora

¹ Nov. 1859, 59. sl. Odloček iz slovenske sintakse; prim. str. 66, 67.

² Glas. 1860, 6. zv. Še kaj zastran rodilnika, 144 sl. Prim. str. 146, 171, 173.

³ Str. 129: breskvín cvet, travíno seme, jagodičín sok, mareličíno sadje, izbina vrata, vežíne dúri, natorina moč itd. Prim. te zglede z Levstikovími, Gl. l. c. str. 172, 173.

¹ Nov. 1865, 397. — L. 1866 je učil tako že tudi Levstik v svoji slovnici, 42.

² Nov. 1867, 373. Izvestja ali programe itd.

³ Nov. 1868, 4.

⁴ Izvirnik: noostati.

preiskavši Miklošičev slovar priznati, da v njem . . . ni od neživih stvari najti pridevnikov na -ov in na -in razen dveh edinih, namreč iglin, jugov (uši igline, Ostr. [omirovo evang.], jugovo vejanije), v tem ko ima dokaj drugih dotičnih pridevnikov, kakoršni se izpeljavajo iz besed neživih reči, n. pr. ložnič'n (od ložnica), loz'n (od loza), luž'n (od luža), lun'n (od luna), marmor'n (ne marmorov), mrež'n (ne mrežin), narod'n, papir'n, pepel'n, pušč'n (od puška), stegn'n (od stegno).«

Pri tej zahtevi se je zopet skliceval na svoje znano načelo: »Moje stališče je znano. Posebnost slovenskega jezika, če tudi utrjena v narodu, ako se ne more ni iz staroslovenščine, ni iz živih slovanskih narečij izkazati (legitimirati), da je slovanska, nima cene.« Po tem načelu, pravi, se je sedanja slovenščina razvijala. »Spominjam se,« pravi v istem sestavku,¹ »da smo se čudili svoje dni slovenščini, kako se je od Truberjevih časov sem malo spremenila (t. j. do Cigaletovih mladih let, okrog l. 1849, op. pis.). Današnji dan ne bi se to več moglo trditi, kajti (str. 3) dosti očiten je razloček med sedanjim knjižnim in onim jezikom, s kakoršnim se ponaša Truberjevo sv. pismo. Knjižna slovenščina napreduje tako jaderno, da je kje kdo še težko dohaja, in prav je, da napreduje, saj jo je tisočletna nezgoda marsikako popačila. Toda razum bodi voditelj k dobro premišljenemu koncu. Ne morem si pa misliti in želeči takega konca, do ktereга dospevši bi nam jezik še dalje bil od jezika družih Slovanov, zlasti pa srbsko-hrvaškega, nego je zdaj.«

Toda v pisavi svojilnikov se navzlic Cigaletovemu prizadevanju ni hotelo obrniti na bolje. Pisale so se še dalje oblike, katere je on pobijal, v Novicah, Glasniku, Dunajskem in Ljubljanskem Zvonu do l. 1895.² Konec jim je napravil še le

¹ Nov. l. c. str. 3—4.

² Novice: 1860: 275: o vedinih rečeh (veda), železničn most; 1864, 186: v domovininem imenu; 1865: vladini kandidati (136) udom matičinim, čitavničinim (147); 1866, 11: zemljiščina odveza; 1867: da se napake, naj so vladne ali vladinih služabnikov, odpravijo (10) gledališčine predstave (320; tako stalno!) 1868: zemljiščinega davka (196) vladina stvar (293) od posilna delavnica: zadeve delavničine (293, dvakrat) glediščino leto (352) realkino učiteljstvo (3) matičinih udov (3) itd. Glasnik 1858, 1. zv.: bajtine vrata (10, toda vežne vrata, 11, 12, oboje Mandeljce) mrežin osnutek (23) burjin pisk (37) v lešerbini luči (40) 1864: s puškinim kopitom (124) 1865: na rekinem bregu (259) na vežinem pragu (373) 1867: v repinem strnišču (102) itd. Tako v Novicah kakor v Glasniku je bilo pravih oblik le malo! Naprej 1863: od kraja je pisal: vladen načrt (65) vladen nasvet (99), toda pozneje je ohranil Levstik svojo pisavo: vladin načrt (235) vladinega (239, 248, 295, itd.). Dunajski Zvon: v naraVINEM naročji, l. 7, 73 itd. Ljubljanski Zvon. V njem nahajamo pravih oblik zelo malo; natančnejši pregled oblik

Pleteršnik, ki je sprejel vse oblike, za katere se je Cigale toliko let potegoval. Pleteršnik je pisal v slovarju dosledno po Cigaletovi zahtevi, to je po stari slovenščini, z obrazilom en, na, no.¹ Ta pisava se je jela hitro širiti. Sprejel jo je tudi Levec v Pravopis, s čimer je zadal prejšnji dolgoletni rabi smrtno rano.

Skupno s svojilnimi pridevniki je zavržel Pleteršnik tudi pisavo ženskih samostalnikov, ki so bili prvotno pridevniki, kakor gos podična, kraljična, sestrična, hišna itd. To se je pisalo do Pleteršnika z obrazilom in, ina, ino, ker so te besede smatrali za izvedenke osebnih imen. Pisavo na -ina nahajamo pri nas skoro brez izjeme po vseh časnikih in knjigah od okroglo 1850. dalje.² Pleteršnik se je vrnil k staroslovenski pisavi, kakor jo je zagovarjal Miklošič³ in je v rabi tudi v hrvaščini. Te oblike je sprejel tudi Levec v Pravopis, kjer je pomenljivo pristavil: »Napačne so oblike gospodičina, sestričina, cesaričina, kraljičina . . . ki se tolikrat bero in pišejo.« Poslej se ne bero in ne pišejo več.

podajamo zlasti iz poslednjih letnikov: 8. letn.: mizino površje (13) ložina vrata (391) puškina kroglja (604) poštna veljava (655); 9. letn.: hranilnična knjižica (49) prirodini pojavi (77, 119, 148 itd.) usodinim udarcem (224) v mrzličini boleznii (326) vežine duri (358) železničini vagon (339); 10. letn.: kameličina voda (26) čmerikina korenina (26) vežina vrata (342) urina verižica (387) prirodino gospodarstvo (412, 416); 11. letn.: barvina snov (28) pomarančinega cveta (80) po Ljubljaničinem bregu (161) suličin ročnik (264) po vladinem ukazu (612); 12. letn.: gnojnična jama (153) žogina stena (178); 13. letn.: v dvoraninem vzduhu (73) posteljinega pokrova (524) Evropina glava (580); 14. letn.: po Ljubljaničinem bregu (76) vojskina sreča (89) piščalin glas (175, 243) o vladini nemarnosti (495) itd.

¹ Pisal je tako celo tam, kjer je prišel v konflikt z goitniki, ki bi se imeli spreminjati! Piše n. pr. puščen, pušken poleg puščin, puškin; sosesčen poleg soseskin, vojsken poleg vojen. Pisava ga v tem ni posnemala, zato so sedaj v navadi oblike; puškin, soseskin, vojen, ker bi nas doslednost predaleč tirala. Na -in je pustil lunin; smokvin, kjer je posebej pripomnil, da piše po staroslov. Izpustil pa je znano frazo 'šivankino' (n. pr. uho).

² Dr. Muršec je priobčil v Sloveniji, 1849, 128 članek, v katerem je podal vse izraze za sorodstvo. Ženska imena je pisal z obrazilom -ina: bratičina, sestričina itd. Poslej so pisale tako vse podobne besede Novice in za njimi Glasnik. Semtertja se je v pisavi omahovalo med -na in -ina, zlasti pri 'hišina, hišna', vendar je -ina prevladovalo. Najdosledneje je pisal Levstik: gospodičina, kraljičina, sestričina, hišina itd. Te pisave so se oklenili tudi Dunajski in Ljubljanski Zvon ter posamezni pisatelji. Ljubljanski Zvon je pisal te oblike do l. 1895. Omahoval je le malo, najbolj pri hišina in hišna, le z letom 1892. je začel stalno pisati 'hišna', kar dokazuje, da se je hotelo ločiti med izvedenko od nežive stvari (hiša), ki se ne dá posebiti, in med izvedenko od živih stvari (kraljič, sestrič itd.).

³ Prim. bratična, sestrična, tetična itd. v njegovem staroslov. slovarju 1862—65.

Po vzhodnih narečjih se je začel v tej dobi pisati kazalni zaimek oni, ona, ono za zapadni uni, una, uno. Prvi je grajal zapadno pisavo B. Raič l. 1856 v Novicah,¹ vendar brez uspeha. Izmed zahodnih pisateljev sta začela prva pisati po vzhodno Navratil in Valjavec;² posnemal ju dalje časa ni nihče razen Janežiča, ki je v slovnico l. 1863 sprejel obe obliki, zapadno in vzhodno. Tem so se pridružili pozneje Levstik, Jurčič, Fr. Štrukelj in Stritar, ki so vzhodno obliko toliko utrdili, da je po letu 1870. zmagala.³ Do l. 1895. se je večinoma pisala beseda z naglasom (óni) v znamenje, da je ta ,o' ozek in se mora v izreki ločiti od širokega o v on, ona, ono er, sie, es.

Po stari slovenščini in hrvaščini se je uravnala v tem času raba predloga sè, kakor sestaviti, sežgati, sè smrtjo itd., kar se je do te dobe pisalo na zapadu v knjigi so-⁴ v spisih štajerskih in koroških pisateljev pa navadno ze-, kar je posebnost štaj.-kor. narečij. Po stari slovenščini in hrvaščini in po izreki zapadnih narečij je začel prvi pisati l. 1859. Valjavec, kateremu so kmalu sledili Levstik, Podgorski, Jurčič i dr.⁵ L. 1862. je napisal v Novicah Janko Pajk

¹ Novice, 1856, 111, kjer zahteva v Mikl. berilih ,onkraj' nam. unkraj.

² Navratil: Glas. 1860, 5. zv. 151: onega leta; Valjavec: Gl. 1861, 119: onile hrast; Gl. 1863, 100: v onem gradu.

³ Levstik: Nov. 1865: on dan (128), v slovnici l. 1866, 40 piše že: »Statt ón, óna, óno spricht das Volk: ún, úna, uno, wie es auch geschrieben wird, was aber so falsch ist, als wenn man statt Bóg, róg, kóst darum Búg, rúg, kúst schreiben wollte, weil es so gesprochen wird.« Toda l. 1863 je v Napreju (15 itd.) in l. 1864. v Novicah (83) še sam pisal uni. — Jurčič: Gl. 1866 z ónega sveta (206) óna dva (324) itd. Štrukelj: Gl. 1867 v onej dobi (123) Stritar, Gl. 1867 óna (9, 11 itd.). Drugi so pisali še uni, n. pr. Mencinger, Nov. 1866, 26; Gr. Krek, Nov. 1866, 145; Celestin, Glas. 1867, 4. 18; Gl. 1868, 84 itd. Levstik je pisal óni, óna, óno z naglasom, kar sta posnemala Dun. in Ljublj. Zvon do l. 1895.

⁴ Nekaj zgledov! Valjavec: Slov. bč. 1853: sostava (169) sostavil (178) sò smrtjo (177); Valjavec, Pesmi: sò strahom (7) sò stražo (101); Levstik, Pesmi: somenj (15), Rokopis, 1856: sò vso (3) sò štíti (12, 17) sò sulicami (20); Levstik, Nov. 1858: sostava sò zaimenom (139) Levstik, Glas. 1858, 1. zv.: sostavljae, somenj, sozidav (1) naj sognije (15) v so-stavku (87) sozidal, sostavljen (89); 2. zv.: oj tat sožgani (5) itd. Koroški ze- prim.: Gutschmann: zegniti, zegniti je itd.; Janežič, Slov.-nem. slovar, 1851; zegniti, zehèrkati, zesékati itd.; Janežič, slov. 2. izd. 1863, 150: med ljudstvom zeseكاتi, zezaviti, zezèteti, zezidati itd. Štajerski ze- prim. Murkov slovar: zegniti, zehèrkati, zeznaniti se, zezòriti itd.; dopisi v Sloveniji, 1848, zezve, smo zezvedeli (42) zezigali (51) itd.

⁵ Valjavec, Glas. 1859, 4. zv. sežgano (73); Levstik, Nov. 1862: ta sestavek (283) sè zlatom (400); Podgorski, ibid. se sestavlja (408), 1863 sestavljen (10); Jurčič, Nov. 1863 se seznanil (331) gredé sè sv. Kuma (329) itd., Jenko je v Glasniku, 1860, 6. zv. pel celo: In če ločenja pride čas — Na razne pota z žene nas (8).

članek, v katerem govori tudi o tem predlogu. »V zastavljenih besedah . . . (stoji) sò: sòsed, sòstaviti itd. Al ta sò = starosl. soⁿ rabijo po mojem prepričanju slovenski pisatelji prepogosto, ker se nahaja s o samo v nekaterih imenih (nomina), adverbijih in glagolih iz imen in adverbij izpeljanih: sovraž, sovražen, sovražiti, ali nikakor ne v prvotnih (wurzel-) glagolih; tedaj ne soiti, kar ima Janežičeva ,Slov.'(nica).¹ Lahko se dá dokazati, da Janežičeva ,Slov.'(nica) nekoliko takih s so-jem zastavljenih glagolov prvotnih preveč ima.«² Janežič je postavil že naslednje leto (1863) v slovnici nove oblike na prvo mesto. Primere našteva v tem redu: »Sesesti se, sesekati, sestaviti, sešteti, sezidati, seznaniti — sosekati, sostaviti, sošteti, sozidati, soznaniti ali med ljudstvom zeseكاتi, zezaviti, zezèteti, zezidati, zeznaniti.« Te oblike so iz pisave hitro izginjale, dasi je Marn³ oblike s so- zagovarjal. Nahajamo jih poslej le še redko.⁴

Po načelih, ki so se v tej dobi pri nas uvažala, so se začele zametati v pisavi nekatere novejšje jezikovne posebnosti. V prvi vrsti je šteti sem neorganski j, ki se je pisal v besedah kakor gnezdo, nežen, gneča, gniti, nedra i. dr.⁵ Etimološko opravičeno obliko gnezdo sta izkušala uveljaviti že jako zgodaj Cigale in Podgorski.⁶ Teoretično jo je prvi priporočal B. Raič l. 1856 v Novicah in 1858. v Glasniku. »J . . . je neorganičen in ne ima nikake pravice: gnjezdice, gnječa, gnji-joč, nježna, ker staroslovenski è samo s prostim e v pisavi nameščujemo, moramo pisati ,gnjezdice', ,nežna' . . . ,gneča' (je) od gnet in ja . . . ,gnji-joč' od ,gni'.«⁷ Miklošič, proti kateremu je Raič v Novicah in Glasniku to pisal, je upošteval rad pravopisno rabo, zato je bil proti etimologiji. »Res, da«, odgovarja Raiču,⁸ »nadomeščuje sedanja slovenščina po navadi è le z é ne pa z ,je'; pa vendar pravijo zdaj gnjezdo (nam. gnezdo) vsi oni Slovenci, kateri topijo n tudi v drugih besedah, v katerih pišemo sploh nj. Prav po naše je tudi ,gnječa'.« Po tem načelu, pravi, pišemo tudi j v oblikah, v

¹ t. j. iz l. 1854, piše tudi sostaviti, soznaniti itd.

² Nov. 1862, 326. V nadaljnjem piše: »Pred s, š, z, ž-jem tedaj se spreobrača s v ze ali za. V pisavi se je ze- ohranil še v malo besedah: zeseكاتi, zezaviti, prim. Janežičeva ,Slov.'(nica). V govoru ljudstva pa še jih gotovo več živi; al ljudski jezik dostikrat ze- spreminja v za: zašiti m. zezšiti; zazidati m. zezidati« itd.

³ Jezičnik, I, 1863, 64.

⁴ Gl. 1863, 176: sošteti, Zvon, II. 1876: soštel bi itd.

⁵ V tem času: gnjezdo, nježen, gnječa, gnjiti, njedra itd.

⁶ Cigale: Slov. 1848, 3: gnezdo; Podgorski: Sl. bč. 1851, 20: gnezdo.

⁷ Nov. 1856, 106. podobno Gl. 1858, 2. zv. 150.

⁸ Glas. 1859, 3. zv. 129.

katerih ni opravičen, kakor počenjati, počinjati, vzdignjen, zmerznjen, ter dalje v trpljenje, življenje.

Po načelih pravopisne rabe je imel Miklošič prav, toda naši reformatorji te dobe so imeli namen pismeni jezik šele narediti, zato so pisali organske oblike. Našo obliko so utrdili v pisavi Cegnar, Vesel-Vesnin, Jurčič in njih pridruženci.¹ 'Nežen' je pisal že Jeran l. 1848 v Vedežu,² za njim Valjavec in Jenko, Cegnar in Jurčič³, vendar zmagati oblika še dolgo ni mogla. Levstik je pisal l. 1866. v Pesmih Fr. Prešerna med popravki (257): »beri nežno-boječe nam. nježno-boječe (str. 14); nežne nam. nježne (16).« Neorganska oblika je bila še dolgo v rabi.⁴ Gneča, gnesti itd. sta poskušala pisati prva Levstik in Cegnar⁵; 'nedro'

¹ Cegnar: Nov. 1858, 392; gnezdil; Vesnin, Gl. 1862, 44 vgnezdila, Jurčič, Glas. 1864, 231. — Starejša oblika se je vendar še dolgo držala. Glas. 1865, 99. Nov. 1867, 210; 1869, 1.; Zvon 1, 1870, 73; 1876, 4, 5; posamezno: še n. pr. Lj. Zvon XIII, 587. itd.

² str. 129, Nežno, pod črto: nežno namesto cartano, ki je nemška beseda.

³ Valjavec, Pesmi: nežnih (87, 88) Jenko, Nov. 1856, 246. Cegnar, Gl. 1859, 4. zv. (4), Jurčič, Sl. vila (32).

⁴ Pisali so jo n. pr. Sl. bč. 1850, 89 (L. Toman), 1851, 82: nježnije čuvstva. Novice so pisale stalno do l. 1867, prim. še l. 1866: 111, 145). Glas. 1865, 65, 67, 140, 267. Glas. 1867, 3. 4. itd.

⁵ Levstik, Rokopis 1856, gnetejo se (4) Cegnar: gnetejo se, Tell (28) Valenšt. ostrog (13). Stare oblike so še rabili: Nov. 1861, 260; Nov. 1869, 165. Zv. I, 8.

se je že tudi v tem času pisalo brez j.¹ Ostale oblike: gnus, gnijem, gnev itd. so zelo počasi zmagovale.²

B. Raić je grajal v imenovanih spisih dalje pisavo z neorganskim j v primerih kakor razujzdanost, ojster, gojzd, najšel, plajšček itd.,³ kakor se je takrat na zapadu navadno pisalo. Polagoma se je začel j opuščati⁴, vendar se proces do skrajnosti še do danes ni izvedel. V izrazih hujskati, hujskač itd. pišemo še vedno neorganski j; pravilna oblika bi bila huskati, huskač, kakor se govori na Koroškem.⁵ (Dalje.)

¹ Manajec, Gl. 1. zv. 3: krog nedrij, Gl. 1864, 82: nedrije; toda prim. njedra: Levstik, Rokopis (9), njedro, Nov. 1859, 110 Gr. Krek.

² Prim. gnjusoba: Levstik, Rokopis, 14; Raić, Nov. 1860, 275. gnjus, Nov. 186, 12. ognjusi se, Val. ostrog, 15. gnjije, Nov. 1860, 3. gnjijo: Nov. 1869, 45; gnjilca, Gl. 5. zv. 7, gnjevno, A. K.(os) Nov. 1860, 5. — Še Levstik je omahoval, prim. gnus: Mladika (27) toda: Pavliha gnjus (18).

³ Nov. 1856, 106; Gl. 1858, 2. zv. 150, 151.

⁴ Prim. razuzdanost, Novice, 1862, 5.; Levstik, Novice 1863, 416. itd. 'Ojstro' se piše še: Glas. 1. zv. (3), Nov. 1860, 292: Gr. Krek itd. pajzdiha: Terstenjak, Nov. 1858, 22.

⁵ Oblika z j se pri nas že dolgo piše, n. pr. Fr. Levec, Zvon, 1870: med tém pa zajca psa iz hoste prihujskata (1). Glede oblike brez j prim. Gutschmann: podhuskati, Janežičev nem. slov. slovar 1850: huskarija, húsk, huskati; slov. nem. del 1851: huskati. Slov. bč. 1850, 12: je huskal. V berilih za V. in VI. raz. srednj. šol, 3. izd. piše Sket še danes: huskanje (90), kakor stoji tudi v Levčevi izdaji Valjavčevih pesmi (120), od koder je berilo s to obliko vzeto. Valjavec je to delo predelal l. 1896.

VRISK.

Zložil Jos. Lovrenčič.

Večer se je pogreznil na planino.
Fant je stal na planini:
roki bi dosegli zvezde,
misli so bile v dolini.

Vrisk je šel za njimi, močan in krepák.
Ko se v odmevu je vračal, ga je objelo
hrepenenje osamelo
in v planino se vilo ob njem je ko slak.

In fant ga je trgal.

SLIKA.

Zložil I. Mohorov.

En bel galeb je sredi neba,
en črn brod je sredi voda.
Je ptiču strla strela perut,
in brod stoji brez vesel — plavut.
Visok neba je sinji strop,
globok vodâ je tihi grob.
A glej, se zdi mi, strop niža se,
a glej, se zdi mi, grob bliža se.
In ko se strneta: ptič je pal,
in čoln je pokopal val . . .

POLETNI VEČER.

Zložil I. Mohorov.

V neskončnost raztegnil je sence večer,
v brezmejnost razzibal je klasja nemir.
In je bila večernica obraz na nebu Njegov.
Oh, Oče, daj mi, daj priti k Tebi — domov!

srpo na mrtvo truplo, ki je ležalo na travniku pred vasjo, nekaj vej je bilo nametanih nanjo in Žepičev pastir je celo kamen zatočil na mrtvo truplo Veternikove Mine . . .

Veter je pihal močno, mrzel sever je podil zarana Veternico v dolino. Noč je bila taka, kakor prejšnjega dne.

Duhova sta kukala skoz vetrnice, sta se približala vznožju posteljnjaka, sta se spojila in odgovarjala.

»Obadva ne najdeva pokoja,« ponavlja Veter-nica besede ponočnega duha in skrb ji stiska srce. V župnišče gre, odtod pa Zadraško. Njena lica so se postarala, njene roke se tresejo, njeno drobovje pa gnete neodoljiva slutnja. Stiska pesti, stiska ustnice, maje z glavo, grbanči čelo, dviga prsi, bije s petami ob tla, da se skale potresajo ob potu, da se veje vznemirjajo nad potjo, da se rože osipajo na potu.

Ali slutnja se ne poleže, vihar ne poneha v srcu, sever brije svojo pot dalje in odnaša cvetje z dreves in pobira prah na cesti . . .

Že drugi dan hodi smrt po fari, pa ne gori luč ob mrliču, molče zvonovi v zvoniku, kletev nadomešča molitve . . .

Na travniku leži mrlič, nalomljene veje ga krijejo, kamen leži poleg njega . . .

Luč spomladanskega solnca obseva blede obličje njegovo, kraj njega pa rasejo marjetice in trobentice, podleski in kukavice. Kos se oglašča v bližnjem grmu in črni murni cvrče iz zemlje . . .

»Obadva ne najdeva pokoja,« ponavlja Veter-nica in krene čez travnik . . .

Groza se je poloti, sklone se na tla . . . »Mina, moja Mina!« zakliče in glas umrje nad mrtvim truplom . . .

Drugi dan je kriški cerkvenik prinesel dve pismi. Pismo iz Naklega je povedalo, da je Veter-nikova Mina zadostila velikonočni dolžnosti, pismo iz škofije pa je vsled prvega pisma ukrenilo, da se nesrečna rajnica pokoplje v blagoslovljeno zemljo, pa natihem in brez zvonjenja.

Obadva duhova na Veternem sta našla pokoj.

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

Spisal dr. A. Breznik.

(Dalje.)

V tej dobi se je začela tudi reforma v pisavi pridevnikov na -nji in -en. Nasvetovane nove oblike, ki so se naslanjale deloma na staroslovenščino ali etimologijo, deloma na načelo doslednosti, v mnogo primerih niso obveljale, in vsled tega reforma tukaj ni uspela.

Obe končnici sta se med seboj v pisavi precej pomešali. Poleg tega ni bilo doslednosti med prvotnimi besedami in njihovimi izvedenkami. Vsled zmedenosti, ki je vladala v pisavi teh pridevnikov, se je bilo težavno odločiti, kam naj se reforma nasloni: ali naj se vzame za podlago etimologija oziroma staroslovenščina ali pa naj se upoštevajo načela, ki jih je že praksa sprejela, in naj se le-ta dosledno izvajajo? Cigale, B. Raič, Jenko, Valjavec, Cegnar in Janežič ter njegovi Glasnikovi sotrudniki so bili v prvi vrsti za etimologijo, v kolikor se dá izvesti. Levstik in par njegovih somišljenikov pa so se očevidno naslonili na pravopisno rabo in skušali to dosledneje izvajati.

Levstik je po analogiji tistih primerov, ki so se pisali tedaj s končnico -nji (n. pr. gospodnji,

slednji, srednji, spomladnji, prihodnji itd.¹) pisal tudi druge pridevnike.² Njegova pisava vendar ni našla mnogo posnemalcev, dasi se je je sam trdovratno držal. Popolnoma se ga ni nihče oklenil,

¹ Pridevniki kakor: gospodnji — se tako pravilno pišejo, ker so izvedeni iz samostalnikov, ki pomenjajo žive stvari; srednji, slednji itd. se piše že v strsl. — druge oblike so nastale po analogiji.

² Pesmi, 1854: pomladnji (21, 51, 66) pomladanji (3, 8) povodnja (18, 19) vodnja deklica (20) sodnjega dneva (85) sosednji (29). Nov. 1858. 212: svoje prihodnjike (= potomce). Naprej, 1863: pravosodnje ministerstvo (2, 10, itd.) mašnje bukve (117) sodnjih uradov (140) v sodnjem sobi (207) zapadnji, izhodnji (252) v Udnjem gozdu (157) sosednji (7, 10, 19, itd.). Nov. 1863: v sodnjo preiskavo (409), toda: osreden zavod, 409). Nov. 1864: sodenji zbor (76, 83) sodnji stol (76), sodnji dan (83, 103) tožnja klop (76) zatožnja klop (92) v Udnjem gozdu (63), Valenštajnov ostrog, 1864: stražnji glavar (15, 16, 20) sodnjo pravico (54) itd. Prešernove pesmi, 1866: pomladanjski (16) sodnji stol (48) itd. Mladika, 1868: sosednji (139) v sodnjih rečeh (143) itd. Zvon 1870 (od meseca svečana dalje ga je pravopisno vodil Levstik!) pomladnja (89) pomladanjski (91) sosednje (131) sodnjega dne (316, 346, 382) sodbenji sluga (334) po vshodnjih, zapadnjih (368) itd. Zvon 1876: sadnje drevje (4, 18) rešnji obraz (11) itd. —

rabile so se le posamezne oblike, katere so pisali nekateri zavedno (Jurčič, Fr. Štrukelj, Lavosl. Gorenjec-Podgoričan, Marn, L. Svetec itd.¹), drugi pa najbrž nezavedno, med katere smemo brez skrbi šteti marsikatero Noviške sotrudnike.²

Druga struja pa je imela očevidno namen, zboljšati pisavo na podlagi etimologije. Ker pa je etimologija govorila večinoma za končnico -en, so skušali to uvesti v kolikor se dá veliko primerov. Prvi je nastopil proti končnici -nji, kolikor je meni znano, Cigale v listu Slovenija.³ Za njim je z zavednostjo, ki se dá dokazati, trebil iz svoje pisave -nji Valjavec v Pesmih I. 1855.⁴ Teoretično je grajal prvi to končnico B. Raič. »J... je neorganičen in ne ima nikake pravice: prihodnje, rešnje... namesti prihodno, rešno... prihodno (je) iz hod in en, tedaj prihodno in ne iz prisvojitvega -nji.«⁵ »Dostikrat... se j piše, kder bi ga morali izpahnoti: povodnji (namesto poveden).«⁶ Raič ni govoril gluhim ušesom, kar se sicer filologom glede pisave rado dogaja. Našel je takoj leposlovca, ki je pisal po njegovi zahtevi. Bil je Jenko, ki je pisal, menda prvi in zadnji, tudi pridevnik prihoden, dna, dno brez -nji.⁷ Ker ni pridevnika 'prihodnji' razen Jenka nihče več pisal po etimologiji, je bila reforma pri tej besedi — in pa pri njeni izvedenki prihodnjost — pokopana. Toda ni bilo tako pri drugih pridevnikih. Končnica -nji se je vedno bolj opuščala, v Janežičevem Glasniku prav sistematično. S končnico -en so se pisali ne samo pridevniki, katerim po etimologiji ta končnica pristuje, temuč tudi taki, ki bi po staro-

slovenščini smeli imeti tudi -nji, n. pr. sosednji, sodnji, vrhnji itd. Glasnik in nekateri drugi pisatelji so uvedli to le pisavo: rešen, rešna, rešno; stara oblika rešnji je ostala le še v zvezi: sveto Rešnje Telo. Povoden, povodna, o; prejšnja oblika povodnji se je rabila le v stalni zvezi: povodnji mož, vendar se je tudi tu pisalo povodni. Soden, sodna, o; stara zveza sodnji dan — se je ohranila, poleg nje pa se je pisalo tudi sodni dan. Sosedni, sosedna, o; vrhen, vrhna, le redko vrhnji, vrhnja, e; pomladen, pomladna, dno, le redko pomladnji. Stalno pa se je pisalo poslej: vzhoden, vzhodna, o, zahoden, dna, dno itd.¹

Glasnikova praksa se je v dobi dunajskega Zvona precej opustila. Zvon je namreč pravopisno urejeval včasih Levstik, ki je imel pri tem vprašanju svoje nazore; kadar pa ga je imel v rokah Stritar sam, se ni pisalo po nobenem pravem načrtu, ker je bilo pravopisje njemu prava Ahilejeva peta; znal ga je še manj, kakor n. pr. Bleiweis.

Nanovo je oživela Glasnikova praksa v dobi Ljubljanskega Zvona. Deset let je vodil tedaj naš pravopis Levec, ki je bil urednik listu do 1890, sledečih pet let pa ga je urejeval Funtek popolnoma po načelih Levčevih. V tem času so se pisale te končnice zopet tako, kakor nekdanj pri Glasniku.²

¹ Jurčič, Deseti brat: vzhodnji (66, 79) sosednjega (22, 138); toda: pred sinočnim (!) 25. Glas. 1866: po sodnjem zboru (420) sodnji stol (427) Gl. 1867: po sodnjem zboru (299, 301), Štrukelj; Gl. 1867: sosednja (123) predhodnji znaki (188), Podgoričan: Gl. 1868 zahodnje Ruske (108) Marn je pisal stalno: vzhodnji (n. pr. Jez, I, 14; III. 32) zahodnji (I, 14, 20), Svetec: Nov. 1866: zahodnji del (328).

² N. pr. Nov. 1864: povodnje cvetice (3) povodnji kosi (3). 1865: izhodnji (34, J. Gomilšak) 1866: izhodnja, zahodnja (2) (tako že tudi prej, n. pr. 1862, 154, 1863, 410 itd.) neobhodnje potreben (361). 1867: predhodnji boji (44, V. Zarnik).

³ Pisal je dosledno: prihoden, dna, dno; soden, sodna, sodno; dosleden, dna, dno; sosedni, dna, dno.

⁴ N. pr. sodni stol (22, 23) rešne krvi (191) v sosedni vasi (208—v isti pesmi, ki jo je tu ponatisnil, je pisal preje: v sosednji vasi, Sl. bč. 1853, 145. Toda navzlic temu ima: zahodnje-južno (124).

⁵ Nov. 1856, 106.

⁶ Gl. 1858, 2. zv. 150, 151.

⁷ Nov. 1856: prihodniških (246) spomladni čas (152) pomladanski (152). Da je Jenko pisal po Raičevem vplivu, se vidi iz tega, ker je pisal proti splošni rabi tudi: vesvoljni (152) nežno (246), kar je malo preje v Novicah zahteval Raič (str. 105 nežen; str. 143: namesto 'vesvoljni' moramo pisati 'vesvoljni').

¹ Čegnar, Mar. Stuart 1861: sodni sklep (25, 33) rešna ura (82) rešna berv (147), toda rešnja pot (92). Glasnik: sodnega dne (1858, 2. zv. 136; 1859, 3. zv. 40 — (Čegnar); 8. zv. 97 (Erjavec); 9. zv. 33 (Svetličič). — 1858, 1. zv.: povodnega pajka (19, Tušek); 5. zv.: povodni kos (104, Tušek); 1864: povodna tica (281) 1868: povodna žaba (174) povodnem semenju (176, Ogrinec). Enako povodni mož: 4. zv. (43); 7. zv. 117; 9. zv. 162 (Glasnik je to redno tako pisal!). Sodni dan: Novice, 1857, 373 (Erjavec) 1862, 1. Toda: povodnji mož: Gl. 7. zv. 99 (Vesnin-J. Vesel); 8. zv. 142 (Svetličič) 1866, 91 (3 krat) 162, 163 (Jurčič). Sodni dan: Gl. 1865, 196 (Jurčič); 1866, 164 (2 krat, Jurčič) 363 (Andr. Jože). Deseti brat: 80; Gl. 1868, 109 (Podgoričan). Stalno je pisal Glasnik: vzhodni, zahodni, vrhni, pomladni itd. Izjem skoraj ne pozna n. pr. pomladnji (1865, 67. 270 Gregorčič). Povrhna suknja: Gl. slov. sl. 1854, 5 Jeriša; Gl. 3. zv. 154, Erjavec: povrhni popisi. Končnica -nji se je le redko pisala pri tej besedi: povrhnja smetena Nov. 1846, 101; povrhnejega sveta, Sl. bč. 1853, 170 (Valjavec). Glasnik je redno pisal tudi sosedni, izjema n. pr.: 7. zv. 104 (Valjavec).

² Pisalo se je redno: sosedni, sosedna, o; izjemno nahajamo sosednji, nja, nje: 8. let. 326; 12. let. 764; 13. let. 100, 102, 135; soden, dna, dno, enako tudi sodni dan; povoden, dna, dno; navadno tudi povodni mož, le redko povodnji mož (n. pr. 13. let., 12); vrhen, vrhna, vrhno, povrhnen, povrhna, površen; stalno se je pisalo: vrhna sukna (n. pr. 8. let. 4, 10. let. 329 (dvakrat), 578; povrhna plast (10. let. 416), povrhna kožica (11. 540; 14. 473) itd. izjeme so jako redke, n. pr. vrhnje (7. 327); pomladen, spomladen; izjema: pomladanski (9. 644); rešen, rešna; izjema sv. Rešnje Telo (14. 537).

Pleteršnik pa je skušal dati tej rabi bolj staroslovensko in etimologično lice. Kakor se pri mnogo drugih primerih ni oziral na pravopisno rabo, temveč je želel priboriti naši pisavi več staroslovenskih pravic, tako je hotel tudi to pisavo približati staroslovensščini. Toda kakor pri več drugih oblikah, tako tudi pri teh končnicah Pleteršnikova reforma ni uspela; ista usoda je doletela s tem seveda tudi Levčev Pravopis. Proti pravopisni rabi je pisal Pleteršnik v slovarju: prihodnost, brez potrebe navaja tudi poleg navadne oblike: prihodnji obliko prihodni. Tako se pri nas ni pisalo in se tudi poslej ne piše. Pravopisna raba je utrdila pisavo: prihodnji, prihodnjost,¹ dasi etimologija ne govori zanjo. Proti pravopisni rabi piše Pleteršnik in po njem Levec samo končnico -nji po staroslov.: vrhnji. Do Pleteršnika je bila staroslov. oblika zelo redka, sedaj se pišeta obe končnici.

Premalo se je oziralo na pravopisno pravilo pri: povoden in soden. Pri povoden se je oziralo samo na etimologijo in se piše samo: povoden: povodne živali, povodne stavbe, kar je v redu, toda poleg povodni mož, povodna žena se je ohranila oblika povodnji, povodnja. Kako malo se je upoštevala splošna raba pri teh končnicah, nam kaže oblika: vzhodnji (poleg vzhoden), kar je živelo v pisavi le kot redka izjema! Poleg soden: sodni stol, sodna oblast, sodna hiša, sodni dvor, sodna odpoved, sodni dan je sprejel Pleteršnik tudi obliko sodnji, kakor sta tudi v strsl. obe obliki. Toda zoper rabo kakor sodnji zbor, sodnja stopnja, sodnja kazen govori naša splošna pisava; samo sodnji dan je poleg sodni dan (das jüngste Gericht) opravičen. Tako se navadno tudi izza Pleteršnika in Levca piše. Neopravičeno se je sprejela tudi Levstikova oblika sodbénji poleg sódben, ker se ni prva nikoli splošno rabila.

Dalje je pisal Pleteršnik sosednji poleg sosedni, kakor se nahaja že tudi v strsl. oboje, dasi je bila pisava sosednji pri nas dotlej malo v rabi. Levec je sprejel samo sosednji in ne vemo iz katerega vzroka zavrnil obliko sosedni. Toda tukaj je Levčeva pisava našla slučajno mnogo posnemalcev, tako da se piše sedaj ta oblika skoro bolj pogosto kakor sosedni. Nimamo nič proti temu! Kar se splošno sprejme, sodi tudi v normalni pravopis in v slovnico.

¹ Res so Novice pisale do l. 1863 skoro brez izjeme: prihodnji, pa prihodnost, toda povsod drugod se je pisalo dosledno: prihodnjost: tako stalno Ljublj. Časnik, Sl. bčela, Glasnik, Cegnar v Tellu (56) v M. Stuart (64), Levstik je pisal stalno prihodnjest poleg prihodnjost. Enako se je utrdila oblika v dunajskem in Ljublj. Zvonu in povsod drugod.

Z neko pravico pa je smel pisati po dvoje: pomladen in pomladnji, ker se je res tudi drugo pisalo, dasi redko; enako skrajni in skrajnji, toda skrajnost; morebiti tudi rešen, rešna poleg rešnji, rešnja.

Tisti, ki so bili prijatelji etimologije in doslednosti pri končnici -en, so hoteli biti taki tudi pri končnici -nji. Pravilo, po katerem se pišejo pridevniki, ki so izvedeni iz prislova, so skušali nekateri obrniti tudi na take primere, kjer se dotlej še ni tako pisalo. Tako se je začelo v tem času pisati: splošnji, splošnja, šnje,¹ kar pa se ni moglo udomačiti. Jurčič je rabil nekoč: otodšnje vprašanje (otod!)²

Valjavec in za njim nekateri drugi so hoteli uveljaviti etimologijo pri zaimkih: kakršnji, takošnji, vsakošnji, vsakoršnji itd.³, kar je po Škrabcu utemeljeno. Škrabec izvaja kakršen iz kakorešnji⁴, seveda se na etimologijo ni ozirala ne raba, ne pozneje Pleteršnik.

Ako se je pisalo splošno n. pr. srednji, slednji, poslednji, naslednji itd. tudi ne smemo zameriti, da so hoteli nekateri tudi vse izvedenke pisati s končnico -nji. Tako so zlasti nekateri slovnično izobraženi začeli pisati posrednji, neposrednji (Cigale, P. Ladislav, Jurčič, Trstenjak)⁵, toda te oblike so bile popolnoma osamljene tako v tem času, kakor pozneje po vseh listih do Pleteršnika. Zato bi bil Pleteršnik bolje ravnal, da je sprejel samo navadne oblike, t. j. posreden, neposreden, ne pa tudi druge oblike. Levec pa je ravnal popolnoma napačno, ko je sprejel samo nenavadno obliko: neposrednji. Kako je ta oblika naši pisavi tuja, nam najbolje potrjuje to, da se tudi po Levcu ni mogla prijati. Po obliki poslednji, naslednji so začeli nekateri pisati tudi doslednji, nedoslednji, ter izvedenke: naslednjik, naslednjica itd.⁶, kar pa se v pisavi dosti in malo ni udomačilo. Pleteršnik piše zato po pravici: dosleden, doslednost; naslednji, pa: naslednik, naslednica. Toda po nobeni

¹ Nov. 1868, 433; Marn je pisal tako stalno! Gl. 1865, 268 Mencinger. Kot kuriozum navedemo, da se je tu pa tam pisalo nasprotno: splošnih zadev (Slov. 1848, 90).

² Glas. 1866, 48.

³ Valjavec: kakoršnji (Gl. 2. zv. 71; 7. zv. 87; 7. zv. 104; takošnji (7. zv. 94), vsakoršnji (4. zv. 166). Gr. Krek: Glas. 8, 149; vsakošnji.

⁴ Cv. II. 7, prim. še I. 6.

⁵ Cigale: Nov. 1852, 327; v kaz. zakon. (prim. Nov. 1852, 322). P. Ladislav: Nov. 1863, 43; Trstenjak: Gl. 1867, 239; Jurčič: Gl. 866, 21; dalje še Nov. 1862, 383; 1863, 421. Drugod se te oblike niso nikjer rabile.

⁶ Doslednje: Nov. 1865, 53 Navratil; smo doslednji, Šolar: Nov. 1854, 299. Nedoslednje: Nov. 1864, 60 Terstenjak. Dalje: Nov. 1862, 155 Naslednjik: Navratil, Vedež; 1849, II. 63; Nov. 1860, 220. Drugod ne nahajamo teh oblik.

ceni ne bi bil smel doslednosti raztezati na besede kakor sprednjik (poleg sprednik) in sprednjica (poleg sprednica), ker se pri nas tako ni nikoli pisalo! Pri teh dveh besedah je pristavil Pletteršnik opomnjo: »Največ ‚sprednik‘ pisano« ozir. »največ sprednica pisano«. Toda čemu je spreminjal tukaj splošno rabo na ljubo doslednosti,

ko je pisava sama ni napravila? Ako bi jo bil vsaj tam, kjer jo je že pisava sama! Še manj je upošteval pravopisno pravilo Levec, ker je sprejel v Pravopis sploh samo obliko sprednjik, sprednjica! Vendar opravil s to obliko ni nič, ker gre pisava svoja stara pota in nam oznanja, da tudi v slovenski pisavi živi usus tyrannus.

(Nadaljevanje v prih. letniku.)

KNJIŽEVNOST.

Dr. J. Ev. Zore: **V tem znamenju boš zmagal.** Zgodovinske slike iz prvih krščanskih stoletij. Izdala in založila Družba sv. Mohorja. Prva stoletja cerkvene zgodovine vsebujejo bogat kapital pristnega verskega navdušenja, prave srčne pobožnosti, neizmerne požrtvovalnosti, neomahljivega zaupanja, kar je vse za naše moderne čase velike vzgojne vrednosti. Drugod so že davno spoznali neprecenljivo vrednost teh zakladov in pridno kopljejo iz bogatega rudnika. Dostopni so ne le zgodovinarjem in arheologom, ampak najširšim ljudskim slojem. Pri nas je imenovani jubilejni spis prva knjiga te vrste. Pisatelj je nanizal celo vrsto kulturnih slik iz življenja in trpljenja prvih kristjanov: Sv. Peter, rodovina Flavijev, cesar Trajan in škof Ignacij, mučenec Justin, sveta Cecilija itd. Zlasti v prvih poglavjih pusti večjidel govoriti zgodovinske vire same in vpleta odlomke iz apostolskih pisem, iz spisov cerkvenih očetov, martirologijev, legend. Škoda, da se to načelo ni dosledno izpeljalo do konca knjige. Tako bi dobili zelo zanimivo starokrščansko čitanko. Le nekaj zgodovinskega uvoda bi bilo treba pri vsakem poglavju. Pisatelj podaja dobesedno več odlomkov o procesih zoper mučence iz zapisnikov (»acta martyrum«). Tu bi bilo umestno nekaj povedati o nastanku, verjetnosti in pomenu teh zapisnikov, morda kot uvod k poročilu o Justinovi obsodbi (str. 49). — Še neko splošno pripombo, kako bi se morala po moji sodbi tudi v poljudnih knjigah obdelovati preganjanja kristjanov. Krščanstvo ni prišlo takoj v začetku v načelno nasprotje proti rimski državni oblasti, ki bi izzvalo njegovo prepoved, oziroma preganjanje. V rimskem zakoniku ne najdemo nikjer zakona proti krščanstvu. Toda vse življenjsko naziranje krščansko se je tako razločevalo od poganskega, da so bili konflikti v posameznih slučajih neizogibni, tako glede kulta cesarjev, ki je največkrat dal povod preganjanjem, tako glede očitanja brezboštva, čarovništva, sakrilegija itd. Od Decija naprej prevladujejo politični motivi. Ni težko za posamezne take slučaje dobiti značilne zglede med mučenci. Ako bi se ti momenti bolj poudarjali, bi zgodovina preganjanja mnogo pridobila na raznolčnosti in zanimivosti. Mohorjeva družba je vsekako pravo zadela s to knjigo. Naj bi našla kmalu nadaljevanje v obliki svetniških monografij ali kulturnih slik iz cerkvene zgodovine. Seveda pri tem ne gre stvarino meriti »na vatle« in vabiti na to polje vsakega, kdor se hoče izkusiti, kakor to dela odbor v

zadnjem »Koledarju«. Organizacije dela je treba in določenega načrta!

J. G.

† **Patrik Avguštin Sheehan.** »Dne 12. oktobra je umrl v Doneraile v Corku svetovnoznani irski pisatelj kanonik Sheehan, ki je zaslovel zlasti s svojo knjigo ‚Moj novi kaplan.‘ To kratko naznanilo v dnevnikih nam je nedavno javilo smrt enega najljubeznivejših pa tudi največjih sodobnih pisateljev. Ne vprašujemo tu, kot je ob takih prilikah navada: Kdo ne pozna njegovih del? Ne vprašujemo, ker vemo, da ima sedanje človeštvo vse polno posla s krutimi političnimi in gospodarskimi boji in torej prebira povečini v prvi vrsti le politične liste, nekoliko morda še svoje narodno slovstvo. Za svetovno slovstvo manjka časa. Zatorej je ime Patrika Avguština Sheehana znano večini izobražencev le vtoliko, vkolikor je bilo omenjeno po časnikih.

Nastopne vrstice bodo dosegle svoj namen, ako se jim posreči, vzbuditi zanimanje za dela tega duhovitega pisatelja, dela, katerih eno, »Dolina krvi« (Glenanaar), je izšlo tudi v slovenskem prevodu, več drugih My new Curate (Moj novi kaplan), Luke Delmege, Geoffrey Austin: Student in Triumph of Failure, ki tvorita skupaj eno delo (Uspeh neuspeha) in The Blindness of Dr. Gray (Dr. Grayeva slepota) pa je že ponemčenih.

Rojen l. 1852. v Mallowu, grofije Cork, na jugu Irske, je študiral Sheehan po končanih srednješolskih naukah bogoslovje v velikem semenišču v Maynoothu. Dočim so prej irski bogoslovci obiskovali večinoma francoska semenišča, so ustanovili Irci s pomočjo podkralja Camden v zadnjih letih 18. stoletja veliki Maynooth College v irski vasi Maynooth, grofije Kildare. Sheehan pravi o tem zavodu (Moj novi kaplan): »Novi zavod je vpeljal novo dobo: prednikom, nagnjenim h kompromisom, je sledila najodločnejša, najbolj neustrahena in silna četa duhovnikov, kar jih je kdaj bilo boj za duševni in telesni prospeh svojega naroda: možje iz jekla, kojih vera je bila neomahljiva, življenje brez madeža, jezik oster kot nož, srce polno vneme za čast božjo in ljubezni do bližnjega.« Taka je bila stara generacija maynoothskih duhovnikov. In novi rod tega zavoda? »Spretni, ostrovidni, kavo pijoči, mnogostransko izobraženi ljudje . . . trdeči, da se vzgoja moža šele prav začne, ko zapusti koleg, . . . govore o modernih metodah razlage sv. pisma, . . . najboljši del od pradedov prevzete dediščine jim je ostal: trdno stoje, neomahljivo trdno za svojo vero, za svojo cerkev in lju-

ni bilo nikogar; zajtrkovali so v izbi. Odprl je vrata v mamino spalnico. Mama ni več spala. Preplašen obraz je napravila, preko lica je zbežala še enkrat snočna groza in skrb. Dvignila je roko in se posmejala.

»Adolf!«

Adolf pa se je vstopil k zibelki, premeril Lojza, zagledal »Vožnjo po železnici« na skrinji, prijel knjigo in jo pretrgal na štiri kose, vržel ob tla in v kot in kriknil z dvignjenimi rokami tesno in stisnjeno.

»Mama, ti si lagala!«

Ida se je prestrašeno dvignila iz posteljice, še polzaspana zagledala knjigo leteti v posamezne strani in kose.

Prej ko je mama izpregovorila, je Adolf zbežal iz sobe; na dvorišču so bile kokoši. Pograbil je kamen in ga zalučal v trop.

Mamina Čopka je zafrfotala s perotni, zahreščala in podvila krvavo glavo.

»Adolf!«

Ozrl se je. Na vrtu je stala sosedova Lenčka in v njenem glasu je bilo očitajoče usmiljenje.

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Dalje.)

Tudi pisava tujk kakor materialen, situacija, ideal itd., ki se pišejo brez j ali v, ima svoj izvor že v tej dobi. Večinoma se pri tujkah ni odpravljala hiat ne v sredi besed ne v končnici. Novice so pisale največkrat le: milion, mision itd. Cigaletova Slovenija je pisala tako tujke tudi v končnicah, n. pr. monarhia, za garancio itd.¹ V Novicah l. 1851. je konstatiral neki pisatelj, da pišejo isti časniki zdaj historia, geografia, zdaj historija, geografija; zdaj mision, zdaj misijon itd.² Le v edn. daj. in mestn. se je stalno pisalo brez j, n. pr. Marii, v gimnazii, v Elizii, analogii itd. To se je, da že kar tukaj omenimo, pri nas tudi najdalje časa ohranilo in se pisalo celo v domačih besedah. Glasnik je pisal tako do konca l. 1860., Novice pa do konca l. 1867. Posamezni pisatelji so rabili to končnico tudi še pozneje, tako Levstik in Stritar do l. 1870. in še čez.³ Teoretično se je prvi potegnil za pisavo brez j ali v Jurij Kobe v Novicah l. 1851. »Nek rodoljub nas je lani ali predlani v Novicah opomnil, da nikarmo pisati v imenu Marija čerke j, ker je nepotrebna, gerda viditi, in nas brez potrebe odcepi od vsih Slavjanov in od cele Evrope« (str. 81). O pisavi: milijon, Sijon pravi:

¹ Slovenija, 1848: v Austrii (1) Austrie moč (2) milionov (5) historie (89) dinastie (89) monarhia (90) za garancio (153) itd.

² Str. 139 v sestavku: O zadevi slovenskiĝa pravopisa tujih besed.

³ Levstik: Pesmi Fr. Prešerna: simfonii (44) poezii (30) akademii (46) Mladika 1868: v Elizii (112) v sleparii (107) Levstik v Nov. 1868: v gimnazii (46) o terminologii (55). Stritar v Dun. Zvonu 1870: v galerii (20) itd.

»To je bogme čudno in barbarsko! Kaj se res v nobeni slov. besedi dve glasnici ne snidete? Kaj porečemo k besedam: nauk, zaime, pooblasten, preišem i. t. d.?« (82). V obrambo teh nazorov je napisal nekdo v Novicah takoj poseben članek, kjer je iz več razlogov obsojal pisavo z j ali v. »Kateri le nekoliko izobražen Slovenec«, pravi, »zamore hladnokrvno brati na priliko besede: Djoĝen, Sion, Austria, ceremonia itd. takole pisane: Dijogĝen, Sijon, Avstrija, ceremonija«. Pisavo brez j je svetoval celo za končnice slovenskih besed, ker se je pisalo tako stalno v edn. daj. in mestniku.²

Ta članek je imel toliko vpliv, da so pisale Novice po njem toliko časa, dokler ni nastopil proti taki pisavi Miklošič l. 1853.³ Miklošič je bil mnenja, naj se piše, kadar ne brani izvor, tako, kakor se govori; vsled tega je pisal Marija, Te-

¹ O zadevi slovenskiĝa pravopisa tujih besed. Nov. l. c. str. 139. Glede pisave kakor Evropa, Austria itd. pravi, da »drugi Slavenci naših knjig ne morejo prav brati, če pišemo: Evropa, Avstrija, ker sami pišejo in govoré vsiĝdar: Evropa, Austria«. Pisavo kakor Evropa, Avstrija, pravi, »so Slovenci vpeljali, ker naš jezik nima dvojglasnic (diftongov)« (str. 144), kar seveda ni res!

² Svetoval je pisavo kakor sodnia, vradnia, škofia, l. c. 144., češ: »Čerka j prepogosto rabljena stori jezik nepotrebno mehak«. (!) Semtertja so Novice res tako pisale!

³ Pisale so n. pr. l. 1852: januarja (1, 5, 9, 13, 17, 25) julia (2) februaria (37, 45, 49, 53, 57, 61) na Talianskem (2, 3) vodja gimnazia (4) austrianske (3, 4) Sibiria (36) v Zofinii dvorani (18) Azia, India (46) poezia (43) Kristianska (54) Evropa (40, 42) Suetonia (44) Austrie (143) Rusie (143) Australia (126) itd. Domače besede: homatia (43) Slovenia (43) Slavonie (126) pod ktero vradnio (99 — Cęgnar!). Enako še l. 1853.

rezija, Azija, Perzijanke, češ: »Noben nepotujčeni Slovan ne izgovarja Mari-a, Terezi-a, Azi-a itd.; j se sliši razločno,¹ ako se tudi i (kedar je brezglasen) ne sliši: Mari-ja, Terez'ja, Az'ja itd. po ravno tisti postavi kakor: pijem, pijan, prebijam itd., namesto pi-em, pi-an, prebiam. Ta postava je: »slovenski jezik nima požirka« (hiatus) . . . Na sredini naj se sicer . . . tujkam obraz ne pači (Diogen, ne Dijogen); ali pritikline (t. j. končnice!) ima vsak jezik pravico po svoje krojiti.«² Bleiweis se je dal Miklošiču prepričati, zato je pisal že v prihodnji številki Novic po njegovem pravilu.³ Toda proti Miklošičevi pisavi se je takoj nato oglasil A. Oliban, kar je na Bleiweisa tako vplivalo, da je začel pisati zopet vse brez j, in pisal je tako do l. 1855. Oliban pravi, da mu je žal za oblike Maria, Azia, Perzia, ker se mu zde lepše od onih, dasi se morebiti ne pišejo pravilno po izreki. »Že Vodnik«, pravi, »je pisal Maria, in clo podertia, ladia itd.« Želel je tudi, da bi se tujkam obraz ne spredaj ne zadaj ne pačil in naj bi se pisalo tako Diogen kakor Maria.⁴

Novice so zavoljo tega zopet takoj obnovile prejšnjo pisavo, vendar ne za večno. Z l. 1855. so jele tudi same pisati j v končnicah,⁵ ker je Miklošičeva pisava drugod zmagovala.⁶ Pisava j v končnici se je pri nas s tem za stalno utrdila, toda ne tako sredi besed, kjer so tako Novice kakor pozneje Glasnik pisali tujke navadno brez j ali v. Le v docela udomačenih tujkah se je sprejela pisava, kakor gre domačim besedam, v ka-

¹ V narečju njegovega kraja res govorijo pravi nebni prepisnik j pred samoglasniki; v zapadnih narečjih govorimo soglasni i, t. j. do soglasniške kolikosti okrajšani samoglasnik i. Zapadnemu govoru bi bila pisava -ia bližja.

² Nov. 1853. 338.

³ Pisal je: Istrija, Turčije, Dalmacijo (348) itd.

⁴ Nov. l. c. 359. Hicinger je dostavil k temu (str. 374), da ostanemo po pisavi Marija, Azija združeni s staroslovensčino, ruščino in srbščino. Glede izreke j dobro pripominja, da »ni tako terda tihnica (t. j. soglasnik), kakor na primeru nemški, ampak da se nekaj glasnici (t. j. samoglasniku) bliža«, vsled česar »nekteri slovničarji v slovenskem jeziku dvo-glasnice najti hočejo.« Enako dobro je pazil na zapadno izreko v, ki je iste narave kakor j in se sme šteti med dvo-glasnike. Zato pravi, je prava pisava Avstrija, Evropa. Prim. še, kar pravi glede slov. v. »Slovenska voda se v glasu od začetka razloči memo nemškega Wasser, kar je slavni jezikoslovec, rajni M. Čop, dostikrat opomnil.«

⁵ L. 1854. še: januarja (1) februarja (33) v Dalmacio (4) junia (185) julia (205) Francija itd. Stalno nahajamo tudi milion, mision itd. Toda l. 1855.: januarija (1) februarja (37) junija (177) julija (244) Galicija, asekurancija, Marije (4) avstrijski (23, 24, 40) itd. Enako milijon (10, 16, 36).

⁶ Miklošičev učenec Valjavec je v Pesmih pisal j, dočim je prej v istih pesmih pisal brez nje; n. pr. Bč. 1852, 201: glorio (Pesmi, 153: glorijs) Bč. l. c. 329: zaria (Pesmi, 80: zarija).

terih se hiat ali zev odpravlja, t. j. milijon, misijon, Italijan, škorpijon, tercijal, komedijant, itd.

Tako so se pisale te tujke, dokler ni prišel pri nas do besede Levstik, ki jih ni mogel več videti v izvorni obliki, temveč jim je odpravil zevajoči hiat in jim dal domačo podobo. Pisati je začel: fizijologija, materijalni, situvacija, individualnost, februar ali februarij in celo idejal, jezuvit, prozajičen, najiven itd.¹ Levstikovo pisavo so sprejeli prijatelji v Glasniku, Stritar v Zvonu in Levec v Ljubljanskem Zvonu, kjer se je pisalo tako do Pleteršnika, t. j. do l. 1895.

Šele Pleteršnik je vrnil tujkam njihovo lastno obliko. Ni jih več oklepal v naše ojnice. To pisavo je potrdil tudi Levec v Pravopisu, vsled česar pišemo tujke, kakor je edino primerno, v tuji podobi brez j ali v. To načelo je v knjigi docela zmagalo, zato je treba, da se vsi ravna po Levču.

Rajni Štrekelj si je prizadeval, da bi podredil tujke zopet slovenskim jezikovnim zakonom, ki v tem primeru hiat odpravljajo, toda praksa je šla preko njegovih izvajanj. Ne ozirajoč se na zgodovino pisave je začel iznova zidati, kjer so drugi že davno podirali. Že v knjigi O Levčevem slovenskem pravopisu itd. ni soglašal z Levcem, temveč je dokazoval, da bi bila z jezikovnega stališča prava pisava le z j, kakor alodijalen, amonijak, mozajika itd.² Nanovo je to vprašanje sprožil, ko je pobijal nekatere trditve v dr. Tominskovem Antibarbaru, ki je bil za pisavo brez j. Štrekelj je pisal tu,³ da je že v omenjeni knjigi o Levčevem Pravopisu dokazal, da taka pisava ni pravilna, ker ne odgovarja resnični izreki. Tako, pravi, ne govori ne naš narod, niti tisti narodi, od katerih so take tujke vzete. Naš narod bi tujke, ako bi jih sprejel v svoj besedni zaklad, spremenil po svoje. »Tujke namreč, ki smo jih sprejeli v naš jezik, nam jasno kažejo, kako ravna . . . ž njimi narod. Če govorimo špijon, škorpijon, misijon, gvardijan (ideja, materija) itd., moramo sklepati iz tega, da bi narod ravnal enako tudi z drugimi, če bi jih bil sprejel že prej. Pokazal sem dalje, pravi, da tudi jeziki, iz katerih imamo take tujke — in to nista neposredno grščina ali latinščina, ampak moderni jeziki —, da tudi ti ne poznajo izgovora ia, ie, io, iu, ampak le izgovor ija, ije, ijo, iju (j je tu samoglasni soglasnik) . . . oziroma ja, je, jo, ju, da torej stoji v njih

¹ Novice, 1863: fizijologija, vzor ali idejal (417) Naprej: v materijalne dotiki (1). Valenštajn: jezuvite (68) Pesmi Fr. Prešerna: situvacija (34) individualnost (39, 47) Pavliha: duvalizem (3, trikrat) itd.

² Str. 114—118.

³ Ljublj. Zvon, letnik 31. Citat je po posebn. nat. V Ljubljani 1911.

ia, ie, io, iu le za oko. Če pa je tako, potem je naša pisava ia, ie, io, iu le golo in nepremišljeno posnemanje tujega pravopisa, nikakor pa ne kaže niti pravega tujega niti ne našega izgovora.¹ Na to moramo reči, da je izreka pravilna, kakor jo zahteva Štrekelj, t. j. n. pr. socialen = socijalen ali socjalen,² ker je vsaka druga prisiljena, toda v pisavi se pišejo po izreki le udomačene tujke, druge ne, kakor tujkam sploh in to celo onim, ki jih jemljemo iz slovanskih jezikov, puščamo njihovo izvirno obliko. To načelo se je pri nas utrdilo, in tako bo ostalo. —

Ker je šlo v tej dobi vse za tem, da se piše kolikor moči po izvoru, so tudi sestavljene besede razkrajali v posamezne dele. Vprašanje, kaj naj se v sestavljenkah piše skupaj, je bilo že od nekaj pereče in še do danes ni rešeno. Vsa naša pisava s Pleteršnikom vred je delila sestavljenke v posamezne besede. Uprl se je tej struji šele Levec v Pravopisu po zgledu Hrvatskega pravopisa, ki ga je l. 1893. za hrvaške šole spisal dr. Iv. Broz. Levec poroča o tem sam v Ljublj. Zvonu:³ »Oziraje se na Broza pa sem se moral v pisanju sestavljenih besed nekoliko ločiti od Pleteršnika. Njegov slovar piše namreč mnogo sestavljenih prislovov in veznikov narazen, n. pr. brž ko ne, do cela, do dobra, iz nova, na robe, veči del, v eno mer, v obče, da si, bodi si, če ravno . . . Toda če pišemo sploh kvišku, morebiti, nato, navkreber, navzkriž, potem, seveda, včasih, vedno, zares, zmerom, zmirom, zakaj, zategadelj, zavoljo . . ., res ne vem, zakaj ne bi smeli pisati tudi bržkone, docela, dodobra, iznova, narobe, večidel, venomer, vobče, naizust, vnovič, šele, poleti, pozimi, podnevi, odtod, dasi, bodisi, čeravno, dasiravno . . .«

Posledica Levčevega načela je bila, da se v najnovejši pisavi mnogo greši per excessum, v prejšnjih dobah pa se je grešilo per defectum. Najradikalneje je hotel pisati po izvoru Valjavec v Pesmih l. 1855. Tu nahajamo: zá nj, vá nj, ž njega, iž nj, za se, š čim, k višku, k malu, s pomladi, v edno (vedno), v red (vred), en krat, po sebno, te čas, od seh mal, v eno mer, z nova, v novo, z viškega.⁴ S tem je do konca izvedel v tedanji

¹ O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave: pos. nat., str. 31.

² Tako so Novice v začetku semtertja tudi pisale. Prim. tudi Nov. l. 1851., str. 139: »Pisali so in nekteri še pišejo: milijon, bataljon, Cecilja.« Enako se je odpravljaj hiat pri skupini u: Novice so pisale med l. 1866. in 1870.: dualizem za dualizem.

³ L. 1898., str. 280.

⁴ Pesmi, 1855: zá nj (7) vá nj (10) ž njega (114) iž nj gleda (184) za se (125) š čim (58) k višku (57, 88, 92, 93,

pisavi vladajoče načelo, po katerem naj se besede kolikor moči pišejo vsaka zase. Tega načela so se držali vsi pisatelji, vendar ne v enaki meri.

Novice so pisale posebej vse predloge, prislove, veznike itd. Predlogi, kakor: v mes (vmes), v časih, v kup, pre dober, pre malo, pre daleč, naj hujši, z pričo (spričo), z časoma (sčasoma) itd. so se ločili v Novicah le prva leta. Toda skoro stalno se je pisalo v vsej noviški dobi: po leti, po zimi, po dnevu, po noči, na tanko, na ravnost, na prodaj ali na prodajo, po redkoma, po vseči, na posled, do cela, po koncu, na robe, po poldne ali po pol dne, za se ali za-se, va se ali va-se, v sé ali v-sé itd. Prislovi in vezniki: se ve da ali se vé, da; kaj pa da, sem ter tja, veči del, v eno mer, kaj ne da, za tega delj, po tem takem, brž ko ne, prav za prav itd.¹ Tako dosledno kakor Novice, drugi časniki izvečine niso pisali, vendar je bila ta pisava mnogo bolj navadna, kakor ona, po kateri se besede pišejo skupaj. Posebno: sem ter tja, se ve da, kaj pa da, prav za prav, v eno mer, se ve, Bog ve, kdo

99, 122, 165, 207) k malu (120, 126, 157, 159, 209, 211) s pomladi (45) v edno nov (122, dvakrat) v red: In gledaš planjo z griči v red (123) en krat (136) po sebno (127) te čas (121 = tačas, tedaj; te je pisal za ta, n. pr. te dan, te trenutek (129) te otrok (151) te kraj (155) te šum (174); govori se na Koroškem in Štajerskem za strsl. tv.) od seh mal (130, 171) v eno mer (133) z nova (131, 147) v novo (176) z viškega (122). Valjavec je pisal vse po izvoru še le v Pesmih. Preje je pisal: Bčela 1853, 145: kviško (v isti pesmi v Pesmih, 207: k višku), Bč. l. c. kmalo (Pesmi, 208: k malu) Bč. l. c. 193: vnovo (Pesmi, 176: v novo) Bč. l. c. 137: dosihmal (Pesmi, 171: do seh mal) Bč. l. c.: kviško (Pesmi, 172: k višku) Bč. 1852, 201: vanj odpre (Pesmi, 154: va nj) Bč. l. c. tristo (Pesmi, 155: tri sto) Bč. 137: naravnost (Pesmi, 152: na ravnost).

¹ Novice, 1843: v mes (7) v čas (7 = včasi) v časih (31, 79) od pre dobre kerme (10) ne pre silno (18) ne pre dalječ sah sèbi (24) nar hujši kuga (9) z pričo gorkote (70) v kup zlima (78, 79) v kviško žene (78) v sred mesca (12) to da: bila je znana, to de, silno draga je bila (86) na tanko (6, 7, 8, 10, 35 itd. stalno) po leti (9) po dnevu in po noči (98) po poldne (68) po pol dne (68) zrak va se vlečejo (6) čez-nj (11) za-nj (5) va-nj (19) sim ter tje (12) na prodaj (4, 15, 20, 32 itd.) po rédkama (29) po rétkama (26) dan današni (26) na dol visiti (= navzdol, 51). L. 1844: se vé de (26, 138 itd.) živina se vé, de grozno iz-hujša (30) na ravnost (6) na stežaj (22) se po koncu spenjati in po koncu deržati (38). Dalje: kaj ne de (1847, 168) za se sí prideržal (1852, 25) v-se jemati (1856, 146) za tega del (1862, 222) do cela (253) dan denes (233) po tem takem (1863, 178) na robe (1863, 257) itd. Slovenija, 1848: po leti in po zimi (6) veči del (13) v naj večej stiski (13) Majar) po poldne ob dvema (42, dopis iz Ptuja) se ve de (149) v eno mero naprej (1849, 352) Cegnar) itd. Drobničeva Čbela: za se (1) iz za gor (3). Janežičeva Bčela, 1850: na prodajo ima (94) po dnevu, po noči (1851, 21) na pósled (1853, 170). Vedež, 1850: od davna (105) iz nenade (106) itd.

ve itd. se je pisalo v Glasniku stalno narazen. Narazen so se pisale tudi druge sestavljenke, dasi nekoliko manj redno kakor v Novicah in drugod.¹

Take pisave se je oklenil tudi Levstik, za- voljo tega so jo sprejeli tako prijatelji Jurčič, Erjavec, Valjavec, Janežič in drugi pri Glasniku kakor pozneje Stritar v Zvonu in Levec v Ljubljanskem Zvonu. Le mariborska Zora se ni ravnala v tem oziru po Levstiku, dasi ga je sicer močno posnemala.

¹ Le nekaj zgledov! Glasnik: do pod pazhe (1. zv. 47) na robe (1. zv. 88) po koncu (1. zv. 118) na ravnost (3. zv. 15, 34) berž ko ne (6. zv. 47, 84) na posled (7. zv. 104) po vseči (1863, 7; 1864, 135) zdaj po konci zdaj po čez (1864, 100) iz prva (1867, 52) za tega delj (46) iz nova (1868, 21) s pomladi (175) itd.

Levstik je pisal n. pr.: po polu dne, po polu noči, o polu osmih, po polnem, na tihoma, iz nova, s kratka itd.,¹ kakršno pisavo je sprejel tudi Stritar v svoj Zvon.²

Ker je živelo v naši pisavi to načelo tako krepko, ga je sprejel tudi Levec v Ljubljanski Zvon. V prvih letnikih se je pisalo docela po tem načelu, pozneje pa so začeli nekatere skupine pisati skupaj. (Dalje.)

¹ Naprej: ob polu osmih (232, 244, 252, 249 itd.) iz početka (21, 69) itd. Mladika: po polu dne (13, 194) iz nova (16) po polnem (34, 72, 73) po polu noči (186) o polu osmih (186) na tihoma (188). Pesmi Fr. Prešerna: s kratka (15) itd.

² Nekaj zgledov iz 1. letnika: s pomladi (90, 91) s konca (100, 308) z lahka (100) s težka (302) na tanko (93, 304) na ravnost (148, 304) po leti (115) na robe (115) po poludne (148) o poludne (153) do poludne (157) v eno mer (100) če dalje bolj (111) za tega delj (106) itd.

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Dalje.)

Ljubljanski Zvon je pisal malodane brez izjeme: se ve da ali se ve, da; v jedno mer; tja v en dan ali tja v jeden dan; za tega delj, kaj pa da, prej ko ne, prav za prav, za res, po všeči, ob jednom, Bog ve kaj ali Bog vé, kdo itd; kdo ve kaj; sedaj pa sedaj, zdaj zdaj, čez in čez, zopet in zopet, kakor si bodi, k čemur koli, kjer si bodi in kakor si bodi, kolikor mōči, čim dalje bolj, bolj in bolj, Bog ga védi, čim prej — tem bolje; dalje: na mah, po konci, iz nova, po godu, na konci, do cela, na tanko, na lahko itd.¹ Skupaj so se pisale navadno besede: pozimi, poleti, ponoči, podnevi, naravnost, narobe, popoldne, opoldne itd. Vendar se je iz teh neznatnih početkov vedno bolj začelo uveljavljati načelo, naj se besede, ki

spadajo po izreki skupaj, tudi pišejo tako. Tako je z l. 1885. začela zmagovati pisava: zategadelj, z l. 1886: v jednomer, z l. 1888: seveda, z l. 1889: semintja.

Pleteršnik ni dal tej rabi nobene nove smeri. Veliko izpremembo pa je izvršil Levec v Pravo-pisu. Načelo, ki se je jelo pri nas polagoma uveljavljati, je izvedel do skrajne doslednosti. Besede, ki tvorijo en pojem, naj se pišejo skupaj. Načelo je preprosto, ali povedati v posameznih primerih, kaj spada skupaj, ni lahko, kar nam najbolj dokazuje Sketova slovnica, ki sklaplja besede po istem načelu, a je prišla v posameznih primerih do čisto drugačnih rezultatov kakor Levec. Levec piše: zaraditega, vobče, izvečine itd. Sketova slovnica (10. izd.): zaradi tega, v obče, iz večine; dalje piše Sket celo: po noči, po zimi, po leti, sem ter tja itd., kar pri nas že davno ni več v rabi.

Ker je torej načelo v posameznih primerih dvomno in ker dosledno izvajanje tega načela ne izključuje nenavadnih in celo smešnih oblik, bi bilo morebiti umestno, pustiti pri drugi izdaji Pravo-pisa nekoliko več svobode, zlasti pri besedah, ki jih ni še potrdila splošna raba.

Pokažimo to pri posameznih zgledih! Samostalniki, ki tvorijo en pojem, se pišejo skupaj. Zato piše Levec: nebodigatreba, nepridiprav, poskočižabica, cvilimož itd. Dalje piše po tem načelu: popolibrat, popolisestra, s čimer se je težko sprijazniti. Smešno bi bilo pisati tako n. pr. ta dva Jurčičeva stavka: Ti imaš pravo pamet, ki hočeš, da naj potepuhe in zlodej jih poznaj v hišo jemljem. In: Bil je sam bog nas varuj. Doslej so vedno pisali: žal beseda, mož beseda, narobe svet, narobe možje (Stritar). Naj bi bila še nadalje svoboda! Zaimki, ki tvorijo s prislovi en pojem, se pišejo skupaj: kakorsibodi, kakorkoli, marsikaj, marsikdo, marsikrat, kdovekaj itd. (Levec, 91). Kam nas pripelje dosledna pisava n. pr. v sledečih, iz starejših letnikov Zvona izpisanih primerih: Bogsigavedi kako; Bog ve kolikokrat, Bog ga védi, kod so potovali; za igračo in kdo vé, za kaj še vse itd. Ali pa: Ti bi to rad imel? »Rajši od ne vem česa« (Jurčič); Nekdaj si to rajši imel, kakor ne vem kaj (Stritar).

V pisavi se je Levčevo načelo kot tako sprejelo; le pri posameznih skupinah čutimo še mnogo

¹ Nekaj zgledov: l. 1883: zanese ga, Bog ve kam (394) tja v en dan (358) v jedno mer (492) pred se (527) nimajo Bog ve kakih idej (322) ob jednom (50) se ve, da je prepozno (459) stalno: za tega delj, se ve da, po polnem; 1884: bi Bog vé kaj vedel (196) čez in čez (198) in Bog vé kaj še vse (519) prej ko ne (12) z nova (451); 1885: kaj pa da (286) za res (287) v novič (176) po všeči (323) na jedenkrat (203, 267) pride zdaj zdaj v mesto (204) na mah (454) kdo ve, ko ga bi ... (459) ob ednem (42) ob jednom (111, 294) itd. Toda skupaj se piše počenshi s tem letnikom že: zategadelj; 1886: vse bo v kráji (= proč! 496) Bog vé kaj (414), čez in čez (735). Toda navadno že: v jednomer; dalje pomni: nepridiprav in nebodigatreba (739); 1887: pravo za pravo (8) po konci (520, 728) s potoma (38) s časoma (88) toda: čimboljtembolj (330) čimdalje hujše (351, 356); 1888: v kateri koli (90) čim bolj — tem bolj (88) pojde, kdo ve kam (196) pred sé (323, 489) čim dalje bolj (71) čim dalje teže (515) čem dalje bolj (72) Bog si ga védi (537) Bog ve koliko krat (135) bolj in bolj (285) za samo po sebi veljavnega človeka (582), toda: malodane (148) zvečine (184) bogvé, kaj bi bil (480) bogsigavedi kako (418) čemdalje — tem bolj (74) čimdalje bolj (327) čimbolj — tem lože (278). Redno se piše s tem letnikom počenshi: seveda; 1889: Bog ga védi, kod so potovali (6) kar tako tja v jeden dan (190) na lahko (213, 524) med sé (527) v stran od ceste (322) ob polu štirih (281) kakor si bodi (325) k čemur koli (377) tja in nazaj (280). Toda: bodisi (178). Redno se piše že: semintja, 1890: v nemar (86) v sé (131) tja in sem (104) v jedno mer (580) na dalje je pomisliti (116) v Bóga ime (= vbogajme 351) po konci (98) za igračo in kdo vé, za kaj še (452) na okolo (458) okolo in okolo (323, 328, 391, 458 itd.) opólujedne in ob osmih zvečer (389) tu in tam (324). Toda: čimmenj — tembolj (323) spočetka (tako stalno!), toda: od početka (417); 1891: kjer si bodi in kakor si bodi (4) da bo kolikor mōči živel (265) v jedno mer (348) čim brže — tem hitreje (74, toda: bodisi-bodisi (212); 1892: po godu bi bilo (148) na konci hiše (! 151) v jedno mer (48, 671); 1893: iz večine (82) iz početka (153) iz davna (48) 1894: po konci (572) Bog ve kaj (456) čim prej tem bolje (265) itd.

svobode, ki naj se tudi nadalje ne krati! Nasprotno pa so ga nekateri raztegnili tudi na besede, ki tvorijo po več pojmov. Slabo umevanje tega načela je rodilo cvetke, ki so jih že mnogi kritiki po pravici grajali. Dr. Tominšek¹ je že obsojal kakor n. pr. pisavo: tuintamintod. »Nasproti tej peteročlenki,« piše, »so tročlenke kakor gorindol, bogvekje, kroginkrog oz. okroginokrog še čisto krotke. — Taka skupna pisava je manira, ki si jo je treba enkrat prepovedati; sicer si bo kdo zmislil in pisal »odtistihdob« (Levstik, Obsoj. 106), »nočindan . . .«² Mnogo zagreše v tem oziru razne tiskarne, ki pisateljem svojevoljno popravljajo pisavo. Za enotnost v pisavi se s popravljanjem sicer mnogo stori, ali v tem oziru jim je treba v spomin poklicati, kar dobro uči Sketova slovnica: »Besede, ki ne tvorijo enega pojma, se ne pišejo skupaj, n. pr. tu pa tam, tam in tu, tja in sem, tu in tam in tod, okoli in okoli, okrog in okrog . . .« (17). Ne bi škodilo, če naštejemo še več zgledov, n. pr.: naprej in naprej, iznova in iznova, vedno in vedno, bolj in bolj, sedaj pa sedaj, od začetka do konca, od dne do dne, podnevi in ponoči, od nog do glave, iz oči v oči, čimdalje bolj, čimdalje manj, toda: čim več — tem bolje (Levec), čim več — tem manj, čim bliže — tem huje itd. itd. —

Na podlagi etimologije se je začelo tudi razločevanje predlogov v in u v sestavah. To razločevanje je, zapeljan po Dobrovskega češki slovnici, vpeljal Metelko.³ Razločevanje je popolnoma umetno, ker naše ljudstvo v resnici ne loči v od u in ga ni nikdar ločilo, kar se tiska v naši slovenščini katerega koli podnarečja. Na zahodu se namreč v obeh primerih govori dvo-ustnični w ali soglasni u, t. j. do soglasniške količnosti okrajšan samoglasnik u; na vzhodu in v Belih Kranjcih pa se govori pred nemimi soglasniki f, pred zvenečimi pa ustnično-zobni v. Živi jezik pozna le nekaj primerov, kjer se res govori u, t. j. pravi samoglasnik u,⁴ povsod drugod ni med nekdanjim v in u nobenega razločka. Vsled tega je napravilo Metelkovo novo pravilo pisavi nenavadne težave, in je minilo več kot 70 let, preden se je pravilno uveljavilo in v pisavi sprejelo. Razločevanje se dá fiksirati le po primerjanju drugih slovanskih jezikov, a vkljub temu je

izjavil sam Pleteršnik, da je pisava mnogokrat dvomna.¹

Mnogo primerov je še sam Metelko napačno pisal.² Njegovo pravilo se je jelo počasi vpeljavati v pisavo, ker so se ga oprijele Novice. Prof. Poklukar je sicer l. 1849. predlagal, naj bi se predlog v vedno pisal z u, to je tako, kakor se na zapadu blizu govori,³ vendar ga ni v tem nihče posnemal, in so rajši ostali pri Metelkovem pravilu, dasi se je v pisavi mnogo grešilo proti njemu. A. Oliban se pritožuje v Novicah l. 1853, češ da je »splošna pisavna raba . . . še malo tacih besedi določila, da se dosledno ali z v, ali z u pišejo, postavim: vzamem, vstanem, vprašam, in umerjem, ukažem, ubožen in še nektere; nebrojno ostalih besedi pa dva pisatelja enako ne pišeta, Zato pri enem bereš vkradem, vtaknem, vgasnem. pri drugem spet ukradem utaknem, ugasnem itd. . . in te nedoslednosti nobenemu pisatelju ne zamerimo, ker se nam ravno taka godi. In u slovarjih, postavim u Janežič-evem, je nekaj tacih besedi pod u, nekaj pod v, naj več pa pod obema iskati. Kaj je tukaj pravilo? Gosp. Metelko pišejo utopim in vrinem, ulovim in vjamem, in pravijo: »u pomeni v o n in tudi bei« . . . Jako bi nam vstreženo bilo, ako bi nam hotli častiti gospod profesor, ali kdo drug učen slovničar jasniše pravilo o tem povedati.«⁴

Na ta poziv so se takoj oglasili Metelko pa tudi »drugi učeni slovničarji«. Bila sta Hincinger, ki je z Metelkom soglašal, in Kobe, ki se je njegovemu pravilu protivil. Metelko je preciziral svoje pravilo: »Piši v 1. kadar pomeni djanje v kako reč (ein, hinein), n. pr.: vrinem, vtisnem, vložim itd., 2. kadar pomeni na ali gôri . . . vložim, vzamem, vstanem itd. Sicer pa piši vselej u, ki velikrat nič družega ne pomeni kakor spolnjeno ali doveršeno djanje . . ., n. pr.: utopim, ulovim, ugledam itd.«⁵ V tem smislu je odgovoril

¹ Pod črko u, str. 705.

² Prim. Škrabec, Cv. VIII, 11. vtonem (kar je sam popravil), vsčenem, vsipati, vjemati, vžiti, vkloniti, vklanjati, vlekem, vlavljam itd.

³ Nov. 1849: »predlog ali pa pritiklej v (bi se) postavim: v hiši, vložiti, vskočiti itd. kteriga Slovenci v vsih prigojah . . . kakor u, ne pa po šegi nekterih drugih slavjanskih narodov kakor f, izrečejo, tudi vselej kakor u pisati mogel,« str. 54. Pevcem dovoljuje tu v, kadar ne sme imeti zloga, tudi kot f izrekati, kar »se samo zastopí«.

⁴ Novice 1853, 359.

⁵ Nov. l. c. 366. Poleg tega je postavil tudi načelo, da »v tem ali unem pomenu dobiva ravno tisti glagol zdaj u zdaj v: utopiti (ersäufen), udariti (schlagen), in vtopiti (eintunken, einmengen), vdariti . . .«, kar je po etimologiji napačno, in se je primer vtopiti do Pleteršnika in Levca napačno pisal.

¹ Ljublj. Zvon, 1910, 622, Pravopisna drobnjav, izšlo tudi v pos. nat.

² Naletel sem n. pr. na oblike kakor: vsivprek, vrhu-sega (Cankar Iv.), taintainoni, čezdaljebolj itd.

³ Škrabec, Cvetje III, 2.

⁴ To je: ugnati, uženem (ein, hineintreiben), užgati, unanji, utkati itd.; prim. Škrabec, Cvetje, VIII, 11.

tudi Hicinger.¹ Kobe pa je nastopil proti temu pravilu, ki se je naslanjalo na mrtvo staroslovensčino in na golo ugibanje. »Pomniti (je), da slovenski prijatelji »jurant in verba magistri« (t. j. Metelka), kajti živa slovnica, to je, ljudstvo tega razločka nikjer ne dela. Beli Krajnci ne rabijo nikoli u, ampak vselej v, na pril., v šolo, v cerkvo, vteči, vtopiti se, vštetiti se, vmreti, vbiti (tudi gmreti, gbiti); črni Krajnci se nagibajo u izgovarjanju k Serbom in pravijo: u šolo, u cerkev, uprašati, upreči, utisniti itd. . . . Nadjati se je tedaj s polnim pravom, da bojo modri pisatelji slovenski pri tej nestanovitnosti posnemali pisatelje ilirske povsod pisaje u.«² Toda Kobe je prišel s pravilnim načelom prepozno, ker se je v splošni rabi že prijelo Metelkovo pravilo. U se je pisal sempatja kot predlog po ilirski,³ toda v sestavah se ni, vsaj vedoma nikoli.

Teoretično se je Metelkovo pravilo počasi izpopolnjevalo, a v praksi se je vedno mnogo grešilo proti njemu. B. Raič je v Novicah l. 1856 in v Glasniku l. 1858 fiksiral več primerov, ki se imajo pisati z u oz. v, tako uspeh, užitek ozir. vzor, vzrok;⁴ dalje udeleževati, utaboriti, ustreči, utemeljiti, ukaniti, uganjati, ušotoriti, uleči se, uležem se⁵ — vendar v pisavo to še dolgo ni prodrlo.

Oblika: uspeh so začeli pravilno pisati šele l. 1888 v Ljublj. Zvonu, dotlej je pisal besedo z v tako Levstik kakor Stritar v Zvonu in Levec v Ljubljanskem Zvonu.⁶

Oblika: vzor se je pisala napačno z u skoro brezizjemno v dobi Novic, Glasnika in Ljubljanskega Zvona do nekako l. 1887—1888. Pravilna ozir. staroslovenska pisava je zmagala še-le s tem letom.⁷

¹ Novice l. c. 374.

² Nov. l. c. 378. Dalje očita Metelku po pravici napako pri glagolu utkati, ker pomeni einweben, ne pa ab- ali beiweben. Utkati se govori po istem pravilu kakor ugnati, užgati; prim. Škrabec, l. c. VIII, 11.

³ Ilirci: Majar, Macun, Kobe itd. so redno pisali predlog v po hrvaškem kot u, n. pr. u deželi, u Gorici itd. Tako je pisala tudi Slovenska bčela, semtertja celo Novice. A. Oliban se je v Nov. l. 1853, 359. za to posebej potegnil. Nekaj časa je pisal tako tudi Čežnar, Podgorski je pisal v Nov. še l. 1862 in 1863; vendar se ta raba ni sprejela razen v pesmih, kjer je v navadi še do današnjega dne.

⁴ V Nov. l. c. 111; napačno pa je zahteval: užgan, ukljub nam. vžgan, vkljub in vtelesiti, vstanoviti nam. utelesiti, ustanoviti.

⁵ Glas. 1858, 150.

⁶ Naprej 1863: vspeh: (155, 203 itd. stalno!) Ljublj. Zvon: 1888 prvič: uspeh (326, 406 itd.) na str. 15, 19, 81, 167, 346 še: vspeh; nekaj časa se je pisalo tako tudi 1889, toda od str. 279. dalje ne več.

⁷ Uzor so pisali: Nov. 1863, 11 Podgorski; Glas. 1866, 66, 1867, 189, (Jurčič v Des. bratu je pisal: vzor: 88) Ljublj.

Oblika: vzrok je za stalno zmagala tudi šele l. 1887 v Ljublj. Zvonu, dotlej se je pisala navadno z u in to že redno v vsej noviški in glasniški dobi, kakor tudi v dobi Stritarjevega Zvona.

Nekateri primeri so imeli posebno usodo. Besede, ki se začenjajo z v (-vrstiti, -vod, -vezem itd.), so se pisale pravilno z v v vsej noviški in glasniški dobi malodane brez izjeme, dasi je Matija Majar zahteval že v svojih Pravilih pisavo z u po hrvaškem načinu. Nepravilni u je začel uvajati še le Levstik, ali se v dobi Glasnika še ni prijel, temveč še le v Stritarjevem in Ljublj. Zvonu. Poslej so nekateri (dr. Tomišek) skušali pisati zopet po etimologiji, a zdaj je prepozno, ker se dela samo zmešnjava.¹

Za navadno obliko: okus so začeli pisati nekateri po strsl. vkus,² toda ta oblika se ni mogla prijati; pač pa se je polagoma udomačila hrvaška oblika ukus, ki jo je presadil k nam Čežnar.³ V dobi Ljubljanskega Zvona se je pisala brez izjeme. Pleteršnik jo je zavrgel ter nastavljal navadno obliko okus in strsl. vkus. Poslednjo obliko so začeli nekateri pri Ljublj. Zvonu pisati, vendar je zdaj zmagala za stalno oblika okus.

Po hrvaškem pišemo usoda za prejšnjo pisavo osoda. Novo obliko je začel pisati pri nas Valjavec.⁴ V dobi Stritarjevega in Ljubljanskega Zvona se je za stalno sprejela.

Metelkovo pravilo je zelo utrdil in razširil tudi Levstik.⁵ Njegova zasluga je, da se je začelo paziti na primere, kakor: ujeti, ustrašiti se, ulegel, ujemati se, uliti (solza se ulije) uživati itd.⁶ Zakrivil pa je Levstik napačno pisavo uljuden, uljudnost, kar je pišoče občinstvo za njim sprejelo.⁷ Tako je pisal ves čas Ljubljanski Zvon, dasi je na napako opozoril že Škrabec l. 1882 v Cvetju Zvon je začel pisati vzor z l. 1887, posamezni primeri pisave z u so tudi še v l. 1888.

¹ Novice so pisale od l. letnika stalno vrstjenje, vrstiti, vvod, vvoditi, vvesti, vvezan itd. Tako je pisal tudi Levstik še v Pesmih, l. 1854 (3), toda l. 1862 v Nov.: uvod (221), dalje 1868 (82) itd. Glasnik: vvod: 1864, 57; 1866, 155, 3 krat, 1868, 218 itd. vverstuje 1864, 73; 1866, 155; vvezan grb je bil: 1866, 359 itd. Vveruje: Sloven. 1848, 72 — Podgorski.

² Vkus: Slovenija 1848, 33, 92; vkusil, Slov. bč. 1850, 97; Gl. 1859. 4. zv. 5 (2 krat), 9. Glas. 1866, 66 2 krat: vkus. Slov. vila: vkusno, 98, Zvon 1870, 354.

³ Prvič menda Glas. 1859, 3. zv. 94: ukusno.

⁴ Gl. 7. zv. 115.

⁵ Kako slabo so semtertja celo boljši pisatelji poznali to pravilo, nam kaže n. pr. 1. zv. Glasnika: ustanemo (115) uprašati (117) upijete (152) se uzdigne (152) uzeti (182) itd.

⁶ Pisal je v Napreju: vtisniti pečat (1) so ujeli (102) je ulegla (117) se ne ustraši (127). Pesmi Fr. Prešerna: se ujema (5) Mladika: solza se ulije (35, 41) uživala (69, 70) itd.

⁷ Uljuden: Naprej (251) Nov. 1866, 370, 387, 2 krat. Za njim je pisal Podgoričan Nov. 1864, 105, neuljudno itd.

(III, 2). Etimologično pravilno obliko vljuden, vljudnost je predpisal šele Pleteršnik, vsled česar ta oblika sedaj veselo zmaguje.

L. 1882. je skušal odpraviti razločevanje med v in u p. St. Škrabec vsled zmešnjave, ki je bila še vedno v pisavi. »Prebral (sem)«, je pisal,¹ »nekoliko najnovejših spisov in knjižic nalašč, da vidim, kako se izpolnjuje to sploh priznано pravilo (namr. Metelkovo), in našel sem v ravno tistem delu izverstnega pisatelja v ravno tistem pomenu zdaj vbijati zdaj ubijati, zdaj vdati zdaj udati, zdaj vstavljati zdaj ustavljati, zdaj vtripati zdaj utripati. V drugih primerih piše stanovitno etimologiji nasproti: vdariti, vjeti, vsipati, vsuti, vspeh itd. nam. udariti itd. Tako pervaki — razen znabiti kakega jezikoslovca, ki išče po vseh slavenskih leksikih, preden kako tako besedo zapiše, ali ji gre u ali v. V spisih nižje verste piscev pa lahko rečem, da vse mergoli prestopkov v teoriji tudi od njih štimanega in branjenega Metelkovega pravila... Ravno tisti pisec piše zdaj tako, zdaj tako — kaka zmešnjava še le, ako vzamemo dva ali tri ter jih primerjamo mej sabo! In h čemu ta zmešnjava? Le, da moremo razločevati: »usekati vejo« in »vsekati znamenje vanjo«, kakor naše ljudstvo v resnici nikjer ne razločuje, in nigdar ni razločevalo, kar se tiska v naši slovenščini keterega koli podnarečja.« Škrabec je zato svetoval, naj bi pisali po živi izreki, s čimer bi se odpravile na mah vse te težave. To željo je izražal posebej še 1889,² toda zaman. Nekateri posamezniki, med njimi rajni Štrekelj, so ga ubogali, drugo pišoče občinstvo se za to edino pravilno načelo, žal, ni zmenilo.

Mnogo je pripomogel Ljubljanski Zvon, da se je konsolidirala pisava nekaterih primerov. Poleg že naštetih oblik je začel stalno pisati: usuti se, usipati v pomenu hin-, herab-, schütten;³

¹ Cvetje, III. 2.

² Cvetje, VIII. 11.

³ Tako z l. 1887: usuje se (343, 345) usipajo (343), 1888: usulo (149) usula (424, 606) itd. Dotlej je pisal napačne

upravičiti, v pomenu berechtigten.¹ Mnogo oblik, katere je še tudi sicer merodajni Zvon pisal napačno, je ugotovil šele Pleteršnik v slovarju, tako n. pr. učlovečiti se, upepeliti, ukoreniniti, uplemeniti, upokojiti, udomačiti se, upodobiti, toda: vklepati, vkleniti, vsiliti itd.² Popolnoma nanovo pa je Pleteršnik po stari slovenščini in češčini nastavljal pisavo: vdati, vdan, kar se je v pisavi, lahko rečemo, že sprejelo. Levec pa je predpisal obliko: vloğa, kar je še Pleteršnik pisal z u; vendar je smatrati tudi Levčevo obliko za udomačeno.

Sploh moramo reči, da je pisava sprejela vse, kakor pišeta Pleteršnik in Levec — dokaz, kako željno je v tej grozni zmešnjavi pričakovalo občinstvo neke avtoritativne odločitve. Opozoriti je le še, proti čemur se je že od nekdanj grešilo, da vsled predloga v glagol ne dobiva: v, n. pr. v vino se vtapljati, v steblo vgrizniti, oči v kaj vpreti itd., kar se je navadno vedno napačno pisalo,³ temveč v vino se utapljati, v steblo ugrizniti, v kaj upreti itd. Vzporedno s to napako se je grešilo pri predlogu iz, n. pr. iz hiše izbežati.

(Dalje.)

oblike; vendar je najti tudi poslej še napačnih oblik: 1889: 47, 182, 580, 727; 1891: se vsujejo 260, 1892: 83; itd.

¹ Z letom 1890 po vplivu Lendovškovega, ki je tako zahteval: 210, 397, 496, 439, 597 itd. 1892: 36, 107, 146, 201, 525 itd.

² Napačno je pisal Zvon: včlovečenje 1892: 129, 212; 1893: 212, 468, 403 itd. vpepeliti: 1892: 733, 1893: 5, 1894: 73; vkoreniniti: 1889: 175, 1892: 216, 412; 1894: 136; vplemeniti: 1892: 764; vpokojiti: 1892: 764; 1893: 658; 1894: 606; vdomačiti: 1893: 298, vendar udomačiti se: 1892: 109; vpodobiti: 1893: 16, 19, 233, 387, 403; 1894: 114. Toda: ukleniti: 1892: 467; 1893: 217; 1894: 137; usiliti: 1893: 152 itd. Prim. še nekatere napake: 1885: uhod (109, 110) ustopiti (369 = eintreten); 1889: vlile sta se solzi (213) 1891: dež se vlije (217) užge se (221) 1892: vgrizek (24) v sneg se udara (prav: vdira; 23, 309 užge (102, 105, 106) ubogajme (200) 1893: udrtnina (97) ploha se je vlila (200) itd.

³ Ljublj. Zv. 1894: vtopil se v žganje (5). 1893: v vino se vtaplja (277); v steblo vgriznil (397) Glas. 1867, 246: vgrizne v glavo; vprla oči v Ivana Nov. 1864, 128. itd.

Prišel je duhovnik, zapel žalostno pesem, v sobi so nato padli udarci kladiva, dvignili so krsto, za njo je šel dolg izprevod po bregu. Preden se je Stanko dobro zavedel, je ostal molčeč in zamišljen sam pri stari teti v hiši. Francetova mama je ležala v sobi z obrazom v blazinah. Francetov oče je dolgo gledal za ljudmi skozi okno. Ko je izginil zadnji človek med drevjem na gričku, je vstal, se prijel z obema rokama za glavo in vzdihnil.

»Nikdar več te ne bom videl.«

Ob teti Huljki se je Stanko spomnil, kaj mu je odgovorila snoči.

Ne! — Ded ni lepo — dedič tudi ne! — Kako bi pa rekel Francetovi mami? — Zakaj niso kupili še enega fanta? — Nande naj bi bil, pa bi rekel potem: Nandetov oče!

Stanka je skrbelo. Prišla mu je slednjič misel, ki se je je razveselil.

»Nježa samega vprašam.«

Splezal je po vseh štirih pod njegova kolena, priril se mu za rokama pred obraz in videl, da joče. Tudi Stanko je postal žalosten, prijel se je za njegova kolena in vprašal.

»Ali ste res ded?«

Starec je pogledal vnuka in vprašal:

»Kdo je rekel?«

»Rekli so, da Vam bom tako pravil.«

»Kdo pravi?«

»Vsi! — Ali res?«

Molčal je nekaj časa, nato ga je prijel za lica in mu gledal v oči.

»Ne, reci, reci mi namesto Franceta... reci mi: oče! — Kakor sin namesto Franceta...«

»Samo: oče?«

Prikimal je in ga pobožal po licu.

Stanko je poskočil, tlesknil z rokama in vzkliknil:

»Potem tudi jaz ne bom dedič?«

Naglo mu je prišlo na misel, da so se kregali zaradi telovnika. Izmuznil se je in odhitel iz sobe.

Starec je osupnil, pri srcu ga je zbolelo.

Stanko pa je snel telovnik s kljuge, prinesel ga in položil dedu na kolena.

»Kaj hočeš?« ga je vprašal trdo.

»Da ne pojdemo iz hiše!«

Obraz se mu je razjasnil.

»Kdo je rekel?«

»Mama!«

»Zakaj?«

»Zaradi telovnika!« je povlekel.

Starec se je spomnil prepira, čutil je v sebi tesnobo, pa se je premagal, pogladil vnuka po glavi, vrnil mu telovnik in pristavil počasi:

»France ne pride več nazaj.«

»Pa mu pošljite!«

Posmejal se mu je trpko in menil.

»Ni mogoče!«

»Saj res!« se je domislil otrok. »V nebesa ni mogoče poslati.«

Pomolčal je in nato vzkliknil:

»Ali ni angel? — Naj pride sam ponj!«

□ □

□ □ □

□ □

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Dalje.)

Izza Metelka se že bije boj tudi za etimologično pisavo pri neločljivem predlogu iz-. Že Metelko je pisal po etimologiji več primerov, katerih se še danes ni popolnoma oklenila občna pisava, n. pr. izpoved, izpovedati se, izpremeniti, izpreobrniti, iztakniti, iztresti itd.¹ Nekaj primerov so rabile že Novice v prvih letnikih: so se izkazali, blago izpečati, izpridena krma, dolžnost iz-

¹ Metelko, 149. Nasprotno rabo je opravičil takole: Man läßt gerne in der Aussprache sowohl als im Schreiben das i in iz weg: spovedati, spremeriti, spreobrniti...; für izpoved, izbirek, izpisek, hört man meistens nur spöved, zbi-rek, spisek (149); toda: ... im tiefen Unterkr.(ain) hört man noch izbirek, izpoved, izpisek (148).

polniti, oči iztakniti, cena je toliko iznesla. V nekaterih slučajih se je celo pretiravalo n. pr. iztrošek, kar dandanes s Pleteršnikom vred pišejo vsi le strošek. Posebno se je pretiravalo pri predlogu iz: Bleiweis ni pisal samo n. pr. iz nemar izpustiti, iz rane izbrisati, ampak celo: iz prs izpraviti, kar ni upravičeno.¹ Take napake so se prikazovale še tudi pozneje.

¹ Nov. 1843: so se izkazali (2, 11) izpečati (3, 6) izpriden (10; 1844, 78) cena je iznesla (8) iztroški (39, 50, 94) iz nemar pustiti (2; 1844, 79). 1844: oči iztaknejo (10) dolžnost izpolniti (167) iz pers vodo izpraviti (104; 1843, 18) 1845: iz rane izbrisati (70). Nahajamo celo: izspod živine za izpod (1843, 82).

Etimologično pisavo so najbolj širili jezikovno izobraženi možje, kakor Caf, Cigale v listu Slovenija, Raič in Levstik. Caf je začel pisati n. pr. izvedeti, izčista; Cigale: izvršujoča oblast, izpolnovati itd.; Raič je zahteval pisavo iz povsod, kjer stoji v nem. aus ali v lat. ex,¹ s čimer je šel zopet predaleč. Največ je storil za to pisavo Levstik, ki ni samo sprejel vse, kar so pred njim drugi pisali, temveč je število primerov tudi znatno pomnožil. Nanovo je začel pisati: izboleti, izgotoviti, izhajati s čim, izplavati, izkusiti, izkušnja, izpodbiti, izpodbujevati, izpodbadati, izprehod, izgubiti, izpodriniti. V svoji gorečnosti je šel celo tako daleč, da je nastavljal pisavo kakor izmanjkati, izpraviti, izpoznati, izgrešiti, izprožiti, izkopneti (o snegu) itd., kar se je pozneje do Pleteršnika pogosto pisalo.² Levstikovo etimologiziranje je pisavo od žive govorice preveč oddaljilo, zato se ni moglo prijeti ne v Novicah, ne v Glasniku. Dolgo časa je pisal po Levstiku skoro edinole Jurčič,³ ki je včasih še huje etimologiziral kakor sam Levstik, n. pr. izpoditi, izkuhati itd. Drugi pisatelji in uredniki so pisali iznavadno le pri predlogu iz, včasih prav prisiljeno. Take zveze nahajamo v Novicah: iz zemlje izpodil, se iz celic izmotajo, se iz blata izkopati, iz kolesnic izpravilo itd. Glasnik: iz glave izbrisati, iz tega kraja izpeljala, izkobaca iz listnice, izlezli iz dupel, se izmuzati iz hiše itd.⁴ Takšna raba je bila še tudi

¹ Caf: Nov. 1846, 32: izčista; 1848, 62: izvedeti itd. Cigaletova Slovenija 1848: izpolnovaje voljo (2, 46) iz let izstopi (4) iz glave izbiti (17 M. Majar) izvršejočo oblast (147) itd. Raič: Gl. 2. zv. 150.

² Levstik: Glas. 2. zv.: je izbolel (16) izpovedal se ne boš (26) to izgotovi (5) izvedile (27) izpremenile (36) čez reko izplavati (35) izhajal bi uže bil (27) itd. Nov. 1862: izpodbil (256) izpodkopaval (256); toda: spreminja (221) zvedel (283). Nov. 1863: je izpoznal (409). Naprej: so izkusili (15) izkušnja (13) se izgubil (15) izpoznala (116, 139, 279, 291) na dan izpravilo (307) novcev izmanjkuje (255, 259), izpodbadanje (287) izpodbujevanje (251, 287) na izprehodu (192) pot izgrešil (158) iz početka (21, 69). Nov. 1864: izpodrine (51) iz početka (51) izkusimo (68), sneg izkopnel (83). Mladika: bi izbolela (193) izpoddrsnemo (102) je izmanjkalo (50) itd.

³ Sl. vila: ga je izpodil (33) izpodbiti (4) izkušnja (94, dvakrat). Mej dvema stoloma: goste izpremi (7, 81) itd. Doktor Zob.: izpoznal (39, 116, 131) juho izkuha (124) itd. Novice 1865: izvediti (330) pot izgrešila (348) izgublja (348).

⁴ Nov.: iz zemlje izpodili Avare (1856, 276 Majar) se izmotajo iz celic (1857, 378 Erjavec) jih ni izpravilo iz kolesnic (1863, 256 Jurčič) iz hiše izpodili (Jurčič, ibid.) iz trdnjave izpodili (1864, 20 Podgoričan). Glasnik: izbrisati iz glave (1. zv. 5) so izpodili iz dežele (67) me je izpeljala iz tega kraja (68) izkobaca iz listnice (6. zv. 79. Mencinger). Jurčič: so izlezli iz dupel (1864, 56) izpovedal me je (122) kokodačko izpodim (124) hočem izbežati (124) se izmuznejo ven (135) izkidaj se venkaj (199) si ga izpehal (142) se izmuzne

pozneje tako v cvetu, da jo je še l. 1893 grajal L. Pintar: »Jednako brezumno je takšno izvajanje, kakor če bi kdo v zvezi ‚decedere ex Asia‘ zahteval mesto decedere pa excedere, zakaj glagolova sestava pač ni zavisna od prislovnega določila, s katerim se sreča v kakem stavku. Speljati ... (n. pr. iz boja) ... ni prav nič različen od istega glagola, n. pr. v zvezi speljati na led, speljati v nevarnost (prim. zvbati v sotesko, zvoditi za nos). Spoditi (verjagen) je spoditi (ne izpoditi) bodisi iz dežele ali v deželo ... Zbežati je zbežati ali v sobo ali iz sobe; nikomur, mislim, ne pride na misel pisati »izbežal je iz sobe«.¹

Do zmage, dasi ne do popolne, sta pripomogla Levstikovi pisavi dunajski in Ljubljanski Zvon. Prvi² je posebno dosledno pisal tako, dokler ga je pravopisno vodil Levstik. Domala vse Levstikove primere je sprejel tudi Ljubljanski Zvon, vendar je treba poudariti, da jih ni vedno enako pisal. Poleg izpremeniti, izprehajati se, izprehod, izprevideti, izkusiti, izkazati se, izpodriniti, izpodbijati, izpodbujati, izpraševati, izpopolniti, izbrišati, izpregledati, iztekniti, izpodrsniti, izmuzniti, iztrezniti, izprevodnik, izprevod, izpregovoriti itd. nahajamo v vseh letnikih tudi pisavo brez —i—, torej spremeniti, sprehajati se itd.³ Nekateri primere je pisal izprva brez i-, redno po etimologiji je pisal šele n. pr. izkusiti, izkušnja po l. 1885; toda sestavljenke poskusiti, poskus, poskušnja, preskušnja itd. je pisal brez i- ves čas do Pleteršnika.⁴ Izprehod, izprehajati se je začel pisati redno šele z l. 1888. Do tega leta je pisal tudi le: zvedeti, zvem, pozvedeti; do l. 1891 je pisal

iz hiše (263) itd. Sicer še: izvediti (Gl. 6, 35) bi se izpraznila (ibid. 36) itd.

¹ Lj. Zv. 1893, 374, 375.

² 1870: izprehajati se (147, 213, 230, 285 itd.) izveršil (148) izkusiti (redno) izpremiti (po Trubarju! 231) izmanjkalo (309) izpoddersne (331) izgubil (313) izpregovoril (300), izbolela je (341) se izpokorila (357) česti izkazala (377). 1876: izgrešil (pot) 17, 99 itd. izpoznati (redno!) mir sem izkalil (! 61) izpehan leže v travo (66) izprožil (178, 179, 229, 302 itd.), celo: izpotika se (62, 63) itd.

³ N. pr. 1883: skušnja, skušiti (redno; izjemno izkušnja 86, 237) sprehajati se (149) spreved (173) sprevideli (453, 524). 1884: sprehod (259) spreminjajo (74). 1885: uslugo skazal (205, 457, 519, 584) spraševal sem (587) sprehod (296, 566) spodbujen (580). 1886: skazali se hvaležnega (32) spodletelo (Levec, 55), spreved (87), spodbudi (408), spreletelo (136, 425). 1887: sprevidel (520). 1888: skušen mož (72, 198) skušati (69, 74, 202, 203) spregledala (269, 281) zvedenci jo štejejo (165) čast skazuje (202). 1889: skazali (259) skazila se je (728), sprevideti (334, 343). 1890: spopolniti (68; XI, 43, 76, 262, 593, 521, 710, 414) iz pisarne se je zmuznil (388). 1891: sprevidi (22, 27). 1892: spodletelo (362) zmuznil (465, 469), streznil se je (465), spodrsnilo (461), sprevidel je (519) itd.

⁴ Menda prvič preizkušnja: 1891, 373.

tudi še znova, skratka, sprva, zlahka, zvečine, spočetka itd.; iz nova, iz kratka, iz prva, iz večine, iz početka je začel pisati šele z imenovanim letom. Prislov: iz davna je prišel v navado šele l. 1892; doslej se je pisal podomače zdavnaj, redko zdavnaj. Ohranil pa je Ljubljanski Zvon dolgo tudi Levstikove posebnosti n. pr. izpremljati, izpremljevalec¹ itd.; zdaj pišejo s Pleteršnikom vred vsi le spremljati itd. V prvem letniku nahajamo tudi še izpoznati, poslej ne več, kar tudi Pleteršnik ne piše. Redno vsa leta se je pisalo izprožiti, izprožim. Levstikovi pisavi je napravil konec šele Pleteršnik, ki piše: sprožiti (iz vzprožiti), kar se je v pisavi tudi sprejelo. Skoro brez izjeme se je pisalo prav do Pleteršnika tudi izgrešiti, verfehlen²; poslej se piše brez i-. Enako je šele Pleteršnik ugotovil pravilno etimologično pisavo pri: stežaj, vrata na stežaj odpreti, kar se je doslej z i- pisalo,³ dalje: izpodbuda, izpodbujati, kar se je pisalo dotlej navadno vzpodbuda, vzpodbuditi.⁴

Našteti Pleteršnikovi primeri so se v pisavi sprejeli, toda ne more se reči, da je praksa izključno potrdila pisavo iz tam, kjer je po etimologiji upravičena. Pleteršnik se v slovarju ni oziral na dosedanjo pisavo kakor skusiti, skušnja itd., sprehajati se, sprevod, sprevideti itd., spolniti, spodrsniti itd., temveč piše vse strogo po etimologiji: izkusiti, izpre-, izpo- itd. Nekateri primeri se nam zde preveč tuji, ker jih navaja samo v staroslovenski obliki ali v zrcalu drugih slovanskih jezikov, n. pr. izgaga, izgizdavati, izjužiti se, izkaza, izkaziti se, poizkusiti, preizkusiti, izpašnik, izpaša, izpéhati (konja), izpoddrkniti, izpoddrsati, izpoginiti, izvrniti itd. V tem oziru se naša pisava popolnoma strinja s p. Stanislavom Škrabcem, ki pravi: »Zoperno je . . . pretirano etimologiziranje, kaker: izprehod, izpoznal, poizkusila, poizvedeti, ni izlepa izpustil izpred oči' za: sprehod, spoznal, poskusila, pozvedeti, ni zlepa spustil spred oči.« V teh primerih se je pomen predloga »iz« popolnoma zgubil, zato mu je tudi oblika po pravici zbrušena. Tudi lepoglasje s tem le pridobi, ker dela hiat kakofonijo.⁵ Enako pravi pozneje: »predlog ,iz' je izgubil svoj ,i', ko je izgubil svoj jasni pomen.«⁶ S stališča pravopisne rabe smemo tretji poleg etimologične pisave, ki jo je Pleteršnik

s čudovito točnostjo ugotovil, pač tudi pisavo brez ,i'. —

Zanimivo zgodovino ima pisava besede pazduha, ki so jo začeli pisati v tem času za dotledaj navadno pazha, paziha.¹ Starejšo obliko z —d— so začeli uvajati pisatelji, ki so jo poznali iz svojega narečja, tako Kobe, Trstenjak i. dr.² Etimologično pravilno (pazduha) jo je začel pisati prvi v Glasniku l. 1859 Mencinger, za njim neki štajerski pisatelj in potem Jurčič, ki jo je dosledno pisal tudi v Desetem bratu.³ Toda Staroslovanu Levstiku ta oblika ni bila pogodu, ker stara slovenščina in z njo vred drugi slovanski jeziki nimajo —d—. Primerjalno jezikoslovje pa tedaj še ni odkrilo, da je prvotno obliko z —d— izmed vseh slovanskih jezikov ohranila samo slovenščina. Tako je Levstik prvotno obliko zavrgel in se poprijel mlajše staroslovenske oblike: pazuha, kakor jo imajo tudi drugi Slovani. To obliko je pisal Levstik⁴ dosledno in brez izjeme v svojih spisih in v spisih drugih, katerih pisavo je popravljaj (Stritarjev Zvon; Jurčič, Med dvema stoloma itd.). Levstikova oblika se vendar ni prijela. Nahajamo jo mestoma v prvih letnikih Ljub. Zvona,⁵ toda drugi je niso pisali. Mariborska Zora je stalno pisala pazduha, tudi Ljub. Zvon je razen v omenjenih slučajih stalno pisal po etimologiji: pazduha, tako da se sme smatrati za knjižno pravilno samo ta oblika. —

Nekoliko manj sreče so imeli reformatorji s pisavo prgišče, perišče. Cigale je pisal poleg navadne pisave perišče po staroslov. pregršče⁶, česar pa ni nihče posnemal. Pač pa so jeli precej opuščati mlajšo obliko perišče, vendar se je v pisavi ohranila poleg starejše prgišče. Poslednjo nahajamo že semtertja v Novicah, redno pa sta jo začela pisati Levstik v Napreju in Jurčič v Glasniku, vsled česar se je sprejela.⁷ (Dalje.)

¹ Novice 1852: pod pasho (3); 1851: pod paziho (18); 1854: pod pazho (215), enako še Levstik 1858, 71 in Jurčič v Gl. 1864, 124, 125, 199, 263: pazha.

² Kobe, Nov. 1853, 27: pod pazdiho; Trstenjak, Nov. 1858, 22: pajzdiha. Starejša oblika je znana tudi še drugod po Kranjskem (Senožeče: pájzdaha).

³ Glas. 1859, 3. zv. 56 Mencinger (ki je govoril od doma: pájstha); Gl. 1863, 200; Jurčič: 1865, 102; Des. br. 5, 13, 36 itd.: pod pazduho.

⁴ Nov. 1866, 387; Mladika (32) Nauk o telovadbi 1867, 18: pod pazuhama; Pavliha (3, 8). Dun. Zvon 1870: pod pazuhu (285, 292, 294, 348, 315 itd.). Mej dvema stoloma: 70, 74, 82, 85, 103 itd.

⁵ N. pr. 1883, 447; 1888, 271, 328.

⁶ Nov. 1859, 67: perišče (pregršče) žita.

⁷ Perišče: Nov. 1853, 213 (Cegnar); 1855, 283 (Jeriša); Glasnik 1868, 51 (Celestin); Naprej: prgišče (191) pergišče: Gl. 1864, 168, 1865, 36 (Jurčič). Dalje Lj. Zv. 1889, 276, 277 itd.

¹ Redno l. 1881, poslej redko n. pr. 1888, 490.

² Izjeme n. pr. zgrešil (1891, 156; 1892, 397).

³ N. pr. l. 1891: vrata na iztežaj (102, 580). 1892: 8, 10, 67, 69, 71, 228, 265 itd.

⁴ N. pr. 1885: vzpodbuda (294) poleg izpodbujati (335), spodbujati (580) 1888, 422 (Levec) 580, 534 itd.

⁵ Cvetje XXIV. 2.

⁶ Cvetje, XXVII. 1.

»Potem pridita k meni!«

Hitela sta nazaj v kapelo, gojenci so se radovedno ozrli, ko sta odprla vrata. — Za njima je prišel ravnatelj.

Pokleknila sta vsak na svoje mesto in poiskala molitvenik.

Alfonz ni mogel moliti, položil je knjižico predse in se zamislil. Ko se je zganil, mu je zopet segla roka po knjigi, naglo je odprl »ogledalo«, nato določbe o izpovedi; kmalu nato se zopet ni zavedal več, česa išče. Za seboj je slišal, da nekdo rožlja z molkom, poiskal je tudi sam svojega in se prekrizal, pa se je kmalu razmislil; roke so mu omahnile in pozabil je, kaj moli.

Ko je pozvonilo k obhajilu, sta se stresla oba. Ivan je opazil, da se Alfonz nemirno premika. Ko je prišla vrsta nanj, da bi stopil pred oltar, se je sklonil naprej in mu zašepetal na uho.

»Ostani!«

Alfonz se je zdrznil in se ozrl. Zapazil je, da je postal ravnatelj pozoren. Čelo se mu je za hip orosilo, nato je pokimal in dahnil:

»Ravnatelj gleda!« ...

Ivan je ponovil:

»Ostani, ne hodi!«

Alfonzu je leglo breme na rame, roke so postale svinčene; zdelo se mu je, kakor bi hotela glava pasti skozi dlani na klečalnik.

»Kaj bo rekel ravnatelj?« mu je šinilo na misel, pa si ni mogel določno odgovoriti. Zdelo se

mu je, da je v megli, kjer ni smeri. Le v daljavi je slišal glas:

»Petkrat!«

Ozrl se je zopet preplašeno nazaj in obstal nepremično, čeravno mu je sosed na levi rekel:

»Pojdi naprej!«

Ker se ni zganil, mu je vsa vrsta iz klopi šla čez noge, parkrat so ga sunili s komolcem, pa se ni odmaknil.

Začutil je, da je sam v klopi. Obslo ga je tesno čuvstvo osamelosti, kakor bi bil sam sredi morja. V prsih ga je nekaj stisnilo, da je vstal. Dvignil se je in odšel bled pred oltar.

Ko se je Ivan vrnil na svoj prostor, je zagledal pred seboj prazno klop. V srcu ga je zbolel neznan občutek. Pogledal je proti obhajilni mizi in videl, da kleči Alfonz v gruči pred njo. Ravno takrat je vstajal, da poklekne na stopnico.

V Ivanu je kri za hip zastala in nato udarila v glavo, da je začutil omotico v pričakovanju tesne groze.

»Moj Bog!«

Pretreslo ga je, planil je pokoncu, hitel pred oltar, sunil par klečečih tovarišev v stran, da se je preril do stopnice. Alfonz je že držal prt v roki, ko mu ga je Ivan iztrgal in ga sunkoma potegnil nazaj.

»Ne, Alfonz, ne smeš!« je rekel skoro glasno in dvignil roko, kakor bi mu hotel zapreti usta z dlanjo. V kapeli je zavladala za hip strašna tišina.

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

[Dalje.]

Ako navedemo še dve, tri malenkosti, smo z etimologičnimi oblikami, ki so se v tej dobi sprejele, pri kraju. Omeniti bi bilo, da se je za stalno sprejela etimologična oblika ponedeljek. Ta oblika se je sicer ohranila še iz prvih časov naše pisave, ali rabila se je le sporadično. Dasi neznana tudi v naši dobi Novicam in Glasniku ni bila,¹ sta ji pripomogla do zmage Levstik in Jurčič, ki sta jo začela stalno pisati v Napreju, oziroma v Desetem bratu.² V dobi Stritarjevega Zvona se je splošno sprejela. Poslej velja ta oblika za edino pravilno, dasi je oblika pondeljek tudi jako stara, ker se nahaja

¹ Nov. 1843, 7; 1854, 48, 172; Raič: 1860, 317. Glas. 1. zv. 130 (Jenko).

² Naprej: 160, 213 itd.; Des. br.: 107 itd.

že v mlajših staroslovenskih spomenikih in se rabi tudi v češčini (pondělí). Ali v pisavi velja: *quieta non movere!* —

Dalje se je dodobra utrdila oblika prosinec, ki je izpodrinila že dolgo časa rabljeno varianto prosenec, katera se je stalno pisala v Noviški dobi. L. 1849. je znani poznejši ravnatelj ljubljanske realke M. Peternel v članku Ktere iména mescov so prave¹ prvi v Novicah pisal obliko prosinec. Proti njemu pa se je oglasil Ravnikar-Požencan, češ da govori etimologija za pisavo prosenc: »Beseda prosenc pride od besede proso in pomeni prosén kruh, kteriga so nekđaj Slovenci namešt pšeničniga popèrtnika od 25. decembra do osmine

¹ Nov. 1849, 8, 13.

sv. treh kraljev na mizo stavili.«¹ Beseda nima seveda s to etimologijo nič opraviti (v zvezi je s si-jati), a pisavo je nanovo podkrepila. Pravilna t. j. etimologična oblika prosinec je prišla do veljave šele pod Levstikom. Menda jo je prvi pisal znani Levstikovec Podgoričan² l. 1864. Poslej jo nahajamo pogostokrat.

Ker že govorimo o mesecih, omenimo kar na tem mestu tudi druge oblike za imena mesecev, dasi spada to drugam. Tudi namesto svečan, svečana so skušali že v tej dobi pisati etimologično pravilno obliko: sečen, sečna, ki so jo rabili v tej dobi samo še štajerski pisatelji. Prvi se je potegnil za etimologično obliko ravnokar omenjeni Poženčan³ l. 1848., toda uspeha ni imel nobenega. Vsi pisatelji so vztrajali pri navadni, po ljudski etimologiji narejeni pisavi svečan, svečana.⁴ Etimologično obliko sta zopet hotela oživiti Pleteršnik in Levec, ki sta sprejela oblike sečen, sečna, sečán, sečnà, svečan, svečna, zavrgla pa navadno pisavo svečan, svečana. Toda uspehov imata prav toliko, kolikor Poženčan, katerega ni nihče ubogal. Pisava njihovih oblik ne pozna.

Prav tako kakor končnici pri svečanu se je godilo tudi končnici pri srpanu. Zveza s Hrvati in želja jezikoslovcev, po kateri naj bi se po analogiji narejena končnica -an, ana umeknila prvotni obliki — je na smrt obsodila tako obliko svečana, kakor srpana, ali pisava smrtne obsodbe ni zvršila. Seb. Žepič je v Novicah l. 1867. opozoril, naj se piše: »srpán ali srpen gen. srpna a ne: srpâna; svečân ali svêčen, svečna, a ne svečâna, to išče sloga s Hrvati, ki pišejo lipanj, pnja; srpanj, srpnja«.⁵

Pravilnih oblik vendar niti zveza s Hrvati niti etimologična struja te dobe ni mogla rešiti.

Podobno se je zgodilo nekaj let pozneje Levcu, ki je poskusil uvesti etimologično obliko ržni cvet ali rženi cvet za navadno, po ljudski etimologiji nastalo obliko rožni cvet, rožnik. L. 1890. je začel nove oblike rabiti v Lj. Zvonu.⁶ Toda hitro je naletel na odpor. Goriška »Nova Soča« se je zakadila v »Lj. Zvon« ter ga, kakor sam pravi, »pošteno oštela, da je skoval ... neumno mesečno ime rženi cvet ali ržni cvet«. »Toda, ko bi bili

goriški pismouki kedaj brali«, tako jim je odgovoril Levec, »epohalno razpravo Miklošičevo Die slavischen Monatsnamen ... ali ko bi poznali vsaj svojega Vodnika, ... tedaj bi vedeli, da je ržni cvet in rženi cvet starejši od starega rožnega cvéta in od mlajšega rožnika; vedeli bi, da ržni cvet, kakor pravi Miklošič, pomeni »Roggenblüte«.¹ Da je vse to res, nam je porok tudi Pleteršnik, ki je isto sprejel v slovar; toda utrjene pisave to ni omajalo, kakor je tudi Levec ni predrugačil, dasi je v Pravopis sprejel za junij le rženi cvet, in rožnika niti omenil ni.

Preden preidemo k tistim oblikam, ki jih je pisava zavrgla, moramo omeniti oblike, ki so se v pisavi le deloma sprejele. Mnoge nove oblike niso mogle popolnoma izpodriniti prejšnjih oblik, zato so se pisale vzporedno s starejšimi. Za pisavo velja v takih primerih še danes svoboda.

Tako omahuje pisava med etimologično obliko brez dno, brezden in preprosto brezno, brezen. Prva oblika je sicer že od nekdanj navadna v pisavi, vendar ni mogla nikoli popolnoma zmagati nad mlajšima oblikama brezno, brezen. Pisateljem sta rabili obe obliki tudi v naši² in naslednji dobi, kar priznava tudi Pleteršnik, ki je konstatiral, da sta obliki brezno, brezen v pisavi navadni. Sam jih vendar ni sprejel, ker mu je do tega, da zmagajo etimologične oblike. Doslej se to vendar še ni zgodilo, dasi je tudi Levec v Pravopisu zavrgel mlajši obliki. V pisavi se sme rabiti oboje.

Enako je s pisavo bučela, čebela. Razne neetimologične oblike čbela, čebela, bučela je Janežič želel izpodriniti s staroslovensko pisavo bčela.³ Vendar se mu to ni posrečilo. Od dobe Novic in Glasnika dalje so pisali skoro vsi pisatelji na besedo bučati⁴ naslonjeno obliko bučela. Tako je pisal stalno v vsej dobi tudi Ljubljanski Zvon. Pleteršnik pa te oblike ni sprejel, temveč pisal je po etimologiji bečela⁵, bčela in po metatezi nastalo obliko čebela. Levec ima le obliko čebela. Toda vkljub Levcu in Pleteršniku se pisava bučela ni opustila, in reči se sme, da je bolj navadna kakor čebela. V prihodnji Pravopis morata obe obliki.

¹ Nov. l. c. 54 v članku »Prosenc — ne prosinc«.

² Nov. 1864, 20: prosinca.

³ Nov. 1848, 214: sečen.

⁴ »Svečan ... naslanjamo na ‚svečnico‘, ker smo pozabili, da je iz korena sêk (sekati) in torej prav sečán, kaker pišejo stari.« Škrabec, Cvetje, XVIII, 8.

⁵ Nov. 1867, 373.

⁶ 1890: 8. ržnega cvéta (742), 1. ržénega cveta (321), 4. ržénega (297); dalje 1891: ržénega cveta (191), ržénega cveta (321, 703) itd.

¹ Lj. Zvon 1890, 638.

² Brezdno: Nov. 1843, 84; Cegnar: Glas. 1. zv. 162; 2. zv. 141, 173 itd. Brezno, brezen: Glas. 1. zv. 68, 69; 2. zv. 41 (Levstik: brezen nad breznom); 3. zv. 89; 6. zv. 36, 38 itd.

³ Glas. 1858, 1. zv. 109: »Nekteri Slovenci pravijo bčela (po ušesu: pčela), nekteri pa čbela, čmela ali žbela. Koren je buk-bučati, iz tega po staroslovenski b'čela«.

⁴ V resnici je iz istega korena kakor lat. fūcus, trot (iz bhoi-ko-s) sor. nem. Biene. Walde, Lat. etym. Wbch. 2. Aufl.

⁵ Tako Levstik: Dun. Zv. I. 332, 382.

Enako je z besedami, ki na zapadu za č in ž izpahujejo r: čeda, čreda; čez, črez; češnja, črešnja; žebe, žrebe itd. Na Koroškem in Štajerskem ohranjene oblike z r dolgo niso mogle prodreti v kranjski pisмени dialekt. Izmed zapadnih pisateljev se je prvi sprijaznil z njimi Valjavec, ki je začel pisati v Glasniku¹ leta 1861.: čreda, črednik, črez itd. Sledil mu dalje časa ni nihče: menda je edino Erjavec rabil za njim enkrat obliko črešnja,² vsi drugi se za pisavo koroških in štajerskih pisateljev niso mogli ogreti. Izdalo tudi pozneje nič ni, ko je Levstik začel tako pisati (v Mladiki)³; ta pisava se je rabila le tam, kjer je imel Levstik kaj govoriti (pri Jurčičevem Dokt. Zobr., Med dv. stol. itd.), drugod ne. Stalno brez r je pisal vse oblike tudi dunajski in pozneje Ljublj. Zvon izvzemši nekaj oblik v Aškerčevih pesmih.⁴

Pleteršnik je pa proti vsej pravopisni tradiciji popolnoma zavrnil zapadne oblike in sprejel samo etimologične oblike z r. To je bilo preveč. Sam Stritar, ki je pel tako hvalo slovarju, ni mogel zamolčati, da mu to ni prav. »Tiste črešnje,« je pisal glede r-a, »ki jih pastir v raztrganih črevljih pri čredi premožnega kmetovavca gleda pripognjen črez plot, meni nič kaj ne ugažajo. Posebno čez naj bi nam bili pustili brez tistega, četudi po starosti častitljivega, pa vender neokretnega in čisto nepotrebne era! Če se jezik že gladi sam, zakaj bi ga ovirali v tem hvale vrednem prizadevanju?«⁵ Levec je kot zapadnjak to dobro čutil, zato se je Pleteršniku uprl in sprejel oboje oblike: čeda in čreda, čepinja in črepinja, čez in črez, žebe in žrebe itd. Tudi je izrečno pripomnil: »V knjigi so upravičene oboje oblike.«

Mnogo svobode je tudi pri besedi lakát, lak et. Štajerski pisatelji so rabili besedo tudi v dvojini in množini samo v moškem spolu: lakát, lakti, laktov itd.⁶ Zapadni pisatelji so rabili v dvojini in množini besedo v ženskem spolu. Levstik je učil:⁷ »Lekat . . . ist in der Einzahl männlich, und folgt dem Muster klás, indem es lehtú für lektu so wie nohtú für nohtu hat; in der Zwei- und Mehrzahl hingegen ist es weiblich, dem Mu-

ster kóst folgend: dvě lehti — tri lehtí platna.« Pozneje je rabil sam besedo tudi v ednini v ženskem spolu: n. pr. po belej lakti, svojo lakat naslanjaje.¹ Pisava je sprejela vse te oblike in tudi mlajšega h namesto starejšega k ni zametala. Ljublj. Zvon je pisal: lak et, mojega lakta, z laktom, z lakti, lekti (ak. pl.), pa tudi lehtij, z lehtema, z lehtmi itd.² Vse te oblike dopušča tudi Pleteršnik, Levec je pa brez potrebe skušal pisavo omejiti na tele oblike: lakát, ktà, ktú, láket, ktà, dv.(ojina), mn.(ožina) laktí ž.(enskl. sp.). Zakaj so se zavrgle vzhodne oblike in zakaj mlajše, ki imajo h nam. k?

Rekli smo, da so se sprejele v pisavi v tem času mnoge etimologične oblike; toda nič manjše ni število oblik, ki se v pisavi v tej dobi niso sprejele in torej ne spadajo med literarno upravičene oblike, dasi jezikovno niso nič manj pravilne, kakor one. Nasprotno, zavrgle so se marsikatero oblike, ki so jezikovno edino pravilne, a so se sprejele manj ali celo nepravilne oblike. In vendar takih oblik pisava pozneje ne izločuje več, ker jih je potrdila pisna raba. In to je, kar hočemo pibiti! V literarnem jeziku ne odločuje samo jezikovna upravičenost ali etimologija, temveč utrjena pisna raba. Upravičene so samo tiste oblike, ki so se v pisavi splošno sprejele; to je najvišji in edini kriterij pravopisa.

Pisava je završla zlasti etimologično upravičeni v mnogih besedah, n. pr. zlasti, nalašč, last, lasten itd.

Zlasti pišemo namesto izvlasti. Etimologično pisavo (izvlasti) je razširjal B. Raič,³ toda bila je preokorna. Nekoliko se mu je približal Jurčič, ki je pisal besedo brez i: zvlásti⁴; vsi drugi pisatelji pa so rabili po metatezi nastalo obliko vzlasti, ki je bila tudi v naši dobi močno razširjena. Gr. Krek, Levstik, Erjavec itd. so jo navadno dosledno pisali in hoteli z njo izpodriniti preprosto obliko zlasti. Tako je pisal v začetku tudi Ljublj. Zvon, pozneje (počenši nekako s VI. letnikom) pa se je vedno bolj nagibal k obliki: zlasti, kar se je v pisavi tudi splošno sprejelo. Pleteršnik je skušal sicer uvesti poleg te oblike (zlasti) tudi na pol etimologično obliko:

¹ Gl. 1861. 83, 111; 1863. 99, 104, 161: črez itd.

² Gl. 8. zv. 343.

³ Mladika: črez 28, 55, 65, 74, 138 itd.; črevelj 141, čreda 63, 68, po črevih 117 itd.

⁴ Ljublj. Zv. 1890, 195: žreblje; 1893, 193: črepinja.

⁵ Ljublj. Zv. 1895, 692: Dunajska pisma.

⁶ Trstenjak: Glas. 1. zv. 187: lak et; 22: na lakat dolga; 109: 200 laktov itd. Za njim je pisal tako Jurčič, Sl. vila: bele lakti (ak. pl.) 30.

⁷ Die slov. Spr. nach ihren Redetheilen, 1866, str. 22.

¹ Pri Jurčiču, čigar pisavo je popravljaj: svojo lakát naslanjaje, Dunajski Zvon 1870, 308; po belej lakti, Mej dv. stol. 71.

² L. 1887: lak et (67) 1888: petnajst lehtij (466) 1890: z obema lehtéma (362) 1891: z lehtmi (428) lehtij (462) 1892: lekti (= ak. pl. 207) z lakti (403, 454) 1895: mojega lakta (89) 1897: z laktom (270) itd.

³ Glas. 1858, 2. zv. 151, 198; Nov. 1860, 220: izvlasti itd.

⁴ Zvlásti: Glas. 1864, 134, 168, 171 itd.

izlasti; toda ta oblika se ni pisala nikoli ne pred Pleteršnikom in ne za njim. Danes je edino upravičena oblika: zlasti, kakor je pisal tudi Levec.

Podobno je z besedo n a l a š č, ki je tudi nastala iz podstave (v)last. Prvotnejša oblika: navlašč se menda govori še po Koroškem in Štajerskem, vsaj ondotni pisatelji so jo rabili, v naši dobi zlasti Majar, Janežič, Trstenjak, Raič i. dr.¹ Posplošiti je izkušal to obliko prvi Valjavec,² katerega se je oklenilo več pisateljev. Precej pogosto jo je pisal v prvih desetih letih Ljubljanski Zvon, toda nekako z enajstim letnikom je zmagala preprosta oblika: nalašč,³ kar se danes brez izjeme piše. Pleteršnik ima poleg nalašč tudi še navlašč, vendar literarna ta oblika ni več; edino

¹ Slov. 1848, 186: navlaš (Majar) Slov. bč. 1850, 91; 1851, 14, 84 (navlašč, Janežič) Nov. 1850, 21. Trstenjak, 1860, 276 (Raič), navlaščno število: Nov. 1859, 39.

² Glas. 7. zv. 111: navlašč itd.

³ Ljublj. Zvon: navlašč: 1883, 91, 355, 416; 1884, 285; 1885, 681; 1887, 346, 514; 1889, 297; 1891, 430, 497 itd.

pravilna pa je v posebnem izrazu: navlaščen, ker se je vedno samo tako pisalo!

Tudi last, lasten, lastnik, samolasten itd. se ne piše po etimologiji. Novice so pisale prva leta (najbrže po istem načelu kakor vlni, vlastovke itd.¹) skoro redno vlast, vlasten, vlastnost itd. Vsled zveze s Hrvati je zahteval tako tudi M. Majar (Pravila, 38), zato je Slov. bčela vedno rabila te oblike. Drugod se jih niso poprijeli.² Stalno jih je pisala le mariborska Zora, kar pa je bilo za splošno pisavo brez pomena. Nekolikokrat jo je posnemal sicer Ljublj. Zvon,³ ali brez uspeha; danes ne piše tega nihče več po etimologiji. (Dalje.)

¹ Vlni, vlanski poleg vlanjki skoro redno; vlastovke: Nov. 1843; 16, 81 itd.

² Redka izjema: vlastnik, Glas. sl. slov. 1854, 7.

³ L. 1887: razvlastil (334) vlastnik (530) in 1891, 267; samovlastna odredba 1888, 281. — tako tudi Mencinger, Gl. 5. zv. 98: samovlastno.

KNJIŽEVNOST.

Kontrolor Škrobar. Roman. Spisal dr. Alojz Kraigher. Dva zvezka. V Ljubljani 1914. Založil L. Schwentner.

To je roman škrobarjevih ljubezni. Obmejne razmere so samo raztrgana vrstica, ki veže nečedni šopek škrobarjevih doživljajev; ti bi se ravno tako lahko vršili ob hrvaški meji, v centru Slovenije ali ob laški meji kakor ob nemški. Zato Kontrolor Škrobar ni roman z meje in tistih par pokrajinskih kontur od Sv. Trojice v Slovenskih goricah in par tipov od vseh vetrov znesene inteligence, kakor dr. Žizek, živahen advokat, dr. Črnko, obupljiv Kranjec brez energije, ki se zažene in vsled neuspehov proda Nemcem, dr. Rupnik, ki je še ena najsimpatičnejših moških oseb v romanu — teh par tipov in kar je še učiteljev in drugih navrh, nam ne da slike Spodnje Štajerske. Našega ljudstva je malo ali nič v knjigi, tistega ljudstva, ki je tesno zvezano s to zemljo, ki je ukoreninjeno z dušo in telesom v slovenskih rodni tleh, o katerih pravi sociolog Gumplowicz v splošnem državnem pravu, da Nemce požirajo. Arnošt Škrobar je kakor Pilat v veri v teh krajih in razmerah in ne tip iz naše inteligence, ampak objekt, na katerem nam pisatelj s čudovito vnemo demonstrira tisto staro:

Piti, ljubiti, peti —
to se pravi živeti...

Naj se Škrobar sam predstavi: »O, kaj bi tajil — falot sem, grand falot, da si ga lahko iščete podobnega, Moj ideal je don Juan.

Nobenega globljega čuvstva ni v meni. Po vrhu plavam, hladno in trezno in prežim za plenom kakor lovec za divjačino. Razmere uvažujem in terrain študi-

ram ter hlinim naivnost in neizkušenost, prebrisanec nakazni. Od vseh strani preračunim šanse in si zavarujem hrbet in ledja, da se ubranim presenečenj... Pa mi padajo v mreže ribice zlatkane, zaverovane v ljubezen, kot v boginjo na oltarju, ne vedoč, da ni bogov in ni svetosti in da so celo njih lastna čustva, tista mogočna in blažena čustva — prevara in sen.

Užitek je moj kralj. Živio kralj!« (I. Str. 32.)

Sedaj ga poznate, tega Arnošta Škrobarja, in Kraigher nam razpleta njegovo dejanje in nehanje pri Sveti Jederti tako, da je falot v tej svoji karakteristiki prej premalo povedal nego preveč. Nebrzdana spolnost je glavni predmet v romanu, je vodilna misel, je začetek in konec. Značilno je, da je v škrobarjevih obmizjih več življenja pod mizo nego nad njo. »Ljubiti« v škrobarjevem zmislu = udejestvovati vselej in povsod razmnoževalni nagon. Nič več in nič manj. Zato ne bom razlagal in seciral značajev Cilike, Milike, Tilike in Filike in drugih žensk, ki so bile v škrobarjevih rokah. Zmeraj ista lajna in razlike v značajih so samo to, kar C, M, T in F pred — ilikami, da je vsaj malo varijacije na dolgih 643 straneh. Tema pa je i: ostane: on pa ona. 'Piti' je primerno vpoštevano. Krokarije in mačka nam ni še nihče tako materialno opisal kakor Kraigher v tej knjigi. 'Peti' je pa bolj mačehovsko obdelano. Saj je pa tudi petje edina nematerialna plat teh ljudi in užitek, ki se čutijo le z duhom, se pisateljevo pero izogiblje.

Ob donjuanstvu, ob casanovstvu škrobarjevem se koncentrira vsa Kraigherjeva moč in na to obrača tudi vso bralčevo pozornost. Zato pa stoji lokalno in kulturno torišče romana daleč za vsem tem. Narodne, gospodarske in politične razmere na meji, o katerih

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Dalje.)

Etimologični *v* se v pisavi ni sprejel še v sledečih besedah: *L a s*, *lasu* itd. Etimologično pravilna oblika je *vlas vlasu*, kar se je pogostoma izkušalo uvesti v pisavo. Najprej sta pisala tako mladi *Levstik* in *Jeriša*,¹ ki pa nista našla posnemalcev. Pozneje je stalno rabila te oblike *mariborska Zora*, ki pa tudi ni mogla vplivati na splošno pisavo. Danes te oblike niso več v rabi, le beseda *lasulja* se piše tudi po etimologiji (*vlasulja*), ker se tako piše v hrvaščini, odkoder smo jo vzeli.²

T o r e k, *torka* itd. Narodna govorica in starejša pisava rabita še pogostoma etimologično obliko *vtorek vtorka* itd. V naši dobi sta jo izkušala oživiti *Bl. Potočnik*, ki jo je pisal v *Ljubljanskem Časniku*, in za njim *Levstik*, ki jo je pisal stalno v *Napreju*. Posnemal ju razen *mariborske Zore* ni nihče. V najnovjšem času jo je izkušal zopet obnoviti *Levec*,³ toda zopet zastonj, oblika se ni sprejela!

Vzdigniti, *vzdignem*. V prejšnjih dobah se je navadno rabila oblika *zdvigniti*, *zdvignem* itd., iz česar je nastala po metatezi oblika *vzdigniti*, *vzdignem*, ki se je poleg one pisala do *Metelka*. *Metelko* pa je najbrže smatral začetni *vz-* za pravi staroslovenski predlog (*vz*) in je zato tudi *deblu* vstavil *v* in mu dal s tem popolno etimologično, oziroma staroslovensko obliko: *vzdigniti*, *vzdignem*, *vzdvigovati* itd.⁴ Izprva je kazalo, da se bo *Metelkova* oblika sprejela. Neredkokrat so jo pisale *Novice*, popolnoma pa so se je oklenili ilirski pisatelji, zlasti *Majar*, *Jeriša* i. dr., ki so jo pisali posebno v *Novicah*, v *Slovenski Bčeli* in v *Ljubljanskem Časniku*. Toda ko je bila premagana ilirska struja, se je opustila tudi ta oblika. Bila je že popolnoma pozabljena; kar se je leta 1890. nenadoma pojavila v *Ljubljanskem Zvonu*, kjer se je skoro vse leto redno pisala;⁵ toda poslej je nismo nikjer več srečali.

¹ *Levstik*: *Pesmi*, 92: *vlasca*; *Rokopis kraljedv.*, 24: *vlasci*. *Jeriša*: *Glas. sl. slov.* 1854, 5, 6: *vlas* itd.

² Ta oblika je že dolgo v rabi, n. pr. *Nov.* 1860, 91: (*vlasulja*).

³ *Levčev Pravopis*, str. 34: *pustni vtorek*.

⁴ *Metelko*, str. 149.

⁵ Počenši s str. 325, dalje: 328, 346, 389, 390, 400, 401, 462, 518, 618, 650 — toda od str. 710 dalje zopet: *vzdigniti*; str. 722 itd.

Z a g o z d a, *zagozditi* itd. Že l. 1856. je zahteval *B. Raič*¹ za splošno pisavo *zagvozda*, *zagvozdit* itd., kar se je zlasti na vzhodnem štajerskem ohranilo. Do l. 1890. ni menda nikomur na misel prišlo, da bi bil pisal to po etimologiji, tedaj pa je začel *Ljubljanski Zvon* zabijati *zagvozde* v slovensko pisavo in jo je dve leti gvozdit, toda *zagvozdit* je ni.² *Pleteršnik* je sicer pisal poleg *zagozda*, *zagozditi* tudi *zagvozda*, *zagvozdit* itd., ali pisava etimologičnih oblik ne pozna, zato je *Levec* prav storil, da je pisal le splošno sprejete oblike *zagozda*, *zagozditi* itd.

Le napol pa je zmagal etimologični *v* pri besedah: *obezati*, *obeznica*, *obeza* ali *obvezati*, *obveznica*, *obveza* itd. Proti *B. Raiču*, ki je silil v vse oblike etimologijo, je že leta 1859. *Miklošič* naglašal,³ da se je *v* v takih zvezah že v stari slovenščini izgubljal, zato je bil on za oboje oblike. In pri tem je v pisavi tudi ostalo. V rabi so bile vedno oboje oblike, le za čisto nove izraze so se sprejele etimologične oblike, n. pr. *obveznice-obligacije* itd.⁴ Oboje oblike je pustil tudi *Pleteršnik*, *Levec* pa daje brez vse potrebe prednost etimologičnim; v slovarju namreč piše le *obveza*, *obvezati* itd., toda v knjigi sami (str. 94) piše sam še: *obezati*.

Sprejeti se tudi ni mogel prvotnejši *v* za *u* v besedah *bruno*, *skruniti*, *duri* itd., dasi se *v* govori še danes zlasti na vzhodu. *B. Raič* je že leta 1856. zahteval za skupno pisavo le *brvno*, *skvrniti*,⁵ česar pa izmed zahodnih pisateljev menda ni nobeden pisal. Le besedo *dveri*, pri *dverih* itd. je nekaj časa pisal *Ljubljanski Zvon*,⁶ toda opustil jo je kmalu, in s tem ji je menda za vedno odklenkalo.

Nadalje so propadle prvotnejše oblike kakor: *ključanica*, *ključaničar* itd., ki so se rabile namesto sedaj navadnih kranjskih oblik *ključav-*

¹ *Nov.* 1856, 130.

² *Ljubljanski Zvon*, X.: *zagvozda* (101, 626 itd), XI: *zagvozdene* (38), *zagvozda* (39), XII: *zagvozdit* (42) itd.

³ *Glas.* 3. zv. 161.

⁴ *Pregled neetimologičnih oblik*: *Pavliha*, 1870: *obeže* mu rane (23), *Ljubljanski Zvon*: *obezana glava*, (8. 279) s *trakovi obežejo* (10. 149), *rano obeži* (13. 149), *rano obezati* (14. 68) itd.

⁵ *Nov.* 1856, 127.

⁶ *N. pr.* 7. 231; 9. 214 itd.

nica, ključavničar. Štajerski pisatelji te dobe so stalno pisali prvotnejšo obliko ključanica,¹ kakor jo nahajamo še pri starih kranjskih pisateljih. To obliko je pisal stalno tudi Levstik in za njim Ljubljanski Zvon,² ki jo je pogosto rabil. Toda zmagati ta oblika ni mogla, dasi jo je sprejel tudi Pleteršnik in za njim Levec. Poleg ključanica pa pišeta Pleteršnik in Levec popolnoma neutemeljeno obliko ključalnica, ključalničar itd., kar je nekje že Škrabec grajal. Toda sprejela se v sedanji pisavi tudi ta oblika (ključalnica) ni; notiral sem si mnogo primerov iz moderne pisave, a reči smem z mirno vestjo, da se piše le oblika ključavnica, ključavničar itd., kar se mora v prihodnji Pravopis sprejeti.

Preglavice je delal slovenski pisavi tudi etimologični *i*. Tako se ni mogla sprejeti prvotnejša oblika zgoli za z g o l j. Cegnar³ je začel pisati v Glasniku: zgoli, in Navratil je v Glasniku kmalu priobčil mali članek, v katerem je pobijal pisavo zgolj. »Po krivem (pišejo): alj, dolj, zgolj, namesto: ali, doli, zgoli.«⁴ Ali etimologična pisava se ni priljubila. Pisali so vsi le: zgolj.⁵ Vzporedno s temi primeri so izkušali nekateri pisati tudi prvotnejšo obliko zališi, zališa, zališe⁶ nam. z aljši, zaljša, zaljše. V novejšem času se potečuje za etimologične oblike (zališi, zališati itd.) zopet pater Škrabec, a v pisavi se niso udomačile.

Podobne težave je imela pisava z *j*: v nekaterih primerih, kjer ni upravičen, se je udomačil; v drugih se pa ni hotel, dasi ga etimologija zahteva.

V začetku naše dobe (kakor seveda že tudi prej) se je še pisala prav po etimologiji beseda lanjski, lanjska itd., lanjščina za sedanje lanski. Novice so pisale tako še nekako šest let (do 1848) in ž njimi vred tudi drugi tedanji listi: Vedež, Slovenija i. dr. Pozneje pa se je etimologična pisava pozabila (pisala jo je semtertja le mariborska Zora) in je prišla v kljub vsem etimologom in pravopiscem v navado pisava lanski itd. Pleteršnik je pisavo lanski itd. popolnoma zavržel in sprejel le etimologične oblike (n. pr. lanjski, lanj-

ščak, lanjščina, lanjšnji); takisto je storil Levec, a ni vse nič pomagalo. Etimologična oblika se ni sprejela in se ni.

Nasprotno pa se je sprejela pisava —nj— v trp. delež. pri glagolih druge vrste (stisnjen, podveznjen itd.), v peti vrsti (začenjati, vzpenjati itd. in v besedah trpljenje, življenje kjer *j* ni upravičen po etimologiji. Prvi je zavržel ta *j* B. Raič l. 1856. v Novicah in 1858. v Glasniku,¹ kjer je zahteval pisavo, kakor navdahren, zmrznen, pogreznen in preklinati itd. Miklošič se je takim oblikam ustavil,² češ, da se v sedanji slovenščini govori nj, čeprav se v stari slovenščini ni. »Prav po naše je . . . počinjati ali počenjati itd. (tudi v cod. supr.). Tudi vzdignjen, zmerznjen (pod črto: celó zmerznjen pravijo nekod po Štaj(erskem) Pis.) . . . je zdaj prav — ravno tako, kakor je prav terpljenje (strsl. trpénije), življenje itd. Po železnih pravilih bi bilo tedaj tudi po naše terpen(i)je, živén(i)je . . . Ker se pa ne deržimo železnih pravil pri teh in veliko drugih glagolih itd., zakaj ne bi pisali tako, kakor se zdaj govori, tudi vzdignjen, zmerznjen . . . ?« Raiču se je proti Miklošiču pridružil Levstik. L. 1863. je začel pisati v Napreju živjenje, trpenje ter natisnen, sklenen, povzdignjen, ganen itd.³ Tem oblikam so se pridružile pozneje še oblike pete glagolske vrste: preklinati, spominati itd.

Skozi življenja zmede so te oblike šle vendar vsaka zase.

Obliki trpenje in živjenje sta kmalu shirali, dasi nista bili tako stari. 'Živenje' so pisali namreč še pisatelji 17. stoletja, v pomenu 'živež' pa se nahaja beseda še danes med Goričani, kar je pisal še V. Stanič.⁴ Za Levstikom je rabil te dve obliki najprej Valjavec, a se jih je hitro naveličal.⁵ Razen tistih pisateljev, ki so Levstika v vsem posnemali, t. j. Podgoričan-L. Gorenjec i. dr.,⁶ pa teh oblik ni nihče rabil. Danes jih piše še monsignor Tomo Zupan.

Oblike vzdignjen, natisnen, obrnen itd. so prišle do velike veljave. Precej časa jih je pisal

¹ Trstenjak: Nov, 1858, 21: z ključanico itd. Slovenska bčela 1851, 16: ključanca (toda na Koroškem ta oblika najbrže ni navadna, ker piše Gutschmann le klučenica, klučeničar, klučeničarsku itd).

² Levstik: Dunajski Zvon I. 325 itd. — Ljubljanski Zvon: 1887. 71, 722; 1890. 71, 195, 626, 364 (ključanična luknja) 1891. 71, 603; 1894. 671 itd.

³ Glas. 2. zv. 137, 138.

⁴ Glas. 3. zv. 190. Slovníčne drobtine; šifra: trikotnik je Navratilova (zato beri na str. 266 lanskega letnika pri odstavku o »prijatelju« nam. »Janežič je napisal v prilogi novi obliki« itd.: Navratil je napisal . . .).

⁵ N. pr. Glas. 3. zv. 157: Erjavec; Gl. 6. zv. 99 itd.

⁶ Glas. 5. zv. 50: nar zališi fant; Glas. 8. 216: najzališa.

¹ Nov. 1856, 127, kjer je grajal navdehnjen, zmerznjen; začinjaj; Glas. 2. zv. 168, kjer je grajal zmrznjeni, pogreznjeni; preklinjajo, počinja, začinja.

² Glas. 3. zv. 129.

³ Naprej: živjenje (1, 17, 60 itd.), natisnen (61, 63), povzdignena (37), skleneno (99), ganenega (92), trpenje (127) itd.

⁴ Pesme za Kmete ino mlade ljudi. 1822, 21: »On (= Bog) dá življenje — On da rastvo in blagò — On da vino in življenje — De mi tak' veseli smo.« Enako v 2. izd. 1838, 34.

⁵ Zora in Solnca, Glas. 1863: In je v živjenja cvetnem maji (131), trpenja jej ne vzame (133). V samostojni izdaji iz leta 1867. je oboje popravil: življenja (str. 35), trpljenja (str. 41).

⁶ Nov. 1869, 61: živjenje itd.

Levstik še sam.¹ Ker pa je bil »vsega sveta Pilatuž« in je mnogim pisavo popravljaj, so se začele kmalu razširjati. Stalno so jih pisali že dunajski Zvon, mariborska Zora in Ljubljanski Zvon. Urednika Lj. Zvona ni motilo, da se je proti njim izrekel dr. K. Štrekelj l. 1885. v oceni Šumanove slovnice, ki je tudi priporočala etimologične oblike. »Ne vem,« je pisal Štrekelj, »ali kje drugde tako govorijo (sc. dvignen itd.), nego tam, kjer sploh izgovarjajo za *nj*. Miklošič je v svojo slovnico sprejel obliko dignjen. Ako pa hočemo biti dosledni v izganjanji analogijskih tvoritev, spremeniti nam je sploh vso pisavo.«² Levec je pri oblikah vztrajal, dokler ga ni l. 1890. odvrnil od njih dr. J. Sket. V odgovoru na Lendovšekove opazke se je Sket potegnil za oblike vzdignjen, sklenjen itd. »G. presojevatelju (t. j. Lendovšku) bi bolj prijala oblika: vzdignen, sklenen.«³ Na to odgovorjam s Cigaletom (Terminologija, str. XI.), da kdor glagolom 2. vrste daje v nedoločniku obliko 4. vrste, ta ne more z razlogom ugovarjati proti oblikam vzdignjen, sklenjen. Na dalje se pa na Štajerskem (in morda tudi po drugod) razločno govori o mehčani nj: vzdignjen, sklenjen in tudi naši pisatelji pišejo večinoma zadnje oblike, kolikor morem povzeti iz raznih rokopisov, ktere sem kot urednik nekdanjega »Kresa« in kot odbornik družbe sv. Mohorja prebiral do sedaj... Želeti bi torej bilo, da se začno izključno rabiti le oblike z omehčanim nj, na pr.: sklenjenega, pa ne: sklenenega, kar je prav nenaravno v sedanjem našem govoru.«⁴ Levec je pristavil k tem besedam: »Tudi podpisani urednik se strinja v tem vprašanji z g. dr. Sketom. Oblike, kakor vzdignjen opravičuje narodna govorica na Štajerskem in Dolenjskem in vzgled Miklošičev (Vergl. Gram. III, pg. 168 in 169)... Morebiti so č. gg. bralci »Ljubljanskega Zvona« zapazili, da se oblike, kakor vzdignjen zadnje čase v našem listu množijo. Urednik.«⁵ Z desetim letnikom so one oblike v Zvonu popolnoma prenehale.

Posrečilo pa se je Štreklju⁶ prepričati Zvonove pisatelje, da so nepotrebne etimologične

¹ V lastnih spisih: Nov. 1864: pogrneno (69) poveznen (70) obrnena (102) itd. Nauk o telovadbi, 1867: stegnjeni (2, 4 itd.) vzdigneno (4) itd. — V tujih spisih: Cegnarjev-Valenštajnov ostrog, 1864: povzdignenim (48) itd. Pesmi Fr. Prešerna, 1866: natisnene (7) itd. Mladika, 1868: obrnjeni (31) pogreznena (58) pregrnen (138) itd.

² Ljubljanski Zvon, 1885, 300.

³ V oceni Janežič-Sketove slovnice, Ljubljanski Zvon, 1889, 440.

⁴ Lj. Zvon, 1890, 183—184: Odgovor na J. Lendovšekove opazke.

⁵ Lj. Zvon ibid. 184 pod črto.

⁶ Lj. Zvon, 1885, 301.

oblike pri peti vrsti. »V novejšem času so nekateri naši pisatelji začeli pisati proklinati, spominati... mesto preklinjati, spominjati. Mislim, da tega ni treba. Kjer Slovenci izgovarjajo čist nj (= ņ), mislim, da vedno le preklinjajo in se spominjajo. Stara slovenščina ima res proklinati itd., ali naj nji na ljubo zavržemo svojo pisavo in svoj izgovor?... saj se tudi Srbi zaklinjajo in spominjajo!« Poslej so izključno tako pisali tudi Slovenci.

Kakor pisava dvignen, obrnen itd., tako se je opustila tudi nedoločniška oblika —oti pri tej vrsti, n. pr. dvignoti, obrniti za sedanje dvigniti, obrniti.

Ko je nedoločniška oblika dvignuti, mahnuti, obrnuti itd., katero so uvajali poleg Koseskega L. Svetec, Cegnar, Navratil itd., že skoro premislila, je Valjavec leta 1853. uvedel pravo etimologično končnico —oti, ki se govori na vzhodnem Štajerskem in med ogrskimi Slovenci.¹ Izmed zahodnih pisateljev se jih je za to končnico le malo navdušilo (Levstik in Cegnar, ki pa sta jo začela kmalu opuščati, kakor Valjavec sam)², tem trdneje pa so se je oklenili, kar je naravno, vzhodni pisatelji razen Miklošiča. Miklošič je imel ozir na večino, zato je »vzel v berila rajši končnico —niti«, ker govori —noti le še peščica Slovencev,³ t. j. ogrski Slovenci in Štajerci okoli Ljutomera.⁴ Drugi vzhodni pisatelji pa niso bili te misli. B. Raič, Jos. Šuman i. dr. so pisali redno —oti.⁵ Nemoteno je pa zagospodovala ta končnica, ko so dobili vzhodni pisatelji nekako svoje glasilo, Zoro v Mariboru. Tedaj sta jo rabila celo Dav. Trstenjak in Jan. Pajk, ki si je v zapadnih listih nikoli nista upala pisati. Iz Zore je prešla tudi v Kres, kjer se je redno pisala. Danes so jo pozabili tudi vzhodni pisatelji.

Vzporedno s končnico —oti se je bil boj za *o* namesto *u* v primerih kakor muka, suženj itd. Ko so si začeli izposojati iz hrvaščine in drugih slovanskih jezikov besede kakor so-

¹ Slov. bč. 1853: Je ugasnola (145) vtihnoli so (169) prekanol (170) zdrznola (178) vrnol se (170) dvignol (178) obrnol se, odnagnolo (178) toda dotaknöt' (naglas mu je bil najbrže zoprn: dotaknöt) 178.

² Valjavec je v Pesmih, 1855 pisal v istih pesmih že vse primere na —niti; toda pozneje se je večkrat povrnil k tej končnici: Glasnik 2. zv.: je švignola (77) strnol je (77) itd. Levstik je začel l. 1862. v Novicah: zavrnlol (256) utegnola (283) klepnoli, klenoli (283) natisnola (399) itd. Pozneje je skupno s Cegnarjem tako pisal: Valenštajnov ostrog, 1864: izginol (23) poknol (30) itd.

³ Kakor pravi sam po Navratilu, Glas. 3. zv. 146.

⁴ Kakor pravi Navratil, ozir. Miklošič, Glas. 3. zv. 191.

⁵ B. Raič: Nov. 1856, 127; Glas. 1858, 2. zv., 150 sl.; itd. Šuman: Gl. 1865, 258: se vrnoti, 261: se doteknot' itd.

pruga, luka, tisuč itd., je nastalo vprašanje, ali naj se tuji *u* pridrži, ali naj se nadomesti z domačim *o*. Enotno se skraja ni ravnalo. Novice so pisale l. 1844. sopruža, a Vedež je pisal l. 1850. loka za hrv. luka.¹ Prevladovala so oblike z *u*. B. Raič je zahteval, da se piše *o* ne samo pri naštetih primerih, temveč tudi v besedah muka, mučiti, sužnost, minul in sploh povsod, kjer je v strsl. a.² Miklošič (po Navratilu) pa je bil mnenja, da se morajo poslednji primeri pisati z *u*, ker se v slov. res tako govore. »Po železnih pravilih (bi bilo treba) pisati namesto mučno, mučivec, mučiti, sužnost, minul . . . tako le: močno, močivec, močiti, sožnost . . .; ali g. M.(iklošič) ni slišal nikdar nikjer in ni mogel z nami vred (t. j. z Navratilom) nikakor zvediti, da govore kje res tako (*o*); to pa vemo dobro, da pravijo n. pr. pri nas doma (t. j. v Beli Krajini) muka, mučiti, mučno, tuža, tužen, sužen, sužna, sužnica, sužnost, čeravno nadomeščujemo strsl. a . . . v vseh drugih besedah z *o* (*ó*).³ Nekoliko strani naprej pravi Navratil v posebnem članku: »Tisuč — soprug — sopruža — te književne besede bi trebalo pisati in izgovarjati po naše tisoč(a), soprog, soproga . . . srb.(sko) je prav tisuč, soprug-a. Vendar pravijo Slovenci (po različnih krajih): minul -a -o, muka, mučiti, suženj, čeravno bi se morale glasiti te besede po zakonu glasoznanskem

¹ Nov. 1844, 29: sopruža, rabil A. P. . . . . (= Andr. Praprotnik) Vedež. 1850, 121. 122: Merzejl je mesto z loka, kjer ladije nakladajo.

² Nov. 1856, 127.

³ Glas. 3. zv. 146.

minol, moka, močiti . . . Minul, muka, mučiti, suženj pravijo namreč tudi po takih krajih, kodar govore namesto strsl. a drugači vedno le *o* (ne *u*) . . . Besede *tisuč* in druge so pa le književne, — torej tudi le književne spake, ki so jih upejljali nekteri, preden so se počeli učiti glasoznanstva. Tako smo se bili tudi prenačljivi, ko smo počeli pisati: zinuti, vzdignuti, zinul, vzdignul itd. Tudi jaz (t. j. Navratil) sem bil vmes; pa sem okrenil berž, ko sem polukal v staroslovenščino, in vidil, da smo zažagali.«¹ Precej tako kakor sta Miklošič in Navratil rabsodila, se je v pisavo sprejelo — vendar ne vse in tudi tako kmalu še ne! Na eni strani nahajamo še do 1870. z *u* besede, kakor soprug, sopruža, tisuč itd., na drugi strani pa se je vedno iznova poskušalo uvesti *o* v besedah kakor loka, tožna, toža, moka, močiti, soženj, sožnost itd. za luka, tužna, tuža itd.² Poslej je zmagal princip, da se besede, ki si jih je narod izposodil, pišejo z *u*: mučiti, muka, suženj, tuža, tužen itd., književne izposojenke naj bi pa imele *o*: tisoč, soprog, soproga itd., vendar so se proti pravilu vteple besede kakor luka, krut, grudi itd.

(Dalje.)

¹ Glas. ibid. 190, 191.

² Oblike z *u*: tisuč (Sl. bč. 1853, 185, Valjavec); Glas. 5. zv. 73, Čegnar; Nov. 1866, 183, Cimperman; sopruža: Nov. 1860, 292, Gr. Krek; Glas. 1867, 129, Cestin; Glas. 1868, 164; soprug Glas. 5. zv. 99. 131, Mencinger; Glas. 1865, 262, 263 Jos. Šuman. Oblike z *o*: v lóki, Zora 1873 (2) večkrat; v tožnem premišljevanju, Zvon 1876, 58; razženi tože, bolečine (Čegnar, Glas. 6. 97) Valjavec: pritiska tože žrd (Glasnik 9. 99) v sožnosti (ibid. 102) med sožnje (101) to je moka (= muka) neprenosna (129) v móki večni (132). Glas. 1864, 282; toga.

IVAN CANKAR: ČRTICE.

Najbolj nemaren, najbolj zavržen človek na svetu je novelist. Grešil je, storil je hudodelstvo, nizkotno in zahrbtno, tako vsakdanje hudodelstvo namreč, da je naskrivoma zabodel in umoril človeka z buciko, namesto da bi ga bil v poštenem boju mahnil z mečem. Nato ne gre ne k spovedniku, ne k sodniku, ne posuje si temena s pepelom, ne obleče meniške halje, temveč séde v miru božjem ter napiše novelo. Po svetu hodi, pljuje poštenim ljudem strup na srce ter pravi, da »išče snovi«. Zveste, sinje oči, ki gledajo nanj, izdajalca, tako čisto in zaupljivo, kakor dvoje nebeških angelov — snov! Vdane ust-

nice, toplote in ljubezni polne, ki jih je cmokaje poljubil, ko je gledal izpod tihih vék v drugo stran — snov! Beseda, ki jo je bil nalašč tako uganil in postavil, da bi videl, kolikšna in kakšna bo ta bolečina v očeh in na licih — snov! Nič drugače ni: oče vseh novelistov je bil Judež Iškarjot.

Taka spoved je zelo prijetna, vedri dušo in boža srce ter poravná razmere; kesanje se izlije na papir ter odleti s papirjem — list z veje.

Kadar se zgodi po naključju, da se zabode bucika v njegov mezinec ter se prikaže kaplja krvi, prav drobcena kaplja krvi, stopi bled pred

Požar je osupnil in je nehote prevrgel kmeta.

»Zadnjič?« je vprašal.

»Dà.«

Premikala sta dalje. Požarju so prsti včasi nervozno zatrepetali, videlo se je, kako mučno mu je sedeti. Josip je opazil njegov nemir in delo mu je dobro. »Kakor bi ga kdo žgal,« se je posmehtil. Vzel mu je stolp in položil roko na mizo. »Mat! Danes je vsaj kraljica ostala.« Josip je vzel z mize cigarete in jih ponudil.

»Cigarete imaš vedno dobre.«

»Vedno iste,« je potrdil. »Pri meni je vse po starem, le z ženo ne vem, kaj je...« Otresel je pepel in nadaljeval: »Izpremenila se je; samo eden je v mestu razen nje, ki bi mi to mogel razjasniti.«

Pri teh besedah se je Požar zganil in naglo vprašal:

»Kdo?«

»Ti sam!« — je naglasil Josip in mu pogledal ostro v oči.

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Dalje.)

Med posebnosti, ki so se v tem času uvedle v pisavo, pa se niso sprejele, spada tudi stava naslonic ali enklitik. Razlika v stavi naslonic med zapadno slovenščino in drugimi slovanskimi narečji je res precejšnja, zato so se smatrali tedanji pravopisni reformatorji za poklicane, da besedni red pri naslonicah spremené. »Mi smo namreč previdili,« piše sam Svetec-Podgorski,¹ »da se način, kakor smo dozdaj postavljali nenaglašene besedice (breznaglasnice), ne ujema z načinom naših družih slavenskih bratov; da nam je ptujščina v tem oziru jezik mnogo pokvarila.« Treba je bilo torej besednega reda, ki se razlikuje od nemškega in se bliža drugim slovanskim jezikom.

Prvi je na naslonice drugih slovanskih jezikov opozoril menda Cigale v Novicah 1853, 327, kjer je postavil pravilo, da zaimki »me, te, se, ga itd. ne smejo nobenega stavka začeti«. Posebej je navel glede skladnje tale stavek: Kadar človek na jesen pogleda rumenkasto drevje, katero je malo popred še tako čversto zelenelo, obhaja ga navadno neka otožnost, in on sam si ne vé povedati, zakaj; — ali če nekoliko pomisli, uveril se bode kmalo, da ta otožnost njegova izvira odtod, ker se spomni, da je tudi on minljiv.

V praksi so začeli naslonice prvi spreminjati Jeriša, Valjavec, Levstik, Gr. Krek, Trstenjak in dr. Toda kako?

Jeriša² je zapostavljal povsod naslonice, n. pr.: Stanovala je v koči, ki stala je na kurjih nogah. Klatoviteze pa spet jemala je v svoje varstvo ter

obdarjala je (= jih) z blagotinami. Njegova usta vedno so zaperta. Poserčejo mu kerv ter žegečejo ga do smerti itd.

Valjavec je začel z novo stavo v Pesmih I. 1855., kjer je popravil svoje prejšnje pesmi.¹

Levstik, ki je bil tudi mnenja, »da je naše narečje ravno v stavi svojih besed popačeno in poptujčeno skoraj bolj od vsih družih,«² se je teoretično menda drugi lotil naslonic v spisu »Napake slovenskega pisanja«, kjer pa je dovolil še mnogo svobode. Dopusčal je stavo, kakor: se vé, se zna, poleg; to se vé; kdor ne misli plačati, se ne puli za ceno, poleg; ta se ne puli; ko ga vidi, kako tava, mu pomoli vrv. »Serb bi velel,« pristavlja Levstik, »onda mu pomoli; ali tudi: pomoli mu verv; tudi v našem jeziku bi ne bilo neprijetno: tedaj mu pomoli.« Dalje navaja sledeče zglede: Tvoj brat Fedor, že od nekdanj malopridnež, je ubit. »Gotovo bi se,« pravi, »terdo glasilo: Tvoj brat Fedor, že od nekdanj malopridnež, ubit je.«³ Sam je v tem spisu delal take-le stavke: Izgledje, ktere bom tu pretresal, vzeti so skoraj vsi iz neke naših knjig (str. 3). Ali vender bilo bi dosti umevno vsaj tako le (3). Kmeta sem dobro poslušal, in videl sem, da... (26). Ta skaza, če se vterdi v jeziku, nikakor se

¹ N. pr. V Bčeli 1852, 329 je še po starem: Sim dans imel jih (v isti pesmi I. 1855.: Imel sem dans jih, 78); dalje: Sim rastel, želje sim imel (Pesmi: Rasel sem, 79). Sim slišal praviti (Pesmi: Slišal sem praviti). Je zala kakor zaria (Pesmi: Zála je kakor zárija, 80), Bčela, I. c., 201: Je v njem monih (Pesmi: Menih je v njem, 153). Bčela, I. c. 137: Je bil otròk, in ta otrok (Pesmi: Otrok je bil, in, 151) itd.

² Nov. 1858: Napake slovenskega pisanja (19).

³ Nov. 1858, str. 19.

¹ Nov. 1862, 74: Slovniški pomenki. Spisal Podgorski.

² Glasnik sl. slov. 1854; ti zgleđi so na straneh 61, 62.

ne dá z lepo izriniti (204). Nihče ne tají, da naša književnost se ne dá soditi po tistem merilu, po katerem n. pr. nemška (219).

Greg. Krek je stavil naslonice tako le: »že od nekdanj je bilo petje sosebna lastnost Slovanov; razne čutila svojega serca vedili so preobraziti v pesniško lepoto, ktera prispela je na tako stopnjo doveršivnosti, da ...¹ Uboგი starši bili so delavci in pastirji.²

Zapadnim pisateljem se je pridružil Davorin Trstenjak,³ ki je postavljaj naslonice precej po šegi svojega narečja (prekmurščine), ki je ohranilo v odvisnih stavkih starejšo stavo, kakršno imajo še drugi Slovani.

Ti pisatelji so našli mnogo posnemalcev, in tako je bila zmeda od dne do dne večja. Stava, ki je v pisavi zagospodovala, ni bila ne slovenska in ne slovanska! Proti nji se je oglasil v posebnem članku Cigale v Glasniku,⁴ kjer priznava, da mora biti slovenski pisatelj skeptičen glede besedne stave, da se pa vendar ne sme ravnati »po pravilu: Dobro je vse, kar je dosedanji pisavi, narodni govorici ali pa nemščini nasprotno.« »Dosedanje navade in rabe«, pravi, se je treba držati, »če bi se tudi z nemščino vjemala,« dokler se na podlagi drugih slovanskih narečij ne izkaže kot napačna. Posnemati nam kaže zato druge Slovane, zlasti »serbske in hervaške pisatelje, nekaj za to, ker oni zajemajo najraje iz narodnega, ondi najčistejšega studenca, nekaj pa tudi za to, ker velja našo jugoslovansko zvezo in edinost na vsako stran pospeševati.« »Kjer imajo drugi Slovani terdne neprestopne pravila, kaže tudi nam poprijeti se jih, kjer pa pri družih Slovanih vidimo svoboden besedni red, deržimo se pisaje ozira na blaglasje in dosedanje rabe.«

Po teh načelih je določil, da se z naslonicami »stavek ne more začeti, ne po medstavku⁵ nadaljevati;« dalje mora v odvisnih stavkih stati naslonica (sem, si, je) po prvi naglašeni besedi, t. j. pred deležnikom, ne pa za njim. V vseh drugih primerih, zlasti v glavnem stavku, pa se mora ohraniti dosedanji besedni red.

¹ Nov. 1858, 293.

² l. c. 37.

³ Nekaj zgledov! Nov. 1857: vogličev ne sožgite, te bom si ohranila (6); pel je pesem od angelov, da vse se je jokalo (115). Nov. 1858: »Kakšna pijača pa je to? vsi ga barajo (69). Doma prodajavce željno pričakuje, ker radi bi zvedili (70). Zvedel je mlad Verbovčan, da v orehovem bednji so mladi vrablji (70). Pa kaj je Verbovčanom za enega Verbovčana! — saj vsako leto jih sto maček iz repišča prinese (70) itd.

⁴ Glas. 1862, 64—67: Slovniška drobtinca.

⁵ t. j., kakor je razložil Podgorski: »Kadar se glavni stavek razpolovi po medstavku v dva konca.« Nov. 1862, 91.

Podobno pravilo je postavil tudi Svetec-Podgorski, ki je v Novicah Cigaletove nazore potrdil in jih izpopolnil.¹ Staro pot, pravi, smo prezgodaj zapustili, in tako smo »bežeči od Scile nevedoma zaveslali v Karibdo; na stare grehe (glede naslonic!) smo jeli delati nove. To me je nagnilo, da sem jel to reč natančneje premišljevati. Poslušal sem narod, primerjal sem spise družih Slavenov.« Za zglede je postavil stavke, kakor: Bratje njegovi, zavideči mu srečo, prodali so ga v Egipt ali: v Egipt so ga prodali. Kjer se ne seje, ne žanje se. Kdor se ne osveta, ne posveti se. Če Bog ne pomağa, naš trud je zastonj. Ko bi vedel, precej bi ti povedal. Poleg te stave, ki je resnično slovanska in v rabi pri Hrvatih in Srbih ter pri nas v prekmurščini, si je Svetec pomagaj za zaimki in členki v podrednih stavkih, da bi rešil dosedanjo rabo. Tako je postavil zglede, ki so zelo prisiljeni, včasih kar smešni: Kjer se ne seje, tam se ne žanje. Kar se ne stori, to se ne zvé. Kdor se ne osveta, ta se ne posveti. Če Bog ne pomağa, tak je naš trud zastonj. Ko bi vedil, to (tako) bi ti precej povedal. Da nisi prišel, to nas je bolelo. Dalje: Kdor tepe, njeğa tepo. Ako vse popijem, meni bi škodilo. Kdor bi koli prišel, jaz bi ga lepo sprejel.

In take smešne stavke je Podgorski tudi sam pisaj: Al kakor so (členki) nezatni viditi, to (!) vendar še le oni stiskajo stavke v lepo celoto.² Ali: Kadar se mehki naglasek na koncu poostri, to (!) se on nič ne razločuje od ostrega.³

Leta 1864. je Cigale svoje pravilo še enkrat ponovil, kjer je posebej naglašaj, da so popolnoma napačni stavki, ki so se razpasli zlasti po časnikarskem polju, kakor: Zastran Maribora mi je bilo posebno žal, da prikrit je bil mojim očem. Živo prepričan, da Kras ostaj bi vedno le gol. Naj omenim, da tudi župan bil je itd. Naglasnice morajo stati pred deležnikom, tako, pravi, »so se večidel držali, če prav pametim, slovenski in drugi jugoslovanski (hrvaški, srbski, bolgarski) pisatelji od nekdanj in se še držé, derži se ga tudi národní govor od Triglava do morja črneğa.« Glede glavnih stavkov pa pripominja, da hrvaški časniki res pišejo naslovice za deležnikom (na pr. Uprava naklade školskih knjig u Beču razprodala je prošle godine itd.), kar pa je tudi napačno.⁴

Ta pravila je sprejel tudi Janežič v slovnico. Popolnoma v tem duhu je obdelaj naslonice za šolsko uporabo v novomeškem gimn. izvestju leta

¹ Nov. 1862: Slovniški pomenki, str. 74, 83, 91.

² Nov. l. c. 407.

³ Nov. 1863, 60.

⁴ Nov. 1864, 316.

1867. p. Lad. Hrovat.¹ Seb. Žepič je tako stavo pohvalil, pa želel je še tesnejšo zvezo s Hrvati. Po hrvaškem načinu je zahteval zapostavljanje tudi v neodvisnem stavku za apozicijo, za vrnjenimi stavki in tam, kjer je pomožni glagol samostojen itd., na pr.: Poslanca slovaške matice, častita Hurban in Žlota, bila sta prijazno pozdravljena. Izmed vseh umetnij, kar jih slajša človeku življenje, poezija je najlepša cvetica. Po cesti od Zidanega mosta do Celja voziti se, prava je pokora. Večina, kričijo nasprotniki, ne zmeni se za take sanjarije² itd.

To so bila teoretična navodila, po katerih so se ravnali pisatelji. Kdor je ta pravila dobro preštudiral, se je gibal v določenih mejah; kdor pa jih ni poznal, je veržil naslonice, da je bilo groza. In takih ni bilo malo! Slovenska beseda je ječala v težkih sponah. Pa če so jo grudila sprejeta pravila, jo je bilo mogoče še poslušati; gorje pa ji, kadar so jo dobili v kremplje moške, ki so ta pravila prezirali. Načeloma se je godilo to pri mariborski Zori. V nji nahajamo take-le zglede: Zora 1875 (dr. Tavčarjeve novele): Zatem oddihovala sta si ponija pri jaslih (76). Danes radostila jo je le voda (77). Srčno in lahkomiseljno srkali smo iz kupe življenja, a nismo zapazili, da srebali smo le sladke pene (100). A če hoteli ste mi to povedati za-to, da bi ... (108). »Hvala, gospod«, to rekla je z glasom, ki je naznanjal ... (109). Zora 1874: Prijatelj! Tu vskipela mi je kri! (5). (Dobri časi so) pač bili tedaj, ko letela sva brez prave zavesti krog naših hiš (8). Lepa mi je pripadla zadača, proslaviti ... (13). Zora 1873: Lica bil je bledega, ali očesi gledale ste srpo izpod temnih obrvi (2). Tu ležal je pred njima slavni Dubrovnik (3). Zgubila se mu je bila proga med obrvima in bliščeče žarilo se mu je oko (4). Mladi plemenitaš pogledal je plaho na okrog, vsaj (= saj) bila je slavna (dubrovniška) ljudovlada pod varstvom štambulskim, vsaj imelo se je to varstvo kot neprecenjen vspeh dubrovniške diplomacije. Kje bi bili vže, ko bi se ne opirali na te krive sablje; morda gostil bi se tu Benečan! (5). Imel je lastne kodre, katere nosil je isti čas malokdo (21). Spanec je zatisnil očesa. Tedaj sanjalo se ji je tako pri-

jazno, tedaj bila je tam v rudeči zarji, med rožami (35) itd.

Drugi listi so se bolj ravnali po Cigaletovih in Svetčevih načelih. A tudi to je delalo stavo dovolj prisiljeno in po smislu včasih naravnost napačno. Poglejmo nekaj zgledov! Ko so pa moj ded prišli, urno se je izkobacal doli.¹ Ko je mati slišala, prestrašila se je.² Ko bi kdo prej vstal kot on, ta (!) bi se mu močno zameril, in ko bi kdo ne zapustil ležišča, temu (!) pride grom in hudovanje na glavo.³ Preširnovno življenje, kar se ga je pokazalo svetu, tiho je, mirno vsakdanje.⁴ Kakor more, široko se dela (koklja) in vabi s prijaznim kločenjem pod varna krila.⁵ Nekaj zgledov iz Lj. Zvona! L. 1890: V Novicah oglašil se je (!) Trstenjak leta 1846 ter bil (!) jim je zvest prijatelj celih 29 let (Levec, 171). Vzduh, ki iz njih izpuhti, dôkaj čistejši je od ónega, ki predira vanja (214). Nekatero ženske zarde se (!), kadar hočejo ... (261). Ljubo nam bode, odgovori mu prijazno mladi profesor, ponudi mu (!) stol ter nadaljuje (330). Državni uradniki, ki so prišli iz drugih krajev, kmalu (!) so se privadili (327). Kolikor je nam znano, Aškerc je (!) poleg Levstika prvi slov. pesnik, ki ... (693). L. 1891: Kakor čujemo, to (!) je pesniška ostalina Levstikova mnogo bogatejša, nego se je sprva mislilo (58). Župnik zaprè molitvenik, prekriža se (!), pokrije se (!) s črno duhovniško kapo, pripravi veliko poročno knjigo in cesar je še treba (171). »Manica«, vzklikne Anton, iztegne se (!), oklene se (!) nje vratu in jo hoče pritisniti nase (339). V Stapletonu, tedaj nekako v sredini XVII. stoletja, tam (!) je še prav malo takih primerov (621). V nas se težko služi vsakdanji kruh in davek, ki ga plačujemo, da se vzdržujeta oddelka, velik je (Tavčar, 651). L. 1892: S češkim šolstvom, se posebno s strokovnjaškim, ne more se meriti noben slovanski narod (15). Ako pišemo po K. vzgledu, to (!) uvajamo v domačo azbuko tuje črke (112). In če mi prinesete pijače od suhega zlata, jaz (!) je ne pijem (164).

L. 1892. so jeli tudi pri Zvonu opuščati to stavo v neodvisnih stavkih. Neki kritik piše: »Pri nas je sedaj obča razvada, da se n. pr. pomožni glagol tudi v preprostih stavkih postavlja za glagolom; zlasti beremo to v političkih naših časopisih.« Na to zavrača takele stavke: Na dvorišču stala sta že konja. In poleg te žalosti zginjala je njena (120).

¹ Naslov: Pravila za pisavo. Leta 1891. je izšel drugi natis z dodatki, Novo mesto. Tiskal J. Krajec. Zanimiv je predgovor: »Pervi povod tem »Pravilom« je dal Luka Svetec. Ko je on bil še v Samoboru kot sudac, pravil mi je l. 1858., kako lepo govorijo hrvatski kmetje, in tudi na hrvaški meji Kranjci, ki ne znajo nemški. Priporočal mi je, naj bi vzel kot učitelj v pretres slovenske »brezglasnice« — enklitike — povedal mi je tudi svoje principe in skušnje« (2. natis, str. 3).

² Nov. 1867, 296—97 v oceni Hrovatove razprave.

¹ Jurčič, Nov. 1863, 290.

² Jurčič, Glas. 1864, 169.

³ Jurčič, Mej dvema stol. 32.

⁴ Pesmi Fr. Preširna 1866, 6.

⁵ Mladika, 49. — Stritar.

L. 1892. je napisal dr. Murko v Letopisu M. Sl. krasno razpravo o rabi enklitik v slovenščini,¹ kjer je dokazal, da morajo stati enklitike v slovenščini takoj po prvi naglašeni besedi v stavku in da se ne sme delati razloček med glavnimi in podrednimi stavki. Dokazal je tudi, da slovenska stava ni tujega izvora, temveč da se je samostojno razvila. Toda govoril je gluhim ušesom! Za pisavo tedaj merodajni list Ljublj. Zvon je ostal pri starem² in pisal tako do l. 1895, ko je odložil ured-

¹ Enklitike v slovenščini, Letop. M. Sl. 1891, 1—65, 1892, 50—86.

² Nekaj zgledov! L. 1893: klop, na kateri sedi, omehča se in razširi (325). Ko je prvak zatisnil oči, naglo so vstali epigoni ter hiteli . . . (460) itd. L. 1894: Če je zapisano v knjigi večnega življenja, to (!) se zopet vidimo ob letu (132). Če izvzamemo izprehajališče v hrastovih in bukovih sencah

ništvo Funtek in ga prevzel V. Bežek. Tega leta (1895) je namreč Škrabec napisal v spisu »Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo« tudi poglavje o breznaglasnicah,¹ kjer se je potegnil za pristno slovensko stavo. Bežek je na to razpravo v Zvonu posebej opozoril² in začel tudi pisavo v Zvonu uravnjavati po njej. S tem so Škrabčeva načela prodrla v pisavo in — slovenska beseda se je oddahnila. Škrabčeva pravila je sprejel nato tudi Levec v Pravopis, in danes se ravnaajo vsi po njem, celo vzhodni Slovenci, ki so ohranili prvotnejšo stavo naslonic. (Dalje.)

ljubl. gradu, to (!) ni imela Ljubljana pred sto leti niti jednega nasada (13) itd.

¹ Cvetje, XIV, 3 in sl.

² Zv. 1895, 321.

KNJIŽEVNOST.

Janka Kersnika Zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj, zvezek VI., sešitek II. in III.: **Janko Kersnik, njega delo in doba. Spisal dr. Ivan Prijatelj.** Sešitek II. in III. Novelist in politik. V Ljubljani 1914. Založil L. Schwentner.

S tem dvojnim zvezkom je dr. Prijatelj dovršil svoje delo o Janku Kersniku. Zbudil je z njim med slovenskim izobraženim občinstvom precejšnje zanimanje; res, da ima to svoj vir bolj v malenkostni senzaciji radi deloma zelo indiskretne objave Levčevih v jeznih urah napisanih ostrih sodb in njergavega zabavljanja — ki pa je za zgodovinskega opazovalca zelo zanimivo — o glavah slovenskega političnega in literarnega gibanja, tako o dr. Tavčarju, Hribarju, Gregorčiču ter o radikalcih in liberalcih in o klerikalcih ter o farjih gori in doli do »hudičevega Kluna« (479) — posebno zadnje je značilno za skrajno sirovi način konverzacije v krogih tačasne liberalne inteligence. Vendar pa se posamezno vidi tudi razumevanje za glavne misli in — tendenco Prijateljevega dela.

Kakor moremo soditi po prvem sešitku (iz leta 1910.), je hotel dr. Prijatelj prvotno pravzaprav napisati očitno nekaj drugega, kot pa, kar je nazadnje poslal med ljudi; ta dvojni sešitek namreč ne govori o Janku Kersniku, njega delu in, kar naj bi bilo okvir celemu delu, o njegovi dobi, kakor obeta še zmeraj naslov knjige, še manj pa o novelistu in politiku Kersniku, ampak skoro izključno o dobi, ki je v njej Kersnik živel in nekaj časa tudi aktivno v njej nastopal kot politik druge vrste. Na ta način je okvir postal slika in se je slika (Kersnik in njegovo literarno delo) pod roko izpremenila v nezaten, dovolj neskrbno izdelan okvir; vse to pa, kakor se kaže, namenoma, ker se je pisatelju v istini okvir zdel dragocenejši od slike same.

Delo je razporejeno tako, da sledo v treh oddelkih z biografskimi naslovi »V Ljubljani«, »Na Brdu«

in »Zadnja leta« najprej kratek načrt avstrijske notranje zgodovine, nato v več razdelkih obširen opis slovenskega javnega življenja, nazadnje po eno poglavje o slovenskem slovstvu in o Kersniku. Politična zgodovina obsega izmed 627 strani 417 (49+368), slovstvena zgodovina 100, Kersnik samo 110, a še izmed teh 110 strani zavzema največ prostora zopet politika, slovstvena zgodovina le kakih 40, karakteristika Kersnikovih del samih pa niti 20 strani. Na koncu še »Karakteristika« Kersnikove osebnosti, 15 strani (628—643). Nesorazmernost v ekonomiji knjige je popolnoma jasna. Razumljiva je in odpustljiva samo radi slovenskih knjigotrških razmer. Če bi bil dr. Prijatelj hotel napisati v »Janka Kersnika zbranih spisih« res biografijo Kersnikovo in karakteristiko njegovega dela, nikjer ne bi bil mogel spraviti na dan svoje — zgodovine slovenskega javnega življenja (za sliko celotnega kulturnega življenja pa nudi knjiga pre-malo).

Načrt zgodovine političnega razvoja v Avstriji se naslanja v glavnem na Kolmerjevo monumentalno, več močnih zvezkov obsegajoče delo »Verfassung in Österreich« ter na Charmatsov kompendij (dva tanka zvezka) »Österreichs innere Geschichte von 1848—1907.« Izpopolnjen pa je Prijatelj načrt z ozirom na slovanske razmere v glavnem iz sodobnih slovenskih političnih listov, največ iz »Slovenskega Naroda«. Uporaba Kolmerja se mi zdi na nekaterih mestih nerodna; dr. Prijatelj namreč citira brez potrebe dobesedno v nemškem besedilu mesta (n. pr. str. 17.), ki nimajo v sebi nobenih važnih ali značilnih dokumentarnih izjav, ampak zgolj splošno priznane sodbe, ki bi jih vsak zgodovinar, tudi brez citiranja, enako dobro povedal. — Te karakteristike obsegajo vse važnejše pojave v avstrijskem javnem življenju od začetka Auerspergove liberalne strahovlade preko Taaffeja in koalicije do Badenijskega padca.

»Domov!«

»Domov? — Mislil sem, da za svojim vitezom.«

»Prosim te, prosim,« je zajecjela vsa objokana. »Ne muči me več!«

»Muči?« je vprašal.

»Poslušaj me, vsaj zdaj pri slovesu! — Kriva sem, a vsaj pri slovesu ne obsojaj več. »Meni je strašno, Josip!« Sedla je in zajokala. »Meni je strašno; vsaj pri slovesu, Josip, odpusti!«

»Ali morem pozabiti, da ne spoštujem več, kjer . . .« Beseda mu je zastala, kakor bi premišljal. ». . . Kjer bi rad ljubil? Ni mogoče in tega ne zahtevaj!«

Erna je motno gledala v njegov obraz. Stopil je po prestreljeni portret:

»Shrani za spomin, da nisem tebe.«

Odšel je v svojo sobo, potegnil Vidino fotografijo iz žepa in jo raztrgal na kosce. Potem je še zavil v kuverto suhi šopek vijolic in vse skupaj zapečatil.

»Naj bo vsega konec!« je rekel in prižgal kuverto v peči. Plamen se je oprijel papirja in po par trenutkih je bil v peči le še siv pepel.

Zdelo se mu je, da je napravil dobro delo, pri srcu pa mu je bilo pusto, kakor bi bilo vse izumrlo. Sesedel se je ubit in prazen k mizi.

Erna je vstopila in se mu približala. Zganil se je in jo osorno vprašal:

»Kaj hočeš?«

»Z Bogom, Josip,« je pridušeno vzdihnila. Po licu so ji tiho lile solze.

»Ne igray komedij! Ti ostaneš pri meni, in ker si že napravljena, pojdeva obiskat mojo mater,« je rekel odločno.

Čez deset minut sta stopila v kočijo. Molče in vdano je sedla gospa k njemu.

». . . Kjer bi rad ljubil . . .« je ponavljal Josip sam pri sebi. Erna je slonela v kotu nemo kakor brez življenja.

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Dalje.)

K sklepu še dve, tri stvari, ki jih je pisava iz te dobe zavrгла.

Kakor stavo breznaglasnic, tako so sprejeli Slovenci tudi hrvaško stavo pri prilaščku. V hrvaščini stoje pridevniki in zaimki tudi za samostalnikom, ne le pred njim, n. pr.: Mene savjest moja tješi. Stane kupovati za kuču svoju. Ravnina ova zove se Mačva. Mjesto ono zove se kali — mejdan. Gospoda ta, koja misle i govore. U jezeru skadarskome kraj brijega crnogorskoga. Po smrti ženinoj pošlje slugę. Prav pogosto se nahaja ta stava pri Vuku.¹

Slovenci so začeli Hrvate in Srbe zgodaj posnemati. Tako pišejo n. pr. Novice že leta 1854 takele stavke: Opravlja važno nalogo svojo, nadušen za imeniten poklic svoj, utemeljitelj letopisa tega, so resnične besede naše itd. (119). J. Šolar je leta 1856. to stavo grajal: »Eni so jo jeli po ptujih slovanskih narečjih vihati . . . golobje domači, car ruski, gora atonska, koledar slovenski itd. namesto domači golobje, ruski car, atonska gora, slovenski koledar, ker se po slovenski navadi more tako reči, uno je pa le

polatinjeno.«¹ Ta opomin ni nič izdal. Slovenski listi so še dalje posnemali Hrvate. Z veliko doslednostjo so izvajale to pravilo Novice, nekaj manj Glasnik, Stritarjev Zvon in mariborska Zora. Posebno pa se je priljubila ta stava Ljubljanskemu Zvonu, kjer jo nahajamo pod Levčevim in Funtkovim uredništvom (do leta 1895). Vzemimo iz Zvona nekaj zgledov n. pr. leta 1891. Tu piše n. pr. Levec: Velika biblijoteka ljubljanska mu je dajala obilo gradiva. In le premalo mislil na zdravje svoje (12). Sošolcem svojim je pa ostal v tako prijaznem spominu (7). Dr. Tavčar: Torej mi je opróstil pregrehe moje (67). Obišči jih, nekdanje prijatelje svoje! Iz osrčja zemeljskega se začuje (68). Pisec slovenski si bil nekdanj, toda pojma nisi imel niti o staroslovensčini (69). Kakšne dohodke imaš od profesure svoje? (138) itd. Ko je prevzel uredništvo Zvona Bežek, je bilo te stave konec. Za Zvonom so jo opustili tudi drugi listi. —

Brez uspeha so jezikoslovci priporočali obliko nikdor namestu nikdo, kar se govori še na vzhodu in je jezikovno edino pravilno. Jezikoslovci so obliko večkrat rabili (n. pr. Caf, Raić,

¹ Maretić, Gram. i stil. hrv. ili srp. knj. jezika, 420 — 422.

¹ Nov. 1856, 312.

Žepič, Škrabec,¹⁾ toda udomačiti je v pisavi niso mogli, ker jih niso podpirali pisatelji. Izmed pisateljev je rabil pravilno obliko menda samo Jos. Žvegel: Na skali visoki pa rož'ca cvetè — Nikdor ne pozná je, ne vterga nihče.² In da en pisatelj še ne naredi pravopisnega pravila, se je moral prepričati tudi Levec, ki v Pravopisu zastonj zapoveduje obliko nikdor in prav tako zastonj prepoveduje: nikdo. Poslednja oblika je v splošni rabi,³ one pa ne piše razen kakega jezikoslovca nihče. Jezikoslovci pa seve tudi ne delajo pravopisa! —

Nekaj po vplivu vzhodnih narečij in nekaj po etimologiji so začeli trebiti takozvani parazitični -j v oblikah kakor odslej, doslej, odtlej, obkorej, otorej, osorej, precej, posebej, vselej, zatorej itd. Ta j je že star in ga pišejo že naši prvi pisatelji. Poleg vzhodnih pisateljev (Raič) sta odpravljala j zlasti Valjavec in Levstik. Valjavec je pisal sledeče oblike: dosle, odsle, prece, vsele, zatore; Levstik pa: dokle, okovre, posebe, vkupe, dalje ka (kaj) itd.⁴ Etimologične oblike so se jako redko pisale, zato je Pleteršnik ravnal prav malo v smislu pravopisnih načel, ko je sprejel samo etimologične oblike, one pa zavrgel. On piše: dosle, dotle, odsle, odkle, okore, obkore, odkore, otovre, vkupe, posebe itd. Nedosledno je ravnal, da je oboje oblike sprejel le ponekod, n. pr.: potle in potlej, prece in precej, osore in osorej (pa le: otovre!) Še bolj nedosleden je pri oblikah vselej, zatorej itd., kjer je samo te sprejel in one zavrgel,

¹ Caf: Nov. 1846, 44: nigdor; Raič: Nov. 1860, 337: nikdor ne bo terpel. Gl. 2. zv. 200 Žepič: Nov. 1867, 303: »Po mojem mnénju moramo reči nikdor, a ne nikdo«. Škrabec: Cvetje, 10, 4: »V naši slovenščini (je) nigdo (nikdo)..., prav tako napačno, kakor bi bilo nigdaj (nikdaj) za nigdar ali nikje za nikjer. Prav bi bilo nigdor.« Podobno: 8. 9.

² Nov. 1853, 404.

³ N. pr.: Novice 1845, 11 (nigdo, Caf), 1860, 149 (nikdo, Valjavec) 1861, 4, 216 itd. Slovenija 1848, 3, 53; 1849, 88 (Muršec) 384 (Cegnar). Slovenska bčela 1851, 38 (Podgorski) Glasnik 1863, 200 itd. Oblika: nikdo ni češka, kakor se misli, temveč je nastala po analogiji oblik nekdo, kdo itd. Kako analogija vpliva, nam kaže nasprotni primer, ko se je na obliko nihče pritisnil -r (nihčer) po oblikah nikoogar, nikomur itd. Nihčer se govori po Koroškem (kar sem sam slišal) po Štajerskem in Kranjskem. Za poslednji kraj priča Jeran, ki je k Murščevi obliki = nihčer dostavil: »tudi nekodi na Kranjskem.« Nov. 1848, 141. Enako je štajerska oblika neše (nekdo) po obliki niše (nišče, nihče).

⁴ Valjavec: Glas, 1861, 3: vsele; Zora 1872: odsle (147), zatore (148), dosle (164), prece (164). Raič: Nov. 1860: potle (220), dotle (285) prece (300 dvakrat), vsele (300), toda: spider (300) itd. Levstik: Valenštajn: dokle (20, 31), ka res ne? (20). Ka meniš (16). Mladika: posebe (140), vkupe (51, 52) itd. Med dvema stoloma: okovre sta bila (27) itd. Zora je redno pisala vsele, odkle itd.

Levec se je Pleteršniku uprl in piše oboje oblike: dosle in doslej, dotle in dotlej, dosore in dosorej, obkle in obklej, dokore in dokorej, posebe in posebej itd., toda le: vkupe, vkupej je zavrgel. V sedanji rabi so se sprejele večinoma oblike z-j, one so jako redke. —

Pri zahodnih pisateljih tudi niso mogle prodreti oblike začevši, vzevši itd., ki so jih pisali štajerski pisatelji po svoji govorici in ki so boljše od oblik začenski, vzevši itd.¹ Sprejeti se tudi ni mogel deležnik došavši (ali po štajerski doševši), izpodrinila ga je staroslovenska, toda v slovenščini nemožna oblika, došedši. Staroslovenski deležnik so začeli naši pisatelji jako zgodaj uvajati. Imamo ga n. pr. že leta 1853 v Slovenski bčeli,² toda splošno se še dolgo ni sprejel in ni mogel izpodrinuti nepravilno tvorjene oblike: pridši. Leta 1860 je v Glasniku neki dopisnik z Dunaja predlagal: »Caeterum censeo ‚pridši‘ omnino delendum esse«, na kar je Janežič dostavil: »gospod (dopisnik) nam je pisal že večkrat, kako... pači toliko lepih spisov spaka pridši (po starem bi bilo prišedši). Dopisnik ne sili nikoogar z le-to staro, merto obliko.«³ Ali sprejela se je le in izpodrinila ne le pridši, temuč tudi obliko prišed, ki se je pisala še nekako do leta 1870. P. St. Škrabec se je pozneje mnogo trudil, da bi vpeljal slovenščini primernejšo obliko došavši, prišavši, ali zaman.⁴

Tudi sedanjiški deležniki se niso sprejeli v polnem obsegu. Namestu oblik kakor žgeč, dereč, sveteč itd., ki so narejene po analogiji trpeč, hvaleč in ki se nahajajo v živem jeziku, so začeli okoli 1860 uvajati prvotne, t. j. staroslovenske oblike, žgoč, deroč, cvetoč itd. Levstik je vpeljal tudi obliko živoč (od žiti), ki se je pisala dalje časa, a se ni sprejela, J. Pajk pa deležnik od biti: soč n. pr. Bil sem vstopil na univerzo, soč še mlad (dr. Tavčar).⁵ Vendar so se prejšnje

¹ Teh misli je tudi g. St. Škrabec, ki pravi: »začenski (ali prav po naše začevši)«, Cvetje 31, 4. Oblike začevši, vzevši itd. so pisali štajerski pisatelji, n. pr. Nov. 1847, 116, 131. Oblike na -vši po nedoločn. deblu so tudi v ruščini in srbohrvaščini izpodrinile najstarejše oblike!

² Slovenska bčela 1853, 95: do bolnišnice prišedši.

³ Glasnik 1860, 5. zvezek 186. Tudi Janežič sam jo je še toleriral, n. pr. Glasnik 6. zvezek 79: pridši (Mencinger). Štajerci so pisali doševši, n. pr. Slovenija 1848, 55: v Ptuj doševši (neki dopis).

⁴ Ti deležniki so le počasi prišli do sedanje oblike, tako nahajamo oblike: ozrevši se (Raič, Nov. 1860, 275) vzamši (po vzam-em, Terdina, Slovenska bčela 1852, 36), započemši (J. Pajk, Nov. 1862, 383). Toda nasprotno: vzevši (Kobc, Nov. 1847, 171) itd.

⁵ Prvi je začel z oblikami na -oč menda Raič, Nov. 1860, 300: cvetoča. Dalje Levstik: Naprej 1863, 127 cvetočim;

oblike pisale še splošno do okrog 1870,¹ nekatere pa se pišejo še sedaj, n. pr. bodeč, bodeča, bodeče, skubeč, sopeč, hropeč, navadno tudi kolneč in morebiti še katera. Pod Bežkovim uredništvom se je izkušalo v Zvonu tudi take oblike dosledno

Valenšt. ostr. 5: živoč (Ljubljanski Zvon je v prvih letnikih še tako pisal, n. pr. 7, 135, 156, 442 itd). Zvon 1870, 338: kolnoč; Podgoričan: Nov. 1864, 61: cvetoča (toša ravno tam isti: žgeča bolest, 246); J. Jurčič: Glasnik 1865, 135: cvetoč; J. Pajk: Glasnik 1866, 121: deročo; Franc Štrukelj: Glasnik 1867, 154 (cvetočej) 188; J. Celestin, ibid. 162: cvetoč. J. Pajk: Zora 1875, 68: soč itd., soč se nahaja še v ogrskem slov.

¹ N. pr. dereč: Nov. 1869, 69; cveteč: Zvon 187 itd. Od nekaterih iterativov so tvorili do tega časa deležnike napačno s končnico -oč nam. -jajoč, n. pr. prihajoče goste (Slovenija 1848, 72, Podgorški) zahajoče zvezde (Slovenska bčela 1853, 169, Valjavec) od sonca izhajočiga (Nov. 1849, 55 -č, t. j. Svetličič) Vedež v Ljubljani izhajoč (Novice 1848, 92 dvakrat) itd.

(Nadaljevanje v prihodnjem letniku.)

pisati po staroslovenskem, n. pr. sopoč itd.,¹ toda splošno se te oblike niso sprejele.

Mimogrede opomnimo, da je tudi nepravilno, da se »se« v deležniku reflektivnih glagolov pri prilastku opušča. Pravilne oblike nahajamo že jako zgodaj (n. pr. 1850: s tresočim se glasom),² a sprejeti jih niso hoteli. Po letu 1895. je poskusil V. Bežek v Ljubljanskem Zvonu s pravilnimi oblikami, a se tudi niso udomačile. Pisal je n. pr.: tresočih se nog, s tresočimi se rokami, ob zibajočih se akordih itd).³ Cigale je leta 1848 rabil se celo pri glagolnikih (po poljskem načinu) n. pr. cilj ne obstoji v približanju se božji svetosti.⁴

¹ Ljubljanski Zvon 1896, 427, 433; 1897, 104, 601: sopoč; 597: kolnoč, toda: na hropečih prsih (350).

² Slovenska bčela 1850, 10.

³ Ljubljanski Zvon 1896: s tresočimi se rokami (75), ob zibajočih se akordih (6) 1897: tresočih se nog (493), s tresočima se nožicama (162) itd. — ⁴ Slovenija 1848, 1.

IVAN CANKAR: MELODIJE.

Zadnjič sem šel po tisti ozki, z novim peskom posuti poti zád za ljubljanskim kolizéjem. Še zgodaj je bilo; jutro megleno in pusto. Misli so mi ležale na duši kakor kamenje na Krasu. Ni ga človeka, ki bi nikoli ne obupaval nad seboj in nad samim Bogom; in ki bi nikoli ne pozabil, da je užil tisočero nezasluženi dobrot, stotero nepoplačanih ljubezni. In tako sem mislil, da sem užaljen in nesrečen ter da so krivico delali z menoj. —

En glas, en blisk.

Od nekod, nič ne vem odkod, se je oglasila mehka arija iz Trubadurja. Presunilo me je, da sem vztrepetal; trepetajoč se spomnil náse in na vse, kar je bilo.

Tá kolizejski park, ki je zdaj sam svoj žalujoči spomenik, se je razširil pred menoj, se mi je prikazal v toliki resničnosti in v takem sijaju, kakor ga nisem videl poprej, ko je živel. Zóžila se je pot; bila je tiha, srcu ljuba. S kostanjev je padala težka rosa v travo in na pesek, potrkavala je v listju in vejevju. Zaškripala so tam ogromna vrata in v park je prišlo deklè, roso na belem šálu, na licih in na mladi duši. Ne maram je opisati, da bi z neprimerno besedo ne užalil njene čistosti; ali njena podoba je živa v meni.

Ti, malodušnež, če si imel pravico do nezaslišane sreče takega trenutka, ti se pritožuješ? —

Šel sem zadnjič mimo predmestne krčme. Slišal sem pesem in sem zardel. Spomnila me je na mojo največjo sramoto, na življenje, ki ni človeka vredno. Na tako življenje namreč, ko séde žival za mizo, zataji Boga in dušo ter pravi, da je srečna. Ta melodija me je mahnila po glavi tako močno, da me je zazeblo. Koliko bolesti je bilo v njej; koliko sramežljivo in strahopetno zatajenih solz!

Kdo si? Ponižal si se bil med smeti in otrobe, ali Bog te ni zapustil, ker drugače ne bi spoznal in spoznati mogel, kje da si in kdo da si! —

Zadnjič sem šel proti Rožniku, svojemu milemu domu. Na cesti so zapeli fantje-rekruti:

Je pa daví slanca pala
na zelene travnike ...

To je melodija, ki mi nikoli več ne pride iz spomina; zato, ker nikakor od srca ne more najhujša bolest in najslajša radost. Če preudari človek, koliko je zmožen trpeti in koliko uživati, preudari zmerom slabo; zakaj močnejša je njegova natura od njegove misli. Nisem namreč upal, da bi mogel kdaj v največji nesreči, v sramoti, ponižanju in trpljenju s popolnoma svobodnim in čistim veseljem uživati slovensko narodno pesem. Da bi moglo to moje srce, ki je toliko preneslo, še igrati se, smejati se kakor dete!

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Dalje.)

Nprakso je začel uvajati Levstik nova načela proti koncu l. 1862. Sprva je bil zmeren in ni pisal starinskih oblik po nepotrebnem. Pozneje se je vedno huje nagibal k stari slovenščini, zlasti v Valenštajnu, ki ga je izdal l. 1864. in 1866. Fr. Cegnar. Nekoliko zmernejši je bil v nekaterih spisih v Novicah, v Glasniku ter v svoji slovnici (1866), v izdaji Prešernovih Poezij (1866), v Nauku o telovadbi (1867) in v Mladiki (1868). Mnogo staroslovenskih oblik se je v pisavi takoj sprejelo. Erjavec, Jurčič in L. Gorenjec-Podgoriški so jih rabili že l. 1864. v Glasniku, pozneje tudi drugi pisatelji. Ali vse oblike se niso dale sprejeti, ker so bile preveč okorne in jih niti najhujši Levstikovci, kakor L. Gorenjec, Fr. Jaroslav i. dr. niso pisali. Proti mnogim oblikam se je pojavil močen odpor ne le med pisatelji, ki so se potegovali že toliko let za vzajemnost z živimi jugoslovanskimi narečji (Cigale, Miklošič, Navratil i. dr.), ampak tudi med ožjimi somišljeniki Levstikovimi, ki so sprejeli sicer mnogo njegovih oblik. Že l. 1864. je pisal Jurčič v oceni Valenštajnovega ostroga: ¹ »Kar se pa tiče v sedanji slovenski pisavi celo nena- vadnih oblik, ... mislimo, da bojo še dolgo, in nekatere na veke samice ostale.« ² Še huje ga je prijel menda tudi sam Jurčič leto pozneje v Glasniku, kjer pravi, da je škoda, velika škoda za naš narodni jezik, da Levstik, ki je spoznal značaj slovenskega jezika kakor le malokdo, tako samotrzno pesti slovenščino! ³

¹ Tu je rabil n. pr. takele oblike: orod. brez predloga: njoj pojili (z njo), gorečim trudom izobraževasmo, umetnostijo i stvarnim umom (3), sedanjestijo (s sedanjostjo), živočih (5), sedanjest i prihodnjest (6), izkrajnjest (skrajnost) 7; strsl. polglas. ozir. i pred j, n. pr. početije (5), Hrvatije (Hrvatje) 10, gospodije (15), štirije, živienije (18), potije (potje) 20, pėrije (26), otročija šala (31), govorjenije (33), k božijej besedi (44), telečije meso, udije (46), lisijak, Hrvatije (46) pasija dlaka (50); glagoli 2. vrste na -oti, n. pr. je poknol (30), odbegnovši (30), se je vrnola (22); stara oblika v 3. os. množine: brane (branijo) 48, vsi misle (mislijo) 18, se oblače (oblačijo) 15; štaj. orod. na -oj, n. pr. žlicoj (14), sē strežajkoj (42); sičniki po strsl.: Turci (42), na gorcem so sedeli (25), vnuci (28); predl. pro: protresnosti, se prominja (5), promišljeno (40); poleg tega je rabil vse polno starih štajerskih in kranjskih oblik, ki so se v pisavi že davno zavrgle!

² Nov. 1864, 341; podpisan: J-č.

³ Glas. 1865, 313; podpisan: J. Jože Kriv.

L. 1866. je Janežič v oceni drugega dela Valenštajna zopet poudarjal, da »nekatere izmed njih (t. j. Levstikovih oblik) se s časom brez dvombe obležejo slovenski pisavi; njih večina pa je s staro slovenščino zamrla, čemú tedaj z mrtvimi med žive, ker zbuja samo nejevoljo med bralci in begajo toliko potrebno edinost.« ¹ Enako je mislil Janežič o slovnici, v kateri je hotel Levstik nove oblike sankcionirati. »Kar se pa tiče večine oblik, ki je g. pisatelj namesto doslej v slovnici rabljenih priporoča, želimo jim iz ljubezni do toliko potrebne edinosti v pisanji, da ostanejo zdaj še m r t v e, kakor slovničarju, tudi pisatelju Levstiku in njegovim nasledovavcem.« ²

Trezni Janežič se za Levstikova načela ni nikoli ogreval. O priliki neke pravde, ki jo je imel z Levstikom, mu je odkrito povedal: »Abecedna vojska je, hvala Bogu, med nami minula, oblikarski vihar je potihnil, vnel se je vendar nov boj zoper posamezne besede in njih dosedanje lice v pisavi, ki včasi prav po nepotrebnem moti toliko potrebno edinost. Sprožila ga je nova, na staro slovenščino oprta Levstikova in po njegovi posneta Cegnarjeva šola, ki ima po naših mislih pri mnogih prednostih to slabo stran, da ne popravlja samo, kar je v resnici pomanjkljivo ali napačno, ampak sem ter tje tudi prenareja, kar je že v dosedanji obliki dobro in po mnogoletni rabi v knjigi utrjeno.« ³

Proti Levstiku se je oglasilo še več mož, ki so s tehničnimi razlogi zavračali njegove težnje. »Pomislite, za Boga,« pravi v posebnem članku P. M., ⁴ »na edinost, ki nam je toliko potrebna! Znebiti se srečno dolgih pravopisnih in oblikarskih bojev, bili smo Slovenci — narod slovničarski — ravno dosegli nekako edinost v pisanji . . . oziraje se pri tem tudi na ravnanje naših južnih

¹ Glas. 1866, 379.

² Glas. 1866, 114.

³ Glas. 1867, str. 16: o priliki pravde »mej ali med?«

⁴ Nov. 1866, str. 174. Ta P. M. ni Maks Pleteršnik, kakor sem v tem listu 1913, str. 29, mislil. Gosp. prof. Pleteršnik me je opomnil, da ni tega članka pisal in da tudi ne ve, kdo bi bil ta M. P. »Odobrava«, pravi gospod profesor v pismu z dne 12. I. 1913, »mnogih novotarij Levstikovih nisem, toda bil sem takrat še premlad, da bi se bil upal s tako kritiko javno nastopiti proti Levstiku.«

sosedov . . . kar se je zatosila zopet ljulika nesrečne neskladnosti . . . Vi se pozivate na veljaka Miklošiča, prepričani, da je on kos, razgrniti staroslovenščini lice, kakoršno je samo na sebi. Dobro, — pa zakaj ga ne posnemate tudi zastran novoslovenščine? Berite njegove čitanke, njegov staroslovenski slovar, kako on slovenske besede piše, on, ki se mu gotovo nikdar še sanjalo ni, da bi trebalo sedanjo živo slovenščino pritiskati na Prokrustov posteljnjak nekdanje slovenščine ali bolgarščine . . . Ravnajmo se . . . po nekdanji mrtvi slovenščini samo toliko, da ne zastranimo ali zabrazdimo od živega slovenskega in srbsko-hrvaškega narečja!»

Posebno ostro je obsojal Levstika Cigale. L. 1867. je nastopil v Novicah v posebnem članku¹ zoper njega z geslom »Est modus in rebus«. »Odkar se je začel . . . upljiv staroslovenščine, uvidel sem opazivši neke nepovoljne prikazke potrebo ter sem vže nekolikokrat sprožil in danes, ne bojé se niti zamere, ponavljam, da bi dobro bilo pogovoriti se o nekterih pravilih za likanje jezika. Po mojej sodbi imelo bi glavno načelo pri tem biti to, da namen . . . bodi bližati Slovence čisteje govorečim Hrvatom in Srbom, ne pa še razdruževati enakokrvnih bratov in po zemljepisu sosedov, ene in iste bodočnosti deležnikov! Kjerkoli je večina Slovencev v kterej obliki ali sploh slovniškej rabi vže zdaj zedinjena s Hrvati in Srbi, ne kaže nikakor trgati te ednosti samo spričo tega, ker staroslovenščina uči drugače; nasproti pa da gre to, v čemur se staroslovenščina enači s hrvaščino, kolikor se dade vpeljevati v knjižno slovenščino, če je tudi samo manjini Slovencev navadno . . . Zdi se mi, da so se slovenski pisatelji po večem držali in še drže tega načela, in drži se ga izmed drugih tudi slavni jezikoslovec Miklošič. Držečemu se pravil, ka-

¹ Nov. 1867, 52: Recimo ktero.

koršna so gori omenjena, morajo biti odurne tiste r o c o c o - oblike, ki nam jih za vzor postavljajo možije nove slovenske šole, in ktere se zdé biti nalašč iznajdene za to, da bi knjižno slovenščino še dalje, nego je, zanesle od srbsko-hrvaškega narečja.« (Pod črto: »Sloveči Hrvat, prof. Jagić, namignil je vže . . ., da ne odobrava Levstikovega pravca.«)

Po Cigaletu je obsodil Levstikovo prizadevanje tudi oče staroslovenskih del, iz katerih je zajemal Levstik svoje nazore, — sam Miklošič. »Nove pisave,« poroča Cigale Novicam o nekem pogovoru, ki ga je imel glede Levstika z Miklošičem,¹ »ki si prizadeva nektare slovenske besede postariniti (n. pr. kmetije, podnožije, prihodnjest itd.), gospod Miklošič nikakor ni potrdil. Djal je, sklicevaje se na svojo primerjalno gramatiko, da je treba pisati staroslovenščino staroslovenski, zdanjo slovenščino pa tako, kakor zdaj govorimo, ter pristavil, da jezik je prevelik dar božji, kakor da bi ga posamezni človek smel ongaviti.«

Niso se sicer sprejele vse oblike, katere je Levstik pisal, ali mnogo se jih je za vedno utrdilo v pisavi, mnoge pa so se šele po več desetletjih opustile. Levstikovo pisavo so sprejeli zlasti Jurčič v svojih posebej izdanih delih, Stritar v dunajskem Zvonu, precej tudi Trstenjak in Pajk v mariborski Zori in Levec v Ljubljanskem Zvonu. Sledovi Levstikovega truda so bili tako močni, da p. St. Škrabec, ki je nastopil z l. 1880., ni opravil skoro nič proti pretirani staroslovenski struji v naši pisavi, kateri je napovedal boj. Zmožel je nekaj šele pozneje, ko se je začel Levec oklepiti njegovih načel, ki jih je uvajal polagoma v Ljubljanski Zvon. Škrabcu in potem Pleteršniku se je vendar nekoliko posrečilo, približati knjižni jezik zopet živemu jeziku. (Dalje.)

¹ Nov. 1869, 126—127; pogovor o slovensko-nemškem slovníku!

PIPICO KADIM.

Pipico kadim . . .
V pipi je modrost,
ki vse dni
ne izgori:

Vse je dim!

France Bevč.

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Konec.)

Ozrmo se najprej na tiste Levstikove oblike, ki so se v pisavi sprejele.

Med prvimi novimi oblikami nahajamo pisavo bralec, bralka, bralstvo; vodilen, hladilen itd. za staro bravec, bravka, vodiven itd. K tej reformi je nagnila Levstika nekaj podobna hrvaška pisava, nekaj pa Svetčeva teorija, po kateri naj bi bile besede, kakor »prosivec, pogorevec, pisavec, tkavec, umeven, smeven itd.« izpeljane od deležnika na -l, od prošil, pogorel, pisal, tkal, umel, smel. To mnenje je izrekel Svetec l. 1862. v Novicah¹ o priliki, ko je tekla nova pravda o izreki l-a na koncu besed in pred soglasniki.² Sicer Svetec ni vedel, da je teorija napačna, a v praksi si je vendar ni upal uveljaviti. Zato je sam ostal pri stari pisavi (spremenil je le: samostalnik, imeno-

¹ Str. 131.

² Pravda se je začela v Nov. 1861, str. 198, kjer je neki člankar v sestavku O slovenskem govornem (parlamentarnem) jeziku zastopal načelo, naj se jezik natančno tako izgovarja, kakor se piše, tedaj: prišel itd. Članek je izzval živahno polemiko. Prvi se je oglasil J. G., ki je temu oporekal, češ da mora imeti izreka svoja pravila, ker bi se n. pr. volk, smert (tako se je tedaj pisalo!) ne izgovarjalo dobro ko voljk, smêrt (216). Drugi pisec, neki M. P., se je potegnil za prvo načelo (25.); tretji je pritegnil drugemu ter predlagal, da naj se izreka l tako, kakor ga izreka večina južnih Slovanov, t. j. Srbi in Hrvatje, tedaj volk: vuk, gonil: gonio (371). Četrty (Cegnar) je bil zopet za prvo načelo. »Vsaka čerka naj se vselej izreka tako, kakor se piše, tedaj tudi čerka l« (386). L. 1862. je Podgorski-Svetec vprašanje na novo sprožil ter predlagal nekaj kompromis, češ da je trdi l tako ukoreninjen v slovenskem jeziku in med ostalimi Slovani, da bi se ne dal izlepa zatreti; zato naj se načelno izreka ko v; »toda to se vé, da tistim, ki so se že od matere naučili, da l čisto izgovarjajo, ne bomo branili tako govoriti.« Nov. 1862, 131. — O zgodovini izreke -l prim. Štrekelj, O Levč. sl. pr. itd. 46–70, kjer je treba dostaviti, da so se izrekli za l tudi Muršec, Navratil in Levstik. Muršec, Slovenija, 1849, 88 piše: »L se naj vsigdar zgovarja po pravici ko l, barem enkrat v šoli ino od omikanih ljudi! Drugi sledé nevedoma.« Navratil, Vedež 1850, 119: »Vsaka (čerka) obderži v dobrem (podčrtal Navratil!) govorjenju povsod in vselej svoj glas; torej se mora brati, kakor se piše: sim bral, brala, rekel, rekla, vidil, vidila, ne pa: sim brau, brava, reku, rekva, vidu, vidva itd.« Levstik je v Napreju 1863 zavrnil Ljud. Tomšiča, ki je svetoval, da se bližajmo Hrvatom in govorimo n. pr. delau sem, biu itd. Levstik mu je odgovoril: »Naša misel je, da, ko bi mi Slovenci dobili kdaj svoje gledališče, morali bi pri glagolih l na konci vedno čisto izgovarjati, ... ker upamo, da bode še celó vsa južno slovanska knjiga nekđaj tako pisala (267).

valnik, roditnik, družilnik).¹ Poprijel pa se je nove teorije Levstik, ki se je prav tedaj pripravljala na velikopotezno reformo v pisavi. Vendar se je zdela teorija tudi njemu tako čudna, da jo je uporabil le pri nekaterih besedah. Tako je začel pisati oblike bralec, volilec, delilec, tiskalen, tiskalnica, pisalnica, a drugo mu ni šlo izpod peresa. Vzporedno s temi oblikami je pisal še preiskovavec, pisavec, poročevavec, igravec itd.² Da pa Levstik ni ostal sredi pota, je bil vzrok Cigale. Ta se je 1. marca 1863. v Glasniku uprl novim oblikam, a na čuden način. Teorijo samo je smatral za popolnoma pravilno (pisal je, da je pravilnejša od kake druge!), a stara pisava se mu je zdela boljša, ker se opira na staro slovenščino in ker se nova ne da dosledno izvesti. »Če bi se hteli ... noveje pisave poprijeti, ali nam ne bo tudi pisati: delalec, delalen, poslušalec, pelec, pilec itd. (saj so te besede enako skrojene, kakor gori omenjene) namesto sploh navadnih delavec itd.? Kaka zmešnjava utegne nastati, če se ne ustanovi gotovo pravilo za pisavo tacih besedi!« (91). A to neizprosno doslednega Levstika ni motilo, da je le teorija prava! Zato se je odločil, da bo pisal vse besede dosledno, tudi tiste, katere je Cigale perhorresciral. Tako so se pojavile v nadaljnjih njegovih spisih (v Napreju in nato v Novicah 1863 in 1864 ter v Cegnarjevem Valenštajnu)³ oblike, ki so vzbudile dolgotrajne pravde in prave pravcate vojske in razburile takorekoč ves narod, tako »da smo Slovenci«, kakor pravi dr. Detela v Trojki (71), »razkosani po deželah, po načelih in pravopisu.«

¹ Nov. 1862: samostalna beseda 83, 131, roditnik 428; 1863: imenovalnik, družilnik 98 (po dvakrat); vendar je pa pisal še: oziravnik 83, nedoločivnik 91.

² Nov. 1862: bralec 283, bralka 399; toda vse drugo je na -v; Naprej 1863: bralcem 1 itd., volilec 2, 12, 17, tiskalnica 2, 3, pisalnica 5, tiskalni stroški 5, delilec 3, 13. Toda v eni sapi: svetovavec 2, 6, igravec 7, 40, poročevavec 17, 25, 29, 41, 53 itd., poslušavci 25, 52, gledavec 40 itd.

³ Naprej: poročevalec 81, svetovalec 87, prepiralcev 91, poslušalec 92, kmetovalski 115, izpraševalnega 119, delalnica 116, igravec 128, prebivalce 155, ogledovalka 174, čestilno pismo 228, mikalno 229, izvrševalen organ 255, roditnik 277, edino-zveličalno 243. Novice 1863: krepčalno 408, gledalci 409, pisalnica, budilna, svetovalstvo 416; 1864: morilni pokoj 51, poslušalci 83, tiskalnica 83, 92, prodalnica 103. Valenštajn, 1864: posnemalec, igralčeva 4, prodalnica 13, pomagalka 62. Pesmi Fr. Preširna: mikalnih 5, pisalec 15, popotovalec 6, razlagalec 31 itd.

Po enem letu je dobil Levstik med najmlajšimi pisatelji že štiri posnemalce. L. 1863. je pisal v Glasniku neki »mladi pisatelj« J. M. že: vodilni duh 235, stvarilna moč 248, pisalstvo 249 in neki štajerski prevajalec: spavalnica 198, pisalnica 200, itd. V Novicah pa Jurčič: prodajalci, zvedalen mož 330 in l. 1864 Podgoričan: maščevalnost 84, poberalci 274, maščevalna srca 275.

L. 1864. sta se izrekla zoper novo pisavo Janežič, ki je izvajal v tedaj izišli slovnici take besede od glagolske korenike, in Marn v Jezičniku, ki je dokazal iz stare slovenščine in drugih slovanskih jezikov, da je izpeljava iz deležnika na -l nemogoča; za nasprotno pisavo so govorile le hrvaške oblike, kakor čitalac, pisalac, tkalac (23—26). Levstik sam se ni dal prepričati, a Janežič in Marn sta imela vendar toliko uspeha, da se v tem času oblike niso več širile; pisala sta jih le Levstik sam in njegov pobratim Cegnar.¹ Celó Jurčič se je poprijel v Slov. vilí in v Glasniku l. 1864. in 1865. z neznatnimi izjemami starejših oblik.²

L. 1866. je pa Levstik sam izdal slovnico, v kateri je sankcioniral svojo pisavo. Med primeri, v katerih naj se izreka l kot v, je naštel tudi preporne oblike: bralec, umetalen, hranilnica. Einige schreiben, pristavlja, hier v, jedoch falsch: brávec, umétaven, hranívnica (2). Ker je imela slovnica velik vpliv, so se sprejele tudi nove oblike. Proti koncu tega leta so jih pisale že skoro vse knjige, z l. 1867. pa so stalno zmagale v Novicah in v Glasniku.³ Ker se je s tem nova pisava popolnoma utrdila, ni bilo več časa premišljevatí, ali je prava ali ne in katere oblike so prave in katere ne. Zastoj je bil opomin Čigaletov l. 1868. v Novicah: »Ni še menda prav dognano, kako se obrazijo take besede, zlasti samostavniki na -ec, od glagolske osnove, ali od participa, ni li kak razloček med enim in drugim« in kaj je naposled s pridevniki na -aven, -iven (4). Prepozno so se začeli zavedati, da so se pod enotno pravilo vteple raz-

¹ Nov. 1865: nabiralci, pošiljalci 145 itd. in v II. delu Valenštajna.

² Slov. vila 1865: počivavnik 4, bravec 10, svetovavca 15, vasovavca 19, zmagovavca 22. Glasnik 1865: prebivavci 68, maščevavni duh 76, prekupčevavce 72, maščevavnost 101, klevetavka 105, preganjavec, zapiravec 109, strašívno 112; izjema le: vodilne roke 4, sušilna jama 11, sušilnica 11, pretepilnik 73, počivalnik 290.

³ Glasnik je pisal l. 1866. le bralec (od str. 35 dalje), vse drugo na -vec, -ven, n. pr. čítavnica 36, pisavec 34, vabívno klical 50, kljubovavno 125 itd. Toda proti koncu leta: varovalnica 157, svetovalstvo 324, gledalec 420; 1867 že urednik sam: igralec, pripovedovalec 78, za nekadilce 18, vpraševalka 22, mikalnost 22; 1868, 84; pisalcev 10, 11, po čitalnicah in pilnicah 57; 1868, 7, 10, 18; stvarilno moč 58, oznanovalci 90,

lične tvorbe, od katerih imajo nekatere upravičeno l, druge pa v. Nič ni dosegel p. Ladislav, ki je istega leta v Novicah dobro poudaril, da je treba ločiti tvorbe na l (pogorelec, gñilec, vrec, kadilnica — od kadilo —, čitalnica, učilnica, ležalnica, kadilnik itd.) od tvorb, ki se drugače izvajajo in imajo prvotno v (požigavec, morivec, kadivec itd.; str. 66—67). Pišoče občinstvo je šlo poslej svojo pot in je pisalo vse primere z l, bodisi da je l upravičen ali ne; s srcem je bilo na strani l-a, a srce je nevaren modrijan, pravi Stritar, izgubljen je, kdor ga posluša. O v ni hotelo nič več slišati in verjelo je le še tistim slovniciarjem, ki so iskali razloge za l, kakor je storil B. Raič, ki je v istem listu p. Ladislava osorno zavrnil in nasproti njegovim tehtnim razlogom nekritično trdil: »Pisavi bravec, pisavec, svetovavec stoji nasproti čisti izgovor v ljutomerski in haloški okolici: tkalec, prisegalec, hrtalec, dulec, omrsalec, nadalje srbski: prosilac, vladalac, pilac, nosilac, igralac, sjecalica; poljski dostikalny, doświadczołny, domacalny, dobywalny« 174.

Tako se je z novim načelom popolnoma napáčno rešilo že blizu 250 let staro vprašanje: kaj je s pisavo l, ozir. v? Ker se l pred soglasniki in na koncu besed v narodni govorici že od 17. veka ni več ločil od v, pisatelji niso povsod vedeli, kje ima stati l in kje v. Tako se je zgodilo, da so včasih pisali v namesto l ali narobe: l namesto v; v mnogih primerih se je pisalo oboje, n. pr. tkavec in tkalec, učivnica in učilnica itd.¹

delalcev 353; 1868, 85; izjem ni skoro nič: igravka 6, plesavka 57. Novice imajo v začetku l. 1866. še redno v, n. pr. blaževaven 78, morivna suša 183, redivnega 18 itd.; proti koncu leta je že zmagal l; prihodnje leto (1867) ni več primerov z v, n. pr. prisegalna beseda 154, venčalno znamenje 144, svetovalstvo 254, prorokovalna moč 210, plesalka, bralka 320, predstavljalka 329; 1870: delalec 13, delalnica 2, 320 itd. Deseti brat 1866 ima od začetka vse na -v razen bralec 13, 22, 39, 43 57 itd., n. pr. v sušivni jami 33 zaničevaven 71, plesavka 17, spavnica 130, celo umetaven 41, rivec (112); proti koncu knjige je le -l: zaničevalen 181, pomagalka 187, podučilen 212.

¹ Naj navedem tukaj zglede take pisave izza noviške dobe: Novice 1845: rezivnik 12, pavc 27, 46, pogorelcov 28, ovna (!) = volna 52, scavnica 54, sejavnica 59, sušivnica 61, vovna 72, živina se omolsa (!) 99; 1844: gostivnica 10, umetavnim 14, žganjarije in spilnice (!) = pivnice 23, 59 itd.; toda pivnica 173, rivček 54, postopače in rakolnače (!) 104, učilnica 96, 127, 139, 163; 1844: 15; 1848: 115 itd.; konja stavozilnice polomila 95, gnojnica iz serilnikov 106, gojilnica 146, 163; 1845: 131; omikavnica kertača 166, hranilnica 183, ohranilnica 200; 1845: palc 62, hranilnica 105 (po l. 1847. skoraj redno!), spalnice 150, gostilnica 107, gostivnik 107, cesarskih služilste v (!) = uradništvo 108, slamorezilnikov 130, škropilnica 130, učilstvo (!) (priloga 50. lista); 1846: za komovcam 10, igravcam in igralicam 28, učivnica 39, sušilnica 165; 1847: mastna golna (!) = govno 33, mazilnica Schmierkübel 128,

Ko je začela zmagovati Levstikova pisava, so počasi izginjali primeri z *v*; l. 1862. je zapisal v Nov. Cegnar prvič: čitalnica (359), trikrat, dalje 392 za dosedanje čitavnica; poslej se nahajajo v Nov. sledeče oblike: 1863 tipalnica 400, Erjavec; toda na isti strani še: tipavnica, oboje po trikrat!, kobilica selivka 400, Erjavec; gojilnica, konvikt 292, učilni načrt 170, gostivnica 338. Glasnik 1863, Erjavec: rezalnik 105, pri šivalni mizici 109, dihavke 345, trikrat, trepavnice 345; svetilnikov 98, Valjevec; Jurčič: Gl. 1864: kresilna goba 57; 1865: spavnica 3, 39, prebivavci 68, v sušilno jamo 11, v sušilnico 11, rivec 36, svetilnica 41, umetavno 104.

V nadaljnji dobi se načelo samo ni več spreminjalo, spremenile so se le posamezne besede. Oblike delalec, delalen, delalnica, vrtalka, mikalen, klalen, klalnica, opletalen, pilnica itd. v pisavi niso zmagale, čeprav so se rabile dalje časa v vseh tedanjih listih.¹ Dalje je ostala poleg jezikovno pravilne oblike zveličalen, zveličalna, zveličalno tudi starejša pisava zveličaven v rabi. Vse druge primere so pisali listi kolikor moči dosledno z *l*, na *v* jim je ušlo le malo oblik.² Po l. 1880. se je začel upirati pisavi z *l* p. Škrabec, in to zlasti pri samostalnikih, ki pomenjajo delujoče osebe.

stavne zvezde ali stavnice, to je nepremikavne 150 (večkrat), 158, pregovori Belih Kranjcev: brez skrivalec (!) ni kralca Kobe, 182; 1848: oskerbilnica za mladenče 91, sporočilne, menilne pisma 107, zvezde svetilne 183, (L. Toman); 1852: selsalka 91, sesavne luknje 91, škropivnica 91, tišavka tišči 194; 1854: rezilnik 28, vodna sisalka 32, po hrvaškem: sviraljka (274, L. Toman; enako Valjavec, Glasn. 7. zv. 116: za deržaljko suči 1855; brisavka 91, s hladilnimi sokii (!) 91 (oboje Jeriša); 1856: predivnica 4 (enako Pleteršnik) Davčarji pravijo kampiljnu sčesavnik 15 (nima Pleteršnik!); 1857: tkavec, tkavstvo 6 (Terstenjak); 1859: rivček 74; 1860: to ni učilnica, ampak mučivnica 345, učilnice naj bodo omikavnice, nikar mučivnice in tujivnice 352 (vse B. Raič). Slovenija 1848: skoro redno ima: učilnica; med našimi zatemelci 3, očaravno moč 42. Vedež 1849, II.: hranilnica 10, učilnica 161, svetilnica 1850 164, gostivnica 265. Slov. bčela 1850: vmivalnica 33, nosilnica 34, 35, tiskavnega papirja 128. Valjavec, Pesmi, 1855: slonilnik 121. Glasnik 1858: vmetavni so 1. zv. 140, kresivna goba 2. zv. 2, 4, 29 (vse to Levstik!); posamezno: svetilnica 5. zv. 4; 6. 38, spavnica 6. 99; 7. 2, gostivnica 7. 2, vabivne rože 7. 101; 1868: kovek (!) = kolk, Hüfte 85 (Stritar).

¹ Poleg zgoraj naštetih listov so pisali te oblike še sledeči: delalec Glas. 1867. 353; 1868. 85; Zora IV. 20 itd., delalnica Zora IV. 3; Zvon 1889. 387, vrtalka Zvon 1870. 99, 107, mikalen Zvon 1886. 553; 1888. 638, klalen Zv. 1876. 82, opletalen Zv. 1870. 233. Mariborska Zora je pisala tudi: čaralnije I. 48, Zvon 1885 pa čaravni darovi 77, čaravnice 389, zdaj pišemo po strsl. čaroven. Poleg skladalnice (Pavliha, 1870. 12, dalje v dun. Zvonu) se je rabilo: skladanica (redno v dun. Zvonu).

² N. pr. Lj. Zvon 1883: razstavljavci 459, 1885: zanikavni 563, 1890: stiskavec 325, 328, 520 itd.

Tak je bil položaj, ko je vzel Pleteršnik pisavo v roke. Iz Miklošičevih, p. Ladislavovih in dotedanjih Škrabčevih spisov je bilo lahko spoznati, kakšna mora biti jezikovno pravilna pisava pri samostalnikih; za pridevnike se še ni dalo določiti, zlasti ne za take, ki se končujejo na *aven*, *iven*, *ozir. alen*, *ilen*, ker jih drugi Slovani skoraj ne poznajo. Tako je bil Pleteršnik pri njih zopet navezan le na ugibanje — kakor prejšnji pisatelji za druge oblike. In tako se je zgodilo, da je nastavil Pleteršnik pri pridevnikih napačno pisavo: pri samostalnikih je pravilno pisal *v*, kjer je jezikovno upravičen, pri pridevnikih pa razen nekaj izjem ne. Za primere, kjer je *v* upravičen, je nastavil tale obrazec: *avec*, *avka*, *avski*, *avstvo*, *ozir. ivec*, *ivka*, *ivski*, *ivstvo*, toda *alen*, *alnost* itd. *ozir. ilen*, *ilnost*, n. pr. *igravec*, *igravka*, *igravski*, *igravstvo*, toda *igralen*; *morivec*, *morivka*, *morivski*, *morivstvo*, toda *morilen*, *morilnost* itd.

Da v taki pisavi ni nekaj prav, je Pleteršnik sam dobro čutil. Dočim je namreč pisavo samostalnikov izpeljal dosledno, se mu je pri pridevnikih vedno iznova pojavljal dvom, da utegne biti njegova pisava napačna. Le tako si moremo razlagati nenavadno nedoslednost, s katero je pisal pridevnike. V omenjenem obrazcu se dado zaslediti pri pridevnikih sledeče variante: *a*) v mnogo primerih je pisal dvojne oblike, n. pr. *dejalen*, *lna*, *dejalnost* in *dejaven*, *dejavnost*; *klalen* in *klaven*; *spalen*, *spalna* *suknja* in *hkrati* je upošteval tudi pisavo *spaven*; *enako*: *pitalen*, *pitalna* *živina* in *pitaven*; *žgalen* in *žgaven*, *ženilen* in *ženiven*, *igralen* in *igraven*, *povračevalen* in *povračevaven*; pri tem je večkrat dopuščal dvojno izpeljavo, starejšo, ki je bila jezikovno pravilna, in mlajšo, n. pr. *opominjalen* in *opominaven* (*iz*: *opominav*), *tiščálen* in *tiščaven* (*iz*: *tiščav*); *b*) v nekaterih primerih je obdržal samo *v*, dasi se je rabila semtertja v praksi tudi pisava z *l*, kakor za nekatere primere to izrečno pristavlja, n. pr. *požrtvovaven*; *opomba*: »nav.(adno se namreč piše) -a¹en«; *enako*: *neučakavni* (-alni); brez pripomb stoji samo -aven: *opletaven*, z *opletavno* *nogo*, dasi je pisal Jurčič to mesto, ki ga Pleteršnik navaja: z *opletalno* *nogo*¹; dalje je pisal samo -aven: *obetaven*; *pitaven*, *pitavni* *dan*, *pitavni* *stolec* (*od* *pitati*, *vprašati*), *rvaven*; *piven* (*prim. pivec*), *pivni* *papir*; *delaven*, *delavnica* (toda *brilen*, *brilnica*, pa *brivec*, *brivski*, *brivstvo*; *enako* *klalnica*). Večkrat se je skušal takim pridevnikom ogniti, n. pr. *gospodovaven* = *gospodljiv*, *izbiraven* = *izbirčen*, *grajaven* = *grajav*, toda pisal je *grajalen*.

¹ Zvon 1870, 233.

Ker Pleteršnikova reforma ni zadela na odpor, tudi Levec ni mogel slutiti, kaj ga čaka, če sprejme to pisavo v novi Pravopis. Če Pleteršnika niso kamenjali, je bilo pričakovati, da tudi njega ne bodo. A njega so! Pišoče občinstvo, ki že nad 35 let ni bilo več vajeno raznih avcev, ivcev, avstva, ivstva in podobne »naivnosti« in je tako rekoč zrastle ob l-u, ni moglo več sleči železne srajce. Kdo se bo zato čudil, da so se nasprotniki sklicevali na načelo pravopisne rabe, kateri v gotovih primerih tudi ne moremo odrekati upravičenosti. Začel se je neusmiljen boj, ki je veljal v prvi vrsti povzročitelju te pisave — Škrabcu. Toda Škrabec ni bil samo kos vsem nasprotnikom, temveč je odkril tudi slabosti Pleteršnikove pisave, zlasti pri pridevnikih. V gigantski borbi je s čudovito akribijo dognal, da imajo verbalni substantivi, ki imenujejo osebe po njih delavnosti, prvotno končnico *ivec*, *avec*, *ivka*, *avka*. Imena tistih, ki kaj delajo, so izpeljana ali iz glagolskih pridevnikov na *-v*, ali naravnost iz glagolskega debla na *-a*, *-i*, ki mu je pred končnico *-ec* pristopil *v*. Veliko teh imen je iz glagolskih pridevnikov na *av*, *iv*, n. pr. *igrav*: *igravec*, *igravka*; *hirav*: *hiravec*, *hiravka*, *hiravnica* itd. Imena oseb pa, ki so kaj delale, zvršile ali pretrpele, imajo prvotno končnico *-lec*, n. pr. *pcgorel*: *pcgorelec*, *umrlec*, *volilec*: *kdor* je v posameznem primeru *volil* itd. Enako imajo izvedenke iz samostalnikov na *-lo* (prvotno iz *-dlo*) končnico *lec*, *lka*, *lnik*, *lnica*, n. pr. *vrelo*: *vrelec*, *pralo*: *pralec*, *nosilo*: *nosilnice*, *kadilo*: *kadilnica* itd.¹ Dalje je dognal tudi, da je moderna pisava pridevnikov na *alen*, *ilen*, večinoma napačna. Upravičen je *l* večinoma le pri primerih, ki so izvedeni iz dovršnih glagolov, n. pr. *dopolnilen*, *zadostilen*, *zveličalen* itd. Pridevniki, ki so nastali iz glagolskih pridevnikov na *av*, *iv*, imajo prvotno končnico *aven*, *iven*, n. pr. *vojskovav*: *vojskovaven*, *zapovedovav*: *zapovedovaven*, *hladiv*: *hladiven*, *vodiv*: *vodiven* itd.

Zdaj šele moremo prav spoznati, kako jo je Levstik pri tem pravopisnem vprašanju zavozil. Ali po toči ne pomaža zvoniti; pišimo, kakor se je v praksi sprejelo! Pisave ne bo nihče več pre naredil. Toda druga je z izreko. *Kdor hoče pošteno slovensko govoriti, bo izrekal v tam, kjer je prvotno upravičen.* Saj je tako tudi začetnik te pisave, Levstik sam hotel. V svoji slovnici pravi: *Das l wird als v (u) ausgesprochen: . . . vor den Bildungsilben ec, en, nik, nica, z. B. brálec, umétalen, zélnik, hranílnica (2) —*

Enako napačno je začel pisati Levstik jabolko za prejšnje pravilno jabelko. Pisava *-el-*

¹ Prim. zlasti Cvetje, XXII, 5.

je zaradi tega pravilna, ker se polglasnik pri zlogotvornem l-u v nenaglašeni in kratkonaglašeni zlogih ne spreminja v o kakor v dolgonaglašeni zlogih. Tako so pisali v tem času še čelnar, želč in celo želna, želtav za sedanje čoln, žolč, žolna itd., tako je pisal tudi Levstik do l. 1870. Tedaj pa je spremenil nele pisavo čoln, žolč, kar se da po analogiji opravičiti, ampak tudi jabolko, kar ni opravičljivo. Nova oblika se je sprejela splošno šele po l. 1885.¹

L. 1864. je nadomestil staroslovensko obliko *dejati*, *dejal*, *dejanje* za *dotedanje djati*, *djal*, *djanje*. Leto pozneje je rabil novo obliko že Jurčič v Slov. vili, toda več let so jo pisali le ožji somišljeniki Levstikovi, stalno se je sprejela šele z dunajskim Zvonom.² Pozneje je skušal ohraniti Škrabec slov. obliko *djati*, *djanje*, a brez uspeha. »Moderna pisava *dejal*, *dejanje* gre . . . nazaj čez zgodovinsko mejo naše fonetike (narečja in zgodovinska pisava poznajo namreč le *djati*, *djanje*) in se ne da lahko opravičiti.«³ Toda ta oblika je ravno tako upravičena kakor vse druge staroslovenske oblike, katerih je v naši pisavi mnogo.

V Napreju je začel pisati *surov*, *surovost* itd. za *staro sirov*, *sirovost*. Oblika *surov* je po preglasu sorodna s *sirov* (nastalo iz *syrov*) in se nahaja v nekaterih slovanskih jezikih (v češčini, poljščini), po katerih je Levstik pisavo povzel. Nova oblika se je hitro širila in se kmalu splošno sprejela. L. 1865. jo je že pisal Jurčič v Slov. vili in v Glasniku, prihodnje leto pa Mencinger in Greg. Krek v Novicah. Z l. 1870. so jo stalno pisali Novice, Zvon in drugi listi,⁴ tako da je docela izpodrinila obliko *sirov*. Pleteršnik pa je Levstikovo obliko zavrgel ter sprejel zopet obliko *sirov*. Ker je pišoče občinstvo imelo več smisla za pravopisno rabo kakor Pleteršnik in Levec, je oblika *surov* v pisavi ostala in se rabi vsaj toliko kakor oblika *sirov*.

V Napreju je začel pisati po starih naših pisateljih oblike *nič emuren*, *nič emurnost* za *dotedanje nečimeren*, *nečimuren* itd. Nove oblike je rabil dolgo časa sam, občinstvo se jih kar ni ho-

¹ Levstik je pisal v slovnici 26 še jabelko; enako Stritar v Gl. 1868, 59. V Mladiki 1868 je pisal Levstik želna 55; Glas. 1864 ima želtavo 60, čelnar 41, čelnič 42; Gl. 3. zv. 14: je kanilo nekaj želci (žen. spola!) iz peresa. Oblika jabolko je prvič zapisal v Zvonu, 1870, 285.

² Prvič jo nahajamo v Valenšt. 8. in v Nov. 1864, str. 83, 93 itd. V Slov. vili, 1865, 31: *dejanje*, toda str. 33 še: je *djal*.

³ Cvetje XXX. 6.

⁴ Naprej 1863: 1, 139, 159 itd. Nov. 1863: 408, 409, 416 itd. Jurčič, Slov. vila: 16 dvakrat; Gl. 1865, 312; Mencinger: Nov. 1866, 11; G. Krek: l. c. 145.

telo poprijeti. Nahajamo jih le v Zvonu l. 1870. in v mariborski Zori.¹ Celo Lj. Zvon, ki je sicer vestno nadaljeval Levstikovo delo, je ostal ves čas do l. 1895. pri pisavi nečimeren, nečimuren. Levstikovi obliki je pripomogel do zmage šele Pleteršnik, ki jo je prejel v slovar.

Levstik je vpeljal tudi oblike graščina, graščinski, graščak za prejšnje grajščina, grajščak. Poslednje oblike so iz mlajšega pridevnika grajski, graščina je iz starejše oblike graski, in to iz gradski, kakor se govori še na vzhodu in kakor so štajerski in koroški pisatelji v tej dobi še tudi pisali. Ker je sprejel oblike graščina, graščak, je dosledno sprejel tudi starejšo obliko gradski (redko graski) ter zavrgel mlajši pridevnik grajski.² A pišoče občinstvo ni ravnalo dosledno: sprejelo je graščina, graščinski, graščak, ubranilo pa se je obliki gradski in ostalo pri obliki grajski, dasi je Levec še ves čas v Lj. Zvonu pisal gradski in je tudi Pleteršnik zavrgel grajski in sprejel le gradski. Naposled se je Levec vendar vdal in prevzel v svoj Pravopis živo obliko grajski. Le škoda, da se Levec ni v več primerih emancipiral od Pleteršnika! Oblike graščina, graščak itd. je sprejelo vse pišoče občinstvo, le dr. Sket je v vseh knjigah, ki jih izdaja Družba sv. Mohorja — in celo v šolskih knjigah — držal obliko grajščina, grajščak — bil je pač jezikoslovec stare mere!

Levstik je skupno z oblikami gradski, graščina itd. pisal dosledno tudi druge take starejše oblike, ki žive še v vzhodnih narečjih, kakor gospodski, gospodska, gospodstvo, bogatstvo, bitstvo itd., kar so tudi pisali tedanj: štajerski pisatelji B. Raič, Trstenjak, Šuman in vsi štajerski sotrudniki mariborske Zore.³ V pisavi se je vse to zavrglo — razen gospodstvo.

¹ Najprej: 15, 59, 60 itd. Zvon 1870, 115, 213, 218, 268; Zora IV. 20 itd.

² Z oblikami gradski, graščina itd. je začel v Mladiki, 1868, 44, 65 itd. Dotlej je pisal še mlajše oblike grajščina itd. Naprej: 19, 60 itd. Utrdil je pisavo graščina itd. dun. Zvon; Zv. 1870 je pisal seveda tudi graski 340, 341 in gradski 147 itd.; redno je pisala tako tudi Zora.

³ Mladika: gospodstvo 174; v Jurčičevem Dr. Zobru: gospodski 18, 19, bogatstvo 40. Mej dvema stol.: gospodski 32, do gospodske (= gosposka!) 63 itd. Obliko gospodski je hranil tudi Levec v Zvonu od 1881 do 1895, a brez uspeha. Vse te oblike je splošna pisava zavrgla, le gospodstvo se je sprejelo, ker je beseda na novo tvorjena in so jo tako že dolgo let pisali, n. pr. Nov. 1848, 155 trikrat: gospodstvo; 1856, 84 pod rimskim gospodstvom; Novice so pisale tako tudi bitstvo 1854, 155; bitstveno 1851, 139; enako Slovenija, 1849, 321; dalje sosedščina Nov. 1857, 14 — kar se pa ni sprejelo. Pleteršnik je vse te besede pisal v mlajši obliki (gospodski, gosposka, bogatstvo, bistvo, soseščina), in se tudi ni pomišljal, storiti besedi gospodstvo krivico; on piše gospodstvo.

Nam. jezikovno nepravilnih oblik Juri, Jurja; juli, julja; evangeli, evangelja itd., ki so se pisale še v vsej noviški dobi, je uvedel v slovnici l. 1866. oblike Jurij, Jurija; julij, julija; evangelij, evangelija itd.¹ Nova pisava se je takoj sprejela. L. 1868. je že pisal Celestin v Glasniku Jurij, Jurija 50, 88, Levstik sam pa l. 1870. v Zvonu. Pozneje so se pisale tako ves čas ne samo te oblike, ampak tudi januarij, januarija; februarij, marcij, junij itd., poleg januar, januarja; februar, februarja; marec, marca, kar je jezikovno tudi pravilno. Zato nam je nerazumljivo, kako je mogel pogreti Levec staro jezikovno nepravilno obliko Juri (ki jo piše brez roditelja!)² Slovensko more biti le Jurij, Jurija (v dostojnem, resnem govoru) ali pa Jur, Jurja (v domačem govoru) kakor januar, januarja, ne pa januari, januarja! Levstik je ostal samo pri prvi obliki in je pisal po njej celo deminutiv: Jurijček, Jurijčka,³ kar je pisal tudi Levec vsa leta v Ljublj. Zvonu. A splošna pisava je to zavrgla in je izvajala deminutiv Jurček od Jur.

V slovnici l. 1866. je nastavljal tudi pravilnejše oblike oziralnega zaimka pri komer, s komer; pri čemer, s čimer, ki so se v pisavi sprejele.⁴ Do zmage sta jim pripomogla dun. Zvon in Zora. Pozneje je skušal uvesti tudi druge jezikovno starejše oblike, kakor z nikomre, nikogre itd., kar pa splošna pisava ni sprejela. Enako je pisava zavrgla vse poznejše Škrabčeve oblike, ki so sicer jezikovno pravilne, n. pr. nikoger, ničeser, nikomer, ničemer (daj.), kaker (toda sprejele so se oblike kakršen, kolikršen, kar je uvedel Levec okoli 1884 v Ljublj. Zvonu po Škrabcu), kamer itd.

Po Levstiku pišemo tudi etimologične oblike serec, serast konj, brkatii ser, kar se je prej pisalo z i.⁵

¹ Str. 143.

² Str. 64. Ali je morebiti Levec prezrl popravek na str. 143. k str. 10. v Levstikovi slovnici?

³ Zvon 1870, 293 itd.

⁴ Str. 43. Nekaj časa je pisal tudi koger. Gl. 3. 112, Zv. 1870, 69, kar je posnemal včasih Stritar (Dun. Soneti 1872, 9, 15). Prej so pisali po analogiji pri komur, s komur, pri čemur, s čimur. Zavedal se je dobro, da te oblike niso najstarejše, ker pravi v opombi: Man hört unter dem Volke noch die vollen Formen nikomre 46. Pozneje jih je skušal res uveljaviti (n. pr. Mladika 209, Dr. Zober 132 itd.), a v pisavi jih ni nihče upošteval. V orodniku je jezikovno pravilna oblika s čem (ne čim), kar se hrani še na štajerskem; to so štajerski pisatelji skušali tudi uveljaviti (Zora je redno tako pisala!), a se jim ni posrečilo. Tako piše tudi še Škrabec.

⁵ Prvič je pisal tako v Zvonu 1870: serasta kobilica 346 itd. Dotlej se je pisalo napačno, n. pr. Deseti brat: sirec 4, sirast 61. Seveda se je zmotil kdo še tudi pozneje, n. pr. Lj. Zv. 1892 na sirici 144, toda 1893 ser 401.

Levstikova zasluga je, da se pišejo nadalje oblike, kakor domov za prejšnje domu;¹ žena rajša (najrajša) dela poleg rajši (najrajši); dete rajše (najrajše) spi poleg rajši (najrajši); dražji, dražja, dražje, ožji, globočji, mečji, višji, nižji za prejšnje draži, oži, globoči, meči, viši, nižji itd.² (pri tem se je pa, žal, sprejela tudi jezikovno napačna oblika večji, večja, večje nam. večji, večja, večje, kar seveda ni Levstik zakrivil!); kateri za dotlej nav. kateri;³ sever: severa, severu za dotedanje severja, severju; mislec: miselca, miselcu, pomislek: pomiselka, pomiselku itd. za prejšnje jezikovno napačne končnice misleca, mislecu, pomisleka, pomisleku itd.; dehteti, dehteč,⁴ kar se je pisalo prej po krivi analogiji duhteti; do dobra je utrdil Levstik v naši pisavi tudi oblike pastirica, pestunja, lisica, deležnik za zelen, za zelena, za zeleno; zanikaren, zanikarna, no; dreviti, zmerom itd.;⁵ takisto je njegova

¹ Prvič je pisal v Zv. 1870, kar je na str. 368 utemeljil.

² Dotlej se je navadno tako pisalo; v slovnici 1856 je imel še oboje oblike: meči in mečji, laži in lažji, viši in višji, globoči in globočji, draži in dražji 28. Oblike mečji, lažji itd. se nahajajo že v stari slov. (prim. Leskien, Gramm. d. altbulg. Spr. 1909, 125) in se govore na zapadu.

³ Kateri je začel stalno pisati Zvon 1870.

⁴ Tako šele v Zvonu 1870, str. 373. Prej še sam v Mladiki: seč je duhtela 121. Primeri prejšnje pisave: Gl. 7. zv. 99 (duhteče rože); 8. zv. 1881; na duh se je naslovila marsikatera oblika, n. pr. dušeče seno (= dišeče), Gl. 7. zv. 26, Mencinger; amoniak se izduši, Nov. 1843, 14; v starejši dobi so pisali duhtati, izduhtati (= tuhtati!), n. pr. Nov. 1861, 270; izduhtati; 1856: je preduhtal 354; Slovenija 1848, 160: pesem je zduhtana bila. Primeri analogijske pisave so še: izvoljiti (volja!) Slov. 1848, 10, 11; dovoljiti (dovolj), Nov. 1843–1845; željeti, željim (želja), Nov. 1843–1845; mrakniti (mrak) mraknilo bo sonce, Nov. 1851, 149; 1855, 80 (merknenje prvič v Nov. 1860, 219); usuhniti (sub) Nov. 1843, 14; dalječ (dalja), kar je pobijal v članku Gl. 1859, 3. zv. 190; grometi (grom), kar je zavračal Gl. 1858, 2. zv. 69; krivav (kri, kar je že stara oblika!) Nov. 1843, 27; sinaha (sin) = snaha, kar je začel pisati šele Jurčič prvič v Gl. 1864, 122. Po analogiji pridevnikov na -ljiv so pisali: rastljina Nov. redno od 1843 do 1853, ozebljina Nov. 1848, 14, opekljina, zmerzljina, pasja stekljina, vse to Nov. 1848, 18, trohljina N. 1848, 22, smodka (smoditi!) se je redno pisalo, n. pr. N. 1851, 203; 1852, 387 Cegnar; toliko desetic se posmodi na prismojenih pluča osmodečih smodkah, P. Ladislav, N. 1863, 6; Gl. 3, 45; Namesto smodka bi se moralo po naše reči smojka — Loška smojka, Gl. 4, 59. Tako se je pisala ta beseda ves čas do Pleteršnika, ki ji je uganil izvor — smotka = smotati se! Danes se piše še taka tvorba: manjkati, prim. kar piše Hicinger, Nov. 1853, 375: piše (se) manjkati po koreniki manj(!).

⁵ Pastirčica: Zv. 1870, 292; ljudska oblika pastirica se je pisala še dolgo celo v Lj. Zvonu; pestunja: Naprej, 192; lisica sta pisala poleg Levstika še Valjavec in Jeriša; za zelen (ne zaželen!): Gl. 1865, 166 (Jurčič); 1866. 32, 73, 172; 1867, 177 (S. Gregorčič); Zvon 1870 in Lj. Zvon sta pisala

zasluga, da se je sprejela končnica -om v množ. daj. nekaterih srednjih samostalnikov, n. pr. k ustom, pljučem, tlom, vratom itd.¹

Jurčič in Gr. Krek sta začela v tem času pisati po etimologiji mezinec za dotedaj navadno ljudsko obliko mazinec; Levstik je pisal to po ljudski izreki, dasi je bil v vsem drugem neizprosen etimolog,² kar pač dokazuje, da ni nihče vseveden. Etimologično obliko je pozneje prezrl tudi Levec, ki je bil sicer hud etimolog in je pisal še do l. 1892. po starem mazinec;³ pozneje se je tudi Zvon poboljšal.

To in še vse tisto, kar smo v prejšnjih poglavjih našli, se je po Levstikovem vplivu v pisavi sprejelo; a še več je tega, kar v pisavi ni zmagalo, dasi so marsikaj tega dolgo časa pisali isti sloveči pisatelji.

Kakor smo že omenili, se je mnogim Levstikovim staroslovenskim in etimologičnim oblikam večina pisateljev ustavila in se sploh ni hotela pečati z njimi.⁴ Veliko oblik pa se je samo začasno sprejelo.

tako redno; zanikaren: Naprej, 115, 291 itd. dreviti: Gl. 1864, 124, v zadnjih letih je pisal Glasnik že redno tako; zmerom so pisali že drugi (Jurčič, Gl., 1864, 281; 1865, 3, 99), a redno so Glasnik in Novice pisali zmirom; Levstik je v slovnici 127 zavračal pisavo zmirom in določil zmerom, ker jo je spravil v zvezo z mera: v eno mero, v enomer; pozneje je sam omahoval kakor vsi drugi listi tudi (naravnost mučno je bilo omahovanje v Lj. Zvonu med zmerom in zmirom, vender in vendar ter čigar in čegar!); zdaj se je sprejelo stalno zmerom, pa naj si bo etimologija taka ali taka (Koštial jo smatra za prestavo nemškega stets!).

¹ Dasi se je po zaslugi Podgorskega pri drugih samostalnikih že od l. 1849. pisala končnica -om, se je ohranila pri imenovanih samostalnikih zastarela končnica -am; tako je pisal še sam Podgorski l. 1862. v Nov., str. 91: k tlam, enako Gl. 1. zv. 5; 6. zv. 4, 36; Pesmi Fr. Prešerna, 1866, 24: k tlam; dalje Zv. 1870, 8 Ogrinec: proti tlam; toda Levstik: k tlom: Mladika, 9; enako: z usti 121, po črevih 117; k ustom, Vodn. spom. 175 dvakrat, Janežič, Gl. 1862, 199; dalje: pljučem bi zraka privoščil: Gl. 1865, 8 (Jurčič) k ustom: Gl. 1865, 164. Dr. Zober: proti vratom 53, k ustnom 58. Čudno je, da se je proti oblikam jetrom, pljučem, vratom, drvom (daj.) s pljuči, jetri, z vrati, z drvi (orod.) boril še Perušek, Bravec ali bralec? str. 32; tam, kjer se govori om pri drugih samostalnikih, se govori tudi v daj., n. pr. v Beli Krajini: jetrom, ustom, pljučom, rebrom, drvom.

² Jurčič: Gl. 1864, 137; 1867, 67; Krek: Nov. 1866, 145, toda Levstik, Valenštajn, 1864: mazinec 58 trikrat.

³ Lj. Zvon, 1888, 418, 425 z mazinecem; 1890, 147, 148: mezinec; po l. 1892. mazinec: 1892, 160; 1893, 553.

⁴ Take oblike so bile, n. pr. nejma, nejmaš, nejma, nejsem, nejsi, nej (kar je pisal Levstik v Nov. 1862, 399; 1868, 82 itd.); (o)pomneti, (za)pomnel, opomnela (Nov. 1866, 380; Gl. 1867, 243; Zv. 1870, 162) za pomniti, pomnil; veznik i ali ino za in (po vzhodnih narečjih). »Skorej na celim slovenskim štajerskim ne govoriyo in... ampak... i ali ino« (Vedež, 1848, 17); izmed zapadnih pisateljev so pisali

Take oblike so umetno vzdrževali pri življenju ožji prijatelji Levstikovi, kakor L. Gorenjec Podgoričan, Fr. Štrukelj, nekaj časa tudi Stritar, Janko Pajk, Cimperman, posebno pa Jurčič in Levec, ki sta imela do l. 1895. vse vodilne liste in publikacije v svojih rokah. Jurčič je izdajal številna leposlovna dela in politični list Slov. Narod (do l. 1881.); samostojna dela je dajal navadno Levstiku v popravo, zato je pisava čisto Levstikova. Levec pa je imel v rokah Lj. Zvon (do l. 1895.) in vse važnejše publikacije pri Slovenski Matici. Levec ni bil tako odvisen od Levstika kakor Jurčič. »Ako ga tudi nismo posnemali v vseh stvareh, mnogo njegovih nazorov nam je prijalo,« piše sam Levec glede pisave, »kar je bilo dobro v njegovih naukih, to smo vzprejeli, a zavrgli, kar je bilo pretiranega.«¹ A pretirana se mu ni zdela

Valjavec (Vedež, 1850, od str. 329 dalje), Jeriša in Levstik; v Pesmih 1854, pozneje Nov. 1862, 1864, 1868 in drugod. Posnemal ga je tudi mladi Levec, Gl. 1866, 417: cvetje i zelenje; veznik ka za da ali ker (zato, ka ni res; so pravili, ka je v cvetju bilo; Stritar je to javno bičal v pesmi Prešeren v Eliziju, Mladika, 121: »Povsód, kjer koli se polglasnik čuje — Na zemlji se denčs tvoj god (= Prešernov, tako govori Vodnik!) praznuje, — kjer »ka« jim ni izrekat i mogoče«); predlog brezi (= ogrsko-slov.) za brez; predlog meju za med (Valenštajn, Nov. 1868, 82, 83 itd.); predlog zбога za zbog (Nov. 1862, 221, 233, 399 itd.), zaimek ki, kega, kemu, v množ. ki, kih, kim, ke, pri kih, s kimi (Levstika so posnemali Jenko, Gr. Krek i dr.) za kojega, kojemu, ozir. katerega, kateremu itd.; oblike ob trijeh, štireh (trijeh dni, Naprej, 93, Nov. 1864, 83; Zv. 1870, 329; na štireh oglih, N. 1868, 118 itd.), v štireh deželah, Zv. 870, 258); končnice ije, ijo, n. pr. listije, za pečijo, življenje, še smrtijo (take oblike izprva ni pisal redno, v slovnici jih omenja le v opombi, pozneje pa jih je redno pisal; od 3. letnika dalje ga je posnemala Zora, drugi listi ne); 3. os. množ. v sed.: oni se povrnó, kažó, karavane potujó, ne mogó, hote (kar je navadno še na vzhodu; posnemali so ga L. G. Podgoričan, Nov. 1864, 1869, Zora I in v poznejših letih Jurčič, Dr. Zober, Mej dvema stol. itd.); spreminjanje gošnikov v sičnike (Kraljedv. rok.: po Prazi 5, v obleci 9, kozelnici 9, po dolzem 9, vojaci 18, Gl. 1. zv.: travnici 14 širocih (!) polji (rod. množ. 16; spreminjanje sičnikov je branil v Gl. 3. zv. 34; Naprej: Turci 3, Greci 13, 47, uradnici 45, v oblacih je zevrelo 192, Nov. 1864: odvetnici 93, v jezici 84, 92 itd., pri tem je našel nekaj posnemalcev: Jenko, Gr. Krek, Jurčič itd.); pisava bog za navadno obliko Bog (kar je začel Valjavec, Pesmi, 1855, 113, 140, 149, 173 itd.), tako sta pisala stalno Stritarjev Zvon in Zora, od 3. letnika dalje; Stritar je v Gosp. Mirodolskem zagovarjal to rabo: »Ne verujem, da žalimo boга, ako ga pišemo po našem pravopisu, z malo čerko. Ako bi mu hoteli s čerko izkazovati primerno čast, s kako veliko čerko nam bi bilo pisati njegovo imé!« 1876, 85; redna raba polglasnika v množ. rod., kar je v rabi na vzhodu in so pisali štaj. pisatelji; Levstik, Naprej: stranek 45, od normalek, realek 139; Nov. 1867, 310: opazek (žepič); Gl. 1867, 245: delavek (Fr. Marn); Gl. 1868, 151: bilek; Levstik Zv. 1870: bralek 73, pijavek 199, do štireh praved 329, monštranec 284, žveplenek 242 itd.

¹ Levstikovi zbrani spisi, V. zv. 348.

izlepa kaka oblika! Njemu kakor Janku Pajku, ki je dobil l. 1874. mariborsko Zoro v roke, ni bilo zadosti Levstikovih etimologičnih oblik; etimologizirala sta — prav v Levstikovem duhu — še vsak zase na svojo pest. Od l. 1874. do l. 1895. so bili za našo pisavo hudi dnevi; Levstikovo silno etimologiziranje je šlo v klasje. To so tisti dnevi, o katerih so, kakor smo že videli, toliko tožili naši pisatelji. Ni čuda, da se je pojavil tudi odpor proti toliko mrtvim oblikam.

Najhujši je bil odpor Stritarjev, ki pa ni nič izdal; poleg njega so se branili take pisave konservativni krogi v Ljubljani in dr. Sket, ki je določal pisavo vseh listov in knjig, ki jih je izdajala Družba sv. Mohorja. Pozneje sta nastopila proti njej, seve vsak s svojega stališča, p. Škrabec in Pleteršnik. Vsem tem se je polagoma (po l. 1895.) posrečilo, da se je ta pisava opustila.

Znamenit je bil odpor onega Stritarja, ki je dajal do l. 1870. vsa večja dela (Pesmi Fr. Preširna, Mladiko, Zvon 1870) Levstiku v popravo. Po tem letu pa se je sprl z Levstikom in začel njegovo pisavo v pesmih (Dun. soneti, 1872), v člankih, najbolj pa v dejanju samem zavračati. Govoreč l. 1877. o njegovem pretiranem purizmu, pravi: »Jezik naj nam ne bode samo predmet, da kažejo jezikoslovci svojo učenost in bistroumnost.«¹ V posebnem članku ga je ostro prijemal v Zvonu l. 1879. Slovenski jezik, pravi, se je po zaslugi naših jezikoslovcev v kratkem času čudovito lepo razvil. Mnogo dobrega in lepega se je vpeljalo, mnogo slabega zavrglo. Toda jezikoslovci so šli predaleč! »Naš jezik ni imel mirú in pokoja. Jezikoslovci — in pri nas je vsak tretji človek jezikoslovec — spravili so se nadenj; obdelovali so ga na vse kriplje in ugnjetali kakor testo, tako da je imel skoraj vsako leto drugo lice; dobili smo tisti baš, stoperv in nego; nij, nej in né; življenje, živalij, hiža itd. itd. Kakor kertje glist iskali so starih beséd in oblik, in kar je kateri našel v svoji modrosti in učenosti, hitro na prodaj! In pisatelji — kedor bo prej! — vsi za njim. To je bil razvoj, to je bilo napredovanje! — kar je bilo še lani sveta resnica, to se je letos zamétalo... In kaj je vsemu temu nasledek? Da dandanes nimamo slovenskega jezika, enotnega slovenskega jezika. Dva časnika, dva pisatelja ne pišeta enako. Kaj pravim? isti pisatelj piše danes tako, jutri tako... Komaj se je privadil te in te novoizkoveane besede, te nove oblike, že jo je izpodrinila druga!... Napredka, razvoja je treba povsod, tudi v našem jeziku... Ali vse to je...

¹ Zvon 1877, 174, med literarnimi pogovori.

treba delati polagoma, zmerno, s pametjo. Pri nas se je vse pre naglilo... Učeni jezikoslovci... poslušajo samo svojo bistrumnost brez ozira na življenje, na dejanske potrebe; pregloboko nam orjejo in v svoji gorečnosti nam potrebujejo in izmečejo s plevelom vred mnogo dobro rastlino. Brez potrebe nam oživljajo in vrivajo stare besede in oblike, katerih poprijeti se nam ni moči. Njih delovanje je predoktrinarno, zatorej neplodno, da mnogokrat celo škodljivo... Tudi jaz nisem ostal vedno dosleden, zvest svojemu prepričanju. Dal sem se pregovoriti, poprijel sem se te in one novotarije proti svojim načelom... Moja namera je bila... deržati se ljudske govornice, kolikor dopuščajo jezikovi zakoni. Zlasti sem gledal na to, da naj se v mojem listu piše en jezik, ... jezik slovenski, ne tista neslana mešanica iz slovenščine, nove in stare, iz hervaščine, ruščine in drugih slovanskih narečij... Da tako, kakor do sedaj, ne moremo in ne smemo delati dalje sé slovenskim jezikom... to je, meni vsaj, dognana, jasna resnica...» Edinosti, pravi dalje, toliko časa ne bo, dokler »se (ne) opusté vse nepotrebne filologične spekulacije, vse kar, dasi znanstveno dokazano, ni zadobilo splošnega priznanja.«¹

L. 1880. je zopet podražil Levstika, ki je izdal knjigo *Nauk slov. županom*. »Koga bi ne veselilo, da je gosp. Levstik zopet stopil v javnost; koga bi ne mikalo vedeti, kako on zdaj piše slovenščino? Saj se za njim obračajo pisatelji slovenski kakor solnčnica za solncem... Gosp. Levstik (je) sédel za mizo s kmečkimi župani in se z njimi pogovarja, da ga mi poslušamo in se od njega učimo. Dà, zvesto ga poslušamo... (toda) tu pa tam kateri na tihem zdihuje: Gospod, nauk tvoj je terd, ali kaj to pomaga? Morebiti ima tudi kak pomislek, ali slovenska mati ga ni še rodila, da bi se z gosp. Levstikom o slovenščini uspešno prepirala.«²

Levstikovim oblikam se je tudi dejansko upiral; v Zvonu (od l. 1876. do 1880.) jih sam ni pisal, pa jih tudi sotrudnikom ni pustil, vsled česar je prišel s sotrudniki večkrat navzkriž. Tako bi bil n. pr. l. 1879. rad pisal Levec v svojih sestavkih mnogo takih oblik, pa mu jih je Stritar črtal in se v listnici uredništva opravičil: »G. prof. Fr. L. (evce) v Lj. (ubljanu). Oblike, nesrečne oblike! »uže« (u je glava, že samo rep, dobro!), jej, čitatelj; ljudij; vse ob enem hočete imeti, to je težko! vendar že iz današnjega lista lahko posnamete, da smo

¹ Zvon 1879, 155—158 in 173—174. Zadnje besede sem podčrtal jaz.

² Zvon 1880, 80.

vam poskušali ustreči, kolikor moči (samo ljudij, ljudij!).«¹

Zanimivo je, da je bil idealist Stritar glede pisave tako trezen realista, dočim sta bila realista Jurčič in Levec (kakor njiju učitelj Levstik) v pisavi tako sanjava idealista. Le žal, da Stritarjevi nazori niso že takrat zmagovali, ampak šele potem, ko so se ponesrečili poskusi Levstikovi, Jurčičevi, Levčevi in naposled še Pleteršnikovi.

Take oblike, ki so se le nekaj časa rabile, so sledeče:

Stari polglasnik, ki se v pisavi izraža z *e*, je skušal Levstik oživiti nele v primerih, kjer ga je narod ohranil, n. pr. premekniti, geniti, oddehniti, premeknil itd., ampak tudi tam, kjer ga narod sam ne govori več, n. pr. laž: leži, čast: česti, denašnji, čestiti, meščevati, pljevati, kljevati itd. V primerih, kjer še narod sam polglasnik hrani, je začel že pred Levstikom Valjavec l. 1855. pisati *e*, n. pr. umekniti, umekni, umeknil itd.² Levstik in njegovi učenci, kakor Jurčič, Podgoričan, Levec i. dr., so to še bolj razširili in v pisavi toliko utrdili, da se zdaj sploh rabi *e* poleg *a*, tedaj umekniti ali umakniti, geniti ali ganiti, lahko ali lahko itd. Niso se pa sprejeli primeri, kjer se v živi govornici sami stari polglasnik večinoma ni več ohranil, dasi se je Levstikova pisava zelo razširila³ in se je rabila pozneje skoro redno celo v Lj. Zvonu do Pleteršnika, ki jo je končno zavrgel.

Mnogo se je rabila končnica *-ij* v množ. rod.: ljudij, živalij, skrbij, očij itd., kar je uvedel Levstik l. 1866. v svoji slovnici. Pisati je začel to sam šele l. 1870. v Zvonu, odkoder se je potem hitro širilo in pisalo v Zori, (redno od 2. letnika

¹ Zvon 1879, 32. V tistem spisu mu je pustil oblike, kakor: denašnji, izmej, mogó, neizkončen, strijc, ondodnji, četvrti, stipendij, uže, na fakultati itd.

² V *Pesmih* 1855: umeknila 129, ga genilo 130, 140, se je zameknil 154. Doslej je Valjavec sam pisal še *a*, n. pr. Bč. 1852, 201: zamaknil; Bč. 1853, 178: dotaknit itd. L. 1854. je v *Pesmih* tudi Levstik pisal še *a*, n. pr. ganila 26, vmaknil 53, vmakniti 82, tamnih brezen 58.

³ Levstik je začel uvajati sledeče oblike: čestiti (= častiti) Gl. 1858, 1. zv. 2; čestitljiv Nov. 1862, 399; Naprej: čestit 1, denes 1, te česti 7, čestim 25, denašnji 13, 45, 60; Nov. 1863, 409: čestit, 1864: ležnjiv 93, sení Schlitten 83, 104; slovnica: laž, leži 20, zevreti (voda zevre), kar se govori še na Dolenjskem, 65, tekoj 126; Gl. 1867: tekoj denes 46; Mladika: kljevati 29; tekoj 144, 148; Zvon 1870: čestit 31, denašnji 32, ležnjiv 133; v česti 165, z ležjo 376. Širili so to: Podgoričan, Nov. 1864: s čestjo 43, ne onečesti 43; 1869: take česti 118; Gl. 1866: zbog česti 133; Jurčič: Gl. 1864: meščevati se 139, enako 1865, 73, 74; 1867, 68; Slov. vila 4; čestit Gl. 1865, 135 itd. Štrukelj, Gl. 1867: s čestjo 123, denašnji 124; Celestin, Gl. l. c.: kraljeve česti 114, pljevala je silo ognja 114; Zv. 1876: zevrele možgane 116.

dalje) v Slov. Narodu, Lj. Zvonu in drugod. Nič ni omajalo rabe, ko je l. 1884. Škrabec dokazal, da pisava ni prava. »Tisti, ki pišejo v gen. pl. dnij, nočij, nitij itd., so prezerli, da bi dosledno morali pisati tudi ljubij, lepšij, nemškij, slovenskij itd. Gdor količkaj ume stare slovenščine, mora vedeti, zakaj.«¹ V Lj. Zvonu je napravil konec tej pisavi šele Bežek po l. 1895.

V rabo je hotel spraviti etimologične oblike skrjanec, skorenj, skripati, skripljem, zvenkotati, zvižgati, zvižg, enako v tujkah studirati, student, skrupulant, skrlat, skrlatast, Avgustin, avgustinec itd. za žive besede škrjanec, škorenj, žvižgati itd. Te in take besede so za Levstikom² pisali Zora, Lj. Zvon in drugi listi, ki so jim bili blizu. Pleteršnik je sprejel seve žive besede.

Dalje je zbudil od mrtvih starine strijc strijčnik, zdravijca, Marijca, Marijčka, po katerih je napravil pozneje Levec etimologične oblike, kakor škrijc, šmarijina gora, veliki in mali šmarijin, šmarijinice; podobno je prekrščeval imena šmartin, škocijan, Radgona itd. v š. Martin, št. Kocijan, Radigojina. Besede strijc, zdravijca so se redno pisale do Pleteršnika, ki jih je odpravil; ostale skovanke pa se niso mnogo oddaljile od Lj. Zvona, kjer so se začele in končale.³

Izmed staroslovenskih oblik, ki so nanovo zagledale beli dan in se kakih 30—40 let priporočale slov. piščočemu občinstvu, so bile: smijati, smijal; osoba, osoben, zasoben (ostalo je pa osobje!); možjani; umeteljen, umeteljnik

umeteljnost.¹ Staro obleko so morale natekniti za nekaj desetletij dalje sledeče besede: naročaj; v naročaju, v naročaj (tož.); hiža, zmeten (= zmeden), kraljevstvo (kar še danes straši v Levčevem Pravopisu!), kramoljati (česar pa ne zametajo pesniki, n. pr. Cankar v Romeju in Juliji, 113, 115: kramoljava; Župančič: z devojkami bi kramoljal); tegota, tegotiti se; berla, grohotati se, grohot; tija: sem ter tija; nizdol; sleharni, vnenji; osevre, obtevre, obkevre, otovre, okovre, osovre; dosta, kamo, nekamo, vkupe, ondu, kde, nekde, kder, nikder; v končnicah: bojezen, mladezen, upazen itd.; sedanjest, prihodnjest, svežest, notranjest, vsakdanjest, izmišljatina itd.; majhina, majhino poleg majhena, majheno in malhen; nebeski; ugibičen, varičen, izbiričen; zanimljiv; četverica, peterica, dvajseterica; malovrednik, prokletnik, nekaternik, vsakternik, malokaternik in vsakovrstna mrgolazen, dasi ni bilo upazni, da bi vse to kdaj zmagalo. Vse to so mnogo let pisali naši najboljši pesniki in pisatelji te dobe, dasi nekateri neradi, a zdaj je to že pozabljeno.² In tako se zgodi z vsemi jezikovnimi znamenitostmi, katerih ne sankcionira splošna pisna navada. Po Levstikovem zgledu je Levec etimologiziranje nadaljeval in uvajal nove oblike ali stare oživiljal, n. pr. podružnica (kar je sprejel tudi Pleteršnik, a brez uspeha); prodaja: na prodaji biti, nesli so kožo na prodajo; v Boga ime, h kratu, verojeten, ob

¹ Smijati, smijal itd.: prvič v Valenšt. 1864, 26, 70; dalje: Nov. 1865, 129; širili so jo Jurčič, Des. br. 191, 192; Gl. 1866, 357; stalno: Zv. 1870 in za njim drugi listi; osoba: Naprej: o osebnih zadevah 2, osoba 25, 37, zasobnik 207; Zv. 1870, 157; Levec je uvajal osebe za osobje (Lj. Zv. 1888, 236 itd.), a brez uspeha; možjani: Zv. 1870, 312; Valjavec v Zori 1872, 164; Dr. Zober 16; stalno v Lj. Zv.; umeteljen (po ogrskoslov.): Mladika 42: umeteljnih, stalno v Zvonu 1870; Dr. Zober 119, 115 itd.; pozneje v Lj. Zvonu. Zora je pisala tudi neumrteljen.

² V naročaj: prvič Mladika 187, stalno Zv. 1870 in Lj. Zv.; hiža: Dr. Zober 17, 46, 113; zmeten: prvič Zv. 1870: sredi zmetenih elementov 118, 175, 203, pozneje v Lj. Zv. 1888, 205; kraljevstvo: prvič Zv. 1870, 118, 119, pozneje Lj. Zv., kar sta sprejela tudi Pleteršnik in Levec, a nimata uspeha; kramoljati: Zv. 1870, pozneje Lj. Zv. po l. 1888.: 2; 1889, 262; 1890, 111, 155 itd.; tegota, tegoten itd.: Nov. 1864, 69: se tegotiš; Jurčič: Gl. 1864, 142: raztegotilo, Slov. vila 20, 34, pozneje redno Lj. Zv.; berla: Nov. 1864, 83: tri berle; Zv. 1870, pozneje Lj. Zv.; grohotati se, grohot: Dr. Zober 73: zagrohotal se, pozneje stalno Lj. Zv.; tija: prvič v slovnici, 125: tija, sem ter tija, »die ungarischen Slovenen haben tija«; pisali so: Zora od 3. letn. dalje stalno, zlasti rad je pisal tako dr. Tavčar; pogosto Lj. Zv.; nizdol, nizdolu: prvič Nauk o telovadbi 1867: nizdolu 3, 4, 10 itd., pozneje Zv. 1870 in Lj. Zv.; sleharni: prvič Zv. 1870, 381, redno Lj. Zv.; vnenji: Naprej 5 itd., Valenštajn, Zv. 1870 in Lj. Zv.; v slovnici 126 je pri-

¹ Cvetje V. 3. Nadaljnji dokaz l. 1895: Cv. XIII. 10.

² Kraljedv. Rokopis 1856: skerjanec 47, štirikrat; zvižgati: Naprej 51, 134; Nov. 1864. 68, 83, stalno je tako pisal v Zvonu 1870 in v Jurčičevih romanih; Mladika: studentje 112, studirati 156, 157, skrjanec 120, 148; Zvon 1870: skerjanec 278, 289, 361, skripati 294, 323; v skornjih 348, 363, zvenkota 325; Pödgoričan je pisal v Nov. 1864, 44 celo pre-zvečil (kjer je ž etimol. upravičen!), kar je posnemal tudi Lj. Zvon, n. pr. 1888, 476; 1891, 142, 1894, 400. Dalje Lj. Zv. 1893: žganje ali spirit 155, spekulacija 205. 1894: skrlat, skrlatast, 723, Avgustin 669, k avgustincem 624.

³ Levstikova slovn. ima prvič Marijca, Marijčka, 41; pozneje je pisal v Zv. 1870, 104: Marijca; dalje Lj. Zv. 1888: Marijca 480, Marijca 305, Levec; strijc prvič v slovnici, 42; pozneje: Mladika, 194, 196; Zv. 1870, 21; odtod se je razširilo v ostale liste; enako strijčnik; zdravijca prvič v Zv. 1870, 321, 350, pozneje stalno skoro v vseh listih; po Levstikovem vplivu je izdal l. 1879. Tomšič »šmarijinice«, kar se je rabilo tudi v Lj. Zv., n. pr. 1892, 729; Levčeve posebnosti so bile: škrijc 1883, 417, 613; 1887; št. Martin pod šmarijino goro 447; 1888: šmarijina gora 305; na Malega šmarijina dan 428, po malem šmarijinu 457; o velikem šmarijinu 519; 1889: š. Martin pod šmarijino goro 310; enako 1890, 62; 1891, 251 itd.; 1890: radigojinska šola 168; 1892: št. Kocijan 316. — Stalno se je rabila v Lj. Zv. tudi oblika Jarnej, kar je pisal že Levstik.

pólujedni, nadejebuden, iznenadejati, iznenádejanje, gómb; taverna, tisoč, tisoči (žensk. spola): dve tisoči; mariveč, izpodbrecan itd. L. 1887. je uvedel po strsl. učiti se jeziku, gramatiki (nam. jezika, gramatike). S pretiranim purizmom je nastopil proti izposojenkam iz hrvaščine in drugih slovanskih jezikov; take besede je hotel popolnoma podrediti slovenskim glasovnim načelom; tako je za dotedanje oblike nečak, štediti, štedljivost itd. začel pisati netjak, ščediti, ščedljiv, ščedljivost, ščedilnik (redno nekako od 1884 do 1895). Za hrvaški *s* na začetku besed je dosledno pisal slovenski *z*, kar se je za nekatere besede (zloga, zmatrati, zmisel) že dalje časa rabilo; tako je pisal zvrha, zmoter, zmoterno, brezsmoterno, zmatrati, zveženj, zlog (stil), zmer, zmeri (smer) in celo v domači besedi: zvitek za svitek, svrha, smoter, smotno, brezsmotno, smatrati, sveženj, slog, smer itd.; prezrl je samo besedo smodka, ki se je že od 1850. leta pisala napačno, ker so mislili, da je izvedena iz: smoditi; po Levčevem bi se imela pisati zmotka, ker je iz hrv. smotati: smotka (pravo etimologijo ji je našel šele Pleteršnik). Z enakim ognjem je začel (z l. 1887., kar je pisal do l. 1895.) spreminjati vsak hrvaški neločljivi predlog *pro* v slovenski *pre*; s tem je padel iz enega ekstrema v drugi: do tega leta je rabil po Levstikovem za slovenski *pre* tuji *pro* in pisal prošiniti, proklet, prorok, kri proliti, pro-

poročal obsevré, obtevré, obkevré; Jurčič je pisal stalno osovrej, otovrej, kar se je rabilo pozneje v Lj. Zv., n. pr. 1890, 536, 1891, 589; otovre, 1891, 213; osovrej; dosta: Dr. Zober 40, 57, 66, Mej dv. stol.: 22, včasih tudi Lj. Zv.; kamo je rabil že Metelko 100, pozneje so vsi etimologično navdahnjeni pisatelji poskušali pisati *kamo*, *nekamo*, *tamo*, a se ni prijelo; vkupe: Mladika 51, 52, 148, 184; Zv. 1870 in drugi listi; ondu: v slovnici 124: óndu (Trubar, Dalmatin), ondukaje, ondukaj, kar so mnogo posnemali; v slovnici ima tudi *kde*, nekde, kder (124), kar je pisal sam prej in potlej; posnemali so Valjavec, Zora I, gder, kde, 164; Cimperman: Zora VI, 117; dalje Mej dv. stol.: nekde 22, kde 34, 37, 39, drugde 125, kder 29, 31, 43; Nov. 1868, 134, 142: kder; Gl. 1867, 141: drugde; bojezen: prvič Naprej 60; sedanjest, prihodnjest itd. prvič menda v Valenštajnu 1864, pozneje Zv. 1870: prihodnjest 232, 269, notranjest 219, sedanjest 146 (enako Mladika 105), vnenjest 197, 363 (Mladika 103); Zora II: sedanjest 95, vsakdanjest 128; Zora IV, 185 svežest; tako je pisal tudi Lj. Zv.: 1886, 367: svežest; izmišljjetina (kar je pisal že Levstik): 1888, 41, 1895, 25, itd.; nebeski: Mladika 17, 24, 25 itd., Zv. 1870, 313 itd. več let je pisal tudi Lj. Zv.; gibičen, ugibičen: Zv. 1870, 294, kar je pisal pozneje Lj. Zv.; izbiričen: Zv. 1870, 293; varičen: Lj. Zv. 1891, 211; zanimljiv: Naprej 19, 51 itd., stalno Jurčič, Zv. 1870, pogosto Lj. Zv.; malovrednik, prokletnik: Zv. 1870, 340, pozneje je Levec pisal n. pr. v Zv. 1891: pravičnik 585 (enako 1893, 203), nevednik 589, sléharnik 600, nesrečnik 219, hudobnik 220, nekaternik 212 (enako 1893, 101), radovednik 718.

buditi se, proganjati, proklican itd.; odslej pa je pisal tudi tuje po domače, tedaj nele prešiniti, preliti itd., ampak tudi prezoren, predušen, nepredušen, presojen, prepast lepote, prepasti, preučevati, preslavljati, prešlost, predirati: žarki so predirali, nepredirna tema, skozi kožo predre, v nos predira itd. (pustil je le oblike provzročiti, pročelje, prosveta, propovedovati, propis) za (večinoma hrvaško) prozoren, produšen, prosojen, propast itd.; dalje za hrv. razmotrivati: razmotravati (pozneje Bežek: razmotrovati, razmotrujem). Sprejelo se v pisavi vse to ni, ker je zmagalo načelo, da se ohranijo tujke ali izposojenke v tuji obliki. Z jekleno doslednostjo je skušal obstoječe jezične zakone uveljaviti pri vseh besedah; mnogo se jih je moralo ukloniti (seve da le začasno, do 1895. leta) in spremeniti lice; tako naj bi bil dobil staro veljavo *i* tudi pred *k*: majorka: majorčin, Julika: Juličin, Cilka: Cilčin; dalje *e* v trpnem deležniku: razjeziti: razježen, raztogočiti: raztogočen, boriti: borjenje; motiti: močenje; dalje začujen, zapečaten, osiročen (take oblike je pisal od l. 1887. do 1892.) itd.; dalje je uvedel računjati, izračunjati (od l. 1888. do 1895.); dosledno je moral polglasnik (*e*) tudi v korenske dele: če se je pisalo mozeg, mezeg itd., se mora tudi vtisek, tisek, vrisek, blisek, žvižeg (od 1884 do 1895; Pleteršnik je naredil nasprotno nasilstvo: če pišemo žvižg, blisk, tisk, naj bi tudi mezg, mozg); a pisava se ni vdala nobeni sili: piše se mozeg, mezeg, pa tisk, vrisk, blisk, žvižg. Pravilni polglasnik (*e*) namesto *i* je želel vpeljati v množ. rod. za *i*-debla: povestec, stvarc, romanc, kar se mu tudi ni posrečilo. Nekatere nove oblike je celo napačno izvajal: odsehmaj, posehmaj nam. odsihmal (od 1888 dalje časa redno); mijlo nam. pravilnega milo, kar je že Žepič l. 1867. v Nov. dokazal; obliko mijlo je rabil od 1888 do 1891; poddanik za podanik, polokna za polkne, iz nem. Balken; pravo za pravo (od 1887 do 1890) nam. prav za prav; imam pravo nam. prav (kar se je semtertja že od l. 1850. dalje pisalo itd.). Poleg tega je uvedel mnogo drugih oblik, ki smo jih že v drugih poglavjih obdelali. Nekaj njegovih oblik pa je v splošni pisavi zmagalo, tako: zatohel, zatohla soba, lastovka, puščica, pazdir, vsota, precejšnji, nocojšnji¹ in še nekaj drugih, ki smo jih že drugod omenjali.

¹ Podružnica so že prej pisali; Nov. redno od 1843 do 1848, potem 1864 in še čez; Lj. Zv. redko, n. pr. 1883, 317; na prodajo, na prodaji: redno od 1888 do 1895; »na prodajo ima« je pisala že Bčela 1850, 94; verjeten: 1891, 73; 1892, 621 itd.; ob pólujedni: 1890, 395; nekateri taki samo-

Po staroslovenščini je pisal Levstik in za njim zlasti Levec oblike ogel, ohati, otel, otlina, preotliti, ozel, razozlati za sedaj navadno vohati, votel, vozal, razvozlati, vogel poleg ogel, na oglu. Pred Levstikom sta pisala tako že Raič v Nov. 1856 in Valjavec v Glasniku 1858. Lj. Zvon je redno pisal ogel, ohati, otel, otlina, ozel, razozlati.¹

Jako se je priljubil Levstiku strsl. predlog v z-, ki se je v jeziku kmalu tako razpasel, da je moral naravnost presedati. Zato ni mala zasluga Pleteršnikova, da ga je skoro v vseh primerih odpravil in zopet dal pravico živemu predlogu z (s).²

stalniko so se sklanjali že izza noviške dobe, n. pr. ena četrt, ene četrti, Jeriša: kako četrt ure, Gl. sl. sl., 8; tri četrti na deset itd.; Zv. 1884, 188: do treh četrtij ure; iznenadejati: iznenadejanje, iznenadejan, nadejebuden: od 1887 do 1895; v Bóga ime: 1890, 351 itd.; tako je pisal že Jurčič v Des. br. 68: v boğa ime, gómb: od 1888 do 1893; taverna: 1892, 583, 584; mariveč: nekako od 1889 do 1893; izpodbrecano krilo: 1885, 37; zloga zraven sloga se je že dolgo pisalo, n. pr. Novice: 1847, 164 (Kobe), 1848: zložnost 15, v zložnosti in edinosti 54; na str. 233 se je to celo zagovarjalo: »prav je zloga ne sloga«; 1858, 13: zmatrati, Valjavec; 1859, 36: z misel, 1861, 61: v zmislu; vendar smisel: 1852, 43; 1861, 308; 1862, 75; Slovenija: 1848, zložno 2, zlóga 16; Zora IV, 20: zmatrati; značilnejši zgledi iz Zv.: zveženj: 1887, 730; 1894, 86; po zvitkih: 1888, 135; zlog ali stil: 1891, 13, 15, Levec; ravnajo z mer plavanju: 1893, 474, 519; brezsmoterno: 1893, 734; zgodovino o pro do l. 1862. glej str. 265, l. 1913., kjer sem napačno navedel protiti (prim. Cv. XI, 7); po l. 1862. so pisali pro: Podgoričan, Nov. 1864: se je probudil 275, z biseri protkan 303; 1869: pot so proklestili 45, ob propadih 61, prodor 78, 118, besede so prodirale 118; Gl. 1864: prognanec 277; silno je pretiralval Pajk v Zori, II: providen 47, prosojenje (presojanje!) 47, progovorimo 71; IV: probudim se 101, 116; VI: ude protrese 106; Dr. Zober: probudi 16, proklet 16, 17, 18, promenjeno 132; Mej dv. stol.: providen 22, promišljala 38, pismo pročita 128; majorčin: 1889, 197; Julika: Juličin: 1893, 104, 168; Cilka: Cilčin: 1894, 285, 349, 408; balad in romanec: 1887, 314; povestec: 1887, 446; stvarec: 1894, 32; v začetku noviške dobe se je pisalo: mjilo, kar je zavračal Žepič, Nov. 1867, 373: prav je »milo a ne mjilo — od: myti — Čehi imajo mýdlo a ne mýdlo; poddanik: 1893, 130, 131; polokna: 1889, 322; zatohel: prvič 1890, 538; 1891, 94, 216 — doslej se je rabila samo oblika zaduhel, ki je pa tudi pravilna; lastovka: prvič 1892, 713, doslej navadno lastavka; puščica: prvič 1892, 761; pazdir: 1889, 324; vsota: 1892, 269, prejšnji, nocojšnji: od 1891 dalje; dotlej se je pisalo še vedno precejšnji, nocojšnji. Poleg tega je uvedel vse polno naglasov na besede (škrlátinka, ženstvo, rojenjé, rod. rojenjá, odskákovati, on je védel fúhren, kar je napačno!), ki so po l. 1895. zopet izginili.

¹ Raič je v Nov. 1856, 115, grajal vogel, vogeljec nam. ogel, ogljec; Valjavec: Gl. 2. 77 razozlal; dalje: Nov. 1863, 256: preotljen; Lj. Zv. 1885 v ózle 88, 1893: ozel in ozliček, ki ga ni lahko razozlati, 245; razozlati, 295 itd.

² Naj sledi tu pregled pisave z vz; zgodovino do l. 1862. gl. 1913, str. 233, kjer je treba dostaviti, da je rabil vz že Metelko, 149: vzhajati, vzglavje, vzdihati, vzdati itd.; P. Hitzinger: Nov. 1844, 89, solnce vz-haja; 1845, vzdramite se, 11,

Levstik je tudi podpiral tiste, ki so skušali v pisavi ohraniti starejši osebni zaimek v tož. množ. je nam. mlajšega jih in v tož. edn. za srednji spol je nam. ga (n. pr. če so možje kaj storili, zvežite je [nam. jih], Glas. 1865, 71 Jurčič; vzemi pismo in je [nam. ga] daj očetu; množinski zaimek je je ohranjen še na vzhodu in na Koroškem, zato so ga pisali ondotni pisatelji; izmed zapadnih so jih posnemali Jeriša, Jurčič in Mencinger. L. 1865. je priporočal v Glasniku p. Ladislav oboje: je in jih, s čimer se je strinjal tudi Janežič.¹ L. 1866. pa je sprejel Levstik v slovnico nele je za srednji spol v ednini in je za moški in žen. spol v množini, ampak tudi strsl. ja za srednji spol v množini, n. pr. vzemi ta pisma in ja pokaži gospodu (str. 38); poslednjega primera ni vendar nihče drugi pisal nego Levstik sam in včasih tudi Lj. Zvon;² ona dva primera pa so rabili Podgoričan, Janežič, Andrejčekov Jože in pozneje pogosto Lj. Zvon, dasi je Cigale l. 1868. v Novicah (12) obsodil te starine. Zdaj je v pisavi splošno sprejet rodilnik ga v v edn. in jih v množ.

V stari pravdi, kjer je šlo za to, ali naj se v mestn. edn. piše za mehkiimi soglasniki u ali i, je Levstik potegnil s poslednjimi in je pisal i: pri kovači, na lici itd. Tako so poslej pisali navadno vsi, ki so hoteli veljati za jezikoslovno izobražene. Lj. Zvon ni pisal samo pri kraji, kovači, v Gradci, na vseučilišči itd., ampak je stavil

Cafov; 1845, 32: k vzvišenju domače naprave; 1846: nad vzglavjem, Ledinski 81, vzporedjena 119 neki štajerec Radislav; 1856, 130, je grajal Raič Zveličar, nam. Vzveličar; 1860 je Raič prvič zahteval vzgled 275, 276; vzpet 310, Raič; Gl. 163: vzrastla 74, Erjavec; vzdihnila 71, vzklikne 110, vzkipele 110; Levstik: Nov. 1864: vzkobaca na Pegaza 83, vzleze na sedež 84, vzbudiš 83, kal bi vzhabotala 43; Valenšt. 1864: vzplezal do višave; to pisavo so posnemali nato Jurčič, Podgoričan, Erjavec in zatem skoro vsi listi. Značilnejši zgledi so iz nadaljnje dobe: Zora, Pajk, II: vzleče iz brezna 109, vzbudi se 109, III: vzmožnosti 128, Pajk, IV: vzletel 2, se vzpleže 2, vzpleza gor 74, VI: vrtiček in kolibica vzraven 265, vzplašena zbeži 171, vzgled 155, vzboljšal razmere 178, vrenje je vzmetlo duhove 113; Lj. Zvon: stalno: vzprejeti, vzpomladi, vzpomladanski, vztrpeti, vzmorem, ne vzmore opikati, nevztrpen, vzkleti, vzkloniti se, vzpogledati (kvišku), vzravnati se, vzvišati: vzvišani davki, vzpričo, vzljubiti se: se mí ne vzljubi, v zrak vzleteti, vztočen; nekaj posameznih zgledov: nevztrpno 1888, 393; vzpodžigali 534; je vzburjen 1889, 173; pasja vsteklina 1890, 23, vzpoševno 86, navznotraj 414; vzvrnjena slika 1892, 598, fino vzvite ustnice 606; beda in zlobnost se vznašata 1893, 136; obraz se vzjasni 193, do česa vzpopeti se 180; duh mu je vzplaval v gozd 1894, 152.

¹ Gl. 1865, 244—245.

² Zvon 1870, 315: vanja (= dela); Lj. Zvon 1883, 105: vzprejme ja.

i stalno tudi za n, s, t: ob vremeni, na telesi, pri teletih, včasih celo drugod, n. pr. na nebi.¹

Nam. navadne pridevniške rabe rajniki oče, rajnkega očeta, rajnika (rajnica) mati, rajnke (rajnice) matere itd. se je potegoval za prvotno samostalniško rabo rajnik oče, rajnika očeta, rajnica mati, rajnice matere, kakor se govori še semtertja, zlasti na Dolenjskem, kakor nam kaže Jurčičeva pisava, ki je bila neodvisna od Levstikove. Levstika je posnemal le Ljubljanski Zvon okoli 1891.²

Po staroslov. je uvajal polu tudi v domače besede, kakor polunoč, poludan, poludne, popoldne, pri poludnevi, polu leta, polu ure, polu riba itd., kar se v pisavi po l. 1895. ne rabi več. Sprejela pa se je ta oblika pri novotvorjenih ali iz drugih slovanskih jezikov izposojenih besedah, kakor polumesec, poluotok itd. L. 1858. Levstik še ni bil za to pisavo in je odsvetoval sestavo z roditeljskim polu, češ »ker je pri nas uže iz navade«. ³ Takrat se še ni bil toliko seznanil s staroslovenščino.

Zaman je bil tudi trud, da bi uveljavil starejšo obliko sè pred s, z, š, ž, n. pr. sè zlatom, sè svetom itd., ki je bila ponekod že zdavnaj v navadi. Stalno je začel tako sam pisati z l. 1862. in leta 1863. je že konstatiral Cigale, da »se že piše sè (sè sabo)«. ⁴ Oblika se je precej razširila in je prišla v navado celo v primerih, kjer ni bila upravičena; tako so pisale Novice po l. 1867. pogosto sè koli, sè cepiči itd., kar so posnemali pozneje tudi mlajši pesniki pri Lj. Zvonu. Upravičeno obliko sè svetom, sè zlatom itd. je stalno rabil Stritarjev Zvon in neredko tudi Lj. Zv., a za stalno se ni mogla sprejeti.

L. 1862. je uvedel Podgorski-Sveteč pisavo predno za dotodaj sploh navadno in etimologično pravilno obliko preden, ker jo je napačno

¹ Proti temu se je boril že Vedež, 1849, 2. pol. 188: »Ni čisto nobenega vzroka ne v staroslovenščini, ne v govoru slovenskem... Tedaj ne v konji, na kraji, ampak v konju, na kraju.« Nekateri so pisali i tudi za trdimi soglasniki; tako n. pr. Valjavec do l. 1855. (Bč. 1853: v Algiri, po dnevi, na trgi, 185; l. 1855. je v istih pesmih pisal že: v Algiru, po dnevu, na trgu (173, 174). V Glas. 8. zv. je svetoval neki članek iz »G.« tudi i: v zbori, jeziki (263), v leti (266). Tako je pisal tudi Podgoričan v Nov. 1869.

² Levstik: Gl. 1. zv. 138: rajnik Bogataj ni znal; 2. zv. 29: je djal rajnik Jernejko, rajnica je umerla 27; Nov. 1864, 83: vsi rajniki Metelkovi ljudje; Mladika: rajnik tvoj oče 39, rajnica mati 70; Zv. 1870: rajnice žene otroka 235. Jurčič: Nov. 1863, 330: ranjek Helček; Gl. 1866: ranjek prijor 167, 168, česar ranjek ni storil 167; Lj. Zvon 1891: rajnikov odgovor 739, rajnici svoji 209, z rajnico jo je vezalo 209.

³ Nov. 1858, 179.

⁴ Nov. 1863, 417.

izvajal iz pred-no.¹ Za Svetcem jo je pisal že Levstik v Napreju in Cigale je že koncem tega leta konstatiral, da »že pišemo po izgledu g. Podgorskega predno.² Odslej se je rabila izključno le-ta oblika, dokler nista Škrabec³ in Pleteršnik dokazala, da govori etimologija za obliko preden, kar se je v pisavi zdaj tudi splošno sprejelo.

Levstik kakor Levec sta bila tudi za obliko oljika,⁴ ki se je že od nekaj pisala z i (skupno s to pa se je pisala tudi napačna oblika ljulika). Obliko oljika je branil pozneje ves čas Škrabec, zato jo je sprejel tudi Pleteršnik. Dobro pa se je zavedal, da mora pustiti pisavo oljska nedelja, Oljska gora, zato je tudi tako pisal in je le v opombi pristavil, da bi bilo pravilno oljiski. Toda Levec ni imel obzira do tradicije in je nastavil tudi pisavo Oljska gora, oljiski. Pišoče občinstvo misli seveda drugače. Ker je Gregorčičeve — in sedaj tudi p. Hugolina Sattnerja — Oljke tako vajeno naše uho, je tako težko pisati oljika, Oljske gore se pa tako ne bo treba nikomur privaditi.

Popolnoma tudi ni prodrla Levstikova, nekoliko po staroslov. prikrojena pisava pri glagolih V. vrste: pes laje, sneg se taje, izdajejo, podajem, prodajemo, ostajem, nedostaje, smejejo se, kar je začel pisati po l. 1862. V sedanji pisavi se sme pisati tako ali pa z a: laja, se taja, izdajajo, podajam itd.

* * *

Po l. 1880. je močno vplival na razvoj naše pisave p. Stanislav Škrabec. Nastopil je z novimi načeli, ki so bila nasprotna razvoju naše pisave po l. 1849. »Le izreka 16. stoletja more biti podlaga našemu pravopisu in meja, čez katero ne smemo seči nazaj, ako se nočemo zgubiti v samovoljno prenavljanje.«⁵ »Moje pravopisno načelo je torej to, da se držim tako rekoč natorne meje, začetka slovstva našega. Kar v jeziku takrat več ni bilo navadno, tistega ne pripuščam, pa reci etimologija in stara slovenščina, kar jima ljubo in drago. Glede stvari, ki so se pozneje izcimile, pa terjam, da naj bodo v soglasju z jezikom 16. stoletja, t. j. take, da bi tudi tedaj ne bile mo-

¹ Nov. 1862, 83. Pred njim je pisal predno le Jeriša (Glas. slov. slovstva, 1854, 8, 19), drugi v vsej noviški dobi nihče ne (prej jo seve nahajamo, n. pr. že pri Vodniku.)

² Nov. 1863, 417.

³ Cvetje, XV, 12.

⁴ N. pr. Nov. 1843, 183: ólika, 1847, 52: oljiko. Levstik: Nov. 1863, 409; Lj. Zv. 1890, 418; 1891, 533; 1893, 19. Toda redno se je pisala ves čas v Novicah kakor pozneje tudi v Zvonu napačna oblika ljulika; Zvon je pisal nekaj let celo ljuljika: 1890, 349; 1891, 14, Levec; 456 itd.

⁵ Cvetje, XII, 5.

goče. Ravno to velja o rečeh, ki se iz drugih narečji sprejemajo; sprejeti morajo obliko, kaker bi jo imele, da so se porodile v tem, ki je splošna podlaga književne slovenščine naše, t. j. v kranjskem narečju 16. stoletja.« »Občna raba v govorjenem jeziku in pa doslednost, to oboje vkupaj je . . ., na kar se imamo opirati, kjer gre za to, kaj in kako naj se piše, kaj in kako naj se ne. Glede občne rabe si pa seveda ne smemo staviti preozke meje . . . za našo knjižno slovenščino je začetek našega slovstva in torej jezik 16. stoletja po pravici velike važnosti. Ali kar je bilo že takrat ostarelo in iz navade, to pogrevati zavoljo doslednosti oziroma na staro slovenščino, to ne more biti pravo načelo, ker podira natorno mejo naše nove slovenščine ter odpira učenjaški pretiranosti vernile in verzeli. Pravila, ki nam jih vnašajo jezikoslovci iz stare slovenščine ali iz drugih slavenskih jezikov, pa v naši slovenščini davno več nimajo veljave, taka pravila pač le zmešnjavo delajo in škodo . . . Da bi pa pri vsaki versti, ki jo napišemo, iskali po Miklošičevi sintaksi, kako imajo drugi Slovenci, kam bi prišli? Stara slovenščina in ostali slovenski jeziki imajo svoj prav, naša nova slovenščina pa svoj.«¹ »Vsak pravopis, ako hoče res pravopis biti, mora . . . na fonetični podlagi biti osnovan, kazati mora resnično izreko določenega kraja in časa. Določijo pa kraj in čas, katerima gre ta prednost, zgodovinske okoličnosti. Te so pri nas merodajno veljavo dale kranjskemu narečju 16. stoletja. Da sta se rodila Trubar in Dalmatin še le v 17. stoletju, naša knjižna slovenščina sedaj ne bi bila taka, kakeršna je; da sta se rodila tam kje v Režiji ali v Radgoni, tudi v tem primeru bi naša knjižna slovenščina sedaj ne bila taka, kakeršna je. S tem ni rečeno, da ne bi smeli puščati raznim dialektom zunaj kranjskega in raznim starišim in mlajšim stoletjem nobenega vpliva na književno slovenščino, samo da ne bo sračje gnejzdo, kar se tako znese . . . Etimologiji se s tem ne krati pravica, koliker je ji gre . . . Etimologije se je deržati, kjer pisavo olajšuje ter je iz jezika samega očitna brez učenega globanja. Z globanjem pa naj kedo tudi pravo korenino najde, korenina bodi pod zemljo, deblo in veje, perje in cvet in sad naj kaže rastlina . . . Pravi filolog . . . ne bi imel vprašati najprej, kaj je koren ali etimologija besede, temuč, ketera je

¹ Cvetje, III. 2.

njena zgodovina, kako se je pisala in izgovarjala pred sto, dve sto, tri sto leti itd. in v katerem pomenu se je rabila.«¹

Načela Škrabčeva v naši pisavi niso zmagala, sprejelo pa se je mnogo posameznih oblik, katere sta uvedla Levce v Ljubljanski Zvon in Pleteršnik v slovar.

Pleteršnikov slovar in po njem povzeti Levčev Pravopis zaključujeta dobo v razvoju našega pravopisa. Usodna napaka tega slovarja je, da ni organsko vzrastel iz živega literarnega jezika. Namesto da bi bil Pleteršnik vse to zbral in uredil, kar se je v jeziku splošno ali vsaj po neki večini sprejelo, je nastopil iznova tisto pot, na kateri je že spodletelo toliko našim jezikovnim reformatorjem. Oblike, ki so bile že splošno sprejete, je zavračal in postavljaj nove. Posameznim besedam je jemal svobodo, ki so jo v pravopisu imele, in jih vklepal v okove splošnih jezičnih načel. Vse se je moralo pokoriti doslednosti, železnim pravilom in etimologiji.² Govoriti je imela le logika, psihologija nič, na faktično pravopisno rabo se je premalo oziral. Tako nam je ustvaril slovarski pravopis, a to ni pravopis živega literarnega jezika, pravopis naših umetnikov, našega pišočega občinstva.

Ker se ni hotel učiti od svojih jezikoslovnih prednikov, ga je doletela ista usoda kakor one. Nekaj novih oblik se je sprejelo, drugo pa se je zavrglo — vse kakor nekda pri Podgorskem, Valjavcu, Levstiku, Levcu, Škrabcu itd. Pišočo občinstvo pa je imelo zato eno vojsko več, ki mu ni prinesla zaželjenega uspeha.

¹ Cvetje, III. 4.

² Včasih je posameznemu načelu na ljubo, ki ga je sprejel, žrtvoval, če je bilo treba, vso preteklost kake besede in celo etimologični izvor; tako n. pr. pri pisavi *vetrec*, *stebrec*, *piskrec*, *svedrec*; *prišelc*, *kotelc* itd. Ker je sprejel načelo, da se pri zlogotvornih soglasnikih ne piše polglasnik v končnici (n. pr. *brezčiseln*, *klavrn*, *kvatrn* itd.), je zavrgel polglasnik povsod, dasi je s tem storil krivico etimologiji in stoletni pravopisni tradiciji. Imenovane besede so se pisale ves čas na -ec (*prišlec*, *kotlec*, *vetrec*, *piskrec* itd.). Že Metelko piše, 58: *piskrec*, *vetrec*, *svedrec*, *stebrec*; dalje: Gl. 1867, 193, 1866, 179: *vetrec*; 1866, 9: *piskrec*, *vetrec*; Zv. 1888, 563, 1889, 336, 651, 434, 513, 515; 1890, 130; 1891, 2; 1893, 293; 1895, 9. — Dalje je z železno doslednostjo uvel šč: *bolniščnica*, *vojaščnica*, *mrliščnica* itd., kar se ni nikoli pisalo in se še zdaj ne; dalje je nastavljal po mrtvem pravilu *mestce*, *ustca* itd. in še celo vrsto drugih stvari.